This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

V. 2.

267739

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTMÁNYA.

MÁSODIK OSZTÁLY: IRÓK.

HARMADIK KÖTET.

PEST, 1857.

EGENBERGER FERDINÁND AKADÉMIAI, ÖGY GEIBEL, HARTLEBEN, KILIÁN EGYETEMI, LAMPEL, LAUFFER ÉS STOLP, PFEIFER PESTI, HAAS BÉCSI KÖNYVÁRUSOKNÁL.

FUK

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
267739
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1902

MONUMENTA

HUNGARIAE HISTORICA.

SCRIPTORES.

III.

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTMÁNYA.

MÁSODIK OSZTÁLY: IRÓK.

HARMADIK KÖTET.

PEST, 1857.

EGGENBERGER FERDINÁND AKADEMIAI, ÚGY GEIBEL, HARTLEBEN, KILL EGYETEMI, LAMPEL, LAUFFER ÉS STOLP, PFEIFER PESTI, HAAS BÉCSI KÖNYVÁRUSOKNÁL.

VERANCSICS ANTAL

M. KIR. HELYTARTÓ, ESZTERGOMI ÉRSEK

ÖSSZES MUNKÁI.

KÖZLI

SZALAY LÁSZLÓ

M. AKAD. T.

V. 2.

MÁSODIK KÖTET.

TÖRTÉNELMI DOLGOZATOK MAGYAR NYELVEN.
VEGYESEK.

PEST, 1857.

GENBERGER FERDINÁND AKADEMIAI, ÚGY GEIBEL, HARTLEBEN, KILIÁN EGYETEMI, LAMPEL, LAUFFER ÉS STOLP, PFEIFER PESTI, HAAS BÉCSI KÖNYVÁRUSOKNÁL.

AN

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
267739
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
1902 L

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

Nyomatott Emich Gusztáv könyvnyomdájában.

A magyar nyelv és irodalom barátai Kovachich M. Gy. ‚Scriptores rerum hungaricarum minores, Buda, 1798' címü munkájának II-dik kötetében, 442. l. Verancsics irományainak lajstromában kivált a 233-dik szám alattit örömmel olvasták: „Antonii Verancii Historia Hungariae sub Ferdinando I., utroque Joanne regibus, et Isabella Regina vidua usque ad A. C. 1561. producta. Autographum. Initio desunt quinterniones A. B. C. D. E. F., quinternio G. adest, quinterniones H. I. K., adeoque universim novem desunt, quinterniones L. M. N. O. P. Q., proinde universim septem adsunt. In fine nihil ultra sequitur, nec deest. Hujus itaque operis plus quam dimidium desideratur; breve tamen est, cum Verancii scriptura laxa sit. Est autem opus lingua hungarica scriptum." Kovachich az érintett lajstromot ekkép címezvén: ‚Elenchus chronologicus monumentorum litterariorum chartophylacii Verantiano — Draganichiani, jam grammatophylacii Széchényiani', Koller József

a Historia Episcopatus Quinqueecclesiensis V-dik kötetében a 337. lapon (Pozsony, 1801) megjegyzi: ‚Georgius Kovachich omnium quae a Draganichiis C. Franciscus Széchenyi comparavit, recensionem edidit, quae cum ego paucis exceptis, aeque perinde atque ibi designantur, autographa, apographa, integra, mutila in meis numerem, qui id possit existere, nondum datum est mihi assequi.' Annyi bizonyos, hogy miután az idézett munka V-dik kötetének 239-dik lapján ezt olvassuk: ‚quinterniones (historiae hungaricae Antonio-Verancianae) G. L. —Q. dono illustrissimae familiae Draganich-Veranzio possideo', s miután továbbá Koller az általa birtokolt kézirat egyes helyeit is idézi, ennek időközben (1798—1801) a Széchenyiféle grammatophylaciumból Koller birtokába kellett átmennie. Továbbá igen valószinü, hogy azon füzetek, melyekről, mint hiányzókról szól Kovachich, szintén kezében voltak, mert miért ne adnánk hitelt Jankowichnak, ki 1830 tájban már az egész codex tulajdonosa levén, az A. füzet első lapjának alján irva hagyta: ‚Emi a Kovachich florenis 500, anno 1793'; csak hogy az évben kétségkivül hiba van, mert 1793-ban Verancsics összes historiai dolgozatai még Sebenicóban őriztettek. Tegyük fel, mit fel kell tennünk, ha Kovachichot nem akarjuk mysti-

ficatiőról vádolni, hogy ő a felebbi lajstrom közzététele után, talán 1799-ben jutott az általa hiányzóknak mondott füzetek birtokába, s hogy azokat akkor Jankowichnak el is adta; tegyük fel továbbá, hogy a G. L—Q. füzetek Kollertől talán ajándékképen kerültek Jankowich gyüjteményébe: s íme kimerítettük a codex legújabb viszontagságait azon időpontiglan, midőn Jankowich egyéb kincseivel egyetemben a nemzeti muzeum tulajdonává lett.

Ezt és ennyit szükséges volt előrebocsátani, mielőtt rövid külső ismertetését adnám jelen kötet számainak, melyek között az imént érintett évkönyvek foglalják el az első helyet.

I. A nemzeti muzeum kéziratai között 53 fol. hung. szám alatt. Áll tizenhét füzetből (A—R) kis ívrétben; A. és Q. kivételével, melyek csak nyolcleveles füzetek, a többiek mind tízlevelesek, s az I-quinternio még egy külön beragasztott levéllel is megtoldatott. A-tól Q-ig (kiadásunkban 1—104. ll.) Verancsics Antal saját kezeirása; az R. füzetet (104—119. ll.), mely az 1562—66-diki eseményeket tárgyalja, jóformán ügyetlen kéz írta, valószinüleg a Bornemisza Tamásé, kiről alább leszen szó, s ki talán szerzője is e füzetnek. Jelen évkönyvek egyes helyeit, részeit, már Koller és Podhradczky, amaz a Historia Episcopatus Quinqueecclesiensisben, emez a Tudományos Gyűj-

temény 1832-dik évi folyamában s Két Magyar Krónika, Buda 1833. címü munkájában tették volt közzé, jóval nagyobb része mindazáltal csak most lát első ízben világot. Említenem sem kell, úgy hiszem, hogy minél hűségesebben ügyekeztem jelen munkát is kiadni, célul tűzvén ki magamnak azon hűséget, melyről mondani lehessen : non videri, sed esse. Ez okon a siető kéz tévedéseit, az úgynevezett tollhibákat egyszerűen kijavítottam, mint ki a? és! és s i c-féle illustratiók pazarlásának soha sem voltam barátja. Aztán, a jelen korszak irásmódját léptettem mind a szóban levő mind a következő számokban a szerző időkorának irásmódja helyébe, ügyekezvén épen ezáltal minél hívebben adni vissza szerző hangejtését és összes nyelvbeli sajátságait. Ugyanis számtalanszor volt alkalmam tapasztalni, hogy az olvasó, értem pedig a művelt olvasót, igen visszás fogalmat képez magának az ó-magyar nyelv hangejtéséről általában, az egyes régi irókéról különösen, ha az orthographiát, az irásmódot megtartjuk. Mondhatja ugyan valaki, hogy a mely iró nem alkalmaz accentus-t, ék-et, arról nem tudhatni, hogy a ‚merez'-t merésznek ejtette-e vagy mérész-nek, a nekem-et nékem-nek e vagy nekem-nek. S én ezt nem akarom kétségbe vonni, ámbár inductio utján néha talán még ilyeseket is kisüthetni. De ám legyen,

nem vonom kétségbe. Tagadhatlan mindamellett, hogy a kiadó, hogy az, ki néha évekig ügyekezett az irónak minden sajátságait kiismerni, megtanulni : hangejtéséről is szabatosabbat, többet tudhat, mint az olvasó, ki első ízben ma ismerkedett meg vele, s ki holnap vagy holnapután már kezéből kiteszi, hogy egyébbel foglalkodjék. A történetbuvárlás, a történetforrások kiadásának mezején még tömérdek a babona. Bizony, bizony, ha Hellas és Róma iróinak müveik azon elvek befolyása alatt bocsátatnak négy századon át sajtó alá kiadóik által, a mely elvek iránytüül szolgálnak a középkor s a közelebb lefolyt századok irodalmi hagyományaik kiadásának : physiognomiájok lényegesen eltérő fogna lenni attól, melyet jelenleg viselnek, s hatásuk távolról sem oly nemesbítő, minőnek század század után tapasztalja. A palaeographia igen érdekes, igen tanuságos müvészet, de csak a maga határai között, csak a tudomány, azaz : a műveltség előmozditásának szolgálatában.

Magában értetik, hogy távol van tőlem ezen észrevételeimmel az úgynevezett javítások és szépitések, az önkényes módosítások mellett szót emelnem. Verancsics, dalmát létére, gyakran vét a magyar szókötés és igehajlítás szabályai ellen. Ezen hibákat kiigazítanom még nagyobb hiba lett volna részemről,

mint részéről azokat elkövetni. Unokaöcsöse, Faustus, közűlök 1604-ben egy falkát kijavított, s eljárásának ismertetéseül több rendbeli javításait, melyek azonban néha csak módosítások, néha épen félreértésen alapuló módosítások, jegyzetekül az illető lapok aljára vetettük. Néhány másnemű jegyzést is talál ott az olvasó, olyasokat, melyek a szerző chronologiai tévedéseire vonatkoznak. Verancsics ugyanis, ha nem csalódom, első konstantinápolyi követsége idejében szerkesztette a szóban forgó évkönyveket, még pedig emlekezetből inkább, mint irományok és nyomtatványok alapján, miből többféle hibás évszám eredményezvén, a lényegesb hibáknak, de csak a lényegesbeknek felemlitését szükségesnek láttam.

II. Fol. hung. 96. szám alatt a nemzeti muzeum kézirattárában, hová Jankowich gyűjteményéből került, ki a harminchét leveles kéziratért ötven aranyat adott, ‚lubenter et ultro' mint a címlapra feljegyzé, melyen egyébiránt ‚1793' kétségtelenül hibásan áll mint vételév. Szerinte a nándorfehérvári őrség valamely tagjától származnék e kézirat, pedig épen e kézirat szerzőjétől tudjuk, hogy az összes őrség, egyetlenegy férfit sem véve ki, lekoncoltatott. Szerinte továbbá még a mohácsi vész előtt készült volna e dolgozat, de maga a dolgozat szövege, mely a mohácsi vészt s ennek közvetlen ered-

ményeit említi, ellenmond ez állitásnak. Talán nem csalódom, ha keletkezésének idejét 1530—40 közé helyezem, s ha — mert e tekintetben, gondolom, legalább conjecturát vár tőlem az olvasó — Zay Ferencet Verancsisnak 1553—7-ben a portánál követtársát vélem szerzőjének. Külső belső okok egyiránt tiltják Verancsicsot tartanunk irójául, de a 130-dik lapon előforduló jegyzet kétségkivül hozzá van intézve, s deák historiai dolgozatai között a második részben jelen munka alapján készült, miért is, de azért is, mert a nagybecsü műnek fenmaradását egyenesen neki, és unokaöcscsének, Faustusnak, kitől a boritékon e szavak olvashatók: ‚Historia de Belgradi amissione et causis. Ungarice'. köszönhetjük, azt némi joggal ide sorozandónak véltem. (121—186. ll.).

III. A nemzeti muzeum kéziratai között 93. fol. hung. szám alatt. Összesen két levél. A másodiknak hátsó üres lapján, mint a dolgozat végéhez vetett jegyzetben is említettük, Faustus kezétől: ‚Conjuratio Mustaphae contra Sulimanum imperatorem, patrem suum'. Elől új címlevelen ugyanez s az eredeti magyar cím Kovachich irásában, kitől e szám is Jankowichra szállott, ennek hagyatékából pedig a nemzeti muzeum tulajdonává lett. Verancsics Antalnak a kézirat alján szemlélhető jegyzete: ‚Constantinapoli, 26. jan. 1555.' egymaga

még nem bizonyítja, hogy ő a szerző; sőt én hajlandó vagyok ezt is a második szám irójának tulajdonítani. Kettejök irása azonegynek látszik, a nyelv is azonképen; lehetséges mindazáltal, hogy az egyik is a másik is egyazon kéztől származó másolat, s hogy a másoló — a követségi személyzet valamely tagja, — az utóbbikban Verancsics nyelvbeli tévedéseit leirás közben helyreigazította. (187—192. ll.).

IV. A nemzeti muzeum kéziratai között 39. fol. hung. szám alatt; hatodfél levél. (193—204 ll). A legnagyobb valószinüséggel magának Bornemisza Tamásnak kezeirása, ki Budának bukása óta Ferdinánd kegyelméből élősködött, kinek Verancsics könyörületből a maga számos amanuensisei között helyet adott, s ki Verancsics évkönyveinek utolsó részét, mint már érintők, vagy lemásolta, vagy talán épen szerkesztette. Buda veszedelmének leirásánál, mely az imént erintett munkának mintegy központját képezi, Verancsics ezen memorialét is használta. Podhradczky már előttünk bocsátotta közre „Két magyar krónika" címü könyvében, de jelen kiadása sem fog feleslegesnek mutatkozni.

A toldalék hat számból áll.

I. Levelek. (205—216. ll.) közülök a C. alatti már Miller Jakab Ferdinánd Epistolae Ferdinandi I. et Maximiliani ad suos oratores,

Pest, 1808 címü munkájában látott világot, a többiek első ízben most tétettek közzé; amannak eredetije 2380. fol. lat. szám alatt, ezeknek minutáik s illetőleg másolata az 1681. fol. lat. szám alatti codexben találtathatók a nemzeti muzeum kéziratai között.

II. Tomko Marnavics ezen munkájáról Alberto Fortis ‚Viaggio in Dalmazia' címü könyvében I. 146. ezt olvassuk; „Frugando nelle carte Veranziane costui (Marnavics) avrà rubato chi sà quante cose! Così dee far giudicare il plagio della vita di Pietro Berislavo, ch' egli diè alla luce del 1620, non altro aggiungendovi che alcuni periodi per farsi di lui congiunto, e sopprimendo le poche linee, che scoprivano il vero biografo Antonio Veranzio". — A munka, melyet Fortis más helyütt (I. 138.) ‚impudentissimo plagio'-nak mond, s mely szerinte következő cím alatt jelent meg: ‚Vita Petri Berislavi, Vesprimiensis episcopi, Sclavoniae, Dalmatiae et Croatiae bani, Joanne Tomco Marnavitio auctore, Venetiis apud Evangelistam Deuchinum, 1620', Pest és Bécs könyvtáraiban egyetlen egy példányban sem volt feltaláltatható. Írtam tehát Velencébe Valentinelli Józsefnek, a szent Márk után nevezett könyvtár őrének, kérvén őt, küldené meg a gondjaira bizott könyvtárban, mint hiszem, feltaláltatható példányt, melyet nyolc-

van évvel ezelőtt Fortis használt volt. Valentinellinek nem állott szabadságában az exemplar unicumféle kincset utaztatás által a veszendőbe menés lehetőségeinek kitenni, de más részről teljes készséggel ügyekezvén az irodalom érdekeit előmozdítani, beküldte a könyv másolatát, melyet 217—281. lapokon veszen az olvasó. Ebből látni való, hogy az ‚impudentissimo plagio' elnevezés nincsen helyén, mert Marnavics (220. l.) világosan irja: „Petri res gestas ex diversis authoribus, imprimis vero . . . Antonii Verancii . . . scriptis carptim excerptas teneo", s mert munkájának irásmódja, általán véve, lényegesen eltér a Verancsicsétól. Annyi mindazáltal nem vonathatván kétségbe, hogy a mi Antalunk irományai főfő forrásul szolgáltak Marnavicsnak, s hogy Beriszló Péter életirása a Verancsicsoknak, mint Beriszló és Statileo rokonainak viszonyaikra is tanúságos világot vet: a szóban forgó dolgozat ideiktatását elégségesen igazoltnak itélem.

III. A nemzeti muzeum kéziratai között 543. quart. lat. szám alatt. Összesen négy levél; az elsőnek előlapján a Faustus által odaírt cím olvasható; hátsó lapja üres. Maga a dolgozat két levélből s egy lapból áll, terjedvén a negyedik levél előlapjának végeig. Szerzőjének a Kovachich által odaillesztett boritékon Jankowich a mi Antalunkat mondja,

de hibásan; első tekintetre világos levén, hogy a dolgozat egyike a Verancsics által, midőn ‚de situ Transsilvaniae' stb. címü munkája szerkesztéséhez készülne, összegyűjtött iratoknak.

IV. és V. Első ízben Kovachich által bocsátattak közre a Scriptores rerum hung. min. I. kötetében. Az eredetiek 2380. fol. lat. szám alatt a nemzeti muzeum kézirattárában őriztetnek.

VI. Külön mindenik oklevél alján olvasható, honnan iktattatott gyűjteményünkbe.

Tudtomra, közülök csak a huszonharmadik számmal jelelt volt eddiglen közzétéve; valamint az első közlemény számai is, talán kettőnek kivételével kiadatlanok voltak eleddig. Az első, a huszonegyedik s a huszonötödik csak Kovachich regestumából ismeretesek előttem. Pest, december 6-án 1857.

SZ. L.

I.

MEMORIA

RERUM QUAE IN HUNGARIA A NATO REGE LUDOVICO ULTIMO ACCIDERUNT, QUI FUIT ULTIMI LADISLAI FILIUS.

1504. Ez esztendőben Lajos király ez világra szileték Budában, az lengyel László király fia. [1])

1506. Ez esztendőben Lajos királt Székes-Fejérvártt megkoronázák az magyari nagy urak. [2]) Mely koronázáskoron ez magyari uraknak nagy sokasága ott vót. Fő úr Perény Imre nadrispán, Tamás érsek, Szapolyay János és egyéb szántalan sok urak.

Ezután esmeg László király felkele az magyari urakkal, mene Csehországban, Prágában. Ott az ő fiát, az Lajost megkoronáztatta az cseh királságra. [3])

1508. Ez esztendőben monthatatlan nagy drágaság támada egisz Magyarországban, kinérnek szik vóta miatt.

Ugyan ezen esztendőben Maximilianos császár nagy dúlásokat tette az németekkel Magyarországban. Fejérvárat megvevé, benne nagy sok pusztaságokat tétete. Viszontak magyarok is ezen dúlásért, égetésért nagy égetést, dúlást tettenek Bécsországban. [4])

---

[1]) Lajos született 1506. julius 1-én.

[2]) A koronázás 1508. junius 4-én történt.

[3]) Cseh királylyá 1509. martius 11-én koronáztatott Lajos.

[4]) Ezek 1506-hoz valók, de Fehérvárt ekkor sem, hanem 1490-ben vette be Maximilián.

Mely dolgon végre igy alkvának meg, hogy lengyel Albert király, [1]) Maximilianos császár, László király nagy néppel kiszülvén, hogy Németországot raboltassa, az német határban mikor imár az magyarok kiszek vónának Németországot égetnie, az három királyok szenben lőnek, egymással ellyen végezést tőnek: hogy László király népét hátra bocsátaná.

Ezután ugyancsak hamar Posonban gyülének, az három király ott levén, [2]) Maximilianus császár, László király, Albert király, [3]) ezt vegezék: hogy László király az ön leányát az Anna asszont adná házasságra Ferdinandos herczegnek, az hispaniai Filep király fiának, ki mastan Ferdinandos császárnak hivattatik mind egész keresztyénsígbe.

Viszont ismeg az Filep király leányát jezik házasságra, kinek Mária vala neve, Lajos magyari királnak illyen ok alatt: hogy ha Ferdinandos király mag nekil meghalna, tahát Bécsország mind az öt országgal, ki hozája tartozó, Magyarországhoz maradna.

Veszont ismeg ha Lajos király magzat nekil meghalna, tahát Magyarország minden ellenmondás nekil Bécsországhoz maradna.

Mely szerzísre sokan az magyari urak mind megengedínek az László királnak. De kik fő urak valának, Tamás érsek, Imreh nadrispan, Szapolyay János, több is sokan, kik ez szerzísnek ellene mondának.

Ujan ez időben az gyülísben megége az Posony

---

[1]) Albert még 1501. junius 17-én halt meg.

[2]) Ez 1515-ben történt.

[3]) Zsigmond király.

várasa, ki miatt nagy sok urak nagy kárt vallának. Mely égés azt jelenté, hogy ez szerzés nagy romlására lenne Magyarországnak.

510. Ez esztendőben gyertyaszentelő bódog asszony hetibe Nándorfejérvár között, Szenderő között Terek Imrehet, fejérvári bánt megverik az terekek. Hol sok vitézlő nép halálát és fogságot szenvede, kik kezött foglyá esék Hagymássy Miklós, ki nagy pénzen változik meg az terekektől.

Ugyan ezen esztendőben szent Lőrenc nap után támada Magyarországban egy igen nagy döghalál, kiben sok szántalan ezer ember hala ki az Magyarországból, kiről mind ez mai nap is emlékezik az Magyarország.

513. Ez esztendőben Tamás érsek bemene Rómában az pápaságra, kivel sem magának sem az országnak semmit nem használhata, mert az pápaság rejája szálla, de semmiképen az olaszok nem engedék neki, hanem ugyan levonák róla, oztán Júliust[1]) tevék pápájá ő helibe. Kiért Tamás érsek sok kincset, Rómába járván, elkölte.

Vígre szígyensígire nem tuda Rómábul kijünni, hanem keresztet hoza ki Magyarországnak nagy romlására, nagy sok ezer ember halálára lőn.

514. Ez esztendőben Tamás érsek szent Gyergy nap táján kihozá az keresztet és kiátatá nagy búcseval, hogy valaki felvenné, az hadban meghalna, kintől bíntől megódoztatnék.

Ugyan ez esztendőben fasangban Székely Gyergy megvéva Fejérvárnál az császár halmánál Erded beggel és az szablyás kezít elvágá neki, futtantatá is őtet,

---

[1]) Sőt a meghalálozott II. Julius helyébe X. Leót tették pápává.

kiért az László király ez Székely Gyergyet felhivatá Budára, hogy őtet látná és megajándékoznája. Kinek László király az több ajándík között, hagyá, hogy adnának neki négy száz arany forintot. Kiket nem adának neki.

Ezen való busulásában ez Székely Gyergy felvivé az keresztet, Pestből kiindula, jüve Szegeddé, és kezde nagy sok kereszteseket, hajdúkat, latrokat hozája gyüjteni, és a szegedieket mellí felvenni, minden urat, vitézlő nípet kezde nyásra vonatni, öletni.

Ezen megrettenének az magyari urak, mert minden nemes házat kezde erősen dúlatni. Az Maros mellí Apátfalvára Csanád ellenibe szálla, ott megvíva Báttory Istvánval, ki akkor temesvári ispán vala, és megveri azt a hadot, és sok nemes népet, vitézlő népet Apátfalvánál levágata. Ott foglyá esík csanádi pispök Csáky Miklós, és Ravazdy Péter, kiket ez Székely Gyergy az karóra vonata, az lábaival fel, az fejivel alá.

Temesvári pedig ispán az Jaxitiokkal, Szokoliakkal és sok több egyéb urakkal Nadlakban szaladának.

Mely Nadlakot még azon éjjel felgyujtatta ez a Székely Gyergy. Onnat az urak éjjel mind kiszökínek, Temesvárban menének.

Székely Gyergy megvivé Nadlakot, mind az Maros mellett való várakot, Világos várát, Solymost, Lippát, szántalan sok nemes népet karóra vonata, és nemes lejánokat, asszonyokat szeplűsitínek, kiknek morhájokban mind zsákmánt tevének, úgy hozton minínek Temesvár alá.

Hogy imár a Székely Gyergy Temesvár alatt lett volna, azon közben több keresztes támada. Lő-

renc pap Szilágyságban, ki igin nagy dúlást titeti szíllel, és Váradot megígettevín, nagy erős dúlást benne tevé. De vígre ő is gonoszúl jára, mert azon Szilágyban a János vajda népe megfogá, és Erdélyben vivék. Ott is az ő érdeme szerént János vajda megölette.

Ujan ezkoron támada más pap, Borbás nevü, ki mind az Szerémsígen általa jöve Szalonkeménig. Onnat megtérvín, Péterváradján az Dunát általkelé, kezdé az nemes népet igin vágatni és karóra vonatni.

Kinek ellene támadának az magyari urak. Az deszpotné népét Szerénből, az rácokat felvivík, az fejérvári vicebánokat Oláh Balást, Nagy Gergelyt, mind az alföldi hössökkel, és Péterváradján általkelének a Dunát, és kezdik az rácok mind az egísz Bácsmegyét, Bodrog vármegyét égetni, mert az szegénsíg, ki filtiben, ki penig szabad akarat szerént mind keresztessí lött vala.

Ez Borbás papot szent Lőrincben szoríták, ki Bodrog vármegyében jeles kis váras vala, mivelhogy viadal nekil meg nem vehették, hanem meggyujták az rácok. Hol csak az Isten monthatná számát meni ezer lelket ölínek, kiket szénnel megégetínek. És az Borbás papot, keresztes hadnatyot az egyház tornyárúl fekteték alá, mikor imár még az ruhája is ígne, az ő érdeme szerént megölék.

Innen a hadbul az rácok nagy nyeresíggel haza indulának Szerénsígben, kiknek eleiben álla az szalánkeméni István vajda Péterváradjánál az ríven, kiknek egy foltját az vizen megveré ez István vajda, és szántalan dúlott morhát elvűn az rácoktúl, lovat, ménest, barmot, kivel Szalonkeménben beta-

karodék, és ott minden a morhát kótyevetyére hányatta.

Ugyan ezen rácokra támadának szalonkeméni váras népe, kik az rácok eleiben állának, hogy az több nyeresigeket elvegyík tőlek, kiket az rácok inkább mind levágának.

Harmadik keresztes támada Pogán Benedek, ki Bács várában beszorítá Gergely érseket sok urakkal. Kikre ismeg kihozák Szerénből az rácokat. Kiket az rácok magyarokkal egyetenben mind levágának, Ders Felegyház közett, úgy anyira, hogy egy testről másikra hághattál vóna. Holott innen is az rácok nagy nyereséggel, bíkesiggel haza menínek Szerénsígben.

Nigyedik keresztes támada Pest vármegyében, kit az Bornemisza János Gubacsnál levágatott vót. Sokat penig bennek karóra vonata, nígyvágata. Igetnek, felprédálnak, azután Nagy Antal [1]) táborára menínek, mind népével levágnáják.

---

[1]) Verancsics deák kéziratai (nems. mus. 2380. fol. lat. III. k.) között magyar szövegü féliven olvashatni:

Ötödik keresztes hadnagy támada Nagy Antal, ki mind az egísz Bodrog vármegyét, Bács vármegyét feldulá, ígeté, valahol nemes háza vala, sok vitézlő népet ölete, karóra vonata nagy sok nemes embereket, sok dúlás, fosztás után jöve Futakra, Terek Imreh lakóhelére, ki minden házát, lakóhelít elpusztítá. Onnatt szálla alább Kamanc elleniben Baksafalvára táborával, ki sok nemes embereket vonata karóra, egyéb kegyetlenségeket cselekedék.

Ez Nagy Antal vala sárközi nemes ember. Ennett támadott elöszer. Ezt kejátatá táborában: hogy senki úr Magyarországban nincsen, hanem csak László király, az ő fia Lajos és Székely Gyergy, azután ő Nagy Antal.

Ez Nagy Antal, hogy Kamonc elleniben lakoznék táborával a Dunán által Baksafalván, esmeg az rácokkal Nagy Gergely, kit Krupczy Gergelynek hínak vala, és Oláh Balás fejérvári vitézekkel és országos urak népével Nagy Antal ellen . . . . . támada. . . .

Úgy akarák, hogy elle . . . . . moncot megvenní . . . . ígetnék.

Ezben akaratjok nem telik az uraknak, mert az szerencsa nem szolgála. Hogy mivel Kamonc alatt az rácokat a keresztesek váras népivel megverték vala, és megfutamtatták vala.

Ez Nagy Antal nem tudom, hogy ha megjede, vagy az Úr Isten megilígedík az ő sok vírontásával, senki nem üzvín megfutamík, táborostul az Tisza felé kezde sietni, és az Tisza mellett, és kis váraskában beszálla, kinek Perlek vala neve, ott táborát megszállitá.

Mikoron ezt az urak értették vóna, hogy Nagy Antal megfutamott, mindjárást az urak népe az rácokkal, az fejérvári hössekkel menden ríven az Dunán körníkezének, Perleken az Nagy Antalt megejrék, vele szenben szállának.

Még azon estve, hogy az tábor érkezík, mindjárást hitet kiáltának az szegén kereszteseknek, hogy minden ember király hitire és az országíra, Nagy Antal mellől elállanának, azokhoz mennínek, és senkitől nem bántatnának. Kit az urak megtellesítínek, mert senkit nem bántának az szigínségben.

Még azon estve az Nagy Antal népinek jobb része mind elálla mellőle, az urak táborába elfutának, azaz verradtig Nagy Antal mellett az köznépben nem sok marada, és onnan nem sokkal azután egynehány szolgáló níppel, kik neki megesköttek volt, az egyház-cimiterionban szalada.

Más nap király fogságára megadá magát, kit Nándorfejérvárban vínek. Onnít más esztendőben Budára vínnék László királnak, kit ozton László király négyvágata ugyan ott Budán.

Meges egy kevés helyen az rácok dolgát hozom elí, kit tikegyelmetek meghígyen, kit én jó ré-

szét ez dolgoknak szememmel láttam. Ez rácok az üdőben anyi vérontást, dúlást, fosztást tőnek Bács megyében, Bodrog vármegyében, és egyéb tartományokben, szegén népet, apró gyermekeket, leánzókat, asszonynépeket, fírfiakat vágának le, hogy az Erodes király ideiben, lett ismeg ezer olyan nagy vírontás. Mert én szememmel láttam az dúlott morhát, hogy az gyermeket kivákták belőle. Mert mint Erodes király ideiben az rácok az gyermeket lábánál fogva felvetették, tíz darabot is csináltak benne.

Hatodik keresztes hadnagy vót Magyarországban az Nagy Radoszaw, ki mind Szalonkeménig alá jütt vala. Onnatt Tittelre mene. Onnatt Temesvár alá Székely Gyergyhez, kit ott azon Székely Gyergy önnen kezivel megöleti.

Hetedik keresztes támada egy barát Erdélyben, ki sok gonoszságot mívele. Kit az János vajda megfogata és megsettete Kolosvárott.

Most már térjünk a Székely Gyergyhez Temesvár alá. Ez Székely Gyergy mind az egísz nyáron vítatá az Temesvárot. Kit meg nem vehete. Maga az Temes vizét is elviteté vala alóla. Mely várban sok urak szorultak vala. Temesvári ispán Báthory István, az Jaxithiok, az Szokoliak, és több urak, mind az felesígekkel, gyermekekkel.

Vígre az Báthory István addig ira János vajdának, hogy Erdélyben az háborúságot leszállitván jőne ki az ő és enyi sok jámbor segítsígire, szabadulására. Mely János vajda semmit nem kísvén, nagy sok erdélyi néppel kijüve Temesvár alá, és ott a Székely Gyergyet megverí, megfogá az öcscsivel igyetenben, kit osztán ugyan őelőtte levágattata.

A Székely Gyergynek egy fát ásata fel, az mellé egy szecel[1]) széket tette. Az Székely Gyernek övig ruháját lebocsátatá, az székhez, az fához ketezteté. Az ő vitézivel toborzok[2]) táncot jártata, minden kerülísen a Székely Gyernek testét harapnak vala. Mely pedig nem akarta harapnia, kit megismertek, ha a szája vírtő veres vót vagy nem vót, azt azon helen levágatott. Vígre a testet megítették nemcsak hajdúkkal de egyebekkel is.

Eznekutána az János vajda egy tizes vaskoronát hozata elí. Azt a Székely Gyernek két fogó közett az fejiben títeti, és vele ötet megkoronázá. Mind enyi kínban ez a Székely Gyergy egyet sem jajdula.

Vígezetre osztán fejét víteté neki, és Szegeddí kildé ajándíkon az szegedi fejbirónak, kinek Pálfy Balás neve vala. Mely Pálfy Balás hites atyja vala nekie. És ez az Székely Gyergy az ő íletét így vígezé el.

Mégis többet szólunk az keresztesek dolgairul. Az István vajda, ki királynaszádos vajda vala Szalonkeméntt, ki az rácokat megveré Péterváradján, az Duna vizén mikoron általköltezínek, ezt az Terek Imreh, az fejérvári bán behivatá Nándorfejérvárban, négy darabbá vágatá, hogy az király népére támadott vót Péterváradján.

Ez dolog hogy mind lecsendesedett vóna, az király Bornemiszája János nagy haddal Madarasra szálla. Ki mellé menének az fejérvári bánok Terek Imreh, Paxy Mihály, kik mellett az egísz rác had mind felmene. És mind az rácok, mind az magya-

---

[1]) A lapszélen szintén Verancsics kezétől: ‚alias sillyaszék.'

[2]) Ugyanott ugyanazon kéztől: ‚alias hajdótáncot.'

roknak, kik szolgáló népek valának, ilyen kivánságok vala: hogy az urak Nagyszegedet adnák nekiek kobzásra szolgálatjokért, ük azon megilígednínek. Kin az urak sokat tanácskozának, mit kellene tenniek. Mert ezt forgatnak vala: az Szeged nagy váras Magyarországnak; más penig hogy király fő várasa vóna: nem engedék.

Azonban az szegedi birák, polgárok jüvének nagy ajándékkal az urakhoz, és elnyumák, hogy Szegedet meg ne raboljanak. Holottan az had megtére Madaras mező felé nagy dobjaverissel. És így az keresztes had leszálla.

1515. Ez esztendőben, hogy az keresztes had imár teljessíggel leszállott vóna, igin megkegyetlenedínek az magyari urak szegénség ellen, sokkípen nyomorgaták az kereszteseket. Kenderesy András, Bács megyében nemes ember, vaskeresztet csináltatott vala, és az jobbágyit az homlokan azzal szílel őket sittette.

Végre egy Rákost títete László király,[1]) kire mind az egísz Magyarország felgyülínek Budára, az Rákos mezeire, mind urak, nemesek, érsekek, püspekek, hogy mivel az közsíget ez feltámadásaért igin megsonyorgatják. Az Rákos mezein akkoron vígezík, hogy az jobbágy rabja legyen az nemes embernek, és földről ne legyen szabad elmenni, hanem bírja az ura vele mint rabjával. És hogy száz pénz ára kentöst feljebb ne viselhessen, és több efféle nagy sok nehézsígeket rejájok, ki mind Isten ellen vala, megszerzínek. Mert főkípen az uraknak bíne vala,

---

[1]) Ezen országgyülés nem 1515-ben, hanem még 1514-ben őszszel tartatott.

hogy az szigínsíget így felköltvén, meg nem tudának őket szerivel vezírleni arra, a mire őket inditották vala.

Mikoron imár az dolgot az Rákoson elvígezték vóna, akarának királynak az vígezíst megirván, által Budára felvinni. Holott sokan az nemes nípek egy hajóban által akarának az Dunán menni. Azonban az Úr Isten egy nagy ködet hertelensíggel ereszte reájok, úgy hogy nem kezdnek vala az Dunán látni, hogy ha alá avagy fel mennek vala. Az révészeket verni kezdík. Azonban a víz az hajót alá ötti, Szentfalva felí Pestnek felőle az molnokra,[1]) es ott az egyiken által a hajó akada, megálla, és mindjárást elburúla, és az hajóban való nép, két szemílylyel, Kalanday Gyergygyel és Vidffy Ambrussal, kik fő választott követek és erre furdalók valának, mind a szerzísekkel az Dunában veszínek, senki közülek ki nem szalada. A szerzíst osztán más emberek beszílík be László királynak.

Szent Gyergy napra kelvén, az magyari urak egy nagy hadat indítának király akaratjából az terekek ellen. Mely hadnak előtte járók valának: erdélyi János vajda és temesvári ispán Báthory István, Terek Imreh és Paxy Mihály fejérvári bánok, az Jaxithiok, Szo(ko)lyaiak és Chestingier király hadnagya, ki nímet vala, és egyéb sok uraknak seregi.

Az Duna mentiben alá szállának Nándorfejérvárnál. Onnatt megszállák terek császárnak egy várát, Sarnow nevü, egynehány napíg vítaták. Azonban

---

[1]) Azaz: malmokra. Verancsics a szónak e formájával is élt, mert épen e helytt olvassuk a kitörlött mondatot: az malmon a hajó által sat.

az szenderei szangziak Színánbeg valami terekekkel az föld nípível ellenek támada, velek megvíva. Ott az magyarok megfutamának, megveretínek, két fő urat elvesztínek: Paxy Mihályt és király felmondott hadnagyát nímetet, és sok jeles vitézlő egyéb nípet; egísz táborokat, ágyukat, kincseket, szekereket kelle hadniok, és nagy kárral, szígyennel Nándorfejérvárra visszajüvinek, ki eljühete.

Mely hadban az Színánbeg az fegyvereseket mint egy barmot úgyan elhajtatá; tíz terek, mondják, száz fegyverest hajtott előle. Ilyen szerencsátalan lőn az had az magyaroknak. Oka penig e vót az Úr Istentől: mert az közsíget körmes bestiáknak neveznek vala, az ő testeket Sarnó alatt az bestiákkal megetette.

László király azonban meghala az keresztes had után két esztendővel, [1]) kit Fejérváratt tisztesíggel eltemetínek.

1516. Lajos király Bácsott igin nagy gyülést títete, kiben mind az egísz magyarországi urak ott valának. De semmi jót nem vígezínek. [2])

Az Szelím terek császár hogy megtért vóna Egiptom országból, ki mind egy után megvívé az Egiptomot, szoltán királt megölí fiával igyetembe, országát minden birodalmával megnyerí, egísz Zidóországot Jerusálemmel és Szerecsenországval. Mely hadban ott vót vele az Magyarország követe Belay Borobás.

Az hadbul e Szelím császár megtérvín, kibocsátá
1518. Belay Borobást. 1518 esztendőben kijüve, és minden

---

[1]) Meghalt 1516. martius 13-án.
[2]) A bácsi országgyülés éve 1518.

veszedelmet megmonda az magyaroknak, ki rajtok következendő vóna terek miatt.

Ugyan ezen esztendőben az Szelím terek császár meghala,[1]) és az őutána megválaszták császárságra az ő fiát szoltán Szulejmant.

És azonnal jeles követet kikölde az magyari királyhoz, Lajos, hogy ővele örökvaló frígyet szerzene. Kit az Lajos király megis mívelt volna, ha az római pápa nem ellenzette vóna, hogy semmikípen az terekkel frígyet ne tenne, mert ha igaz az terek Magyarországra jünne is, ő anyi pénzt és emberi segítsíget neki adnája, kivel az terek ellen állhatna. Ki miatt az király igin megcsalatkozík.

521. Mert ez esztendőben a Szulejman császár igin megkíszüle nagy hatalommal, hogy mivel Magyarországra szerencsát megkísirtene.

Ez idők alatt mind kihalának Magyarországból az vén és fő urak: Tamás érsek, Deszpot János, Terek Imreh, Gergely érsek, sokan többen, csak az ifiu urak maradának.

Ugyan ezen időben kiköldik Posonban az venencei követet az tanácsbul. Mely követ haza menvén Venencében, mindjárást terek császár alá adák magokat.

Az fejérvári bánság marada atyjátul Terek Bálintra ő fiára, ki igen ifiu vala. Az ország Budára felgyüle pinküsdben, kírik Terek Bálinttul, hogy az bánságot letenné. Ki kípíben felele Sulyok István és Sulyok Balás: hogy ha terek császár egy felűl vítatná, más felől magyari király, eddig le nem ten-

---

[1]) Szelim halála 1520-ra esik.

niek, míg nem hetven ezer forintot megadnak, az Terek Imreh szolgálatját.

Ugyan ezen időben, hogy szent Péter, szent Pál napja két nappal elmult vóna, megjuta az híre, hogy az terek császár megszállotta Sabácot. Más nap dílig megvivé. Mely várban vót XXXV pór, kik a Sulyok Andrással ott veszínek.

Azonban Balibeg, bozniai zangziak, jó hadakozó és szerencsás ember, nagy níppel Bródvárnál által a Száván költezík, Tótországon nagy ígetíssel alájüve és mind egísz Szeremsíget, Száva felől való részét mind elígeté, elrablá.

Ezenben Szulejman császár ugyan azon esztendőben Nándorfejérváratt alá szálla, szent Margit estin minden nagy erejivel, mind földen mid vizen.

Az ország, Bács megye, Szerémsíg megfutamék. Az Rácságon is Szerénben oly nagy fílelem esék, hogy egyik másikot érte nagy szorgossággal az Duna révén, csak hogy elszalathasson.

Mihály vajda Zemlínben szálla öt száz naszádossal, hogy ők az császár ellen megtartanák. Kiből az császár őket mind megfogatta, és mindnyájokat szablyára hányatta.

Az két fő embert, kik ezek előtt valának, Mihály vajdát és Szkablith Márkot az elefántnak vettetí.

Az terek császár mellí jüvének az venencések, kik Nándorfejérvár falát letörík. Valának tizenhét gályával.

Balibég Szerémsíget, Valkóságot mind elígetí, Zemlint, Szalonkemént, Káromot, Péterváradját, Kamoncot, szántalan sok városokat elrabla, elígetí Eszíkig, azon felől is.

Lajos királynak ugyan ez időben hozának felesíget Németországból, ki ispániai Filep király leánya, Mária nevü vala.

Báthory István magyarországi nadrispán Szegeden gyűjtezík nagy níppel, ki az Tisza mellett aláindula táborával, Péterváradjára szálla sok níppel.

Futak előtt három nagy hajót rakának ágyuval, porral, glóbüssal, éléssel és egyéb ilyen dolgokkal, kit akarának nándorfejérvári várban vinni, ki nem lehete, mert imár az terek mind vizen szárazon körölvette vala.

Lajos király nagy níppel Mohács mezeire. Ki semmi jót nem tuda ott vígezni.

Királné asszont hogy behozák, azon helen kezdínek valami rézpénzt verni Magyarországban, ki az országnak igin nagy kárára lőn.

János vajda Erdélyben nagy níppel kíszöle, Erdélyből is kijüve, de nem mene az ellensíg felí, hanem Bács megyében Vannára szálla, mert ellensígesek valának az nadrispánval.

Balibeg ismeg felindula rablani, ki mind az Valkóságon, mind Korogy váráig fel, rabla.

Balibeg ismeg felindula az vizen való erejivel Péterváradjára az Dunán, ki mind Szentmartonig felmene, Károm előtt Péterváradját, Kamonc előtt Baksafalvát, Szentmartont[1]) és sok ezer hordó bornak kivágatta az fenekét, mert szintén az sziretkoron vala.

Az terek a megszállás után LXVI.-od napra megvivé Nándorfejérvárát, mert az benne valók igin megfogyatkoztak vala. Az vár Szulejman császár keziben esík, az benne való népet elbocsátatá.

[1]) Pótold: ‚elfoglalá.'

Az terek császár onnít bíkisíggel hátratérvén, azon telen Rhódot megvivé.

Lajos király ismeg hátra tére Budára az Mohács mezejiről, semmit nem használa.

Báthory István az sok hadat Pétervárádjáról elbocsátá, semmi jót ő sem szerze.

Mind az hadok is alföldről eltakarodának. És azon esztendőben az magyarok újan veszni hagyák az földet.

Lengyelországból jüve egy lengyel hadnagy, ki Sztercsnek hivattatik vala. Ki valami lengyel níppel beszálla Pétervárádjában.

Második esztendőben Balibeg Szerém ellenében egy erős kastélyt csináltata fából, kit vívának, nem vehetínek.

Az Balibeg az János vajdát minden nípivel kiveré Szerémből, Orsovából, Petthyből, Mihálydból.

Az bácsi érseksíget adák Batthiány Gyernek, kit az lengyelek megölínek Pétervárádjában.

Az lengyel hadnagynak az Sztercsnek Futakon fejít vivík harmad magával, az Batthiány Gyergy halálaért.

Oláh Balást, Morgay Jánost és Bodó Jánost, kik Nándorfejérvárat megadák, Balibeg az kőszálnál levágatta.

1523. Ez esztendőben az kalacsai érseksíget Tomory Pálnak adák, öszvesíggel az ország-hadnagyságval, az egísz alföldi kapitánsággal.

Ugyan ez időben Bánffy Jakab támada, ki az terek csatákat igin gyakran megveré, kit Budán keves idő mulva míreggel megítetínek.

Az nadrispán Báthory István magának Lengyelországból felesíget hozata.

Tomory Pál az alföldet nagy jámboról birá mind három esztendeig.

Perhát passa tizenhét ezer emberrel rablani jüve Valkóságba, kit az magyarok megverínek, bennek tizenegy ezert levágának Szerémben az nagyolaszi mezőn. Az rabokat tőlek mind megszabadíták.

Ez hadban kik vótanak fő népek, mert Tomory Pál akkoron igin beteg vót, oda nem mehetett, de azért ő népe ott vót az hadban.

Vót ez hadban fő ember: Bositth Radicz, Bárdy István, Varjassy Ferenc, Borotty Albert és egyéb sok jámbor vitézek, mint három ezer öt száz emberrel szám szerint.

Thardy István megöli Bosnyák Jakabot Redneken valami boszúságért.

Ugyan ezen idők alatt Hatvanban egy nagy gyülís lőn, mely gyülísben Báthory Istvánról levonák az nadrispánságot, ki helibe választák Werbeczy Istvánt, ki akkoron itílő mester vala csak.[1])

Ez esík Hatvanban a gyülésben két párt miatta, kinek egy rísze János vajda vala, az másik Lajos királyé. Ki miatt osztán vígre a Magyarország elromla.

Bárdy István megdulá herceg Lőrincnek három faluját, kiért őtet az Tomory érsek megfogatta és Péterváradjában fejét neki vítette. Terek Bálintot igen megfeddé, hogy ő is efféle kóborlást elhadna, ha nem akarna ilyent bintetést elszenvedni: mert ő is idein kezdett vala az kobzáshoz.

Terek Bálint, ki az királynál hitlensígben esett vala az Fejérvár elveszíseért, megkegyelmeze neki,

---

[1]) Azon hatvani országgyülés, melyben Verbőczi nádorrá választatott, 1525-re esik. Egyébiránt van nyoma, hogy 1524-ben is volt gyülés a hatvani gyepen.

és minden ereksígit neki megadá, kit az nadrispán elfoglalt vala.

Budában kisasszony napban az király gyűlést títete, kiben megadá az nadrispánnak megint az nadrispánságot, és minden tisztessígét megtérette. [1])

János vajda beiktatta Radul vajdát havaselföldben vajdaságban. Mely hadban ott vala Terek Bálint és Bodó Ferenc, és egyéb sok vitézek.

János vajda szemben lőn Ibrahim passával Targovistján Havaselföldben. Azt senki nem tudja, mít egymással titkon beszílettenek, kit azért senki sem dicsírte.

1525. Ez esztendőben Budán az zsidókat felverík az magyarok, az Szerencsés Imreh, és László érsek házzal egyetemben.

Lőrinc herceg meghala Ujlakban, kit eltemetínek Újlakon szent Lőrinc egyházában, kit rakatott vala Újlak várában.

Gellyény Sebestyén naszádos vajda meghala Budán hideg csemer miatt.

1526. Ez esztendőben Szulimán császár megszállá Péterváradját, kit tizenkét napra erővel megvive, és tizenegy száz vitéz népet benne az ostromkoron mind levágata.

Azon császár nyócvanegy embert elbocsáta Péterváradjából, kik az ostromkoron megmaradtak vala, kik között ezek valának: Kamonczy Balás deák, udvarbiró Székely Demeter, hadnagy Lely András, és Gallos hadnaty.

Hogy ennek híre elterűle, mind az kik az vára-

---

[1]) Báthori az 1526. aprilis 24-én megnyilt országgyűlés alkalmával nyerte vissza a nádorságot.

kat tartnák vala az Duna mentében, megrettenvín a terektől, pusztán hagyák el az várokat.

Terek császár Dombóvárát, Cserépvárát, Bánmonostra várát mind megégetteté.

Terek császárnak megadák Ujlak várát. Az benne valókat békesíggel elbocsátatá.

Terek császár Atthyát, Szattát, Borhot, Valkót, Erdődet mind felégetteté.

Terek császár az ő nípit ezekre felszállitá ott, és hidat csináltata, kin Baronyaságra általköltezík minden nípivel.

Szent Illyés napján Lajos király kiszálla Budából, Mohács felí indula.

Tomory Pál Kellődnél költezík az Dunán által. Igen siete Mohács mezeire Lajos királyhoz.

Terek Bálint is Kellődnél költezík az Dunán, és siete az királyhoz.

János vajda is igin kiszöl királyhoz az Erdély erejivel Mohácsra, és hogy megérkezett vóna, szállitá az ő nípit Tisza mellett Fegyverneken.

Az horvátországi urak igin sietnek az tótországi urakkal együtt királyhoz Mohácscsá.

Markulab [1]) igin kiszíti az csehországi erőt, az morvai erőt, siet Mohács mezeire Lajos király után.

Gróf Kristóf Frankapan nem jüve az hadban Lajos király mellí, mert László érsekkel öszveveszett vala Budában. Arcúl csapta vala László érseket, mert László érsek is szakálában nyúlt vala gróf Kristófnak.

Az Nyírsígből Báthory András juta Mohács mezeire az ő nípível Lajos királyhoz.

Az érsekek, pispekek mindenféle szíp níppel jüvének Mohács mezeire az Lajos király mellé.

[1]) Az az: György brandenburgi ‚marchio.‘

Az magyari urak, az ki mint jobban kíszölhet, jüvínek Mohács mezeire az Lajos király mellé.

Az országbeli apát urak, prepostok szép néppel jüvínek Mohácscsá Lajos király mellé.

Minden álgyukat, hadhoz szerszámokat raknak Budán hajókra. Sietnek vele Mohácscsá az király után. Kiket még Mátyás király szerzett vót az ország megmaradására.

Lajos király ezenben Mohácson szálla minden erejivel császár ellen.

Terek császár Eszíken költözík. Igen égettetí Baronya vármegyét. Földvárnál egy faluban táborát szállitá, Mohácson alóla, Lajos királyra elleniben.

Tomory Pált és Szepesy Gyergyet tivík Mohácson hadnagygyá.

Gyergy markoláb nem érkezík az csehekkel Mohácscsá az viadalra.

János vajda nem írkezík vagy nem akara jönni az erdélyi níppel Mohácscsá az király mellé az viadalra.

Tomory Pál Mohácson tanácsjul adja vala, hogy az király ott ne lenne Mohácson az viadalban. De az egyéb magyarok nem engedék.

Az császár nípe mind elírkezík, kik az egísz földet ellepík, mint a sáska.

Hettűn, kedden, szerdán dílig az terekek nagy harcot adának, mely harcban mind két felől nagy sok vitézek veszínek és sebesölínek.

Szerdán dílesd szent János nyakavágása napján az császár Dundára megindula, dobját is megütik, minden felől itkezethez állanak, az császár hat ezer janicsárral, négy száz taraszkkal reája indula.

Az magyarok viszont ismeg császár ellen indu-

lának, kiknek zászlótartója Drágfy János vala, kit azon zászló alatt levágának.

Az terekek az ő hadoknak nagy szílt vetínek, hogy az szíle az Duna rítét írte, az másik a Baranya hegyét.

Az terekek ezen kivel két nagy álló sereget szerzínek Baronya hegye felől, kit mondják az egyiket, anadoli sereget, az másikat Ibraim passa nípének.

Az magyarok az ő táborokat hátra hagyák, az császár nípíre arcúl indulának.

Az magyarok semmit nem tartózván, semálgyutúl sem puskátúl nem fílnek, hanem az kevés níp nagy rettenetesen az császár nípire öklelínek, kiket az terekek látván, mindjárást hátot adának.

Az terekeket az magyarok mind az teve-táborig vágának.

Az terekek sok puskákat, taraszkokat az magyarokra sitínek, ki miatt az magyarokban igin kevés kár lőn.

Az magyarok sokan még az teve-táboron es mind általminínek.

Az magyarok közel hárman szintén az császárig minínek, kiket az terekek, kik az császárt őrzik vala, kegyetlen halállal megölének.

Az terekek két álló serege, egyik szakada az magyari seregre, másik az magyari táborra, kik az magyarokat kezdik kegyetlenöl vágnia.

Az magyarok onnattén megfutamának, mert csak kevesen, XXVII ezeren valának szám szerint.

Az terek e helen CCCC ezer néppel vala, kik Mohácson megvívtak vala.

Az magyarokban szántalant levágák, nem sokan inkább elszaladának.

Lajos király az hadból megfutamík, ki csakugyan ottan Cselénél egy fogban a sárban vesze.

Akkoron az hadban XLII fő úr vesze, IIII fő pispek, két érsek, sok apát úr és prepost.

Nemesek és vitézlő nípek nagy sok szántalanon veszínek.

Tomory Pál, Szepesy Gyergy ez két fő hadnatyok ott veszínek.

Az magyari uraknak minden kincsek, sátorok, társzekerek mind ott marada.

Terek császár az táborhelen marada többég egy hétnél, az hót testekben három halmot rakottata.

Terek császár szágudókat bocsáta minden felí, kik mind Szalát, Somogyot, Vas vármegyét, Sopron vármegyét, Tolnát, Pilis vármegyét mind Budáig elígeté, dúlatá. Az nípet, kit levágának, kit elrablának.

Az Vértesben, az hol a szegínsíg táborral meggyűlt vala egy tó mellett Heregynél, és Marótnál, az terekek sok keresztyén gyült népet táborban megvevík, és mindnyájokat levágák.

Más tábor az Mátra hegyin gyült vala, kit az terekek megvének, mind a nípet levágának.

A császár azonban Budára írkezík. Az Dunára egy hidat csináltata. Budát, Pestet, az köröl való városokat, szentegyházokat, kalastromokat mind megígetteté.

Az vizen az terekek sok ezer embert írínek el, kik az Dunának két szílín lakoztanak, morhájokat

mind eldulák, ő magokat, kit levágának, kit rabbá tőnnek.

Az császár Buda előtt általköltezík, az másik rablót kibocsátá, ki Váctúl fogva Gyengyesig, Miskolcig, Mohiig, az Nagyszegedig, Péterváradjáig, az Tisza Duna közütt mind megrablák, ígetík. Az Úr Isten tudja, menyi szántalan ezer rabot elvivinek.

Szabatkánál az községig egy tábort járt vala, kit az terekek igin vívának, de semmikípen meg nem vehetík, bíkível megmaradának.

Terek császár Buda, Pest közett az Dunán általköltezík, Péterváradjánál az Dunát megint általkelé, mindenünnen bíkísíggel elmene.

Lajos királné Mária hogy hallá meg az ura elveszísit, Budát pusztán hagyá, egy íjjel Budából kimene, Posonban szálla.

Az királné asszon hajóit Isztergomnál mind felverik, kik az királné asszon morháját viszik vala.

János vajda mind ez időkben Tokajban hallgata. Mihint értí, hogy az terek kiment Magyarországból, az heltt Tokajban egy gyülést títete, az gyülísbe vígezé, hogy királylyá lenne.

János vajda Budára siete, Budát és Isztergomot Kún Gotthárt neki foglalá.

János vajda Fejérvárra mene, az Lajos király testét meghozatá az mohácsi mezeiről a sárból, kinek testít az halászok sárban benyomták vala, hogy az terek meg ne találná.

János vajda az Lajos király testít Fejérvárott királyi módon temetteté.

János vajda szent Imreh napban magát Székes

Fejérváratt megkoronáztatá és magát királynak nevezteté. [1])

Az koronázaton vótanak: Erdewdy Simon zábrági pispek, Várday Pál egri pispek, Ország János váci pispek, és egyéb pispekek, az több egyházi fedelmekkel igyetenbe.

János király Fejérvárról szálla Isztergom várában, ki azon esztendőben ott telele, mert az Buda megígett vala.

Az terek császár a zsidókat Budáról hajókra rakatá, Terekországban viteté, és minden városonként elosztá.

Cár Jován oláh fi, kít Fekete embernek hínak vala, ugyan ez időben támada, ki az rácokkal nagy sokan támada, és az Tiszán általa kelvín, Bács megyére jüve és minden felí sok dúlást, emberölíst títe az rácokkal.

Cár Jován sok gonoszságot mívele, mert Szegedet megdulá. Az Tiszán általkele, Szőlüsnél Períny Pétert megveré, és nehány ezer embert levága. Onnatt Erdélyben siete, mind Szászvárosig dúlattatá.

Cár Jován Erdélyből megtérvín, megverettetík az szögyfalvi mezőn Czibak Imrehtől.

Cár Jován onnatt megfutamék, ismeg Nagyszegedre mene, kít puskával Vid Sebestyén meglüve a Szilágyi László palotájából.

Cár Jován onnén sebben elmene, Terek Bálint Nyiregyházatt rejája találtalík, ki igin beteg avagy imár megholt vala, fejét neki veví, János királynak Budára köldé.

---

[1]) János koronázásának napja: november 11-dike.

Mária királné asszon Posonban lakozík az magyari urakkal: sánta nadrispánnal, Báthory Andrással, Turzó Elekkel, Tamás pispekkel és nehán egyéb urakkal, kik magyarok valának.

1527. Ez esztendőben igin kiszül az Ferdinandos király nagy haddal János király ellen az magyari királságra.

Ferdinandos király pénzt köldi Veresmartra az naszádosoknak.

Az naszádosok feljüvének nagy sok vajdákval János király ellen Buda, Pest között, kik Ferdinandos mellí minínek.

Ferdinandos nagy níppel indula ágyukkal és egyéb hadhoz való szerszámmal János király ellen.

Ferdinandos király megszállá Divén várát az Morva folyó vize mentiben, kit meg is vive.

Ferdinandosnak megadák Poson várát Szalay János.

Ferdinandos király megszállá Óvárát, kit megtöretí és megvive.

Ferdinandos királnak megadák Isztergom várát és Visegrad várát.

János király Pesttí költezík Budárul, pusztán hagyja Buda várát. Az Tisza felí indula minden nípivel.

Ferdinandos király Budában beszálla, mint király lakóheliben.

Az lanckinezek Pesten levágának az naszádosokban, kik ott megölík Pál vajdát, ki naszádos fő vajda vala.

Ferdinandos az János király után bocsátá minden nípét, kik megverík János királt Lád kalastrom-

nál, és ott megölik Mária [1]) Lukácsot, jó vitéz embert és fő szolgáját János királynak.

János királytúl elállának az magyari urak, ki oztán Tokajnál költezik és siete Erdélyben Kolosvárban.

Ferdinandos hada megvivé Tokajt, Táját, Regécet, Boldogkőt és egyéb sok várakat.

Az németek nagy dúlással visszamenének kincses Buda feli.

Periny Péter az koronát Temesvárból Fejérvárra hozá, hogy Ferdinandost megkoronázzák, kit megis koronázának szent Imreh király [2]) napján. [3])

Ferdinandos király Fejérvárról Isztergom várában szálla. Onnatt Bécsben siete.

Koczianer hadnagy az Ferdinandos király nípivel az felföldet mind eldúlá Homonnáig és azon belől is.

János király megíjede, sugásból iminnitt amonnatt hallván, hogy őtet az ország Kolosváratt megakarná fogni, Tasnádra kiszálla minden nípivel és ott telele.

Bodó Ferencet elfogák az Ferandos király nípe, az hajdók közöl Keresztes mezein.

János király az evangeliomból meglátatá, hogy ha az tereket segítsígül híhatja.

Az cseri barátok ezt lelík az evangeliomba: hogy az ki vele jót tíszen, az az ő atyjafia.

János király Jeronimus Laszkyt, ki lengyelor-

---

[1]) Azaz: Kismarjai.

[2]) Faustus az eredetiben kitörölte a ‚király' szót, ‚herceg' szót irván helyébe.

[3]) Ferdinánd november 3-án koronáztatott meg.

szági fő személy vala, bebocsátá terek császárhoz, hogy segítsígöl híná.

1528. János király Tasnádról Szinafalvánál szálla, kit ott Koczeanner az németekkel és magyarokkal megvere.

János király Szinárol elszalada, futa Lengyelországban, és Tarno városában, várában, mint ereksígíben leszálla.

Jeronimos Laszky felindvitá az terek császárt Ferdinandos király ellen, hogy Budát megszabadítaná az német kézből, ötet belí iktatná.

Terek császár moldvai Péter vajdát felindítá az Ferdinandos ellen.

Péter vajda semmit nem mulatva, Erdélyben népét bocsátá, hogy az János királynak az erdélyiek meghódolnának.

Péter vajda megveré az Ferdinandos erejit Bárcában. Terek Bálintot, erdélyi pispek népit, Maylád Istvánt, szászokkal egyetemben igin erősen vágatá.

Havaseli vajda is, terek császár parancsolatjából jüve Erdélyben, hogy ő is holdoltatná azt az országot nekie, kik nagy ígetést, rablást títtinek Erdélyben. Szeben környül való falukat, városokat mind elígeté, Vizaknát, az két Csírt, sok falukat, kit mind megégete, dúla.

Periny Péter, Maylád István, Terek Bálint az erdélyi urakkal, nagy erejivel kíszölínek és Lippára kiminínek e szándokkal, hogy Lippát megvenník, az rácokat benne mind levágnák, kit nem tehetínek, mert a szerencsa másképen szolgála nekiek.

Terek Bálint Lippa alatt az saranpóba, levágának mellette az rácok három fő szolgáját:

Bakitth Kommentet, Szilágyi Mihályt és Horvát Jánost.

János király ismeg karácson előtt Lengyelországból visszajüve Magyarországban, ki mellí jüvínek az két Ártándi Pál, Balás; Czybak Imreh, Homonnay Ferenc, és többen az urakba.

János király szemben lőn Temesvár alatt Mehmet beggel. Onnatt szálla Lippában az ő nípivel és négy száz terekkel.

1529. Terek császár Eszíknél az Dráva folyó vizin minden erejit öt száz ezer emberit kiinditá János király segítsígire.

Terek császár Eszíknél hidat csináltat, minden erejit Baronyaságra általkölteztete.

Perîny Pétert megfogá Szerecseny János mind felesígivel, gyermekivel Gajdácsnál az Sár vize mellett. Hol minden kincsiben zsákmánt tőnek. Az királyi korona is Szerecsen János keziben juta.

Szerecsen János Perîny Pétert mind az koronával ajándokon adá János királynak.

János király Köllödnél általkele az Dunán és az mohácsi mezein szemben lőn terek császárral.

János királylyal valának az urakba: Ferenc Frankapan kalacsai érsek, Statilius János erdélyi pispek, Czybak Imreh, Werbeczy István, Szerecsen János, Dóczy János és Pesthyenny Gergely.

János király ajándíkon adá Perîny Pétert terek császárnak szultán Szulimánnak.

Ferdinandos király tizenegy száz lancknekt kölde Budára Jonkher Lászlótúl az Buda megtartására, terek császár és János király ellen.

Báthory István nadrispán elhagyja Budán az oktávát, Báthory Andrással, az több urakkal egy

napon az császár hirit hallván, kiszikinek Budából.

Nádasdy Tamás budai udvarbiró az lancokkal terek császár ellen Budában marada.

Terek császár az Duna mellett feljüvín Mohács mezeirül Budán alól az Kelen földire szálla minden nípivel.

János király az ő nípivel Buda felől az Ó-Buda mezeire szálla. Ott általkelvín az Dunán Pest felől szent László mezeire szálla nípivel.

Terek császár Budát megvivé. Az benne való lancokat szent Pál remete kalastromnak rétén, kit Pispekrétinek hínak, mind levágatá. Az kik a budai polgárok közül, mint XLI fő embert, kik az lancokkal kimentek vala, az császár nípitől mind le vágatának.

Nádasdy Tamásnak János király megkegyelmeze.

Terek császár János királt Buda várában székiben ülteté, ű maga nípivel Bécs felí siete.

Pál érsek minden nípivel Bécs alá mene, terek császártúl fejinek kegyelmet kírni, kinek Ibraim, fő császárnak vezír passa, az császártúl kegyelmet nyeri, az megtérísben Budán alól Demsednél.

Terek császár Budában János királylyal hagyja az venenci herceg, András Gritti nevü, fattyu fiát, kinek Alovizius vala neve, de Gritti Lajosnak hínak vala az magyarok, és egyéb jeles szangziakokat, terekeket.

Terek császár mentiben megvivé Komáromot, Gyűrt, Óvárát, Prukot, népével Bécs alá szálla.

Ott kisasszon nap után sok ideig vítatá bécsi várast. Három helen porral az falát felvettetí, de

nem vehette, mert az kik benne valának, igin erősen megtarták magokat.

Terek császár a szágudót[1]) kik mind Linciglen Németországot elígetík, rablák. Az kiket találának, kaphatának, kit rabbá tínnek, kit fegyver alá vetínek.

Bécs alatt egy nap holval szent Demeter nap előtt, terek császár minden nípivel el indvíta Bécs alól.

Buda előtt az terekek nagy hidat csinálának, kin az császár nípe mind általköltezík.

Az császár nípe Szalaságnak jobb részit mind elrablá. Buda előtt az hidon általvivé.

Terek császár Buda előtt az hidon általkele. Minden békesiggel az ő földiben mene.

János király Perínу Péternek megkegyelmeze, és minden tisztessígit megadá.

Pál érseknek János király megkegyelmeze, és az isztergomi érseksígben benne hagyá.

Perínу Péter igin csináltatja Sáros-Patakot és Soklós várát, kit János király nem öremest hall.

Gritti Lajos Budárul bemene császár portájára, ki nem sokat kísvín, ismeg Budára jüve.

Mehmet beg igen kezdé épvíteni terek császárnak Eszík várast, kit az János király nem eremest halla.

Az Ferdinandos király népe ismeg János király ellen nípit alá doboltatá, kik keveset használnak.

János király ezen való boszuságban Má-

---

[1]) Kimaradt: ‚szétküldé' vagy hasonló szó.

tyus földit mind Trincsényig elraboltatá Mehmet beggel, ki mellett elbocsátta vót az atyjafiát Péter Petrowitthyot.

Mehmet beg XL ezer lelket elrabla. Minden bíkivel mene terek az országon.

Ferdinandos király követeket bocsáta lengyel királhoz Zsigmondhoz, Poznaniában. Bocsátá János királ is Jeronimos Laszkyt, Ferenc Frankapánt kalacsai érseket, Werbőczy Istvánt; mind a két fíl terekedvén, hogy az lengyel király általa lenne köztek valami békissíg.

1530. Ez esztendőben ismeg másfelül az Ferdinandos király megszállá magyarral, ispanyollal, némettel Budát, mind XX ezer emberrel, kikkel ott vala Gullielmus a Rogandorff, fő szemíly Ausztriában, mindszent estin.

Rogandorff erősen töreti Budát. Az zsidó utca és Ráskay háza felől sokszor megostromlatta, de meg nem vehette. Sok ispanyolt, nímetet alatta veszte.

János királylyal vala akkoron Budában Gritty Lajos terekekkel, Czibak Imreh, Statilius János, Pesthienny Gergely, Nádasdy Tamás, Simon deák Atthynay, és frater Gyergy, ki cipóosztó,[1]) Simon deák udvarbiró vala, kikkel sok több jámbor magyar vala, Nádasdy az harcon megsebesüle.

Sok ideig az nímet had fekőne Buda alatt, ki miatt Budában sok lovakat megivínek.

Sok száz hordó fenekét kivágának Budában. Ennek az hordójaibul az terett kőfalon töltést csinálának.

---

[1]) Verancsics elsőbben ezt irta volt: ‚kincstartó vala.'

Karácson előtt harmad nappal az német had nagy kárral, nagy szégyennel Buda alól Isztergom felé szállának.

Karácson innepíben az János király Gritty Lajost gubernátorrá Magyarországban választá, tivé Budában, ki az uraknak nem mindenkinek tetszík: kiváltkípen Statilios Jánosnak és Czibak Imrehnek.

1531. Ez esztendőben karácson innepíben Gritty Lajos fejit víteté Ártándy Pálnak és az öcscsinek Ártándy Balásnak.

Terek császár ismeg kiindula Németország felé, hogy mivel Bécset megint megszállaná, megvenné, boszuját megállaná az németeken.

Periny Péter ismeg elhasonlik János király hivségitől, nagy kiszölettel terek császár eleiben mene Eszíkre, hol az császár az ő vitézlű szolgáit és fő szemílyeket, kik vele valának, levágatta.

Periny Péter foglyá esík Eszíken terek császárnak, kit az császár bekölde Terekországban.

Terek császár megérti Károl császár jüvését, és nem mene Bécs alá, hanem megszállá Kőszeg várasát; sokáig vítatá, meg nem veheté.

Az terek császár vizen való ereji Budára szálla. Gritty jeles fő terekekkel, kik megszállák Isztergom várát, erősen töretík, de nem vihetík. János király akkor Vissegrádon vala.

Az terekök elhozák gyéri Szent-Marton alól az nagy sok köznípet, kiket rabságra vínnek.

Károly császár nagy erővel jüve Bécsbe, hogy szemben vijjon az terek császárral.

Terek császár tizenöt ezer embert elindvíta, az akangziakat, rablani Németországot, melyet rablának szíllel eliget. De az megtérísben megveré őket

Terek Bálint, Bakytth Pál, Seredy Gáspár és többen az magyari urakkal.

Terek császár minden nípivel elindula Kőszeg alóla, Markpruknál az Dráván általmene, onnan Tótországon nípestől mind alámene Terekország felí.

Károly császár meghallá, hogy az terek elment vóna, visszatére minden nípivel Németország felí.

Az terek császár vizi ereje Buda alól minden nyeresíg nekil haza mene Terekországban.

1532. Gritty Lajos ez esztendőben fassangba hozá Budára az Periny Pétert, ki császár foglya vala, egy fián fejét megváltá, kit Gritty az császár portájára kölde.

Czibak Imreh megvivé Gyulát, Világosvárát, Vajdahunyadot markoláb Gyergy népitől.

Gritty Erdélyben szálla Szeben alá terekkel, oláhhal, magyarokkal és janicsárokkal, ki ha a szerencsa hozza vala, királyságra Magyarországra miendű vala.

Czibak Imrehnek Gritty fejét víteté Felmett-falván Barczaságban, nem messze Brassó városátúl, terekekkel, és minden szolgáiban zsákmánt títeti, kiknek hadnatyok vala az Bathiány Orbán.

Azon halállal Statilios Jánost is erdélyi pispeket akarja vala veszteni. Mert ő is Czibakkal főkípen ellenzínek, hogy az Gritty Lajos gubernatorság semmire nem kell vala két királyhoz, hogy harmadikat nem emelnínek fel nagyobb ország veszedelmire. De idein az Czibak dolgát megértvín, azón heltt elrándula onnan íel egynehány bizott szolgáival Gyalú felí. Az többit helyin hagyá. Mert Já-

nos királytúl úgy jütt Gritty Lajos eleibe mint követ, hogy őtet ő nevével eremmel fogadott volna.

Ez két urat mikoron megöletette volna, az többi közől is egynehányat akarja vala megöletni, ha szerencsa neki szolgálta vóna, és úgy az tanácsa neki következett vóna, mint ő gondolta vala, kiknek az neveket irva találták vala hóta után az ő partikái kezött, mikoron az marháját zsákmánra az urain elvetík. Mely dologból nyilván megjeleník az ő az koronára való igyekezeti.

Ezeken megíede János király és file magának, megértvín Gritty szándékát, kit még Konstantinápolból megirtak vala neki az terekek, baráti. És igin titkon Kón Gothárdot, ki jámbor ember és jeles vitéz vala, székely nemzető, és kire az egisz országban nagy tekintet vala, hagyá, hogy utat keresne, ha oka adatník, megejtené az Grittynek ilyen nem jó cselekedetét.

Nem lön siket sem rest az Kón Gothárd, mert azonnal az három országot, Moldvát, Havaselföldet és Erdélyt feltámasztá az Gritty ellen, és kapcsolván mellí Mayllád Istvánt, Kendy Ferencet, és Mikola Lászlót, fő erdélyi szemílyeket, megszállá Meggyes várasát Gritty Lajosra.

János királynak jüve hire az Czibak haláláról, kin nagy sirást tőn.

Meggyest Grittytől megvevék. Benne az terekeket mind levágák. Dóczy Jánost levágák. Grittynek fejét vevék. Az melyit felhasíták, az szívét kivevék.

Meggyesben szántalan sok kincsben zsákmánt tőnnek. Az ki mit kapa, senki el nem vívé tőle.

Az Gritty két fiát, Antalt és Perint moldvai Pé-

ter vajda, ki az ő hadával ott vala, elvevé, és oztán Moldvában mind a kettőt levágatá.

Gritty Meggyesből, látván, hogy az dolga veszedelenbe vóna, és hogy az erdéliek nem pakocsálnának, hanem ugyan halálra őtet keresninek, kezdé az János királt, ki akkor Budán vala, jakor levelekkel és követekkel szorgalmaztatnia, hogy vagy őmaga jünne őneki segítsígre, vagy köldene, mert egyébkípen őnekie veszni kellene.

János király igyfelől megizení neki, hogy ő senkit az ő szabadulására egyebet nem akarja köldeni, hanem őmaga személye szerént akar jünni. Mert az ő veszedelmit szintín ugy tartaná, mint tulajdon önnen magáit.

Másfelől megindulván Budárul nípivel nagy sietsíggel, hirdetí szíllel mindenütt nagy móddal és tettesíggel, hogy Gritty szabadulására Erdélyben kiszülne, menne. De azért igin lassan kezde lípni, és alig másfél avagy két mílyföldet mígyen vala, kölen kölen okokat az ő kísedelminek kívül való nípnek eleikben vetvín, időt adja vala az erdélyieknek, hogy az kezdett dolgot vígbez is vihetnínek.

Mely indulatban illyen levelet is köldett vala Kón Gothárdnak és a többinek is, kik ebben övele dolgosi valának: Tudjátok, hogy az Czybak Imreh énnekem jobb kezem vala. Azért az mely dolgot Gritty Lajoson kezdettétek, el is bizonyával minden tartás és kísedelem nálkil vígezzétek. Nem is gondoljátok, hogy megengesztelhetitek az terek császár haragját, vagy bocsáttok el őtet vagy nem. Mert az akaratunkat imár megértette. Azért ha egykípen is máskípen is szenvednönk kell őtőle, szenvedjünk ugyan megmíelt dologért. És az gonosz ember haljon meg.

Az többit hagyjátok Istenre és az én gondomra. Kit az erdélyiak meg is mivelínek gyorsan, és minden tartás és kísedelem nálkil.

Az Czybak Imreh halálát ilyen módon torlák az magyarok Grittyn és terekeken.

János király alászálla lakójul Váraddá, kihez az terek császár Junusz beget, ő tolmácsát, kiköldé Váraddá két okírt. Egyikírt, az Grittynél való kincsért, két száz ezer forintért, ki Meggyesben veszett. Más okért, hogy Budát neki megadná, az mint fogadása vót.

János király Junusz beget semmi jó válaszszal bocsátá az császárhoz. Mert az kincset mind elzsákmánlották vala, az kik Meggyest megvették vót. Az Budát penig az magyarok nem adják. Mert János király nekiek kötette, mikor az németek János királra Budát vítták, és az császár nípe meg nem segílé.

Kassát János királnak árulák el Gyergy deák, Lonnay Péter és Géczy Gergely.

János király Kassából kibocsátá az fő várasbeli polgárokat. Őket az országon szíllel elosztá. És minden kincseket elviteti tőlek.

Ferdinandos ezt hallván, Felcz Lénárdot nagy haddal Eperiés felí alábocsátá.

Lénárd megvevé Sáros várát, ki mast is az Ferdinandos király keziben vagyon.

Másik hadot Ferdinandos király bocsátá Eszík felí németekkel, csehekkel, morvaiakkal és az tót, horvátországiakkal, kik előtt fő hadnagy vala János Koczeaner. Azután Pekry Lajos, Bakytth Pál, Battiány Ferenc, Tahy János és zágrábi pispek Erdewdy Simon.

Ezeket megveré Mehmet bég Gara közett és Deáko közett. Minden álgyujokat, táborokat elnyeré tőlek, és a nípet kit rabbá tíve, kit levágata, nagy rontást bennek teve.

Havaselföldi vajda öt száz oláhot kilde sigítsígre János király mellí Kassára, Maylaad István is kijüve Erdélyből eperiési nímet hadra, kivel ispanyolok is valának.

Eperiésnél az János király nípe megfutamék. Tokajnál az Tiszát általkelé. Ott elvesze Báthory Miklós, és Rakamasz kastílyát ugyan mentiben felgyujták.

Kún Gothárdot meglüvék Szatmárnímeti városánál az Horvát Mátyás nípe az kalastromból, ki miatt Kún Gothárd Váradon meghala, eltemeték.

János király rejá vítatá az kalastromot Horvát Mátyásra. Belőle kifogatá. Váradon haromicigyen, ki katonái valának, felakasztatá. Őmagát karóra vonatá.

Kaszonbeg vajda Buda felől Kelenfölden az mezőt őrzi íel nappal, igin nyukhatatlanul az császár nípivel.

Móminis terek naszádos vajda az Dunát őrzí Pest felől az császár nípivel szorgalmatoson.

Szteppant Balintithyot, rácot, fő szemílyt, János király megfogatá Lippán és Váradra hozatá. Az fogságban, temnecben sok ideig tartá. Vígre ugyan ott sulyokkal megöletteté.

Oberdanczky János János királyhoz az Ferdinandos királytúl jüve követsíggel. Ki János királyt, az mint akkor szó vala, meg akará mordalláni, kit János király megfogata, az csonka toronban megaszalá az testit, és úgy öletteté meg.

Bodó Ferencet az német király addig tartá Újhelben fogságban, hogy ő is megaszala és úgy meghala. Az testít Vissegráddá kildé, kit az magyarok Budán eltemettetik.

János Koczeaner, kit az Ferdinandos király Bécsben megtartotta[1]) vala a várban, a fokságból elszalada. Tótországban mene, imitt amott baráti között az ura haragját kerülvín. Ott Kosztanica várában a Zríny János, Miklós atyjafiával igyetemben mordályul, nem jámboról megöletínek.[2]) Bécsben Ferdinandos királynak, az fejit megköldínek.[3]) Mely Koczeaner Jánossal[4]) annakelőtte oly atyafiságot[5]) hittel általa solenniter megszerzettek[6]) vala, hogy az Zrínyaknak az anyja mind hármoknak ugy volna, mint az ídes anyjok.

Terek Bálint meghasonlik Ferdinandos királytúl, ki[7]) az János király pártjára jüve. Kinek János király Vajdahunyadot és Debrecen várasát[8])

Bakytth Pált az terekek meglüvék Garannál. És az fejit az terekek császároknak vivík.

Palota várát megvevé János király terekkel, magyarral. Kiből Móre László elszalada. Minden kincsiben, kit neki herceg Lőrincní, felesíge hozott vala, zsákmánttőnnek. És fia, leánya János király fokságában esínek.

---

[1]) Faustus javítása: ‚megtartóztatá.‘
[2]) „ „ ‚megöleték.‘
[3]) „ „ ‚megköldék.‘
[4]) Faustus módositása: ‚Jánosval.‘
[5]) „ „ ‚atyafiuságot.‘
[6]) Faustus javítása: ‚szerzettek.‘
[7]) Faustus ‚ki‘ helyébe: ‘és.‘
[8]) Faustus pótolja: ‚adá.‘

Az Ferdinandos király sok háboruság után hogy megértette volna [1]), hogy haddal János király [2]) semmit nem tehetne, bíkisígre forditá az dolgát. Mely bíkesíg-szerzísre Váraddá alá keldé az [3]) Károly császárnak fő emberít, Jánost londensis pispeket.

Ez sok tractálás közütt János király is bekölde két fő úr szemilyt Ispaniában, az Ferenc Frankapánt [4]) kalacsai érseket és István Brodarikost doctort és szerémi pispeket, Károly császárhoz Tolletonban.

Ez két fejedelem közett mindaddig járának, [5]) hogy az bíkisíget megszerzék váradi várasában úgy, hogy hótig János király szabadon maradjon az magyari királyságban, hóta után Ferdinandosra ha ílne, és az ő gyermekire szállana az magyari királyság.

Ferdinandos is tartozik az János király fiának, ha lenne, és felesíginek minden atyjátúl való ereksígét megszabadítani, meg is adni.

Ez dolgot penig nagy erős hittel megconfirmálának, [6]) kire az pápa, az Károly császár, az imperium fogának hitekkel az Ferdinandos király mellette, [7]) hogy az bíkisíget megtartja.

Károly császár, Ferdinandos király, Ferdinandos [8]) és az imperium azra is ketelezik magokat,

---

[1]) Faustus előbb a ,volna' helyébe, valá-t irt, aztán, ,hogy megértette vala' helyébe: ,látván.'

[2]) Faustus kezétől: ,királynak.'

[3]) ,alá' és ,az' Faustus által kitörölve.

[4]) Faustus javítása: ,Frankapan Ferencet.'

[5]) Faustus a lapszélen: ,fit confederatio.'

[6]) ,meg' Faustus által kitörölve.

[7]) Faustus módositása: ,mellett.'

[8]) Mint redundáló szó Faustus által kihúzva.

hogyha valamikoron terek császár János kiályra támadna, tahát ők mind kincsekkel, nípekkel és álgyúkkal János király terek ellen megoltalmazják.

János király az tereknek Pesttül, Budátúl [1]) bucsút ada, mind vizen való erőnek, mind szárazon [2]) Kaszon vajdának.

Kaszon vajda Pesttül indulván Szekszárdot megszállá, megvevé, megígeté és belí az ő [3]) nípit szállítá.

Terek császár megértvín, hogy János király az Ferdinandossal megbíkilt volna, nagy haddal kiszüle Magyarországra.

Az németek megértik, hogy az terek nagy erűvel jű, hogy Budát kivegye János király kezibül, nagy hadat ők is inditának.

Az terek megérti, hogy az németek nagy níppel indultak, [4]) mind vizen mind szárazon nípivel Havaselföldé felí indula.

János király érti, hogy az terek Erdély felí jünne nípivel, mindjárást Péter Petrowyttyot atyjafiát hivatá, ő maga Kolosvárrá nípivel szálla.

Az németek ispanyolokkal 14,000-en Isztergom alá szállának.

Az Jeronimos Laszky, lengyel, 3,000 némettel, 2,000 ispanyollal és szép álgyukkal indula Erdélyben János király mellé. És az nípet megszállitá Szilágyon, őmaga bémene Kolosvárrá egynehány fő némettel és ispanyollal az János királyhoz.

---

[1]) Faustus: ‚Budátúl.‘
[2]) „ pótolja: ‚valónak.‘
[3]) „ ‚ő‘ helyébe ‚magá‘-t iktat.
[4]) „ a lapszélen: ‚megijedett volt.‘

Terek császár ezt megértvín, mást gondola. Nípit Moldvába[1]) Péter vajdára indvítá.

Péter vajda kiszökik Moldvából császár előtt. Mert János király az ő nípivel őtet meg nem segíti úgy, a mint neki fogadott vala.

Péter vajda foglyá esik János királynak mind felesígivel, gyermekeivel.

Péter vajdát János király fogva köldé az terek császárnak.[2])

Terek császár hátra tére Moldvából minden erejivel, nagy kártítellel.

Az német és ispanyol hadat János király viszszabocsátá Németországban, kit igin megkeszene az Ferdinandos királynak és az imperiomnak.

János király Erdélyben mind magyaroknak, mind erdélyieknek gyülíst tive. Pínzes segítsíget kíre, két[3]) ezer forintot, mondván, hogy ő is száz ezert ád, mert szüksíg vóna, hogy az terek császár haragját passák általa pénzzel megengesztelje, és azonközbe legyen, mivel valami keves nípet tartani.

Az János királynak mind a Magyarország mind az Erdélyország megadá az kírett pénzt, kinek fótját Ajász fő terek császár vezírpassának és a többinek köldé meg Moldvába, igirvín az császárnak is nagy felette ajándíkot, ha őtet nekie megengesztelniek; és úgy téríti az császárt Moldvából, és hogy Erdélybe rejája nem jűne.

János király ilyen módon jó summa pénzt magának megszerezvín, költsége lín, és mindjárást felesíget hozata magának Budára az lengyel Zsigmond

---

[1]) Faustus módosítása: ‚Moldvára.'
[2]) Faustus a lapszélen: ‚eből' azaz: ebűl.
[3]) Faustus pótolja a kimaradt: ‚száz' szót.

király lejányát Izabellát, kit az magyarok nagy pompasággal vínek Székesfejérvárra. Ott megkoronázák az királné-asszonságra.

János király nagy menyekzőt títe Budában, kiben sok magyar urak mind felesígekkel nagy gazdagsággal valának.

Gróf Mikolát[1]) az Ferdinandos kildé az magyari urakkal Bécsből, és igin szép ajándíkkal meglátá az barátját, kit jó szemmel János király láta.

Maylád István, Ballassa Imreh pártot itínek Erdélyben, és terek császárhoz állának, kiért János király megharagvík és Erdélyben siete.

1540. esztendőben hogy irnának:

Iszabella királyné asszon szöle egy gyermeket Budában szent Lőrinc napja előtt.

János király Erdélyben szálla, két várot, Almást, Diódot, megveve Ballassy Imrehtől, Szászsebesben városában szálla, igin megbetegülvín.

János király követeket bocsáta Terekországban Werbeczy Istvánt cancellariost és Eszyky Jánost pécsi pispeket.

János király meghala Szászsebesben szent Lerinc nap előtt.

Petrowytth Péter, Terek Bálint és fráter Gyergy váradi pispek, kincstartó, az király János testit nagy haddal hozák Erdélyből Budára.

Ferenc Frankapan kalacsai érsek és Peryny Péter elhajlának az János királyné hívsígiről Ferdinandos királyhoz.

Ferdinandos király gróf Mikolát alá keldé Budára János királynéhoz, hogy Budát megadnája neki.

[1]) Salm Miklóst.

János király testit Székesfejérvárra vevék, tisztessíggel eltemetik.

Felcz Lénárd alájüve nagy haddal Németországból az Dunán, ki megvevé Vissegrádot, onnatt szálla Buda alá, sáncot felvetteti, de nem lőteté, mert ismeri, hogy neki való nem vala az dolog, mint az időben Buda vala.

Felcz Lénárd hadával megtére. Megvevé Tata várát. Onnatt mene Székesfejérvárra, kit neki megadák.

Petrowyth Péter Budában szálla ezer ráccal, ki aztán kimene, és Mehmed beggel Kalacsánál az terek császár nípivel telele az mezében.

1541. esztendőben husvítra kelve, Mehmet beg megszállá Pestet az nímetekre, de nem veheté.

Az követek Werbeczy István, Eszéky János megjövének fassangban Terekországbul. De Eszéky János Pécsett megszálla. Csak Werbeczy István hozá meg Budára az követsíget.

Az Ferdinandos király husvít után minden erejit Buda alá szállitá, mind vizen, mind szárazon.

János király fiát megkeresztelik Budában, kereszt atyja lőn Simon deák Atthinay és Markos Péter.

Lengyel király küveteket kölde Budára, hogy Ferdinandos király kezett és királné asszon kezett minden igyenessíget szerzenínek.

Az lengyel király küveteket Petrowytth Péter, fráter Gyergy, Werbeczy István és Batthiány Orbán kiízik Budából királné asszon háta megől.

Rogandorff Villelm egy sáncot az madárhegyre vettete, másikat az Geglyérdhegyre, harmadikat az

Geglyérdhegy oldalában, kikből eressen teretteté minden felől Buda várasát.

Egy ostromot tőnnek az naszádosok az zsidó utcáról, kinek az falát igin megterették vala, de semmit nem nyerének.

Más ostromot tőnnek az bódog asszon cemiteriom mellett, kit ugyan elvesztínek.

Harmadik ostromot tőnnek az zsidó kapu felől király kertinél, kit az németek elvesztínek. Ezen lőn nagy ürem Budában. Az Úr Istennek nagy hálaadással Te Deum Laudamost íneklínek.

Az terek császár igin ír leveleiben, hogy az Budát megtartanák addig, míg urumelli beglerbég és Mehmet passa Budára irkeznínek.

Királné asszon Izabella megérti, hogy az frater Gyergy terek császárnak tartaná Budát, az budai birót és polgárokat be a várba hozá hivatá, és mind megesketteté, hogy halálig mellette lennínek.

Ezt az urak megértik, hogy királné asszon meg akar szerződni az németekkel, ha penig a nem lehetne, tahát mind gyermekivel, szolgáló leányival és udvara nípivel az német táborban menne, még sem akar törekkí lenni.

Királné asszon minden kincsit szekerekre rakatá Buda várában, hogy kimenne az német táborban, kit az urak megtartóztatának, és az felső házokból alá költeztetik az csatornakút mellett, hol bótok vadnak, azokban szálliták.

Az budai tanács titkon az tanácsból két polgárt küldínek királné asszonhoz, tudakozni, mihez tartanák magokat.

Királné asszon illyen választ ada titkon az tanácsnak: hogy én, úgy mond, imár nektek semmit

nem tudok segíteni, hanem azon eszeskedjetek, hogy az nímettel megigyenesedjetek, valamint lehet jobban, hogy mind fejetek, morhátok, mind felesígtek, gyermektek terek császár rabságában ne essetek. Azért titkon az nímetekhez kikildjetek, úgy mond

Mégis az budai tanács azt vígezé, hogy mégis beköldjenek két polgárt királné asszonhoz: hogy ha Budát meg kelljen adni az nímeteknek, az Budában való uraknak mint leszen dolgok? kell-í írettek kenyergenie, avagy nem kell?

Királné asszon azt izené az budai tanácsnak, hogy semmit nem kell írtek kenyergeni, mint árulókért. Merd mind titeket budaiakat, mind engemet fiammal igyetenben, régen terek császárnak elárultanak, csak az császár jüvetelit várják, ki imár útban vagyon.

Az időben fő budai biró Turkowytth Miklós beteges vala anyira, hogy házából ki nem járhatott, hanem Palczan Pétert, ki akkoron Budában kis biró vala, és minden gondját a tanácsban és várasnak viseli vala, mint fű szemíly a várasban, ezt az Turkovytth Miklós egynehány jámbor polgárokkal hozája hivatá, az kikhez bizott, és kik az terekeket nem szerették, és királné asszonnak és az ő fiának hivek vónának.

Mert vótak ugyan azon tanácsban ollyak, kik az tereket igín remílettík. Valami olly dolog esett az tanácsban titkon, mind bemondták az frater Gyernek.

Az budai biró tanácsival ezt végezé: hogy titkon az nímet táborban köldenének, és az nímet hadnagygyal, Rogendorffel tanácskoznának, hogy mikípen Buda és kerálné asszon az terek kézben ne esní-

nek, és jó szerzés alatt az Budát az német királynak megadnák.

Ez tanácsban vótanak, kik ez dolgot értették, főkípen kerálné asszon akaratjából lett. Mert az biró tizenkét magával hites vót királné asszonnak, az ő fiának, és királné asszon is hites vót az birónak és az tanácsnak, hogy mind jó szerencsát, mind gonoszt eggyütt akarnak megkisírteni.

Az tanácsot főkípen kik értették, ezek: az két biró, Turkowyth Miklós, Paczan Péter, Siry Imreh, Ferenc deák, Bornemysza Gergely, Bornemysza Tamás, Szabó Imreh, Szabó Filep és az várasi notáriósa Borbás deák.

Ez dolognak megszerzísíre kikídik Bornemysza Gergelyt illyen ok alatt: hogy ha az német hadnagy az magyari urakkal azra rejá felel, hogy az Budát megadván, minden urak, kik akkoron Budában vótanak, fejeknek, jószágoknak kegyelem lenne, valakik az német király ellen fegyvert nem vonnának, és Magyarország az régi szabadságban megtartatnék mind nemes, mind paraszt, [1]) és hogy király ő felsíge soha német tiszttartót nem vetne az magyarországi várakban és jüvedelemre.

És kiváltkípen királné asszonnak megadná minden örekit, ki azelőtt János királyé vót, és minden öreket, kiket király zálogban hánt vóna, azt is megszabadítaná, királné asszonnak megadná.

Ezt is hatták vala az Bornemysza Gergelynek: hogy semmikípen az váras feladást ne míveljen, hanem hogy az magyari urak, Peryny Péter, Seredy Gáspár, Bebék Ferenc, Nyáry Ferenc, Révay Ferenc, mind hit szerint fogadjanak, hogy az Buda

---

[1]) Faustus a lapszélre: ‚Pacta Ungarorum.‘

megadásakoron szemílyek szerint fegyverekben jámbor szolgájokkal ott forgódnának elöl, ezek kezett 700 jalogot, magyar huszárokat, fele lenne puskás, az fele pánczélos, paizsos, kópiás, hogy ha az német valami dúlást akarna tenni, tahát ne hadnák.

Rogandorff az német hadnagy az articulusok szerint mindenre rá felele, és keze alatt irást adott vala, hogy király kípíben mindent megállaná, és az királylyal is megállatná.

De ez Rogandorff valamire való gondolatjába, semmikípen ezt az magyari uraknak hirrí nem teví, hanem dógot közli Warkoch Gyergygyel,[1]) ki az terek ellen megtartotta vala.

Ugyan ezenben, hogy imár reájok veradni kezdett vóna, csak hertelensíggel valami lancokkal, fegyveresekkel és naszádosokkal Buda felí indula. Az Rogandorff a zászlót adja az önnen fiának, hogy ha Budában bemehet, tahát a zászlót feltegye, és az tisztesség övé legyen, kit az Isten nem akara.

Az budai kis biró, Palczan Péter, az bódog asszon-cemiteriomon, szent Mihály felől az kis kaput felnyittatá, és az német hadot beereszté, és piacig be Budában vivé szintín az perlengérig és tanácsházáig, és mikoron be csendesen megtakarodnának, tertínet szerint níminemő két várasbeli szemily egy házból ki az utcára esínek, nem tudva, mi lenne a dolog, és látva jó rend fegyveres nípet, az egyik megkérdi: kicsodák vagytok, adjatok gyelt. Ott azonnal az egy német, semmit nem várva, csak gyorsan bárddal azt az embert általveré. Az másik megszidván őket, mondá, hogy ezek az essék (*sic*) németek vónának.

---

[1]) Öt ujnyi hézag.

Ezen oztán továbbá mene a szó, hogy bizonyában németek lenninek. És mert az váras isztrása nípe bódog asszony-cemiteriomban áll vala, az Petrowyth Péterí penig perlengérnél, és az tanácsháza táján, az várasi iztrása tetteti, hogy nem látta vóna azt a nípet, mert Palczan Péter, ki őket bebocsátá vala, ott forgódik vala.

Az Petrowyth Péter-iztrása, ki perlengér és az tanácsháza táján vigyáz vala, nem hallgata, hanem mindjárást megkérdi feljebb szóval: kik vagytok, adjatok gyelt; kit nuha az hadnagynak Rogandorffnak az tanács követi meggyelentettek vóna, de azok az németek, kik előjáróba valának, semmi egyéb gyelt nem tudának mondani, hanem csak: her,her, her.

Ott azonközben sok ember kiáltani foga: németek, németek az várasban vadnak; és azon helen mindnyájan reájok rohonának, és irkezvín Petrowythtül is az nép, a magyar fegyvert kivoná, az német hátot ada; és anyira őket vágni kezdínek, hogy mindenik az kis ajtót, kin bejüttek vala, meg nem lilik vala, mert az falon is általsietve, egyik másikra, nyakára szökik vala.

Az Rogandorff fia zászlót is elveszté, és ő maga is nehezen szalada, kinek az atyja fő tisztessíget keresi vala, ha szerencsával megszerződett vóna.

Ezt mívelí az irígysíg és az kétsíg, kibe valának nálok az magyarok, kiket ha elűjáróba bocsátta volna az Rogandorff, gyelt is tudtak volna megmondani, járni is az dologba, kit eleikbe adtak vala a szemílyek, kik Budát németeknek szerzik vala, könnyebben is megcsalattak vóna az budai hössek,[1]) látva

[1]) Faustus nem értvén a ‚höss' szót, ekkép módosítja: ‚megcsalták volna az budaiakat.'

új nípet, hasomlót nekiek öltezettel, fegyverrel, nyelvvel.

Ezt meglátván Palczan Péter, hogy az német Budábul kifutott volna, mindjárást ő is megíedvín, felesígit, gyermekit, minden morháját elhagyván, az Ráskay házán, melynél bástya vagyon, Budából Báchy Benedekkel kiszalada, az német táborba mene.

Bornemysza Tamás mind felesígit, gyermekit, szolgáit és morháját Budában elhagyván, a kis kapun, ki zsidó kapunál vagyon, Tamás Drailingerrel kiszalada, az német táborba menínek.

Korcholyás Péter, Bornemysza Gergely, ezek még az németekkel kimentek vót, látván, hogy semmi nem kelle a dologba.

Azonban ez dolog az úraknak hírrí lőn. Az zsódos nípet és mind az egísz várast felindíták, nagy dihessíggel az Drailing házát feldúlák, minden morháját megzsákmánlának.

Az Bornemysza Gergelynek házára esínek a sok közsíg, minden morhájában zsákmánt tőnnek. Az Báchy Benedekít is ugyan azon módon.

Az Bornemysza Tamás házára esínek, és kiáltának, hogy mind felesígit és gyermekit az ablakról alá hányják, hogy mind darabra vágnák, az vírekben innának. De az frater Gyergy nem engedi, hanem minden morháját pecsét alá víteté, és felesígít, gyermekit fogságra azon háznál őrizet alá víteti.

Palczan Péternek is morháját nem bánták, hanem pecsét alá víteté, felesígít, gyermekit őrizet alá hagyá.

Sokakat Budában megfogának az polgárokban, ki közül négyvágák, kinek penig fejít vevík, és kö-

lenkölen halálval megölik, de Báchy Ferencet négy ugyan vágának, ki akkoron Budában fő polgár és fő tanács vala.

Az németek Budát meg nem vehetíneh. Hallák is azonközbe, hogy az terek császár nagy erejivel jünne, a szent Gelyérdhegyben szállának, díl és napkelet felől.

Az Dunán által hidat csinálának, szent Gelyérdhegy alatt. De egy nagy szél elszakasztá.

Az terek császár ereje, Mehmet passa sok néppel és fő szangziakokkal jüve Budára, és az Kelenföldin, Csetti kőbányán felől tábort jártata. Ezután irkezík urumeli beglerbég egynehány szangziak nípivel.

Egy reggel az terekek feljüvének, és zsákokból bástyát csinálának, kiből az német tábort igin kezdik lőnni, de szígyennel esmeg hátra szállának.

Az nímetek az Onos sziget orrán töltíssel egy bástyát csinálának. Belí álgyukat szerzínek, kiben cseh nípet szállitának, kit az terekek egy hajnalban megütík, megvevík, és az benne valókat mind levágának. De az magyar naszádosok más felől reájok rohanának, kik sok tereket ölínek, és az bástyát tőlek megint elvevík.

Harmad ustromot tőn Terek Bálint egy szombat napon, ki mind az egísz terek tábort a budaiakkal egyetemben az nímet ellen ustromra hozá, és sokáig az nímet tábort vévák. De szígyennel és nagy kárral elhagyák, meg is térínek.

Ugyan ezen idő alatt Budából frater Gyergy és Petrowyth Péter, Terek Bálint követeket küldínek Rogandorffhoz, Perínyi Péterhöz és Seredy Gás-

párhoz, ilyen szín alatt, hogy mivel ha valami bíkisígre mehetnének.

Az frater Gyergy és a több Budában való urak, kik ott akkor valának, ilyen álnoksággal járatták a követsíget: hogy mivel az német igyenessíget remílne, ne kiszülne továbbá való kemínb dologra, és oztán egy iel ugyan az táborban őket mind levágnák, ki meg is lőn.

Az németek penig és Priny Péter azon igyekeznek vala, hogy mivel ők is Budát meg tudnának nyerni tőlek.

Ez szenben való lítel egymással sokáig lőn, de soha víghez az dolog nem mehete, mert az alja míreggel és csalárdsággal rakva vala.

Egy vasárnapon estve, hogy megértették volna, hogy az terek császár szemílye szerint sok níppel jünne, és nem messze volna, az magyarok elhagyák az német tábort, mind sátorokat, álgyukat, az táborból Pesttí költezínek; kik pedig ugyan Buda felől nípekkel elmenínek, az ő táborokat pusztán hagyák.

Az németek és az csehek mikor azt megértették volna, gyorsan öszvefolyamának, akarák, hogy halálig magokat meg ne adnák, szidalmazván az magyaroknak tekíletlen voltokat. [1])

Mikoron ezt Budában megértették volna, hogy az magyar elfutott, mindjárást Terek Bálint hírrí adá Mehmet passának az táborban, és mind egy akaraton az német táborra rohonának; nagy viadallal, sok terek halálával az némettől, csehtől az tábort megvevík, kiket mind az Duna partjáig erősen vágának.

---

[1]) Faustus a lapszélre: ‚Proditio.'

Az német, az cseh megfutamván, sok ezeren mind az Dunában veszínek,[1]) nagy sok németet fogának, kiket oztán az császár jüvésiig elevenen megtartának.

Az terek és magyar nagy nyeresíget nyerínek, kik előtt az Terek Bálint igin vitézkedík. De vígre megcsalatík, mert fejít is azért terek császár fogságában veszté. Az német táborból az álgyukat mind Budára szent Gyergy piacára behordák. És az frater Gyergy, Terek Bálint igin örül, hogy az német tábor igy járt, veszett, romlott.

Ugyan azon reggelre kelvín, Budáról Pesttí ki hajón, ki deszkán, ki valami szálfán általmenni kezdínek, és az kiket találának, mind fegyver alá vetínek; azt a mit Pesten kaphatának, mind prédára, nyeresígre vetínek.

Igazat mondok, uraim, hogy az mi ember hala meg az táborban, kiket levágának, és az kik futásokban az Dunában veszínek, és kiket Pestben levágának, többen vótanak 16,000 embernél, kinek az magyarok Budában sokan örülínek.

Az császár jüvísit mikor Terek Bálint, Petrowyth Péter és az barát, frater Gyergy meghallották volna, mindjárást az németeket, többet nígy száznál, kik foglyok valának, fegyvereket elszedvín, zászlójokat felemelvén, vínnek nagy kevílyen dobbal, síppal az császár eleiben Cserepesre. Ott az terek császár nagy kegyetlenöl öket az janicsárokkal mind levágatá, kin az magyarok igin megörölínek.

Tisztelendő uraim, ne bánja ti kegyelmetek, szólonk az magyaroknak az ő nagy kevílysígekröl,

---

[1]) Faustus pótlása: ‚Az törökök.‘

mint vesztik Budát el az magyaroktúl és az egisz keresztyénsígtűl boszuságában.

Az terek császár mentíben, Skanboria [1]) mezeire szálla minden nípivel, és mindjárást Orucs csauszt, ki a többi csauszok között fő vala, választá oda fel Budára az királné asszonhoz, és az urakhoz, keszenné mind annak, mind ezeknek, hogy az németek ellen ilyen embersíggel, tekílettel megállottak volna, és Budát is megtartották volna. E mellett biztatá mind őket, hogy őnekiek az hatalmas császár oltalmazójok akarna lenni mind németek, mind egyebek ellen, kik őket igyekezník bántani.

Kölde ajándokokat is mind királné asszonnak, gyermekínek, mind az uraknak és az főfő polgároknak, fő birájoknak; királné asszonnak és a fiának minemő nekiek valók vónának, az uraknak és polgároknak arany bárson csohákat jó számmal. Mert ídesíteni kell vala neki először a szíveket, hogy künnyebben Budához fírkezhetník, melyet kerüli vala.

De az kit kölde Terek Bálintnak, felyében drágább, szebb is vala, hogy sem az többi. Mert az okos madarász inkább annak a madárnak sivol, kit inkább keresi, hogy az ő kelepcéiben hamarább akadna. Mert az Terek Bálint is igin veti és mutogatja vala magát, kit az terekek irigylik is vala, fílnek is vala.

Az urak ezeken megörülínek polgárokkal igyetemben, kedvet vevi királné asszon is; vígezetre mindnyájan nagy bizodalomban lőnnek.

Az Orucs csausz igy elvígezvín, kiket először

---

[1]) Sicambria.

kell vala megszerzenie, mondá oztán, hogy mert az' császár Bécs alá akar menni, és megkisírteni, mit teheti ellen az Ferdinandos király, ki ilyen módon az ő árváit és országát, kit önnen szemílyivel nyerte volna, szünetlen bántaná, pusztítaná, rontaná, hagyá, úgy mond, hogy ő nekie szerezzetek embert, ki kalauzja legyen, és nyelveket, kiváltkípen nímetít tudjon.

Továbbá: jüinek hozája mindnyájan az urak, budai biróval és fő polgárokkal, hoznáják is velek az király fiát, őtet hogy meglátná, övelek, hogy szólhatna, micsoda állapotba kelletik hadnia az országot, Budát kiváltkípen, hogy az német király kezibe ne akadna, ötülek, és a János király fiátul el ne veszne, kinek úgy gondot akar viselni, mint tulajdon az önnen fiának, kinek a Buda mellett Bécset is gondolná adni, ha övínek megteheti. Csak az gyermek nyolc avagy tíz esztendőt írjön meg.

Ezen is megürülínek annálinkább az urak. De királné asszonnak nagyobb bánat irkezík, mikoron érti, hogy az fiát császárhoz táborában mindenkípen és okvetetlen meg kell köldeni.

Azonküzbe, hogy az urak várasi biróval, Turkowyth Miklóssal és az több fű polgárokkal választig kíszülnínek, és imár megválasztottak volna egy szemílyt kalauzságra, Pesthy Ferencet, ki frater Gyergy szolgája vala, tud is vala utakat, nyelveket, és a németeknek minden módjokat, bécsi tájának minden állapotát: követek az Ferdinandos királytól írkezínek, Zólyomi gróf Mikola[1]) és Erberstainer[2]) Zsigmond, fő két ausztriabéli szemíly.

---

[1]) Gróf Salm Miklós.
[2]) Herberstein.

Ezek által az Ferdinandos király, látva ilyen nagy hada veszíse után, hogy hertelen uj ereje nem lehet, hogy az terek császárral vetekedhessík, és szemben szálljon, ajándíkot neki kölde, és abban terekedík, hogy valamikípen őtet az Ausztriátul az időben eltávoztatná, tudósítva őtet mind azokról, kiket mívelt volna Buda ellen, és azok ellen, kik erre ő neki okot adtak. Igírve annakfelette, hogy az ő barátságátúl nem futna. És hogy őtet Konstantinápolban akarná keresni követivel, ki által is vígezné vele, mi módon maradhatnának öszve az továbbá való barátságban.

Ezeket a terek császár meghallván, content lőn, és elhagyá az időben Bécs alá való minist, kin az urak is megörülínek. Mert ők is akarják vala, hogy távolb lennínek az császártúl. Ők penig bíkível maradhatnának meg azután, hogy igy az ellensíg megveretett volna.

Azonnal is igin kezdínek kíszülni, hogy az császárhoz hamarább nagy pompasággal, kevílysíggel, és úgy mennínek, mintúl jobban, íkesben is mindeniktúl lehetne. Anyira, hogy terekek között sokan vótanak; kik a szigín Magyarországnak szánták és tudták veszedelmit, titkon több embernek montták, hogy az császár megfogja őket, és az Budát tőlek elviszi. De ők ezzel semmit nem gondolval, csak hogy az ő akaratjok megteljík, az német királyon boszút tehessík, vígezík köztek, hogy elmenjenek.

Királné asszon nem akarván oda az gyermeket köldeni, fílve neki: sír, jajgat, bánkódik, módot, utat keresi, és tudakozik, hogy és mikípen menthetné magát attúl, hogy az fiát császárhoz ne köldhetné.

Biztaták őtet az urak, de főkípen frater Gyergy,

és Terek Bálint. Mondnak vígre, hogy egyéb nem lehet lenni, [1]) sok okot eleiben adván.

Vígre kítelenes rejá, nagy fájdalommal engedí, és megkíszítvín szép aranyas szekeret, két fő nemes vín udvarabeli asszonokat dajkával igyetembe, szerzí őket az gyermekkel együtt azon szekeriben. De csak Terek Bálintnak az gyermeket ajánlva ilyen szókkal szóla: Mert s ejem az frater Gyergy barát, szerzetes, és nem levín soha nős, sem fias ember, nem tudja micsoda legyen az magzati szerelem, te rád, Terek Bálint, ki tudod mind ezeket, mert felesíged és gyermekid vadnak, az én tulajdon egyetlen egy fiamat ajánlom, és tetőled az császárnak köldek, és hagyom teneked, hogy ugy viselj gondot reája, mint az tiedre, hogy ne veszjen, de bíkível megint hozz őtet haza.

Az urak viszontak igin sietnek, hogy imáron császárhoz mennínek, mert Orucs csausz is, ki ott jelen vala, és igin őket szorgalmaztatá vala, hogy ne mulatnának az időt. De nem tudják vala, micsoda ajándokot szerezzenek. Hanem akkoron Budában tartják vala őrizet alatt az Bornemysza Tamás felesígít, gyermekit, minden pénzit és egyébféle drága morháját önnen házában pecsét alatt, ki az több szemílyekkel, felmondottakkal az Budát németek kezíben igyekezett vala adni, hogy el ne veszne az magyaroktúl és az több keresztyénektől.

Mindjárást az urak választanak Bathiány Orbánt és Markos Pétert, övelek három budai polgárt bocsáták az Bornemysza Tamás házára, és övelek az mi pénze, ezüsti, aranya, kölenféle selyem, és ara-

---

[1]) Faustus módositása: ‚benne.‘

nyas morha, kupái, aranyas láncai valának, ki írt volna többet, hogy nem 14 ezer forintot, elhozaták, és az a morhájából, jószágából az császárnak ajándokot szerzínek. Az arany láncokat az lovak nyakában hányák, és felöltezvín azon aranyas és bársonos csohában fénkint, az urak és polgárok, nagy kevílyen alá császárhoz Budából János király fiával minínek.

Az urak penig, kik alá mentek vala, ezek valának: frater Gyergy, Petrowyth Péter, Werbeczy István, Bathiány Orbán, Markos Péter, Podmaniczky János és Terek Bálint.

Ott hogy imár közlelhetnínek az császár sátorához, kit nagy hosszu két renddel állják vala az janicsárok, szolakok, ulufegziak, szpahioglanok, szpahiak és sok egyébféle császár udvara nípe, eleikbe is fő választatott szép és drága öltezétü szemílyeket bocsátott vala, kik őket nagy móddal, nagy tisztessíggel fogadák, és bevivík az császárhoz sátorában az gyermekkel, vín asszonnal és dajkájával.

Császár őket nagy jó szemmel látá, ők is kezihöz bíkílínek nagy alázatosan, szóla is velek, az ajándokokat is megkeszení.

Oztán mindjárton, mert elhitetík vót az császárt, hogy király fia nem fírfi gyermek, hanem lián volna, önnenmaga meg akara bizonyosodni benne. Az gyermeket kezíbe veví, forgatni kezdi az két tenere közett, és egykorban a sok szó közett nagy okkal, hogy senki eszíben ne venné, az kezit ingecske alá termíszetire tevé, és akkor megtapasztaltatá, hogy fírfi, nem lián vót volna. Az dajka csak eszíben veví, senki egyéb, és császár azon heltt ki kezíből adá az gyermeket Terek Bálintnak, ő penig a dajkának,

vevík is őtet egy sátorban, az urakat penig az másikban, ki mind a kettő nem messze valának onnan.

Ezek hogy meglettek volna, nagy zaj és ivültís hertelen sok felül lőn, janicsár agát kiáltva. Tahát regín az janicsárok eszve kezttek gyülni, és két rendbe Buda felí állani zászlójokkal igyetenben.

Az urak csodálni is, fílni is kezdínek, mert eszekbe jutának a szók, kiket annakelőtte hallottak vót kölenkölen terektől, kik tudják vót, hogy megfogják.

Azonközbe az császárnak étket hozának. Az urak sátora előtt is terme lóháton janicsár aga és Szolimán passa egynehány fő janicsárral, és kezdínek budai birát hivatni, jünne velek, Budát az hatalmas császárnak adnája.

Megíedínek bizonyával az urak, rettegni is kezdínek, valának köztek, kik még is megkönyvezínek, értvín és látván a Buda veszísit.

Vetínek iztrását is körülek, jó szám tereket. És az császári itkeiben hordák nekiek. De nem igin jó kedvvel és jízzel őnnek.

Az vén penig asszon[1]) dajkával igyetenben csak sírnak vala, nem remílve, hogy többí a király fiát az anyjához vihessík.

Ezeket az Tiszán túl való urak, kik valának: Báthory András, Drágffy Gáspár, Pathóchy Miklós és többen, hogy hallák, minemő nagy szeretettel az császár, nímeteket megveretvín, és tisztessíggel látta az urakat, megörölínek, felkelínek, indulának, hogy ők is az terek császár kegyelmessíginek ríszesek vóná-

---

[1]) Faustus javitása: ‚az vén asszony pedig.‘

nak, megismeretnínek is vele magokat, Demsedig imár jüttek vala, nagy vígan levín:

Ott hallák más hírt, hogy az császár az urakat megtartóztatá, király fiá is nála volna, Budát is kezihöz akar kapcsolni, kiköldvín az királné asszont, és egyéb ilyenfélít, kiket önekiek még szörnyebben is monttak vala: Azért semmit ott nem mulatva, más kedvvel és gonddal nagy sietsíggel hátra térínek, mindenik haza mene.

Továbbá mert az birót kévánák velek, kik mennek vala Budát foglalni, e lön az oka, hogy ha az Buda kapuját eleikben betennínek, övele megadatnák, és ottben igy előbe övele kölenkölen dolgokat megszerezníneк.

Hogy oztán felírtek volna, valának az janicsárok több három ezernél, és mert az kaput is, kit szombatinak mondnak, nyitva találának, és senki ellenek meg nem álla, mindjárton el bemininek, szent Gyergy piaca felí, ki Budán fű piac vala.

Ott középaránt, felemelvín az császár zászlóit, az janicsár aga és Szolimán passa a zászlók mellett megállák, az níppel penig nagy gyorsasággal, szép két renddel mind az öt Buda-utcát, kiknek vala neve: Mindszentutca, Olaszutca, szent Pálutca, Zsidóutca és Ötvesutca, megállítaták, mely utcák szent Gyergy piacátúl fogva hosszatára Szombatkapuig valának.

Hagyák az három kapun is, kik Buda várasának valának: Szombatkapu, Zsidókapu és szent Jánoskapu, fegyveres őrző nípet felesen.

Azután felvonák az két fő felmondott szemílynek sátorit. Ott osztán az birót előhívatván, erűsen parancsolák neki, hogy azon órában mindenűtt az várason szílel kiáltasson, hogy estvéig, valaki az vá-

rasban volna, úr, nemes, soddonar kitakarodník, mert azután, valakit effélit megtalálnának, fosztanáják és levágnáják.

Mely kiáltást hogy minden efféle ember hallá, minden mulatás nákül csak hamar kiminínek. És nú, ha elmennek vala, ki hová tudja vala. De az őrzők, kik kévüle vigyáznak vala a minemő nekiek módjok vagyon, az olyanokat nem bocsátják vala sohová, hanem vár alatt, Duna mellett az Mátyás király csűriben, avagy istállójában, akarjuk mondani, behajták vala mindnyájokat. És hogy imár mind ott benn szorultak volna, megfosztanák kegyetlenől, kárt is a morhájokban is nagyot vallának, hogy igy hertelen ki Budából kelle menni. Azután őket mezítelenül elbocsáták, hajtva és szidva.

Ezeket hogy megcselekedínek vala, senki házára nem menvín, megsütítedík, és hogy imár takarodó idő felí volna, szüvítnekeknél felhozák az király fiát dájkával, vín asszonnal, Podmanyczky János, Markos Péter, Babay Kis Péter és Czrepowyth Miklós, jó fótja terekekkel, és tisztessíggel, bíkissíggel az anyjához bevevík a várba.

De az Podmanyczky János, ki okos ember vala, megiedett is vala, látva, hogy az dolog nem jó vagyon, még azon estve szakállát elmetszi, szür csohában felőtezík, és egy puttont vállára fogván, ki íel szükik el Budából, Palota várában, ki ő háza vala, mene.

Másod napon az fő két szemíly a birót hivaták, megparancsolának neki, hogy azonnal kiáltasson szílel a várason, hogy minden várasbeli ember fegyverit, akár mineműféle volna, még az késeket is, eleik-

ben szent Gyergy piacára hoznáják, és senki feje, jószága vesztíse alatt, ne merne egyebet mívelni.

Kit hogy meghallá az valal, (*sic.*) jóllehet, igin gonosz kedvvel, de igin is kevés idő mulva, valakinek fegyvere lőn, mind oda a hagyott herre hordák, és nagy rakások lőnnek.

Mondják, hogy az terekek igin megszidalmazták volna akkoron a keresztyéneket, hogy emberek is, pénzek is, fegyverek is levén, szivek, karjok, módjok az hadakozáshoz nem volna.

Továbbá oly módon megrendelék vala az Buda tartását, hogy egy hétig is az janicsárok se szállásokat nem foktak vót magoknak, se az utcákból el nem mentek sohová; se íel, se nappal. Az várasbeliek is azonkípen, házokban veszteg ültenek. Mert hagyva vala nekiek, hogy ha fejeket szeretik, titóa a házokból kinn ne búdossanak. Csak az janicsár aga Szolimán passával egy fótja níppel mind íel, mind nappal eljárnak vala az várast mind addig, míg megbizonyosodának.

Azután hogy az janicsárok és az több rendbeli terekek, kik lassan lassan begyültek vala, szállásokat kezdínek foglalnia, sem az várast nem vetik zsákmánra, sem senkit nem bántának, ki paraszt vala, hanem azokat, kik vagy urszabásu, vagy nemes, vagy szolgáló ember vala, mikípen azokat, kiket a csűrben rekesztettek vala. Mert azokkal oly módon cselekedínek, hogy se ruhájok, se morhájok, se lovok, se pénzek, se fegyverek, se tollok süvegeken meg nem marada.

Sebesítenek is, verínek is bennek, kik keminben tarják vala magokat, szidván őket mindenkípen, és oztán mikípen imár megmondánk, elűzínek őket,

és hagyák, hogy elmennínek onnan, valahová messzebb tudnának, mert kiket azvagy Budán, vagy Pesten, vagy ott táján bennek találnának, tudnának, hogy fékkel játszanának.

Ugy az Úr Isten megbűnteti az kevíly magyarokat, mert nagyobb szimírem és boszuság nem lehet, mint mikor egy vitéznek tollát fejiből szedik, az fegyvert oldaláról ódják, és az ő lakóheliből kiverik.

Mind ezek hogy négy napban meglettek volna, az ütediken frater Gyergy, Orucs csauszszal köldetett az császártúl követsíggel az királné asszonhoz. Mondanák, hogy az császár nekie izente volna ilyen dolgokról:

Emlekezník legelőszer, hogy az János király halála idein testamentomban hatta vót volna őtet fő tutorrá mind őnekie, mind fiának. És ezt őneki az ő két követi által megizente volna, kik valának: Eszyky János pécsi pispek és Werbewczy István, ki fű cancellarius vala Magyarországban.

Kire minemő gondot viseltem, ennekelőtte is, azután most is, ilyen nagy utat felvevín vén korombban, hogy megoltalmaznám és megszabadítanám titeket a nímet királytúl, kinek ti semmit nem tehettetek volna, ha én az én ereimmel mellítek nem jüttem volna, ti magok jól látjátok.

Most imár, az ti ellensígteket megveretvín, hogy az[1]) kezemhöz titűletek vettem, az oka ez. Első, az urak, ki környűled vadnak, igyenetlenek ünköztek, tehozád engedetlenek, és könnyük minden állapatokban, mert eki eddig is két király közett, valamely

---

[1]) Faustus pótlása: ‚Budát.‘

nekiek nagyobb adománt megmutatott, az elíbbi hitet elhagyván, másfelí ment, kit imár tetőled is ketten mielínek Ferenc Frankapán egri pispek és kalacsai érsek Príny Péterrel.

Más az, az Ferdinandos király nuha miellenünk ő maga kevés, de tihozátok, ilyen módon ti dolgotok lívín, mint mondám, felette is nagy és erűs, nem csak az önnenmaga tehetsígivel, de az egísz nímet imperiomnak segítsíggel. Kivel eddig is mívelt, a mit mívelhetett.

Te pedig asszonyállat lívén, fiad pedig még bülcsűben és dajka keziben lívén, erőtlenek[1]) mind ketten az olyan nagy ország gondviselísíre, nem láttuk, hogy módótok volna az Budát és az országot megtartani, megoltalmazni, mely dolog fírfinak való, nem asszonyállatnak, sem bölcsűben való gyermeknek.

Én pedig, ki imár utó vénsígemet írtem, anyicer is imár Magyarországra igettem, előszer az urad oltalmára, most a tiedre és az fiaidra, tudnia illik, hogy ennekutána nem tudom, ha jühetek valaha, és mert jakorta nem jühetek, mert egyéb országim is vadnak, kikre kell viselnem gondot, azért akartam Budát kezemhöz venni, hogy én őtet az nímetek ellen megoltalmazzak, és tartsam nem magamnak, hanem az te fiadnak.

Mely ha az nagy Isten kegyelmessígiből husz esztendűt megíri, neki minden okvetetlen az Budát neki eresztem, és ugy hagyom őtet az országban királyul, mint az atyját, és ha énnekem azonközben tertínnik meghalni, az én fiaimnak hagyom testamentomban, hogy ők is, valamelyiknek az én csá-

[1]) Faustus pótlása: ‚vattok.‘

szári székem esik, az te fiadat ilyenkípen szeressenek, tartsanak, oltalmazzanak.[1])

Továbbá hogy azonközbe legyen miben megmaradnotok, fiadnak attam Erdélyt, Lippát, Solymost, Lugast, Karánsebest és Temesvárt mind azokkal igyetemben, kiket az fráter Gyergy és Péter Petrowyth Tiszán túl János király után birtanak.

Hattam is, hogy az fráter Gyergy legyen tenéked és az gyermekednek énutánam, a mikípen János király után tinektek vót, tútora és gondviselője. Péter Petrowyth penig az hadi dologra vigyázzon, és oltalmazzon titeket fegyverrel minden ellensígtől, ki titeket bántana, míg az király fia megnövekedik.

Hagyom is továbbá az két oláh vajdának, moldvainak, havaselinak, és budai passámnak, hogy amazok mindankor mellettetek támadjanak azok ellen, kik onnan titeket bántanak; imennek pedig mind az szangiakokkal, kikkel Magyarországban utánam bir, azok ellen, kik innen németek felő bántanak, keljen fel és oltalmotok legyen, íel nappal. Se semmit azonközbe ne bánkódjík, hanem menj el mindjárást Erdélybe és ott bíkesíggel lakjál, fiadat nevelvín; és hogy a mi szüksíged leszen indulásodra, im az fráter Gyergyet hozád. költtem, ki teneked szolgáljon és mindeneket szerezzen, kik útodra valók lesznek.

Az királné asszon, ki rakva míréggel vala, nyilván való az terek császár csalárságát látván, nuha meg tudta volna nekie választot tenni, de mert erűt-

---

[1]) Faustus módositása: ‚szeresse, tartsa, oltalmazza.‘

len asszonyállat vala, és imár az hatalmas markába vala, a vállát megszorolva[1]) és sírva, egynehány szót az gonosz szerencsájáról tíve, és császárnak megkeszení minden jó akaratját hozája és fiához valót.

Szóla fráter Gyernek is felfelí, hogy emlekezník azokról, kiket ő asszonyállat lívín, integris adhuc rebus, szól vala nekiek az uraknak, és mit cselekedik vala, hogy ők is szabadságban megmarattak volna, se Buda pogán kézben nem akadott volna. Ám most ti firfiak levín, lakjatok abban,[2]) kit ti magok kerestetek. Azért ha imár el kell menmünk, menjünk és viselj gondot, hogy először menjünk Lippára, onnatt azután az idő mutatja, hová kelletik lennünk.

Az barát választig pironkodík, de azért nem hagyá, hogy az asszonyát meg nem engelztetett volna, hogy mivel még jobb szerencsát jüvendőben mutatna Isten nekie, gyermekínek, hogy nem ha nímet királnak megadták volna magokat. Mert ugyan azonkípen is gonoszban jártuk volna, ha az terek mitűlünk is, nímetektül is vette volna a Budát.

De e szókat csak ebben akkoron elhagyván, mindjárást módot ada,[3]) hogy az szekereket és lovakat megszerezzenék, és rakogatáshoz kíszüljenek, megint az Orucscsal alá mene az táborban.

Szolimán passa pedig mind e sok dolog között, igin tisztítatja vala az nímet bódog asszony templomát, ki Budában fű vala, kihányván belűle mind az

---

[1]) Faustus módosítása: ‚a vállát megvonétá.'
[2]) „ „ ‚éljetek avval.'
[3]) Faustus: ‚mindjárást meghagyá.'

oltárokat, karokat, mind egyébféliakat, kik ott az mi módonk szerint valának. És oztán az sanctuariomban bal felől, tágos és magas kerek pulpitost, imádó helt, minemő Konstantinápolban is szent Soffiában vagyon, csináltata, meg is a szőnegekkel is, arany bársonokkal is felölteztete. Mert hóta kelve péntek vala, kit az terekek tartják, mint mi az vasárnapot. És az császár fel akarja vala jünni, hogy imádjon és Istennek hálát adjon Buda nyeríse, az németek veríseért.

Az császár ugyan azon pénteken reggel szép nagysággal feljüve Budára két fiával, a Zsidó kapuján, Mehmettel, Szelimmel; és ott övélek igyetenben az német bódog asszonban a pulpitusra fenhágva imáda, és az ő módjok szerint elvígezvín az háladását, sok terek belül kivül az templomnak levín, kijüve és menten mene alá táborában, sohutt meg nem tartozván, Szombati kapun, kin fel is jütt vala.

Ott az császár mindeneket elvígezvín, rendelvín, királné asszon is kezde Buda várából családját,[1]) morháját Pest felí a Dunán indítani, az passáktú, kik valának N., megizeni az uraknak, hogy már ő neki térni kell. Azért az frater Gyergy, Petrowyth Péter, Markos Péter, Bathiány Orbán, az többi is, kik ezek alább renden vadnak, menjenek királné asszonnal, és híven őtet, fiát is szolgáljanak, igyetértsenek, ne pártolkodjanak, mert csak igy megmaradnak, ílik az földeket.

Az budai passaságot Szolimánnak atta, ki ő heltartója líszen Budában és az egisz Magyarországban. Mellette pedig maradjon az Werbeczy István,

---

[1]) Faustus módositása: ‚cselédit.‘

ki jámbor és vén tervínytudó ember levín, keresztyéneknek ugyan ott Budán Szolimán passa mellett tervínt szolgáltasson.

Terek Bálintot egy falkáig vele viszen, mert vónának dolgok, kikről övele indulván szólni akarna. Annakutána őtet is bocsátaná királné asszon és király fia mellí.

Ezek közbe, hogy imár királné asszon is Buda várából kiment volna, Pesttí által elköltezett volna, és indult volna Pest mellőle, be senkit nem bocsátván, az urak is elbucsúzván jó tisztessíggel a császártúl, Terek Bálinttúl, mindjárton a királné asszony utána a Dunán általa indulának, semmikípen őket is Budában nem bocsátva, Werbewczyt sem az ő házához, anyira már az igában a rabságban bebútaták vala; az mi penig morhájok vala Budában, szolgáival kihordaták, de nem kár nálköl. Mely dolog annál inkább bánatos vala nekiek. De hatalmassal dolgat közlették vala és szenvedniek kell vala.

Imáran hogy az urak királyné asszont elirtík volna Pesten túl, mintegy 300 terek lovaggal, pro comitatu, oly rútul valának, hogy ökrekkel is vontatnak vala az királné asszon marhás szekereket, fegyverek sem vala, és kérvín az passát az urak, három vagy nígy kocsival fegyvert kölde utánok, és egiszsíggel, gonosz kedvvel, simmire kelő móddal Lippára minínek.

Azután hogy a várot is kezíbe vevík, és minden udvarit, házait megtisztították volna, ismegint az császár feljüve, várat szílel mind megjárá, meglátá, mondják, hogy az orgonát is fútatá a királi kápolnába. Oztán tiszttartót és janicsár nípet benne hagyván, parancsolván, hogy ne pusztitanák az király

lakó és székes helit, semmit ott továbbá nem mulata, hanem mindjárást, mert imár az ő nípe is elindult vala haza hátra, alá jüve, menten mene Pécs felí, onnatt Soklóssá, azután Eszíkre, vígre Nándorfejérvárra.

Mindaddig az Terek Bálintot szép és tiszteletes szókkal tartanak, hogy im Pécsrűl, im Soklósrul, im Eszíkről elbocsátják, míg írik az Nándorfejérvárot. Ott oztán mindjárást vasot verínek az lábaira, és mint rabot kezdínek tartani.

Akkoron eszíben neki juta, hogy hejába és önnenmaga nagy veszedelmire anyira elhitte vót az terekeknek. És hogy míltán az rabságot vette hasznul. Mert a mikípen azelőtt ő két bátyjával, Swlyok Istvánnal és Balással veszté az Nándorfejérvárt, azonkípen most is veszté Budát.

Igy kele az kincses Buda az Szolimán terek császár kezíben, nagy csalárdsággal, kicsin gonddal, nem semmi okkal.

Mely Buda veszísínek honnatt esínek az okok,[1]) kevés szóval meg nem mondhatni. Mindazáltal mennél revidebben lehet, megszámlálom egynehányot.

Az János király, hogy menyegzeje lett vala, az Maylád István és Balassy Imreh erdélyi vajdák, Kendy Ferenccel, ki Erdélyben fő nemes ember vala, titkon való conspiraciót az erdélyiak között indítottak vala, hogy ha az János királynak tertínt volna a halála, senki az erdéliak között feje vesztíse alatt ne merjen királságra senkit megnevezni, hanem azt, kit ők hárman megnevezninek, választanának.

Erről levelek is nagy kötél alatt kelt vala, kit

---

[1]) Faustus módositása: ‚micsoda oki lének.‘

az János király megértvín, nem akará tírni nekiek. Hadot ottan indíta, reájok be Erdélyben mene, és csak hamar ott megbetegedík. Mindazonáltal az Balassy Imreh várait, jószágait mind elfoglalá. Más ember szárnya alá kezde lakni, títoa búdosni.

Mayládra is, ki az ő várában Fogarasban szorult vala, nípit reá bocsátá Báthory Andrással, Terek Bálinttal, Thelegdy Miklóssal, kik fő abban a dologban hadnagyi valának, és ott őtet velek megszállattatá.

Törtejník azonközbe, hogy János király Szászsebes várasában meghala, és mind az két vajda igy megszabadulva, mert a szállók elhatták vala az Fogarast, kezdínek bizonyával Erdélyben uralkodni. De mert az uraság társot nem szenved, látva, hogy urok oda vagyon, Maylád, ki az conspiracionak kezdetet adott vala, és tetcik vala nekie, hogy imár az az idő, kinek szolgálni kell az ő régin meggondolt kivánságának, öszvevesze társával, Balassy Imréhhel.

Királné asszony baráttal, Petrowytthial és az több urakkal Budán az János király temetíse után valának. És mert fíltik vala az Erdélyt, bocsáták be két kapitánt, Bornemysza Boltezsárt, rosalyit, és Horvát Mihályt. És amaz Szászsebesből, imez Diód várából, addig az két vajdát kergetni kezdének, hogy az Imríhet ugyan kiverik Erdélyből, Ferdinandos király híve lőn.

Az Maylád Erdélyben igyedöl marada, kezde az fejdelemsíget magának keresni, hajtani, imitt amott gyülíseket tartva, mind az három nemzetnek. És csak hamar terekeknél is praktikát indíta níminemő szangziak által, Köcsök Balibeg nevű, ugy hogy e dolgot passák is, vígre az császár is megérti.

Kezdínek azután terek követek is jünni hozája, és sokat neki igírni, mert őtűle is igin eljár vala az adomány. Ugy hogy az királné asszon kapitánoki semmit nem tehetnek vala nekie, anyira elhajtotta vala imár hozája az ország nípit.

Más felől szorgalmatoson királné asszony az urakkal igyetenben kezdínek az császárt levelekkel, követsígekkel untalan irni, hogy ne hadnája őket Erdélyből kirekeszteni, utot is tartana, hogy az Mailádról tenne valamit, hogy őtőle megszabadulnának.

Nem szenvedí azt az császár, mert filti is vala, hogy ha remínsígben nem tartatnának őtet,[1]) kétsígben esník, és az Ferdinandos királyhoz hajolván, az országot is neki adhatná.

Azért csak hamar megszerzík neki a kelepcét. És mert császárnál akkoron tartva vala Péter moldvai vajda, nem is lelí vala szabadulásának módját, értvín, mibe vagyon portán az Mailádnak dolga, ajánlá magát passáknak, hogy ha császár őtet haza országában bocsátja, az Mailádot őneki keziben adja.

Tetőík nekie az Péter vajda ajánlása, és tanolságot passák által neki adván, a fogságbúl megszabaditák, országát vissza neki adák, és kibocsáták ilyen színnel, hogy az császár megkegyelmezett nekie.

Kire mellíje két szemílyt adának, havaseli vajdát és azon Köcsök Balibeget, ki régen kezdett vót az Mailád dolgát portáján forgatni. És ilyen tanolságot nekiek adának: Hogy az Balibeg elhitesse Mailádot, hogy császár elvígezte, őneki erdélyi fede-

---

[1]) Faustus: ‚nem tartatnék.‘

lemsíget megadni, de ugy, hogy az Bornemysza Boltezsárt megölik, ki királné asszony kapitánya vala. És annakutána őtet felemelnínek az uraságba.

De mert őneki is nípe, pártja vagyon Erdélyben királné asszony utána, jünne a Balibeg mellíje mind a havaseli, mind a moldvai vajda nípekkel, és bátoron is vígre az ő dolgát vihessenek.

Az Péter vajda kijüve ilyen színnel, hogy az császár megkegyelmezett nekie, ki azért bizony dolog vala, országát foglalá, bírni kezdé, kezdé Mailadnak is szépen adni[1]) magát. Mert annakelőtte igin ellensígesek valának öszve.[2]) Vala is Péternek őhozája nagy bosszuság is, az másiknak is őtőle fílelme. Azért hogy mikoron az császár őtet kiverte vala országából, befutott vala Erdélyben, az Mailád nagy rísze linne oka, hogy az Pétert megfogák és János király keziben adák.

Mindazonáltal, mert imár az Mailád Köcsök Balibeg kevete általa megtudósodott vala, hogy a portáról jó választja volna, hatta is volna az császár, hogy a két oláh vajda is vele legyenek, csak hamar kezdínek egymással jól lenni, és szépen önköztek követsígeket izenni. Mert az Mailádot is megalázja vala az ambitio, a Péter vajdát is veterum injuriarum vindicta, vinculumque liberationis e captivitate.

Az Mailád megídesítvin ilyen módon, innett is, onnatt is, Balibeg is havaseli vajdával egy felől, Péter vajda is más felől Erdélyben jüvének, mind hárman jó szerrel, Balibeg 2,000 lovaggal, havaseli vajda 6,000, moldvai 12,000-el. És szállának Foga-

---

[1]) Faustus: ‚ajánlani.‘
[2]) „ ‚egymással.‘

ras előtt, mint két milyfüld távul tőle helen, kit[1]) hínak.

Vala velek Bornemysza Boltezsár is, rosalyi, királné asszony kapitánya, kinek az asszonya meghatta vala, hogy ezekkel együtt legyen. Lásson is értsen is, mint leszen a dolog. Nem gyelentvín azért, mire jüttek volna, mert mindezek ő és az urakí dóga vala:

Onnatt mindjárást fő követeket, kikkel Bornemysza is vala, köldínek hozája, kírve, jünne hozájok, hallaná az császár akaratját, és az ő kivánságának is lenne vígc.

Hogy az Maylád Bornemyszát a követekkel látá, ilyen bátran járva, valamenyire megüti magát, eszíben jutván, mit őneki az Balibeg megizente vala. Mindazáltal semmit nem gondola.

Azonközbe, mert az vár előtt hitre mind a két fél jüttek vala, a sok szólás között nem tírhetí a Bornemysza, mint keresztyén keresztyént kímílve, nuha bizonynyal még semmit olyat nem értett vala, jó okkal, hogy az többi ne vették volna eszekben, mondá neki rövideden: Uram, mindíltig eszes ember vótál, de most fűkípen ílj vele. Ne menj el közikbe, mert megcsalatol, jól esmersz oláhokat, terekeket.

Ezeket őtőle hallván, annálinkább az ő kivánságában megkemíneszik. Neki sem hihetí, gondolván, hogy ilyen iesztíssel ő elállana dolga mellől, magának előmenetet megszerezník ilyen fortílylyal.

Nem hallgatá az Maylád se Bornemyszát, se felesígít, se jámbor szolgáit, kik mindnyájan írte valának, hogy ki nem menne, terekeknek, oláhoknak ne hinne. Mert nuha az fedelemsígre való kivánság igin ötet furdalja vala és megvakitotta vala elmíjit, mind-

[1]) Négy újnyi hézag.

azonáltal félelenben is vala. De az rei desideratae cupiditas az ratiót, kivel kell vala ílnie, praedomidálja vala, és vígre felele nekiek, hogy közikbe mígyen, kíré is az hitlevelet, kit neki megadának.

Azután hogy az hítlevel keziben lőn, túszokat is kezde kírni. Kit hogy halla az okos és ravasz ember, moldvai Péter vajda, mondá mindjárton az társainak: Nem lehet egycersmind, mind a két cautio, elig egy az jámborok között. De adjuk az túszokat is nekie. Annálinkább mi el járjunk az mi dolgunkban. Mert az túszok az mi hitönket megmentik. Ők is az hatalmas császár egíszsígeért szenvedjenek valamit, ha halniak is kelletik. Csak az Maylád essík az császár kezíben.

Ott mindjárást hat szemílyt, két moldvait, két havaselit, két tereket nagy íkesen és drága ruhában felkészítvín, nagy nevet is nekiek adván, tanítván őket, hogy rá tartsanak magokat, elköldik. Ők is elminínek, semmit nem értvín az frausról.

Az túszokra Maylád Fogarasból kijüve nagy szépen felkíszölvín, mintegy LX lovaggal közikbe mene, kit behozák nagy tisztessíggel, Bornemyszával, Balibég két fiával és sok bojerrel, szálliták az ő sátoriban, kiket még annakelőtte a szolgái felvontak vala.

Az napon csak meglátogatá egyenkint az vajdákat, Balibeget, és lakozík sátorában Balibeg fiaival, Bornemyszával, főfő bojerekkel nagy vígan, mert minden jó spessel őtet a mesterek megtülték vala.

Másod napon is igy mulaták az időt dílig. Oztán, hogy az Balibeg, az havaseli[1]) vajda lettek

[1]) Faustus: ‚havasali.‘

volna az sátorokban, Péter vajda elköldvín még az élíbbi napon egyéb szín alatt egynehány sereget mind a két felől hegyeknek alján Fogaras felí több 10,000-nél lovagot, kík elejit vették volna, ha valahogy elszalatta volna, őtet vecserne táján hozá hívatá. Jüve Bornemyszával, ott leülteti az Bornemyszát jobb kézre, Mailátot balra.

Az Péter vajda sátorát két felí nagy hosszu és sőrő rendekkel állják vala fegyveres kézzel szolgái. Az Mailád szolgáit közikben imitt amott állatták vala, mindeniktől elszedvín fegyverit.

Ott benn hogy leültek vala, Péter vajda mindjárton szidni kezdé Mailádot kölen-kölen régi sértisekért, boszuságit szemire neki számlálván és vetvín, és minden más szóval ebnek mondván; és hogy imár mindeneket orcájára meghántotta volna, ipso territo, tacenteque ut lapide, maxime tamen pallente, bal kezit reá veti, mondván: eb, terek császár foglyà vagy.

Hogy ezt látták azok, a vajda nípe, kik sátor ajtaja előtt valának, mert szerzett dolog vala, nagy hertelen á sátorban esínek, Mailádot fogának, fosztának, tollait szedínek és önnen övivel megkötezík, Balibegnek vevík, Balibek pedig az császárnak Konstantinápolban köldé.

Azonkípen a szolgáit is megkabdosák, megfosztták, ruhájok, fegyverek, lovak nákül eleresztik.

Ezt látva az Bornemysza, ő is fíle, kérdi is az vajdát: kell-í neki valamit tartani? felelé: te ne fílj, kinek vítke vót, arról imár víge vagyon, te menj el, és híven, mint kezdettél, szolgálj hatalmas császárt, királné asszont és az ő fiát.

Így megszabadula az Erdély, királné asszony és az ő gyermeki Mailádtúl.[1])

Első oka is e lőn terek császárnak a Buda vítelíről: hogy így az közszemílyek magyarok között mernek országot kivánni és[2]) kapni.

Más oka lőn, hogy Frankapan Ferenc kalacsai érsek Príny Péterrel az János király hóta után csakhamar Ferdinandos királyhoz hajolának, mellí minínek az bíkisígnek való szerzísinek módja szerint, ki annakelőtte lött vala Váradon János és Ferdinandos királyok között.

Ferdinandos királnál az magyari urakba egynehány vala, kiválkípen Thwrzó Elek és Réway Ferenc, kiknél szálogul az János király öreksíge vala, fedelemtől adva. Mert pedig az bíkesíg köztök igy lett vala, hogy az János király fiának adatník az atyja üreksíge, ha Ferdinandos királynál elíbb halna meg, ezen a dolgon omnis cardo recuperandae et Budae et regni Ferdinando vertebatur.

Az Twrzó Elek, Réway Ferenc, főkípen pénzek es, iginis el be valának az királynál, semmikípen nem akarván ilyen jószágok és várak nákül lenni, kiket bírnak vala, testtel lílekkel azon valának, hogy a bíkisíg ne lenne, hanem modo ipsorum aut vi armorum. Unde Ferdinandos király is, a mikípen nem válthatja vala meg az egísz János király öreksígit, azonkípen nem is akarja vala híveit bolygatni módjának kivüle az jószágokban, kit ő adott vala nekiek, vel pro servitiis vel pecuniis mutuatis.

---

[1]) Faustus a lapszélen: ‚Ista historia de Maylaat et subsequens, praeponi debent ut temporis ratio postulat.‘

[2]) Faustus pótlása: ‚hozzá.‘

Ezek ketten, opportunitáte transitionis Frankapani et Perényi praktikát inditának velek. Az Ferdinandost rá hozák, hogy ne hallgasson, ha az[1]) magyari[2]) király akar lenni, most vagyon neki[3]) ideje. Annak okáért hadot kíszítsen, küldjen alá Budára, és kírjen királné asszont, az urakkal vele valókkal, adják meg nekie Budát az bíkisígnek transactiója szerint. Ha mívelik, jó, ha nem, erejivel[4]) hozája.

Tetők Ferdinandosnak az tanács, bocsátá oda Felcz Lénártot az haddal és övele az magyari urakat, ű hiveit, Várday Pált isztergomi érseket, Príny Pétert, Bánffy Boltezsárt, Seredy Gáspárt, Thwrzó Eleket, Réway Ferencet, Nyáry Ferencet.

Az király tanácsában lött vala vetekedíse, ha elíbb hogy nem indítnák az hadot, még Bécsből köldjenek oratores de petenda Buda et reliquis juxta transactionem pacis avagy nem. És major et pejoris mentis vicit pars. Azaz: hogy a követek haddal együtt menjenek. És szintín hogy ha Buda alatt lesznek, követeket az táborból bocsássák el.

Mely tanács nem jó lőn. Mert kik Budában valának, nem tudván micsoda járásban[5]) valának, hogy ilyen közel jüvín, szintín az Szombatkapu alatt, szent Péter martirnél, manu altera pacem ostentantes, altera bellum intentantes, megizenik nekie, hogy iste modus non est paci tranctandae conveniens. Azért távulb szálljanak, mert őket ott nem szemvedni-

---

[1]) Faustus kitörli az ‚az-t.
[2]) „ „ „ ‚i‘-t a ‚magyari‘ szóban.
[3]) „ „ a ‚neki‘ szót.
[4]) Kimaradt: ‚fogjon.‘
[5]) Faustus módositása: ‚járatban.‘

nek, és azután mi dolgok békesíge felől volna, onnatt gyelentenínek és meghallgatnáják őket.

Ezt ők jó kedvvel nem mívelik vala, mert szígyenlik vala. De Budából hogy kezdínek lőni reájok, harczolni is kemínbben velek, károkkal hátra Óbudára mászának. Onnatt oztán, fide publica ultro citroque data et accepta, conveniálni öszve és tractálni kezdínek.

Ott hogy imár neháncer öszveszóltak volna, semmit nem vígezhetínek. Mert budenses plenariam transactionis pacis exequutionem mox fieri volebant, quae fieri non poterat; pars altera per novas quasdam capitulationes discursans, Posonium, Tyrnaviam, summam quamdam pecuniae, et quaedam alia ad tempus offerebat reginae et filio, donec Joannis haereditas eliberari posset. Neque sic ullo pacto concordes esse potuerunt.

És így semmi néköl ezek azoktól elválván, res ad arma coepit spectare. És hogy kíszülnínek az Buda vívására, Felcz Lénárt, vir sui temporis bene militaris et judicio magno pollens, nem akara semmit kezdeni, nuha mind sáncokat, mind egyebeket megszerze, rendele az oppugnatióhoz, míg megkímletteti az Buda quomodo esset instructa commeatibus, munitionibus, viris. És hogy megtalálá, vígre[1]) mene, hogy jó szerrel mindenkípen vala, látá, hogy nem neki való falat,[2]) az időben az urát tudósitá, és az ura hagyván, hogy elhagyjon az provinciát, desiit, et Viennam reversus est, distributis copiis Pesthi,

---

[1]) Faustus javítása: ‚vígire.‘

[2]) „ a lapszélre: ‚Vana est sine viribus et sine consilio ira. Talia consilia sunt Germanorum. Ita postea tot millia perierunt stulte sub Buda.‘

Vaciae, Vissegradi, Tattae, Strigonii et per alia loca Budae vicina. In quibus etiam per insequentem hyemem hyberna exegerunt.

Exacta hyeme, per quam non fuit desitum sollicitare Joannis posteritatem ad deditionem Budae, ut superius, frustra tamen omnia tentata, quia integra repetebatur Joannis haereditas pro pactorum ratione.[1]) Azért Ferdinandos király, novo exercitu ferme XXV. m. hominum comparato, eique praefecto Gulielmo Rogandorpho, megint Buda alá köldé, vétatni kezdi nagy erősen, és anyira bészorítá obsessusokat, hogy ha a terek császár őket nem szabadítja vala, az Budát a németek megviszik vala. Kikkel a magyarokban is sokan valának igin jó szerrel.

Királné asszony látva veszedelmét mind Budának, mind magoknak, és nem tudva hová keljen, in tanto rerum discrimine, nimirum Germano jam premente, Turca veniente, animo in Christianos etiam hostes potius quam in Turcas inclinavit,[2]) és várasi bíróval Turkowyth Miklóssal és nehány fű polgárral kezde titkon uraktúl, tractálni az Buda adásáról németeknek, hogy mindenestől ne veszszenek, kit még vígre is vittek vala, ha az németek tudnak vala bene[3]) járni.

Ez két dolgot, Príny Péterít érsekít is, és királné asszonít megtudta vót az császár passák általa,

---

[1]) Faustus a lapszélre: ‚Nonne erat consultius satisfacere pactis et Alexio Turzo ac Francisco Réwaj oppignorare Posonium et Tyrnaviam, seu pecuniam reddere, quam 25 millia hominum armare et nihil tamen efficere. Stulti et tardi corde. Sed utraque pars perditionis causas conquirebat.‘

[2]) Faustus a lapszélre: ‚Ista hic iterum repetuntur frustra.‘

[3]) „ nem sejdítvén, hogy ‚bene‘ annyi mint: ‚benne‘, s vélvén, hogy a deák bene-vel van dolga, ‚eszesen‘-t írt helyébe.‘

nem is tettütt vót nekie. [1]) Sőt inkább megindulta vót magában. És Budáról gondot kezde nagy szorgalmatoson forgatni, kiválkípen hogy más felöl az Barát és Petrowyth az több urakkal untalan ezekről írik [2]) vala levelekkel, követsígekkel, és őtet hínák vala segítsígre, mert egyébkípen Budának veszni kellene.

Ez két ok, azaz: második, harmadik, lássa a velág, vótak-í, nem vótak-í méltók, császárt ilyen [3]) akaratban elhozni.

De a nigyedik is ezeknél nem alábbvaló. Budában hogy az urak együtt vónának, még elíbb, hogy nem jüttek vót a nímetek, egy felöl Barát más felöl Terek Bálint, mindenik titkon egymástúl kivánja vala az király fia és az ország gubernatorságát. És mindketten királné asszont kerölnek [4]) vala. De mert [5]) királné asszony gyűlüli vala eleitől fogva az barátot, kit az ura János király nagy urrá imár tette vala, mendanható [6]) is vala utána, esziben sem vala az barát, quantum ad hoc officium attinebat. De az Terek Bálintot kedveli vala. És ha az Buda dolga más módon leszen vala, az barát hátramarad vala.

Ez igyekezetek, nem lehete, hogy mindenestül mindíltig temetve lettek volna. A valal is róla kezde csergetni, ők is terekhöz fogának [7]) dolgokat. Úgy hogy lenne titkon egymástúl. Nem is lehete hogy

---

[1]) Faustus nem értvén a ‚tettütt' szót, így módosítja: de tetette, mint ha nem tudná.'

[2]) Faustus félreértésből: ‚írnak.'

[3]) „ ‚dologra.'

[4]) „ ‚kerölik.'

[5]) „ ‚miérthogy.'

[6]) „ ‚mindenható.'

[7]) „ ‚fogák.'

valami eszveveszís néköl lettek volna, kiválkípen Budán szállâskorban szintín a szent Gyergy piacán, hol rútúl is egymást megszólitották vala. De az királné asszony urakkal csak hamar szerze[1]) köztek, quantum potuit, ne scandalum caperet populus. Caetera monachus alta rem mente premebat.

Ezt is a császár megértvín, gondolt vót valamit, kit Buda azután is megérzett vót; meghagyá, hogy az passák mindeniknél remínsíget nevelnínek, de ugy hogy titkon és kölenkípen. Anyira is e csalárdság lőn,[2]) hogy imár nyilván is e gubernatorságot imez is amaz is várta, nutrita spe falsa et inani, maxime Valentinus, quia fortiores monachi erant praxes. Caeterum lássátok ez okot is, minemő vót.

Ezeknek felette mégis egy lőn nem kicsin. Az ellensíg, kit imár mundottuk, XXV ezer felí vala. Őnekiek mindenestől fogva alig vót 4000, kik csak Buda várának is kevesen vótak volna, kikvel az várost oltalmazhatták volná, ki nem kicsin vala.

Mely dolog őket anyira meggyalázta vót az császárnál, hogy megis az urakot szitta vót.[3]) Mondván passák előtt: Mindenik e bajnok veti magát, országa és ura birodalmát kivánja, lesi, kapja, mindnyájan pedig egy kis várasra, egy asszonyállatra, egy gyermekre, önnenmagokra, ilyen nagy és nemes és gazdak országból gondot nem tudnak viselni; hogy én az Budát ezeknek kezekben hagyjak, kin az nagy nevem, hirem áll, nem vóník a ki vagyok, szígyent is tenním az én eleimön.

---

[1]) Faustus pótlása: ‚békeséget.‘
[2]) „ ‚annyira lőn e csalárdság.‘
[3]) „ ‚hogy megis szidta vót az urakat.‘

Sic turcarum caesarem Solimanum reginae sexus, filii infantia, magnatum, aliorumque assiduae rebelliones et dissidia, aliorum lenitas et ambitio, omnium vero imbecillitas ac licentia, et Ferdinandi regis nimis propinqua vicinitas, vires non exiguae, et crebri motus, illique metuendi et molesti, permoverunt, ut Budam interciperet, suis auspiciis armisque tueretur, sub praetextibus omnino, quantum fieri potuit, non absurdis.

Ezeket mindeneket, kikről bővesen szólánk, elvígezvín terek császár, Budában ő kípiben hagyá Szolimán passát, az Werbeczy Istvánt mellette hagyá, csak pro forma, magyarokért. Ő maga országába mene azon úton, kin jütt vala.

Azután keves idő mulva Werbeczyt megítetík, meghala. Az Twrkowyth Miklós is csak hamar mene utána.

Budában ezenben egy nagy deghalál, ki ugyan rettenetes vala, támada, mint egy Jerusálem veszedelme. Mert megtilták az terekek, hogy senkit Budában ne temetnínek, hanem kihordanák. Mikoron megveradott, az taligások házankint jártanak, úgy hánták a sok hót testet, csak az Úr Isten tudja megmondani, mert az ebeket, az hót desznót, az hót embert mind együtt hortták az taligán ki mezőre.

Az Úr Isten penig mind azért mívelé az magyarokon, mert az Úr Istent nem kérdik meg rajta, hanem sereget szerzínek Budában, Terek Bálint, az barát szent Gyergy piacán ezt kiáltaták nagy szóval: hogy áruló legyen az, valaki sem nímetnek, sem tereknek[1]) megadná Budát. Ti kegyelmetek válaszszon benne.

[1]) Értsd: ‚akár nímetnek akár tereknek.‘

Az Ferdinandos király főhadnagya, felmondott Rogandorff, odavesztvín az ura hadát, hogy tére, nagy buába, nagy bánatba megbetegedík, és a samarjai várasában, [1]) ki Csallóközben Duna mellett vagyon, desperatus ob rem infelicissime gestam, decessit. És firmiter beszílették, hogy ultro veneno hausto, veritus pudorem in patria et coram suo principe, mori vovoluerit.

Az Ferdinandos király 4,000 ispanyolt, olaszokat igyetemben bocsáta Isztargomba és Fejérvárba, mint mondánk azelűtt, kik ott telelínek.

1542. Ez esztendőben az magyarok télen sok lanckneketket vágának le Fejérvárban valami [2]) veszísirt.

Az terekek megrablák fasangban gyeri Szentmártont, kiket az magyarok, Kápolnay Ferenc utánok menvín és őket [3]) írvín, mind levága fekő heleken. Az rabokat tűlek megszabadítá.

Ugyan ezen esztendűben az német király nagy erővel indula Magyarországra, hogy Pestet, Budát megszabadítaná az terek keziből.

Az imperiom hada nagy hatalommal jüve által az bécsi földen. [4]) Kik Gyernél egy nagy tábort járának. Onnatt szállának Isztargom mezeire. Hová mind az [5]) egísz Magyarország sok níppel mellíjek. Kiknek az németek között hadnagy vala az Joakimos brandeburgi herceg [6]).

---

[1]) Faustus; ‚várasban.'
[2]) „ pótlása: ‚öszveveszísirt.'
[3]) „ „ ‚el.'
[4]) „ a lapszélen: ‚Parturiunt montes.'
[5]) „ ezen három szó helyébe irja: ‚oda az[illegible]
[6]) „ módositása: ‚az németeknek fő hadnagyok Joak. brand. herceg vala.'

Az magyarok között[1]) fő hadnagya vala Príny Péter, kihez az németek az hadban igen kétsígesek valának.

Az német had az magyarokkal Pest alá szállának, kik Pestet igen megterik harmad napig és egycer megis ustromlák, de nem szívek szerint. Azonban megrettenének, mert Mehmet bég három száz besliával táborra szállott vala Bajánál, mely Bajátul Pesthöz az had futamik[2]), Pest alól[3]) az ki hova tuda menni, mind eloszlának. Az németek Vác felí igazodának, Kakat mezein tábort járának. Príny Pétert behivák Isztargom várában, ott megfogák, kit Ujhelben a fogságban vetetének, kit[4]) vígre Bécsben hozattak, ugyan ottan íletét elvígezi. Testit jámbor szolgái felvevík és Magyarországban hozák, Sárospatakon az ő koporsójában tisztessíggel eltemetík.

Pest alatt szántalan ílíshajót, réhajót[5]), hidhoz való hajót, sok hadhoz való szerszámot hagyának, kikkel a terekek meggazdagodának.

Az német had köziben deghalál esík, szántalanon meghalának, nem is felette sokan haza mehetínek Németországban, hanem hideg miatt, deg miatt inkább mind meghalának. Mondják, hogy a hol egy bokrot találtak, hogy huszonötet is bennek[6]) halva láttak körőle, mert egy kis hó esett vala, az hideg öli vala őket.

---

[1]) Faustus módositása: ‚az magyaroknak.‘
[2]) „ „ ‚megfutamodék.‘
[3]) „ a lapszélen: ‚Nyúlszivőek.‘
[4]) „ ‚vetének és.‘
[5]) „ ‚révhajót.‘
[6]) „ ‚a ‚bennek‘ szót kitörli.‘

1543. Az terek császár nagy haddal indula Magyarországra még idein, Valpót megveví.

Az német király igin csináltatja, erősíti Székesfejérvárot hanttal, töltísekkel, árkokkal terek császár ellen.

Uliman beg mind felrablá Somogyságot, és az rabokkal bíkisíggel mene Feírvár mellőle.

Az német király sok olaszt, németet szállíta be Féjirvárban álgyukkal, ílíssel, kiknek hadnagyok vala Warkoch Gyergy.

Terek császár az Drávát általkelé[1]) nípivel, és mentiben vivé Soklost, Pécset.

Az terek császár az Duna mellett felmene, megszállá Isztergom várát, kit XV napra neki megadák. Az benne valókat mind elbocsátatá.

Az terek császár előtt pusztán hagyák Tata várát, kinek mentiben császár az kőfalait, jó ríszit elhányattatá, pusztán hagyatá.

Az terek megszállá Fejírvárát, kit XV napra az kilső erőssígit ustrommal megviví. Az nípit kapu előtt mind levágatá.

Az belső várost fíltekben megadák az császár kíremísire, és mindeneket bíkisíggel bocsátata, azaz: az polgárokat, mert ők adák el.[2])

Fráter Gyergy ílíssel írkezík az Tiszán túl császár táborába, egynehány ezer szekérrel, mert az terek ílís miatt igin megfogyatkozott vala.

Az terek császár Feírvárot megvevín, nagy bíkisíggel az ő földiben haza mene.

Ferdinandos király igin kíszül az csehekkel és

---

[1] Faustus: ‚Dráván általkele.‘
[2]) „ ‚adák meg.‘

morvaiakkal Fejírvárat megsegítenie, és nagy sok nímettel, olaszszal.

Ferdinandos király Pozsonra szálla az csehekkel és morvaiakkal az mezőre táborban.

Az nímetek és olaszok szállának táborba az pozsonyi rítre, kik igin felesen valának.

Az nímetre, csehre, olaszra egy nagy dér juta vagy két napra,[1]) kik az hidegtől megíedínek és mind táborostúl visszamaníinek.

Az tábor eloszla, királ is Bécsben hazamene. Az terek is Isztargomban és Székesfejírvárban bíkível marada,[2]) holott most is lakik, uralkodik.

1544. Nyáry Ferenc, Balassy Menyhárral Szalkánál igin megverík az terek császár nípit, kik rablani mentek vala.

[3]) Az nímetek Pestet hogy meg nem vehetík, szígyensígre megtérínek, Príny Péterre adának bínt, hogy ő el akarta az hadat árulni[4]), Isztargomban megfogák, onnant Bécsben hozák, onnatt Ujhelben vivék, onnít ismeg Bécsben hozák, kiben egynehány esztendeje telík, az hosszu fogság miatt Bécsben meghala, az testit Patakra felesíginek hozák; az szakálát mondják, hogy anyira megnőtt vót, hogy az szára közepít írte; kit jámbor szolgái választig sirának.

1551. Az barát, frater Gyergy szemben lőn Bátorban gróf Mikolával, hol azt vígezík, hogy Erdélysíget és az Tiszántúl való földet Ferdinandos királnak megadná, és János királnét fiával Magyarországból kiküldené.

---

[1]) Faustus: ‚napig.‘
[2]) „ ‚megmarada.‘
[3]) „ jegyzése: ‚Repetitio.‘
[4]) „ ‚hogy ő akarta az hadat elárulni.‘

1552. Az barát második esztendőben felköldé szolgáját Auspurkban királyhoz és Károly császárhoz, hogy népét bocsátná és hadnagyát Erdélysígre, kivel királné asszont Erdélyből kikildhetné mind fiával, és Erdélysíget mind az városokat király embere kezíben athatná.

Károly császár és Ferdinandos király német hadot ispanyolokkal kiszítínek, kiket aláeresztínek, kik előtt hadnagyul hagyák és bocsáták János Baptiszta Gastaldót, ki Magyarországon Erdélyben mene.

Mely hadnak az barát igin öröle, és mindjárást Erdélyben Fejírvárat János király felesígire rejá szállatá, hol nagy sok jámbor vitézlő nép vesze, mind az két félben.

Vígre az királné asszony Fejírvárot az Ferdinandos királynak ilyen szerzís alatt megadá: hogy az jegyruhájaért fizet nekie 60,000 forintot, és az király fiának az atyjátúl való öreksígeért 100 ezer forintot, és Sleziában egy hercegsíget. Ezen szín alatt [1]) a királné asszont Erdélyből kiszínlik. [2])

Az útban a barát magyari urakkal királné asszonnak eleiben mene, és Magyarország koronáját, kit az királné asszony vele viszen vala, elvíteti tőle, és űtet Kassában iktatá ilyen ok alatt, hogy míg az hercegsíg és az pénz ő keziben lenne, addig az asszony Kassán maradna.

Az barát a koronát Balassy Menyhárttúl Bécsbe köldé, kin az király igin, [3]) és Balassynak megkegyelmeze, ki azelőtt király hitlene vala, kinek vá-

---

[1]) Faustus módositása: ‚Ez conditióval.‘
[2]) „ „ ‚kihozák.‘
[3]) „ pótlása: ‚megerőle.‘

rait: Lévát, Sziknát[1]), Csábrágot hadával megvítette vala, és őmagát az országból kiízte vala.

Vígre az barát egísz Erdélysíget és az erdélyi urakat, Erdélyben az VII fű várast mind királynak esköttetí, és Temesvárat Petrowyth Péter keziből kibeszílé, és királnak adatá.[2]) Ez Petrowyth királné asszonynyal Kassára mene, az király fia mellőle[3]) el nem szakada.

Temesvárban hagyák Lossonczy Istvánt ispánul, kire második esztendőre az terek császár nagy haddal kiköldé Beglerbeget, kivel az bosznai szangziak vala Ulimán beg.

Az beglerbég Pétervárádján[4]) általjüve a Dunán, Becse várát az Tisza mellett megveví, Becskereket, mind az Maros folyóvize mellett az apró várakat; onnatt szálla Temesvár alá, ki alól nagy szígyennel elkelletík menni.[5]) Mert az Lossonczy István az ű alatta való jámbor szolgáival hiven szolgála királnak, az országnak.

Temesvár alól jüve Beglerbeg Lippára, kinek Lippát megadák, mert Báthory András segítsígről mind nípivel elfutott vala Beglerbeg előtt. És Petew Jánost Lippában hatta vala. Mely Petw János Lippából kiszökík, az váras nipe nem tudá mit tenni, hanem mind Lippát mind a várat Beglerbég keziben adák.

Mikoron az beglerbég megértette volna, hogy

---

[1]) Faustus javítása: ‚Szitnyát.‘
[2]) „ ‚megadatá.‘
[3]) „ ‚mellől.‘
[4]) „ ‚Pétervárádjánál.‘
[5]) „ a lapszélen: ‚Frustra oppugnant turcae arcem Temesiensem defensore Lossoncio.‘

az barát és Baptiszta Gastaldo az király erejivel és mind az egisz Erdélysiggel felkiszült vóna az Lippa segítsigire, megiede, és Uliman beget Lippában hagyá, mint két ezer terekkel, jancsárral, jeles besliakkal, martolószokkal, ümaga futva szalada Péterváradjára.

Az barát Gastaldóval kijüvének nagy níppel Erdélyből, oláhokkal, székelyekkel, szászokkal, az egisz három nemzettel, urakkal magyarokkal, Gastaldo pedig ispanyolokkal, nímetekkel, telínek mind köröl be többen százezernél.

Lippának mind várát mind városát megszállák, igin töretik, revid napon megustromlák, és Lippát az hajdók meghágák. Az magyar nép[1]) nagy ustromot tőnnek, kiknek előttek forgódik Nádasdy Tamás az ustromon egy zászlócskával, Lippát ustrommal megvevík.

Mikoron imár Lippa városában befírkeztek vóna, minden irgalmasság néköl mindent ölínek, szántalan tereket, sok keresztyént, a kik terekekkel a várban nem szalathatának.

Az várasbeli morhában, ezben semmi szemílyválogatás nem lőn, hanem mind terek morháját, mind keresztyénít egyaránt zsákmánlák, kit Isten monthat meg menyi kegyetlensíg esík az várasban, hogy megvevík.

Az terekek, kik az Maros felül az várasból kiszaladának, mint öt százan, kivüle az várason[2]), mezőn Maros mellett, minnyájan szörnyü halált szenvedínek.

---

[1]) Faustus kezével: ‚mintegy'
[2]) „ „ ‚az várason kivöl.'

Vígre az álgyukat négy felől az várnak szegezik. Igin erősen teretik, lőtetik, úgy anyira, hogy az várát inkább mind elronták. De soha meg nem ustromlák, hanem az Ulimán bég szerződni kezde az baráttal és magyari urakkal, hogy bíkisíggel elbocsátnák. Mely szerzísre az Gastaldo igin nehezen engedi.[1]) És így alkvának meg: hogy az Uliman bégnek hitlevelet adának, hogy bíkível elmenjen minden nípivel egy egy szablyával.

Az urak penig ezek valának, kik az szabad levelet megpecsételik: Gastaldo, Barát, Báthory András, Nádasdy Tamás, Pathochy Ferenc, Lossonczy István, Kendy Ferenc, Balassy Menyhár.[2]) És hogy[3]) hitlevelet neki megadták volna, utra is megigazitották volna[4]), elmene hét század magával.

Mely Ulimant, mint egy Melkisedeket elkísírínek. Mihent a kisírő megtére[5]), azon heltt Balásy Menyhár, ki akkoron lesben vala, eleiben álla, és Ulimánnal viadalt kezde. Az viadalban Balasynak lábát meglövik puskából, és szígyennel, kárral hátra tére; Uliman tisztessíggel, bíkisíggel elmene.

Lippa alól az had mind eloszla. Akkor hagyák Lippa várában Nagy Kampót. Az barát Erdélyben Alvincre kastélyban szálla. Mene véle Gastaldo is király nípivel, spanyolokkal, olaszokkal, ő is ugyan ottan Alvincen szálla.

---

[1]) Faustus: ‚alá.‘
[2]) „ ‚Menyhárd‘
[3]) „ ‚hogy az hitlevelet neki megadták vala.‘
[4]) „ ‚és utra igazitották volna.‘
[5]) „ ki e szókat: ‚mint egy Melkisedeket‘ kihúzta, ezeket: ‚az kísírő megtére‘ (post reditum comitivae) szintén kitörölte, azért úgy látszik, mert nem értette, helyökbe ezt iktattaván: ‚sötétni kezdett volna.‘

Karácson előtt egynehány nappal, mert az kiszerzett dolog vót,[1]) Palavicinus Sforcia egynehány olasz és ispanyollal, egy reggel ugyan házában általverik az barátot, megölik, minden kincsiben, ki ott vót, zsákmánt tőnnek. Az filit egy ispanyol, Markard nevü, elmetszi neki, és Bécsben Ferdinandos királnak bemutatá.

Ugyan ezen az időben Gastaldo nagy hamarsággal siete az Ujvárban, és kerály számára foglalá, Barát kencsit, ki ott vala, mindent keziben veví.

Vót penig az idűben Barátnak XXXV ezer gíra ezisti Ujvárban, ki mind plíkekben[2]) állott. Az néköl pénze, aranya, egyéb gazdagsága, ki sokkal több vót, hogy nem hirdették. Még annak kivüle is, ki iminnitt amonnant Gastaldo kezihöz jutott, kiről micsoda számot adott királnak és hová tette, volna mit mondani.

Királné asszony azon télen fiával igyetenben Kassán telele, és Ferdinandos király az hatvan ezer forintról, az jegyruhájáról őtet megiligité, Kassából kiiktatá, mind Petrowyth Péterrel Sleziában az hercegsígben, Oppoliában bekésérteti.

Ugyan azon fasangban Tót Mihály, Bakyth Péter, Nagy Kampó az király nípivel Nagyszeged várasát megvevé, benne sok tereket levágánák és sok gazdagságot nyerínek.

Tizenigyed napra Aly passa, ki budai passa vala, megsegílé Szegedet, és az magyarokkal megvíva, többet az mezőn X ezer embernél levága, azok

---

[1]) Faustus: ‚mert szerzett dolog vala.‘

[2]) „ ‚pléheket‘; Antal a lysimachus-aranyokat érthette.

nákül, kik Tiszára futottak vala és ott veszínek[1]) víz miá.

Ez hadnak veszísínek oka e lőn. Mert az várasmegvítelnek utána oly nagy paráznaság és fertelmessíg támada az várasban, hogy embernek írni is nem illik, kit az Úr Isten semmikípen el nem szenvedheté, hanem mind fegyver alá adá őket. Ű mellettek sok jámborok és ártatlanok veszínek. Mert szokták mondani: hogy az aszú fa mellett az nyers is megég.

Ugyan ezen fasangban Pozsonban az király egy nagy gyülést tive, kiben egísz magyarországi urak gyülínek. Erdélyországból, Tótországból, Horvátországból. Mely gyülísben egy akarattal Lossonczy Istvánt temesvári ispánná, Báthory Andrást erdélyi vajdájá választák.

Az király penig ajánlá magát magyaroknak, hogy ha terek ellensíg vagy Magyarországra vagy Erdélysígre jünne, ümaga szemílye szerint vagy az ü fia Maximiliános az magyarok között lenne a hadban.

Az Aly budai passa[2]) eunukus megveré az király hadát Palástfalunál. Mely hadnak fő hadnagya vala Erasmus Tayfel, kit magyarok Erdeg Mátyásnak híttanak. Hol sok jámbor vesze. A nímetekben egy rosta zabon attak egyet az terekek.

Erdeg Mátyás és Sforcia, ki az olaszok előtt hadnagy vala, foglyá esínek. Sbardelát Ágostont váczi pispeket, ki harmad fő szemíly köztek vala,[3]) ugyan ottan lovánál, hogy íedtiben nem ülhet vala

---

[1]) Faustus módositása: ‚futottak és ott vesztek vala.‘
[2]) „ ‚Az budai Ali passa.‘
[3]) „ ‚vala köztek.‘

fenn, megölik. Az Erdeg Mátyást Konstantinápolban vevík, ott levágák, hogy vallani nem akará, hogy hadnagy vót vóna. Sforciát Budán hagyák, és váltságra 17,000 aranyon kiadák.

Az Ali passa megvivé Drégelyvárot, Gyarmatvárot, Szécsenvárot, Hallókövet, és Ságot, ki jó apáturság vala.

Terek császár nagy haddal kibocsátá egy vezírit, Ahmat passát, Beglerbeggel igyetenben az Temesvárnak megvítelíre, kik Lossonczy Istvánra reája szállák, igin erősen töretik, és vígre Lossonczy István megadá az császár hitire Temesvárot, hogy minden nípivel bíkisíggel elmehessen.

Mely Lossonczy István az terekeket be Temesvárban bocsátá, űmaga minden nípivel és az váras nípivel várból kiindula. Mikoron az magyar hadat az penyko kapuján kibocsátták volna, űmaga[1]) Lossonczy István az kapun kijütt volna, azontúl az terekek, Kaszun passa az magyarokra ecersmind szablyát rántának, az magyarokat mind levágák. Az várasnípet kapuról hátrahajtának[2]) a várasba.

Mikoron a[3]) Lossonczy István ezt látta volna, ottan hegyes tört ő is ránta, kezdé a terekeket nyáslania. Az terekek rejá jüvínek, nagy sok sebet rajta tönnek, és elevenen megfogák, passának ajándokon vevík.

Az passa kezdé kérdezni: hogy, ugy mond, az hatalmas császár ellen mertél fegyvert fogni? Lossonczy a passának e re így felelé:

Ebek vagytok, eb az császár, eb az hitetek.

---

[1]) Faustus pótlása: ‚es.'
[2]) „ javítása: ‚hátrahajták.'
[3]) „ kitörli az ‚a'-t.

Árulók, hol hitetek? Ezen passa megharagvík, mindjárást fejét víteté, megnyúzatá, az bőrit szalmával megtöltí, császárnak köldé, fejínek a csuntját Temesvár előtt egy karóra títeté, ki most is ott vagyon.

Az Ahmat passa onnatt felidúla, Lippát pusztán találá, nípet belí szállita, az Maros mellett az várakat mind pusztán hagyá, [1]) kiben az terekek beszállának, Váradiglan passa az rabló tereket kibocsátá, közel a [2]) Debrecenhöz az egísz Kúnságot mind felrablatá. Többet XXXV ezer embernél elrablának. Az Tisza mellett az passa mind felmene, Szolnok alá szálla.

Szolnokban az kik valának, megiedínek. Az lanckinezek pártot itínek. Íel ugyan az kapitán hire néköl, akaratja néköl Szolnokból kiminínek. [3]) Kiket az terekek az mezőben mind levágának.

Más napon Móre Péter, ki gyalog hadnagy vala, az Szolnok vára kapujáról a lakatot leveri es belőle kiszökik, Debrecen felí mene egynehán [4]) magával.

Szolnokban csak benmarada Nyáry Lőrinc, [5]) kit az terekek sebben ejtínek, megfogának. Szolnok vára és kerálnak minden álgyui, ílíse [6]), ki nagy romlására lőn az Tiszántúl való földnek.

Az Ali budai passa Eger alá szálla az császár nípivel. Az Ahmád passa is írkezík az császár dirík erejivel, minden felől Eger várát megszállják. De meg nem vehetik. Mert az vármegyék és az öt váras,

---

[1]) Faustus javítása: ‚talála.‘
[2]) „ kitörli az ‚a‘-t.
[3]) „ kezével a lapszélen: ‚spiritus vertiginis.‘
[4]) „ „ ‚egynehányad.‘
[5]) „ javitása: ‚Szolnokban csak Nyáry Lőrinc marada.‘
[6]) „ pótlása: ‚oda lén.‘

és az magyari urak, kik szomszídosok valának, nípet bocsáttak vala belije.

Azt az Isten mondhatja, menyi lövíst a terekek Eger várához [1]) tettenek és menyira elterték vala, de semmikípen belí nem fírkezík [2]). Maga igin ustromlának, szántalan nípet alatta vesztínek, szígyenvallván elmininek alóla, LX avagy LXX nap után.

Mert az magyarok, kik benne valának, az Istenben vetették vala minden remínsígeket. Ez remínsíg alatt igin nagy bátorsággal viaskodának. Az Úr Isten velek lőn, nekiek adá a jűzedelmet. Mert mendankor benne bizókat megszokta szegíteni, tartani.

Az fő nípek Egerben ezek valának: Dobó István, Nekchey István, Zay Ferenc, Zolthay István, Gergely deák és a több sok jámbor, miltók, kik örök névvel íljenek.

Ugyan ezen időben az imperiom nípet bocsáta Magyarországra Nímetországból az király segítsígire. Mely nép előtt hadnagy vala herceg Mauricius Saxo [3]), kik Gyerrí szállának. De semmit nem használának, hanem mihint az terek Eger alól eloszla, az nímetek is eloszlának.

Az terekek megszállák Sziget várát, földig mind elromtaták, de meg nem vehetík, hanem szígyennel, károkkal alóla elmininek, kiben akkoron kapitán vala Horvát Markó, strenuus et dignus miles memoria.

Ugyan akkoron király erejit inditá, kivel egy fiát Ferdinandost bocsátá. Ki megvivé Babócsa vá-

---

[1]) Faustus módositása: ‚Egervárra.‘
[2]) „ „ ‚fírkezínek.‘
[3]) „ a lapszélre: ‚Ut quid perditio ista.‘

rát, Korotnát, és az több várakból, kastílyokból mind kiszökínek, sokat pusztán hagyák [1]).

Szolimán császár ezt hallván, mindjárást az ő portája nípit, Beglerbéget, jancsárokat, ezekkel sok szangziakokat bocsáta, hogy boszuját megállaná.

Az királ fiával Ferdinandossal, mely magyar had vala, látták, hogy az terekkel nem bírnak, az Mura folyó vizin általköltezínek, mert az tél is imár közel vala, mind az két had haza oszlának.

Hamza bég szangziak meglopatá Filek várát, kiért az magyarok reá gyülínek, de köztök meghasomlának, heában eloszlának. [2])

Azon szangziak bég Tata várát is meglopatá, kiért az magyarok semmit nem mívelínek, hanem tiszttartónak ő böneért fejit víteték.

Gergely deákot, egri kapetánt, és Zolthay Istvánt terek csata, kire ők hertelensíggel és szakozva kiötvín [3]) Egerből, megfogá nem távul Egertől. Zolthayt a terekek Budán tarták, váltságra adák, Gergely deákot Konstantinápolba császárnak vevík. Ott mert [4]) az terek hitet nem akará felvenni, kire őmaga szemílye szerint császár nagy igíretekkel inté, az Ahmád passa egy reggel Konstantinápol kapuján, ki Drinápolra veszi [5]), felakasztatá.

Az kassai had megveré az terekeket, kik Szikszóra és az több ottvaló falukra jüttek vala rablani.

---

[1]) „ pótlása: ‚az törökök.‘ A lapszélen ugyancsak Faustustól: ‚vanae expeditiones germanorum, provocant turcam, deinde fugiunt, vel pacem indigne poscunt.‘

[2]) Faustus a lapszélre: ‚discordia christianorum omnia diffluunt.‘

[3]) „ módositása: ‚szakasztva kiötének.‘

[4]) „ „ ‚miért hogy.‘

[5]) „ „ ‚néz.‘

Mely hadnál Telekessy Imreh hadnagy vala. Az [1]) Bebék Gyergy, ki az ő nípivel ötett vala reájok, hogy az többi valamenyira hátot adtak vala, az lesből az Telekessy-jüzedelemnek okot ada.

Kik olyan kevés níppel szántalan tereket levágának, fogának. Egynehány napig reájok valának [2]), még a pórok is fogdosván, ölvín bennek, kik szíllel az erdőkön elbúdostak vala. A szigín legínek jó nyeresígre valának. [3])

Beszídemet térítem, János királné Erdélyben ismeg bejüvéséről és Petrowythnak Lugason lakásáról, és onnatt Erdélyben befírkezísiről.

1554. Petrowyth Péter bejüve Lengyelországból Monkács várában XXVIII lóval, ki mellí minínek az magyarok, Ártándy Kelemen, Bethlem Gábor, az Marsayak, egyebek is sokan.

Budáról mellí jüve az budai passa Ali, Temesvárból Kaszun passa, Szegedről az temérdeg Musztafa bég.

Ugyan akkoron Ferdinandos császár adá az váradi pispeksíget Zaberdinus Mátyásnak, ki megveré az terekeket Nádudvar táján és Mindszent [4]).

Petrowyth onnan szálla Lugasra, ki sok ideig Lugason lakik.

Az erdélyiek felindulának, és Ferdinandos császártúl bucsut vűnek, és Petrowythot, 1556. hogy irnának, be Erdélyben hozák és Szászsebes várasában szálliták.

1556. Ugyan ez esztendőben moldvai Sándor vajda és

---

[1]) Faustus kitörli az ‚az'-t.
[2]) „ módositása: ‚lének rajtok.'
[3]) „ „ ‚jó nyeresíggel járának.'
[4]) „ pótlása: ‚és Mindszent táján.'

havaseli vajda az erdélyiekkel együtt János királnét fiával igyetenben kihozák Lengyelországból.

Isabella királné asszony Nagybányára jüve az oláhokkal, onnatt nagy erővel Kolosvárban szálla, és az oláhok Erdélyben nagy pusztaságot mívelínek.[1])

Az oláhok mind eldúlák az Kraszna és Szamos folyóvizek mentit, Meggyes váras vidíkit, és igin nagy ígetíst mívelínek az országban, és nagy nyeresíggel hazájokban térínek.

Királné asszon megszállatá Bihar-Váradot. Az várast elígetik, ki alatt IX hónapig fekínek, kiben Forgách Simon vala. Mely várat vígre ugyan törís nékül megadának.[2])

Dobó Istvánra rejá szállá Petrowyth Erdélyben Ujvárat, kit vígre az Dobó István, királné asszon hitire megada: hogy minden morháját, felesígit, őmagát bíkisíggel elbocsátja.[3])

Mely fogadást királné asszony valaki szava után meg nem állá, Dobó Istvánt, ki erdélyi vajda vala, megfogatá felesígestől, és sok ideig Ujvárban fogságban tartatá.

Dobó Domankost az oláhok[4]), ki vicevajda, István öcscse vala, kit terek császárnak fogva köldik, kit vígre egy tereken kiváltának.

Priny Ferenc király ellen pártot iti, kire Dersffy István (ki az időben kassai kapitán vala) Nagyida várát rejá szállá, és Nagyidát megvevín, megterik földszinig. És őmagát Szöllősen felesígivel, gyerme-

---

[1]) Faustus a lapszélre: ‚N. B. auxilia barbarorum.'
[2]) „ kezével: ‚megadák.'
[3]) „ módosítása: ‚úgy hogy — — elbocsássa.'
[4]) „ pótlása: ‚megfogák.'

267739

kivel megfogának [1]), és atyjától maradt kincsiben mind zsákmánt tönnek, úmagát Sáros várában fogságra vínek [2]) mind háza nípivel.

Vígre oztán az Ferdinandos császár Dobó Istvánt felesígivel kiváltá királné asszontúl és írette adá Príny Ferencet felesígivel, gyermekivel. Igy mindketten szabadulának.

Petrowyth Péter megszállá [3]), és eltemetik Kolosvárban és minden kincse marada királné asszonra.

Királné asszony levágata Gyulafejírvárott egy estve három főszemílyt: Bebék Ferencet, és két atyafiat [4]): Kendy Ferencet, [5]) Antalt.

Királné asszony megvíteti Huszt várát Korlát Mihálytúl [6]). És idő rejá telvín, Erdélyben Gyulafejírvárott meghala, ott eltemetik.

Warkoch Tamásnak egy kevessí hóta előtt adá királné asszony Váradot tisztől, ki Váradon mind elrontatá az egísz káptalomházakat, és a sok szentegyházokat, szent Ferenc kalastromat, Szentjakabot, Szentmihályt, Vadkertben Mindszentet, Szentkeresztet, az ispitályt, az várban Szentjánost, Bódogasszont, a szigín Szentistvánt, Szentpétert, Szentlelket, sicarius templorum Dei, mind eltörettetí, pusztítá, simmítivé. Deus judicet opus ejus.

Hamzabég meglopatá Somogyban Hegyesdvárot, kiért a magyarok semmit nem merinek mívelni.

---

[1]) Faustus javitása: ,megfogák.'
[2]) „ „ ,veték.'
[3]) Tollhiba ,meghala' helyett.
[4]) Faustus kezc: ,a két atyafiát.'
[5]) „ pótlása: ,és Kendy.'
[6]) „ módositása: ,Mihálylyal.'

Ferdinandos császár megípíteti Komárom várát nagy erőssíggel, kire temérdeg kincset költe.

Ferdinandos király megípíteti Tótországban Varasdot, Somogyban Sziget várát, Magyarországban Eger várát, az Tiszán túl Gyula várát, az Tisza mellett Szolnok varát, kit azután, mint felmondánk, a terekek megvivík.

Szőlős váras alatt meglőik terek párt a Príny Mihályt, kinek ott az hadban halála is történik. És Kassán eltemetik.

Príny Ferencnek Ferdinandos király megkegyelmeze, az fogságnak utána,[1]) hogy Erdélyből János király fiátúl visszajüve király kegyelmire.

Tarczay Gyergyet meglőik Szőlős alatt és meghala. Az testit Erdélybe vevík, ott temetik el. Kit királné asszony nagy keserősíggel sirata, a jószágát Ferdinandos király Desewffy Jánosnak és Péchy Gáspárnak adá.

Az ő várát Tarkövet megszállá a király nípe, kit megvivínek és fondamentomig letörínek, örök emlekezetre pusztá tevík.

Hrasznahurkát megszállá Puhamár[2]) az király nípivel, és Bebék Ferenc a fia Gyergygyel reája hozá az budai passát terekekkel, és Rosnónál megverik Puhamárt és az király nípét, levágák az kit írhetínek, és mind elvevík az király álgyuit XL-nél többet.[3])

Szerencs kastélyt[4]) Petw János kassai kapitán Bebék Gyergygyel megszállá. Alatta nagy kárt valla az király nípiben, és futva szalada Kassára. Sok

---

[1]) Faustus a lapszélre: ‚chorea ungarorum.‘
[2]) „ javitása: ‚Puchám.‘
[3]) „ a lapszélen: ‚trophea germanorum.‘
[4]) „ „ ‚erat olim abbatia.‘

jámbort a tokajiak levágának. Némety Ferenc tokaji kapitán tisztessíget valla.

1561. Balassy Menyhárt az Ferdinandos császár megint — királné asszony és az ő fiátúl — hívsigíre jüve.[1]) Szalka kastélyát megvivé, elhányatá. Vele vót Zay Ferenc is kassai kapetán, Báthory Miklós.

Balassy Menyhárt, Zay Ferenc, Báthory Miklós, Príny Gábor nípivel és egriekkel mintegy 3,000 emberrel megverik János király fia nípit 8,000-t az Hadad várnál Szilágyságban. Levágák benne több 2,265. Rabot 1,500-ot fogának, kiket azután megfosztván mind elbocsáták.

Azért megtartának az fü nípben császárnak Cháky Pált, Telegdy Miklóst, Bornemysza Benedeket és Szép Gáspárt.

Az Hadadot keves idő mulva az János király fia nípe viszontak megvivé, kit ismegint az Balassy Menyhárt az királ fiátúl megvivé.

Az nyeresíg jüzedelmeseknek nagy lön, mint száz ezer forintnál többet tött. Mert az erdélyiak, csoda, minemő gazdagon jüttek vala, és hogy az egisz tábort megnyerík.

Ugyan ezen időben megverik[2]) Balassy Jánost, sok nípet levágák Szécsen alatt, és sok rabot fogának, ki között esik Krwsyth János.

Ezen időben az budai passa Tiszán általa kele, Szatmár alá mene, megígetí mind az két várast. Onnatt Ecsed alá szágúdót elbocsáta, mind Almásig a Szilágyságot, a Kraszna mentit elrablák, elígetík.

Ezen időben Erdélyben a székelyek feltámadá-

---

[1]) Faustus a lapszélen: ‚magyar passameza.‘ Ita et nunc fit. 1605.
[2]) „ pótlása: ‚az törökök.‘

nak, kikben János király fia 1,300-ot levágata, és sok köztek fogata[1]), rút halálokkal megülettetí.

Ugyan ezen időben Bebék Gyergy, Magocsy Gáspár, Sárközy Mihály 700 emberrel veszínek el Balogvárhoz közel, kik közöl 400 rab esik. 70-nt ölínek, az többi nehezen szaladának.[2])

Bebék Gyergy, Magochy Gáspár, Sárközy Mihály foglyá esínek. Magochyt Filekbe tartának váltságra, 12,000 forinton kiadák. Bebeket, Sárközyt Konstantinápolban császárnak vevík. Azután Bebék hitet adván császárnak és János királ fiának, hogy ennek hive leszen, megszabadúla. Kiért oztán csak hamar elveszté várait, Szenderőt, Pelsőcöt, Hrasznahurkát, Gombaszeget, Gagyot, Szárdot,[3]) minden jószágát, morháját, östől maradt kincsit Bajomba, vígre a János király[4]) után szálla, ott másíba marada. Sárkwzy Mihályt nem becsölvín, mert alávaló vala, gályára vetik egy falkáig. Oztán őneki is adának szabadságot, hogy megváltozzík.

Ugyan ezen esztendőben Ferdinandos császár szolgái Székely Antal, Pribég János ő felsíge nípivel Kassából egy gereget[5]) Deszpot nevüt bevevík Moldvában, vajdaságban ültetik, az Sándor vajdát kiízik,[6]) terek császárhoz mene. Onnatt harmad esztendőre terek császár segítsíggel országába tére, Deszpotot megölik, Sándort uraságba heleztetik, kik

---

[1]) Faustus javitása: ‚és sokat megfogata.‘
[2]) „ „ ‚ölínek meg — — — szalada.‘
[3]) „ pótlása: ‚Szádvárát.‘
[4]) „ „ ‚János király fia.‘
[5]) „ módositása: ‚görögöt.‘
[6]) „ pótlása: ‚ő.‘

a Despotot pénzzel táplálák, kik között Zay Ferenc egyik [1]) vala, kárt vallának.

1562. Julius havában egy hidat végezének el az törökek Szolnok alatt, az Tiszán fából csináltat, kinél ember jobbat nem kivánna az Tiszán túl az földnek elveszésére.

Az János király fia Havaselföldéből behivá az oláhokat terökkel elegy, az székelek ellen; kik bejövének, és Erdélben rablának és égetének, és a nyerésekkel haza menének. [2])

[3]) Ugyan ezen esztendőben Maximili Jánost[4]) Prágában az cseh urak megkoronáznak az cseh királyságra nagy pombával, nagy kazdagsággal.

Ugyan ezen esztendőben Maximili Jánost megkoronázák Frankfurdban az romai királyságra az imperiombeli urak.

Ugyan ezen esztendőben Ferdinandos királt Frankfurban az imperiombeli urak megkoronázák az imperator koronájával, mely koronázat nagy sok kazdagsággal volt, nagy kencsketéssil, kinek csak az Úr Isten tudja számát.

Ugyan ezen koronázatkoron terck császár jeles fű küvetöt külde Frankfurban az mi urunkhoz Ferdinandos császárhoz esztendeig való frigyért, kiket az Ferdinandus császár ű felsége kazdagon megajándékoza aranyos atlacokkal, bársonynyal, kamukákkal, skárláttal, gránáttal, arajany forinttal és egynehány ezer tallérral, jeles rabbokkal, (?) úgy bocsátá haza Törökországban császárhoz.

---

[1]) Faustus módositása: ‚egyik Zay Ferenc vala.'
[2]) Kezdődik más kéz irása.
[3]) Faustus: a lapszélre: ‚auxilia barbarorum.'
[4]) „ javitása: ‚Maximilianust.'

1562. Ugyan ezen esztendőben egy nagy döghalál támada Németországban, Csehországban, Morvában, az imperiom-városokban, Bécsországban és Magyarországban nagy részében, mely dög miatt nagy sok ezer embereknek lűn halála.

Kisasszony napban Pozsomban 63 esztendőben Pozsomban nagy gyülés lőn, kiben az magyar urak fejenként elfuttanak, mind az ország nemes népek, az János király fia pártjátul megválva.

Maximili Jánost az magyarok Pozsontt 63 esztendőben kisasszony napban megkoronázák az magyar koronával az magyar királyságra.

Maximili János egy favárat csináltata az pozsonyi mezőn szép mestörséggel, egy törek kép vala egy sarkán, kik mind rakvák vótak apró puskákkal, kit játékhoz készitettek. Mikoron az játék mentül jobb korában vóna, az vár fölgyúlada, az puskapor erősen kezde égni, kiben sok nép ége meg, jeles pattantyús mesterek, sok olaszok, kin az Ferdinandus császár igen megharaguvék.

Ferdinandus császár az Dunát általhidaltatta kett's heddal, hogy mindeccer két félre mehettök rajta, egyik szekér Pozson felé mehetött, másik szekér esmeg Bécs felé mehetött az Duna hedján, ki igen jeles volt.

1563. Az koronázat miképen volt Pozsontt. Szent-Mártonban, nagy állást csináltak, az királné asszony, az urak a hun állottak.

Az királyt Oláh Miklós érsek az tebb pispekekkel megkoronázá a szent koronával, kivel az elenső magyari szent István királt megkoronázták volt az magyarok.

Az utcákot Szent-Mártontul fogva az kalasto-

romig posztóval mind bevonták vala, az királyon volt az szent István palástja, úgy vitték gyalogon, az posztón úgy ment az barátok kalastromában, ott vitézeket szentölt.

Onnatt lóra ült, egy állást csináltak az váras kapuja előtt, azra ment föl az király, ott megeskütt az magyaroknak.

Onnatt esmeg lóra ültették, az Duna mellett egy hegy volt csinálva, azra fölment az király, ott egy tört adtak kezében módjok szerint.

Mária királní asszonyt, az király feleségét másod napon Pozsontt Szent-Mártomban megkoronázák az magyar királné asszonyságra.

Maximili János király Pozsontt egy tánczoló helt csináltata az Mátyás király kertében, kiben három estve nagy táncot tartottak az király, az hercegek, az magyar urak feleségi, hogy mindenkoron két órán éfély után hatták el az táncot. Az magyar urak feleségi ezek voltanak: Battyányné, Twrzóné, Dobó Istvánné, Owgonodné [1]), Thereok Ferencné, Országné, Twrzó Szaniszlóné, gróf Nikoláné [2]), leánya grófné, az cseh kancelláriosné, egyéb spanyol asszonyok, német asszonyok sokan.

1563. Ugyan ezen koronázat alatt egynehán magyar urak adák el leányokat, fiakkal Pozsontt megnézteték.

Az törekek az koronázatkoron oly igen megiettenek hogyPozson előtt az hedat csinálták, hogy az basa nyilván azt vélte, hogy az király Fejérvárra

---

[1]) Ungnadné.

[2]) Salm Miklós özvegye.

megyen nagy erővel, és Fejérvárat megveszi, és magát ott akarja megkoronáztatni, az török azt vélte.

Pozsontt az császár udvarából az koronázatkoron meghalának pestissel egy fű kamorás német úr és egyéb urak, mert az teget[1]) ugyan velek hozták Bécsből.

Ugyan ezen koronázatkoron választák Zrény Miklóst országhadnagygyá az Dunán túl Horvátországig, és Dersfy Istvánt a Dunán ennen Kassáig és mind Nagybányáig.

Ugyan ezen koronázatkoron választák Magocsy Gáspárt egy kapitánságra.

Ugyan ez koronázatkoron itt Pozsontt jelen vala somlai Báttory István az János király fia küveti az békeség dolgaiért; azt senki nem tudja, mit végeztek vele az békeségrel.

Ugyan az koronázatkoron az török császárnak fű bassája budai bassa meghala Pesten mirigyhalálban, kinek Rustan bassa vala neve.

62. esztendőben Ferdinandus császár Modvában Despotot behelhezteté az modvai vajdaságba és Sándor vajdát kiüzeté Modvából, mely csoda lett volt Pribék János és Székely által, kik nagy nyereséggel hátrajüvének Modvából es Despotot ott hagyák az vajdaságban.

63. esztendőben Sándor vajda az Szulimán császár beyivil és az János király fia erejivel esmeg Modvában bejüve nagy erejivel és Modvát meghódoltatá, Despotot levágattatá, esmeg uraságban beférkezék.

64. esztendőben szent Jakab estin Ferdinandus

---

[1]) Faustus javítása: ‚dögöt.‘

császár Bécs várában meghala, kit az magyarok és németek, és egyéb keresztyén nemzetök igin sirattanak, mint kigyelmes királyokat.

Ez jámbor fejedelöm istenfélő, jámbor keresztyén vala, szegéneknek és árváknak táplálója, igazságszerető kegyelmes fejedelöm, és az szegény magyar nemzetnek kigyelmes fejedelme, és az keresztyén és régi hitnek ótalmazója vala.

Az Úr Isten ez jámbor fejedelmet lássa az ű dicsességébe és számlálja az ű szent Isteni.[1])

1564. Az János király fia János 64. esztendőben Maximilianos császár urunk ellen az firígy alatt hadat indíta, Szakmárt meglopatá, és Balassy Menyhárt kencsét zsákmánra veték, és feleségét, gyermekit fogva viteté Szakmárból.

Ugyan azonban az törökek János király fia mellé jövének, megvevék Nagybányát, Szinérvárát, Atyavárát, nagy sok több kastélokat. Ezután esmeg az János király fia visszatére Erdélyben, az törökök is hátra menének Temesvárban nagy sok rabokkal.

Maximilianos császár urunk ugyan esmeg 65 esztendőben karácson előtt, ez János király fia ellen esmeg hadat bocsáta Kassa felé, német hadat és magyar hadat.

Mely hadnak előtte járjon vagy generális kapitánynyá tevé Swende Lázárt és Báttory Andrást, mely had Kassánál gyűtezék az ott való magyari urakkal.

1565. Karácson innepe után az császár hada Kassáról kiindula nagy hatalommal, gyalok németekkel, fegyveresekkel, magyar gyalokkal, huszárokkal, szántalan álgyuval, minden hadhoz való készülettel.

---

[1]) Talán: ‚szentei közé.‘

Kassárul az had mindjárást Tokaj alá szálla, Tokaj várát hat nap mulva megvevék, Némethy Ferencet benne meglüvék, meghala, az várat megadák, mindeneket a várból békeséggel kibocsátának.

Tokajban nagy nyereségeket, pénzt, ezüstet, aranyat, egynehán ezer hordó bort nyerének.

1565. Ugyan azon úttal Szerencs kastélyát is megadák, az benne valókat elbocsáták békeséggel.

Némethy Ferencnek testét megadatá Swende Lázár az király hadnagya, kinek testét Szentjogra vivék, ott eltemeték.

Swende Lázár fölindula Tokaj alól, az néppel Szentmartont megvevék, Szakmárt pusztán találák, Nagybányát megadák, az Szamos közett egynehán kastélyokat kit megadának, kit pedig pusztán találának.

Báttory Györgyet Erded várában szoriták, megiede, megadá Erded várát, az mi jószága, kencse ott volt, mind ott veszté, csak egy kocsival bocsáttak ki belőle, megadá Csejt, megadá Kővárát, ezeket mind császár számára foglalák Swende Lázár.

Swende Lázár Szakmárban szálla, János király fia frigyért külde Swende Lázárhoz, kivel nagyot árta Maximili János császárnak. Somlai Báttor Istvánt János király fia Bécsbe küldé császárhoz szín alatt, hogy frigyért járjon, hogy másfelől az török elérkezhessék János király fia mellé.

Somlainak megérték valami levelek által, hogy csalárdság az ő békeségjárása, császár Bécsben megtartóztatá.

Swende Lázár Nagybányán egy igen erős kastélt csináltata, kiben az magyarokkal Balogh Mátyást hagyák, az németekkel es német hadnagyot.

Swende Lázár igen csináltatja Szakmárt és Fődvárát, kin vagyon százezer ember míven, ha megszámlálják.

1565. János király fia ez firigy alatt álnokséggal az török császár népét felindítá, és Szakmár alá hozá az tömösvári basát, az szonoki béket, hatvani béket, és egynehán békeket, agákat, szancsákot, jancsárokat és mind ezekkel Szakmár alá szálla.

Szakmár alatt Swendének sok harcot adának, mert valának oly reménységbe, hogy ők Szakmárt megvennék, de semmi nem kelle benne, mert az Úr Isten mindenkor az harcot az magyaroknak, az németeknek adta; hogy semmi nem kell dolgokban, egy napon egy erős ustromot tének, mely ustromon sok török vesze; nagy kárral, nagy szégyennel az török, az János király fia kiszálla Szakmár alól és Erdőd alá szálla.

Ugyan Szakmár alatt egy fű török Bánfy Bálintot kihivá, hogy az két császár egészségeért kópját ternének, kire ez vitéz Bánfy Bálint kimene és az törökkel szemben eklele, és az töröket lováról leeklelé, és az fődön az töröknek fejét vevék, az tisztességet Bánfy megnyeré.

Bebék Gyerget török császár kibocsátá János király fiához, madarászni akarand vala vele, de nem lehete, mert az magyar nem híne neki, az törökök is semmit rejá nem bizának, azért vígre János király fiával mene Bebék Erdélben, most is ott vagyon.

Az német és az magyarok kiszállának Szakmár alól, az Tisza és Szamos kezében, nem messze Szakmártul táborra szállának, kikhez kezil az török az Szamost meghedaltatá, ők is táborra szállának közül az német táborhoz.

1565. Az egész nyáron nagy sok harcolás lűn az terek, német és magyar kezett, de az Ur Isten mind az magyaroknak adá az szerencsét, semmit az török rajtok nem kaphata.

Az Erded dolgát elhattam volt. János király fia sok ideig vítatá Erded várát, de semmit nem tehete neki, hanem végre hitet adának az Erdedbe való népeknek, hogy űket békeséggel kibocsátnák ezen frigy alatt, kihez az magyarok nem tudtak tartozni, sőt az török álnokság nagy bányata volt, hogy sok török veszött Erded alatt. Ezre való boszuságban az török az firígy alatt meghágják Erdedet, az magyart, az németet többire mind levágák, igen keveset közűlek rabbá tevének.

Imár esmeg az Szamos mellé megyek az terök táborához. Az török hogy látta, hogy az magyaroknak, németeknek semmit nem tehetne, egy álnokságot gondola, frígyet szerze az magyarral, az némettel, hogy mivel az zsákmánra szabadon járhatna; volt oly idő, hogy mind az német, mind az magyar kiment az zsákmánra, egymást megtálalták, de az török az németet nem bántotta, az német az töröket nem bántotta.

Egy napon az németök mind 4 vagy 500 szekér élésért kiment az táborból zsákmánra, ezt az török eszében véve mindjárást rejájok jüttek, mind az szekereket, lovakat, az embert, az ki az szekerekkel volt, egyszermind elvágatta, az török táborra vitték.

Ezt az magyarok és az németök mikoron megtudták volna, mindjárást semmit nem tartozván, gyorson lóra ilének az török után, az törökök hidjára sietének, az hidon es az magyarok, az németek sokan átal-

menének, az törököket erősen vágák mind az táborig, ki előtt volt Balassy Minyhárt minden dologban.

Végre ez dolog aznyira leszen, hogy az török aznyira megrémül, hogy mind az törökök küzűl, mind az magyarok közűl sokan elhullának.

Az törökök ezen megiedének, az magyarokra ágyukat hoznak, az törökek hedjáról az ágyuval lűtték az magyarokat, az német hadnagyak közűl három fű embert, hadnagyokat, fegyveres hadnagyokat lüvék meg, kik megholtanak.

Az törökök közűl egy fű beket, urat lűttek meg, ki ott az harcon az török előtt forgódott; mind az két félben sokan űriztenek, az harc így végezett el.

Ezután oztán semmi harc nem volt, hanem az török látva, hogy elfogyatkozott, nagy kárral, sok török halálával az török felkött, így ment el, eloszlott, ki Temesvár felé, ki Buda felé, jóllehet vittek 3,500 rabot, de mindazátal nagy kár lett az törökben. Ez török had így oszla el; Szakmár alól János király fia is az mi népe megmarada, azzal Erdélben takarodék. Így végezék el az hadat.

1566. Az terök megrablá pinkesd előtt Tokajnál két melyfeden Királyteleket, vitt tebbet ezer rabnál, égett meg az faluban 300 ember, barmot ménest tebbet vitt 2,000-níl; ezzil az török Szónokba takarodék, de senki nem lűn ki megízné.

Bebék Györget János király fia haza ereszté Erdélből Szád várában, mind az két keze csonka konthnaklos, (?) de méges allam [1]) lator mint azelett, kész terök, kísz lator.

1566. Az budai Ozlam basa megszállá Palotavárat, mint öt ezer törökkel, az sok szántalan köznépek,

[1]) Azaz: ‚olyan.‘

kik fát hordtanak, az árkot hogy megtöltsék, tíz ágyuval tereté de semmit neki nem tehete.

Az mendenható Úr Isten félelmet vete rejája, valami köznép, kik az Bakomra fájért mentenek Győr szikségére, 100 szekérrel, ezt az török starázsa meglátta, megfutamott Palota alá, az basát eliesztette, hogy mivel német császár minden erejével megyen; az Úr Isten az basát megrettentette, éjjel elszökék Palota alól, az ágyukat kit elvitt, kit ott hagyott, 44 tuna port, golobisnak sokságát, sátort, lovat, hadakozó szerszámokat, nagy szégyenvallással mene Székesfijérvárra. Ezt az Ur Isten mívelé, neki kell ezbül adnunk az tisztességet és győzedelmet. Ezutánis ha az Úr Istentül tartják az győzedelmet, ennél nagyobb szerencsát ad az Úr Isten.

Az német kapitán Groffek[1]) az német sereggel és magyarokkal, mind kivül be húsz ezer emberrel Győrből kiindula 66 esztendőben, 16 junii, hogy Palotának törését meglássa, megcsinálja.

Azt elvégezvén, Beszprény felé indula népével, egy szegyén ember meghozá, hogy Beszprény várának az kűfala nagy részig leszakadt volna, az gróf semmit nem tartozék, hanem mindjárást Beszprény alá indula, az törökek ezt meglátták, Beszprémnek az várasát megégeték, az várra takarodának.

Gróf az ki az had előtt vala, ezt látván, mindjárást népét ustromnak állatá, megustromlák megvevék az várat, megis égeték, az benne való törökeket mind levágák, az körösztyének ez illen szerencsával járának Beszprény alatt.

Az had, mind magyar mind német, Beszprényben

[1]) Értsd: ‚gróf Eck.'

népet hagya, az sereg esmeg győri mezőre visszajövének, táborral letelepödének.

1566. Az gróf az ki az haddal bír vala, ismeg Győrett az hadat felvevé, Tata alá szálla, mind némettel mind magyarral meglűeté, megtöreté, megustromlatá, megvevé, az törekeket benne mind levágatá. Egynihányan kik valami erős helre szorultak vala, mint ötven török, azok gróf hitire megadák magokat rabságra, és hogy le nem vágatja.

Tata alól ságudót bocsátának, Vitta várát és Gesztös várát pusztán találák, azban népet hagyának, az tábor az néppel Almásra szállának, ott egynihán napig levének, onnét Komárom előtt az mezőn táborra szállának.

Maximili János ű fölsége császár Pozson előtt az Dunán hedat csináltata, az csehországi és morvai és slesiai hercegek nagy néppel Pozson előtt az hedon általkelének és Abda mezeire császár ű fölségéhöz szállának nagy néppel és szép néppel.

Császár ű fölsége Bécsbül kiindula nagy sok seregekkel, Ferdinandus herceggel és egyéb sok hercegekkel, urakkal, kilemb-kilemb országok népével Abda mezeire megszálla, ott egynehán napon népét megnyugotá, és szent János nyaka vágása napján, Abda mezeirel minden népével, némettel, magyarral elindula Komárom felé, Néma falunál tábort jára az mezőn.

Egynehán nap mulva 500 török az táborra üte, kiknek az többi lesben állottanak, az magyarok mindjárást utánok menének az Bakomra, űzik, az fejérvári béket megfogák, az egri pispeknek egy

szolgája, kinek neve[1]), és az magyarok Túry Gyerggel az töröket többig két mélyfölnél üzék, sokat bennek levágának, egynehányat az törökekben Maximili Jánosnak fogva hozának.

566. Ugyan ezen holnapban Gyula várát megvevék az törökek az magyaroktul török császár hitire, és az magyarokat Gyulábul kibocsáták mint 500-at, mikoron egy mélyfőden Gyulátul eljüttek volna, az törökek utánok menének, az utban az magyarokat mind levágák, ott foglyá esék Kerecheny László harmad magával, kit Perkát passa fogva kilde török császárnak.

Ugyan ezen üdőben megvevé török császár Sziget várát ustrommal, sok terök pogán halálával, az benne valókat mind levágatta, halált szenvedének az köresztyén hit mellett. Zrény Miklósnak az fejét Győr alá küldé az táborban, az török császár Maximilianos császárnak küldé, kit Maximili János császár haza külde Csáktornyában feleségének, Zrény feleségének.

Az tábor az ki Komáromnál és Némánál az mezőben vala, kezül száz ezer ember, ugyan ez napokban mind cseh, német, magyar, Győr mezeire szállának mind táborostul, most ott vadnak.

Az Sziget megvételinek utána az rabló törek felindula Szalaságra és Somotyságra egynehány várat megveve, Babócsát, Berzencét, Csorgót, egynehány várakat, kastélo at pusztán hagyánk, kikben mastan törek lakik, Szalaságnak nagyobb részén

[1]) Üres hely, s utána ‚bek'. Faustus kitörlötte e szót s a hézagot a ‚Pongrácz' névvel töltötte ki

mind Kanizsáig, elrablott, az terök visszatére az rab bal, békeséggel elmene.

Az győri tábor az sok hercegek, német és cseh urak, nem tudom, hogy ha megiedének vagy megrettenének, szent Demöter nap előtt megkeszenének, az ki hova tuda menni, mind eloszlának, Magyarországot pusztán hagyák; csak az Úr Istennek vagyunk markában, eleget kóválának, kobzának az szegénység közett, minden élésünket elfogyatták, egy töreket sem láttanak, mert nem merének az törekre menni az ki Fejérvárnál táborban vala, hanem nagy szégyennel pirult orcájával menének haza feleségekhez.

Azt az Úr Isten mondhatná meg, minnyi kincset vesztegetének el, kire egy töreket nem tudának fogni, kivel az töröknek nagy szívet adának, szégyent, igaz, eleget vallának, költséget eleget tevének.

1566. Azt elfeledtem volt: ugyan ezen napokban, hogy az tábor Győr alatt vala, az olaszok és németek Győr várasát szénnel megégették, sok jámbor morháját mind elkobozák, igaz, elég szegént, kódust csinálának, sokan házban égének.

Ezt is irhatom ti kigyelmeteknek, hogy az nagy tobzódás miatt az két táborban, mondom, igazán mondom, hogy komáromi táborban, az győri táborban az nagy ételben italban több holt meg düggel az németben, az csehben tizenöt vagy húsz ezernél, kit sok jámborok tudják, látták.

Gyula alól az terök Borosjene alá szálla, Jene várát megvevé, az benne való népet mind levágatá, Kendo Istvánt ott az terökek levágák.

János király fia megszállá Szaka kastélyát, az németek az kik benne valának, azok megfogák az

ki magyar előttek hadnagy vala, kinek neve [1]), János király fiának fogva vivék, hogy nem akarta megadni Szaka kastélyát magyarok kezében János király fiának Szaka kastélyát.

Ugyan ezen üdőben János király fia megszállá Tokaj várát, tatárral terökkel, magyarral vítatá de meg nem veheté, esmeg elszálla alóla, övéit hátra viteté.

Az tatár két izben rablá meg az Tiszán ennét való fődet, az mendenható Isten tugyik, minyi ezer rabokat elvivének, maga az tatár nem volt fellöbb 5000.

Semmi [2]) Lázár azkoron Kassában volt, az hol magyar vót mind mellé gyülteté, sinkit az tatárra ki nem bocsátott az magyarok közül, az rabbal az tatár szabadon elmene, ki Sende Lázárnak igen nagy gyalázatjára, szégyenére esék, de ő nem tudja micsoda az szégyen, tizenöt napig volt az rablás, senki Kassából egy kópját nem mert eltörni az tatáron, hanem az szegénség az fogott tatárokat, azok az kit megöltenek bennek.

Ez ez tatár annyi égetést, rablást mívelt Magyarországban, hogy elkezdette Egernél, aznak az vidékét mind elégette, rablotta, onnan feltért Mohi felé, mind elégette ott az földet, onnatt felment az Szentpéter, végre az Sajó mellett Remaszombatig, mindent elégetének, Tokaj alól följütt egy falka tatár, Tarcalt, Szántót, Vidmánt, Gencet, Telkibánát, Szinát, valami Kassáig faluk voltak, mind elégette, rablatta.

---

[1]) Kitöltetlen hézag.

[2]) Faustus javitása (vagy talán csak módositása, mert e helytt a ‚Semmi' név elé lehetett): ‚Svendy.'

Telkibányáról átalcsavaradott Patak felé, Patakot, Ujhelt, azon mind fel Liszkát, Benét Ongvárig mindent rablottak, égettek.

Onnét feltartott Bereksszász felé, mindent elégetének, mindent rablának, mert az nömes nép oda Bereksszászban futott volt az János király fia birodalmában, az mint mondák, János király fia biztatá az nömösséget, hogy valaki az ő birodalmában megyen, az tatár nem bántja.

Sohalt penig azon nemesség nem veszett mint Bereksszászban, kik oda futottak, mert mondják, az kik látták, hogy száz vörös fedelü szekérnél többet vittek el, kiben mind nemös asszonyak vótanak, nem győzi ember ezt az csodát megírnia.

Az János király fia ezt hallván, hogy az tatár Bereksszászot megrablotta, mindjárást elhatta Tokaj vára vítatását, az tatár után sietett, az tatárt megállatta, az rabokban sokat megszabadított, végre az tatár nem engedte az rabokat,az török hada hogy az tatárnak elejit az utolját megjustet, (?) mint 300 tatár, 14 lovagot, az rabokban sokat megszabadított.

1566. Ugyan ezen jüdőben Balassa Minyhárt megveré az törökeket csak ott kezöl Remaszombatnál, sokat bennek levágának, és egy béket fogának. Jóllehet Svende vagy Semmi Lázár ő es ott vót az németekkel, fegyverösekkel, de ha igazán megmondjok, bizon nem sietett, ugyan az hogy semmiképen Balassa nem vihette az törökre, mert azt mondta, hogy az magyar elárulja.

Balassa Minyhárt ezzel semmit nem gondol, hanem ugyan ellene az törökre rejá ment, megvitt velek, megverte; hogy ezt Svende meglátta, hogy az

török megfutamott, ű es oztán az ű népével odaérkezett, de semmit ott ű nem használt.

Immáran mostan hogy az török tatár elment, az német hadat, az magyar hadat kiszállitotta Semmi Lázár Kassából, az égett födre, az kit az tatár török elégetött, elpusztított mastan immár az ű hadát az szegyénségre szállitotta, az mi kevés eleségek megmaradt az pogántúl, azt is elpusztítatja ugyan azonra, hogy az szegény népet, azt akarja, hogy éhhel haljon meg.

II.

AZ LANDORFEJÍRVÁR ELVESZÉSÉNEK OKA E VÓT ÉS ÍGY ESÖTT.

Midőn László király látta vóna, hogy ő hadakozással és fegyverrel Magyarországot a török ellen meg nem oltalmazhatja, ő magaes nem arra való vóna, hogy hadakoznék, az magyari urakes kedig (kikkel ő semmit nem bírhat vala) nem az ország oltalmára viselnének gondot, hanem kiki mind az őmaga hasznát keresné, és egymást gyülölséggel és háburóval kergetnék, és ezalatt a török naponkint hatalmaznék, és az végvárakba mind Boznába s mind Horvátországba és Tótország végébe sokat elvett vóna, kiket király csak költséggel sem tarthat vala az maga-biratlanságtul, gondolta azt magába: hogy ő az törökkel frígyüt tegyen és megbékéljék vele. Választja bé egynehány rendbeli fő követet Constancinápolyba szultán Szelím császárhoz, (a mint annakelőtte az atyjáhozes Pajazith császárhoz köldözött, — a mint Kys Horwáth Jánostes köldte vót bé Pajazith császárhoz, ki a császártul kérte vót meg Konstancinápolyban az alamisnás szent János testét, kit királynak hozott vót nagykedven, kin a király és mind a magyari urak igön öröltenek,—és frígyet tartott vele), hogy övelees azonképen frígye lenne, és békesség lenne köztök. Választja legutolszor bé hozája Belay Borbást, sokad magával és jó szörrel, ki által az békeséget vele megujítaná. De azután hogy

Belay bément vóna, nem sok idő mulva király meghal, és száll az ország gondja a fiára Lajos királyra, ki igön iffiu és tudatlan vót, mert még ugyan gyermek vót. Kit midőn a török császár meghallott vóna, választja őes az iffiu királyhoz két fő emberét követségen, kiket csaussoknak szoktak hínia, kik által őes az atyjával való békességet megujítanája; és hogy örök békesség lenne mind örökké az jüvendő terek császárok közett és az jüvendő magyari királyok közett, kiván vót és kéret vót az országtul és királytul adót; Belay Borbást azonközbe magánál tartóztatván, és vele az Kuzul bassa saah Zmail viadaljára elvivén, hogy csak látná az ő hatalmasságát és szántalan népét, kit oztán meg tudna az ő urának és az országbeli nagy uraknak beszéleni. És azután az egyiptomi királyraes, az kit minálunk szoltánnak mondnak, midőn hadakozni kezdett vóna, kit annakelőtte atyjájá fogadott vót, és ez szín alatt nem tudván tőle félni, készöltelen talált vót, és nagy csalárdsággal megvert vót, és megfogott vót, és feles akasztatta vót, és ezenképen az egész Egyiptomot, Alaxandriát és Mizirt és egyik részét Szerecsenországnak megvett vót, Belayt ottes vele hordozta vót, kit az oda való népek előtt magyari királynak mondatott és hivattatott, vagy hatezer embert, boznaiakat, rácokat magyar módra őtöztetvén és magyar módra zászlókat iratván, hogy a magyari királyes őhozája hallgatna és segétségeül mellé jütt vóna, hogy ezzel inkább az országokat magához hajthatta vóna, a mint meges hajtotta vót. De ezt megmilvelvén az császár, nem sokat élt vót, megholt vót, ki után választották vót a császárságra a fiát, Szulejmant.

Ezönközbe kedig vót az császár ez szándékba,

hogy Belay Borbást el ne ereszsze, hanem a választ magyari királytul az adó felől megvárja, és ha király az adót meg akarandja adni, hát ő az Kuzul bassára hadakozzék, és Belayt jó válaszszal haza ereszsze, hol kedig nem, tahát a hadakozást Magyarországra fordítsa; de miért a halál az ő szándékának elejit vette vót, ezt nem érhette vót.

Ezalatt kedig az király és az urak hallván az császár kevély kivánságát, hogy ötölek és az országtul, ki annakelőtte soha adó-adó nem vót senkinek, mint aféle iffiu király és ollyan nagyakarú kevély urak, kik az időbe épp országba uralkodtak, nagynehezen vevén és hallván a követséget, és megbusulván azones, hogy az ő követeket haza nem eresztette vóna, nem akarnak neki semi választ tenni, hanem vetik először ugyan ottan Budán őrzet alá, azután köldik Tata várába az vén Bornemyszsza János őrizeti alá, és ott imár egynehány esztendeje mult vót el, hogy tartották vót őket.

És midőn meghallották vóna, hogy a császár megholt vóna, és mást tettek vóna császárrá, a két csaussnak, a követnek, némit boszusságbul, némit kedig hogy azzal császárt megieszszék, és főképpen pedig értetlenségből és tudatlanságbul, hogy a császár megijedvén ne merne tőlek adót kérni, és hogy eféle követséggel többé hozájok ne merne köldeni, nem nízvín aztes, hogy az ő követik Belay ottben vóna, mondják hogy Wárday Pál akaratjábul és tanácsábul, ki akkor egri pispök vót, az vén Bornemyszsza mívelte vóna, mind orrokat fölöket elmetélvén, király hirinél köl és az urak hirinélköl, olyan megtagolván es rutítván a Dunán Fejírvár alá bocsátják, kiket onnét Szenderőre késértetnek alá. És

onnét az iffiu és új császárnak hírré teszik, hogy mimódon eresztötte vóna a magyari király az ő atyja követit válasznál köl, mind orrokat fölöket elmetélvén, kit midőn az uj császár megértött vóna, igön megbusult vót rajta, és minden hadakozó szándékát, ki őneki az persiai királyra vót, Magyarországra fordítja, és azt mondják, hogy mondotta vóna: Én az ő követét nem bántom, mert követet nem illik bántani; mert a követnek semi bíne nincsen: ha mit neki parancsolnak, azt kell neki mondani. De vagy rajta halok meg minden népemmel, vagy az én atyám követi boszusságát és az énrajtam lett kissebbséget boszuállással akarok megtéritenöm. Mely követeket meghagyá császár hogy levágnák, és a Dunába vetnék, hogy az ő kissebbségére ne élnének.

És a készölettel, a kit az atyja kíszítött vót még annakelőtte, kik azt mondják hogy Ródra, kik kedig azt mondják hogy Kuzul basra, mindjárást Magyarországra indul, többel háromszáz ezer embernél. És Belay Borbást Zoffia várasátul az utbul elereszti és azt hagyja neki: hogy megmondja urának, magyari királynak, hogy őrejá menne. És minden hadát neki megmutatván, meghagyja neki: hogy megmondja urának, minemő haddal menne rejá, és meg akarja az ő atyja követi boszuját és az ő kissebbségét térítení, és ha békeséget nem akart vele tartani, tartoznék hadakozáshoz.

Jóllehet az császár indulatját még annakelőtte Belay királynak és az uraknak még Konstancinápolybul hírré tötte vót, de midőn oztán őmaga megjutott, mindön készöletét és szándékát császárnak nyilvábban megbeszélötte vót, hogy a szándékba

vóna, hogy először Fejírvárát és Sabácot megvenníje, azután az egész országot el akarná rontani.

Kit midőn mind király smind az urak megértöttek vóna nyilvábban, megrettennek rajta, jelesben az urak, kik értötték, micsoda az Fejírvár elveszése, mi következnék belőle, ha azt a terek megvenní, (a király, a ki akor még igön iffiu vót, annyira nem értötte) akarják és végezik azt, hogy a várat megtakarják és épejtsék, mind néppel, éléssel smind porral, a mi arra való szükség vót vóna, és hogy új tiszttartókates és fő urakat vetnének belí, kik a háznak tudnák gondját viselni. Mert az időbe gyermök tiszttartója és bánja vót Fejírvárnak, Thewrek Bálint, ki az atyja halála után Thewrek Imreh után maradt vót a bánságba, mely Thewrek Imreh az Paxy Mihály helyébe, ki az sarnói veszedelemkoron, midőn János vajda ment vót Sarnó alá, veszett vót el, választatott vót a bánságra. És ő ott nem létébe, mint ki gyirmek vót, vótak csak vicebáni benne, egyik Oláh Balasko, a másik Móre János. És a két rokona Swlyok István és Swlyok Balás úr képe levén, kik tútories vótak Therek Bálintnak, a tanácsbeli urak király szavával hivatják fel nagy hamarsággal a két Swlyokot, kiknek egyik, az öregbik, István neven, midőn felment vóna, és neki a király tanácsába ugyan a király szömélye előtt a király akaratját megmondották vóna és mind az urakétes, hogy az házba tiszttartót akarnának vetni, mert az ő ura gyermök vóna, és egyéb szükséggeles meg akarnák takarni, mert jól értení őes, hogy török császár útba vóna, és nyilván rejá akarna jünni, azért idejin hozzá akarnának látni, hogy valami szörtelenség miatt el ne veszne, kiben ha ellent tartanának, és a háznak

valami történnék, senki oka nem vóna, hanem az ő ura, és ők ketten. De ő ugyan ottan az tanácsba, semit nem várván, a választ tötte vót: Az én uram és mies az mi urunk után készek vagyunk ő felségének az házat megadnunk, a mint a mi urunk, és mies a mi urunk után imár egynehányszor megkináltok ő felségét s ti kegyelmeteketes, de úgy hogy az mi meghót urunk a Therek Imreh szolgálatját és adósságát, és azután e mastani urunkétes, kit ők Fejírvárra költöttenek, megadván és fizetvén, készek vagyunk ő felségének és ti kegyelmeteknek megadni; ezen kivel, ha az mi urunk gyermökét meg nem elégéti ő felsége, általánfogva halálig sinkinek nem akarjok adni, vagy jű császár vagy nem jű. A mi urunk gyermökének mi meg nem akarjok torkát metszeni; sőt ezt mondom: ha e mai nap Fejírvárat egy felől török császár szállaná meg, más felől ő felsége, nem tudom soha, mellyiknek adnók meg hamarébb, ha török császárnak-i, vagy ő felségének, mind halálunkig, még nem megleszön az mi urunk gyermöke adóssága és az sok jámbor szolgálatja.

Ezt látván az urak, hogy illyen igön megkeményüdtek vóna, és eltekéllötték vóna, hogy semiképpen a házat meg ne adnák mind addiges, még nem az ő kedvek szörint való fizetések lenne, ki ollyán hertelen nem lehetettes, mert nem kicsin summa vót, több vót sokkal negyven ezer forintnál, más kedig hogy szántákes az urak (jelesben a kik kezétől kellött vóna a pénznek kimenni), hogy egy gyermöknek, ki simit még nem szolgált vóna, annyi pénzt kiadtak vóna, kezdik fogdosni nagy sok igíretökkel és fogadásokkal, mind király képébe smind őmagoktúl, mind urokat s mind őket, jüvendőre hogy mind urrá

tenník, csak hogy az házat adnák meg, hogy ne veszne el, takarnáják meg idején. Swlyok kedig a választ teszi, a mint el vót tekélve nálok, hogy soha ez szóval sem igírettel meg nem leszön, hanem csak kész pénzzel: énes kedig protestálok mind Istennek smind ő felségének smind ti kegyelmeteknek, hogy ha valami történnék ezalatt a háznak, hogy nem a mi urunk, sem mi lennénk oka a ház veszedelmének, hanem azok, a kik az mi megholt jó urunk jámbor szolgálatját és az ő megmaradt árvája szolgálatját meg nem akarják fizetni, és az árvának torkát meg akarják metszeni.

Látván ezt az urak, hogy illyen igön megkeményüdtenek vóna akaratjokba, más utat gondolnak rajta, hogy csak a ház szörtelen ne maradna és el ne veszne. Kezdik arra kérni: ottan ha a házat ő felségének meg nem akarjátok adni kölömben, hanem hogy megelégejtsenek bennetek, ki illyen hertelen nem lehet, hogy elyen nagy summát egyszörsmind kiontsanak, mert ha ő felségének több pénze vónaes, kellene ez mastani hadhoz ellyen ellenség ellen, míveljétök ezt: hogy ottan ti maradjatok az házba, csak hogy a menyi nép kell a házba, hadd vessön ő felsége annyi népet a házba, és egyébbeles megtakarja ő felsége, hogy el ne veszne ez országtul ollyan fő végház. Arraes a választ teszi: hogy azt sem mívelhetnék, mert nem tudják, micsoda népet fognának bévetni, netalántán ha erősbek fognának az én uram népénél lenni, talám az ő urát kirekesztenék belőle; mast elég nép vóna benne, csak hogy ő felsége köldene azoknak mind fizetést, és port, élést. Leszön oly az tanácsbeli urakba, ki azt mondta vóna neki: mi szükség ő felségének az ti népetöknek fizetni, és

egyebetes oda adni, ha az ő felsége népét bé nem akarjátok ereszteni? ha elég népetök vagyon, az egyéb szükségnekes viseljitök timagatok gondját. Vótak az urakba ollyak, kik azt mondják vót: hogy jól tenní király, ha megfogná és a csonka toromba vetní mint árulót. De esmeg vótak olyak, kiknek a nem tetszött, hogy haraggal kellene fogni, hanem inkább szép szóval kellene őket engesztelni, ha fizetések nem lehetne. [1])

Ezt kedig ez ellyen kemény választételt Swlyok őmagátul soha nem merte vóna mívelni, ha az urak közzől őnekiek biztatójok nem vót vóna és tanácsadójok; e kedig senki egyéb nem vót, hanem az Zapolyay erdélyi János vajda, ki őket erre vitte és biztatta, mondván nekik: ha ti emberek lesztek, és a ti uratok gyermökének igaz atyjafiai lesztek és jó tútori, hát soha semi igíretre sem fogadásra meg nem adjátok a házat, még nem megelégejtik uratokat minden adósságárul; mert ha megadjátok, soha semit nem adnak, mind éltig oda leszen minden szolgálatotok és adósságtok, ezt én jól értöm. Ha kedig félnél attul, hogy vagy megfognak vagy egyéb bántásod esnék, ne félj semmit, még az én fejem fennáll, nem hadlak addig, mert énes Erdélybe tiszttartó szolga vagyok, jó vóna bizony hogy éntölemes venník el tisztömet fizetetlen, szép szóval és igírettel; ne hagyjok mi egymást, ha azt akarjok, hogy a mi dolgunkes jó legyen.

Ezt kedig ő nem az őhozájok való jó szándékbul mivelte vót, hanem hogy mivel mindönbe mind az iffiu király smind az tanácsbeli urak akaratját

[1]) A lapszélen más kéztől, vagy talán ugyanattól, hanem később odajegyezve: Hic dominus reverendissimus de inposicione victualium, quomodo aliqui dominorum grauati fuerint, illud exiguum pecunie, quod in inponendis victualibus exponi debuisset, dari facere, florenos videlicet 60, scribat id quod voluerit.

megháborítatná, és hogy valaki Magyarországba vóna, kinek valami birtoka vóna és valami tekintet vóna rejá, jelesben pedig a tiszttartók mind ő párti vónának, és őhozzá hallgatnának, és az ő akaratjához tartanák magokat minden emberek ellen; kinek iffiuságátul fogva soha egyéb kivánsága, szándéka és akaratja nem vót, hanem hogy jüvendőre magának fejedelemséget vehetne (a mint az ő kivánságának vége meges mutatta vót jüvendőre), kihoz őneki titkon való párti és baráti vótak, mert valahol Magyarországba, Tótországba és Erdélybe jeles emberek vótak, kiknek mind az országba smind vármegyékbe szavok járt vóna, és foganatos vót vóna, (mint egynehányat, a jelesbét meges nevezhetjük) egyik: Werbewczy István, ki az időbe personalis praesentia regiae majestatis vót, kinek mind az ország közett, smind a tanácsba smind az törvén itíletibe nagy autoritása vót; másik: Árthándy Pál, kinél nagyobb szószóló az ország közett nem vót; és Tótországbul Glessany Miklós, kinek mind az ország közett smind az urak közett nagy praktikája vót; és Nykolay Gergely, ki az időbe director causarum vót, kinek udvarnál nagy szereteties vót, és szava igön foganatos vót, és nagyobb pörösb patvarosb ember nálánál akoron nem vót; — és az urak rendiről es az király háta megől titkon Korláthkewy Péter, ki akoron királynak hopmestere vót, kinek Zepessy Gyürgygyel, az vajda öcscsivel nagy barátság-tartása vót mindenkor; — ezen kivől mind az vitézlő rendről, mind az fő nemesség közzől, vármegyék ispáni közzől sok vót, kiket ett mindent meg nem nevezhetönk, kiket ő mind ez szándékkal csatlott vót hozája, hogy őmagát jüvendőre fejedelmmé tehesse, és azokat kit mind

az ő rendin uraságra vihessen, kinek kivánságaért végre még az törekkeles kötelességet és barátságot vetött vót (a mint egyebött nyilvábban megjelöntöttök, a mint azután mind e világnak nyilván vót az ő köztök való barátság). Mely kivánság nem nyukhatott benne semikíppen, hanem mindön uttal okot keresött, hogy miképpen az őbenne megfogantatott mérget kionthatná, és az ő kevánságának eleget tehetne, gondolta vót azt, hogy jó és alkolmas időt talált vóna hozá, gondolván ez okosságot hozá, ki miá az ő kivánságának indulatját ezön megkésértené, készörejti az ő pártos emböri által mind az udvarnál smind kedig az vármegyékbe, hogy kivánnának egy gyülést tétetni a királylyal és az urakkal ellyen jó szándék szine alatt: hogy miért látnák ez országnak naponkent való nagyobb nagyobb veszedelmét és romlását, és az végvárak szörtelenségét, és hogy az tervényszolgáltatásbanes nagy fogyatkozás vóna, hogy ezökről szólanának, látnának és végeznének. Ezt kedig ő nem egyéb okért míveltette, hanem hogy a gyülésben azókat, a kik őneki az ő kivánságának ellene állóknak látatnak vala, és a kik miá ő az ő akaratjának eleget nem tehet vala, tisztökből kivettethetní, és oly tiszttartókat helyköztethetne, kik midőn annak ideje lenne, az ő kivánságához és akaratjához tarthatnák magokat, és őtet az ő kivánságához hozá segejthetnék és indíthatnák. Ezök kedig, a kik ellen e gyülést akarta indítatni, jóllehet alábbvalóbb egynehányan vótanak, de főképpen Báthory István vót, ki az időbe naderspán vót, ki őneki igön ellene vót, mert tudta azt és vélte mindenkor, hogy még ő az naderspánságba vagyon, soha az ő kivánságának eleget nem tehetne, mert a naderspán min-

denkor ellene állhatna, tisztees azt mutatná. Annakokáért proponáltatott vót eféle fogyatkozásokat az országba lenni, hogy tudta azt, hogy aféle fogyatkozások vétke mind az naderspán hozá-látatlansága miá eshetnék: mind az végvárak szertelensége, s mind az tervénszolgáltatásnak fogyatkozása, és az ország naponként való romlása. És ezért a naderspánt bintethetnék, mert ezekhez látni mind a naderspánnak kellene. Kibe jóllehet hogy vót valami, jelesben a végvárak szörtelensége, de az egyéb dolgok nem annyira fogyatkoztak vót meg, sem törvényszolgáltatás, sem az országba való erős és igaztétel. Az végházak fogyatkozása sem anyira a naderspán vétke vót, mert ő nem régön lött vót annakelőtte naderspánná, és az végházakat ugyan olyan szörtelenségbe találta vót, kihoz lehetetlen dolog, hogy ő hozá nem látott vóna és a királyt hozá nem tanácskoztatta vóna, ha az iffiu király tudatlansága szönvedte vóna, és az tanácsbeli urakes akaratosok vótak vóna ahoz. Mert a naderspán annakelőtte végbeli tiszttartó vót, és jó vitéz embörés vót, és jobb szerencsáju vót sokkal vajdánál, mert vajda valahova indult, mindönönnen szégyünnel és kárral jütt meg, mert mindönött verték, jelesben a törökök; Báthory István kedig valahova ment, mindönött nyereséggel járt, ki annakelőtte egynehány esztendővel, midön még temesvári ispán vót vóna, az szenderei szancsákot, ki nagy titkon jütt vót, többel hét ezer embörnél az Temesvár vidíkére, és Somlyón fölől, ki még az időbe valamenyire ép vót, mind elrabolván, nagy nyereséggel tért vót vissza, kit Báthory István kevéssé többen harmadfél ezör embernél a Temes pusztáján megvárt vót, és két jámbor szolgája, kik viceispánies vótak,

Gechey János és Kutassy Lukács tanácsábul megvert vót, és mindön nyereségét elvette vót, és népébe nagy kárt tött vót;—kinek azon kivöl eszees elég vót: tudta mi következhetik az végházak veszedelméből; nem bintethették vóna azzales, de a ki kinek gonoszt kiván, azon vagyon, hogy oly utat találjon rajta, kivel árthasson neki. Más gyülölségnekes oka megint e vót: hogy midőn még mindketten iffiabbak vótak, és ő vajda vót vóna, Báthory kedig temesvári ispán vót vóna, és egymással barátságos vótak vóna, midőn Székely Gyürgy a körösztösökkel Temesvárat Báthoryra rejá szállotta vót, és vajda az erdélyi haddal rejájok jütt vót, és őket megverte vót, kinél több jót soha az ország javára nem mivelt vót, és Báthoryt az megszállásbul kiszabaditotta vót, egy compromissomot töttek vót az vajda akaratjábul és kivánságábul egymás között: hogy ha halála történnék az akorbeli királynak László királynak, ki igön vénes vót betegöses vót, és a naderspánnakes Pryny Imröhnek, ki azes igön betegös és köszvényüs vót, halála; és ha az ország vagy naderspánt, vagy kedig az új királynak Lajosnak gyermök vótaért gubernátort fogna választani, ki az országnak, még a gyermök király felnőne, gondját viselné (tudná azt kedig, hogy senki nem vóna egyéb önáloknál ketten, kit eféle tisztre választhatnának, hanem öközzölök ketten kelle egyiket valamelyiket választani), hogy eféle tisztöt soha egymás ellen és egymás akaratjánál köl fel ne venne egyikes, hanem megalkunnának rajta, mellyik venni fel a tisztöt. Ezt kedig vajda okosságbul mivelte vót, látván mind a királynak vén vótát, smind kedig a naderspán betegös vótát, vélte hogy nem sokáig élhetnek, és az ő halálok

után vagy naderspánt vagy kedig gubernátort kellene az országnak választani. Tudta azt, hogy az udvarnál, mind kedig az közömséges nemesség között Báthorynak nagyobb authoritása és szereteti vóna hogy nem neki, és hogy atyafiasbes vóna az urak között hogy nem ő, es régébb nemzetes vóna őnálanál, félt azon, hogy mindjárást ötet választják vagy gubernátorrá vagy naderspánná (a mint idővel úgyes történt vót, hogy Báthoryt választották vót a naderspánságra): hogy ez compromissum ellen, ha történnék ötet választani eféle tisztre, hogy ő hirénél köl e tisztöt fel ne vehetnéje, hanem hogy őneki mint nálánál iffiabbnak valami nagy spest és reménységet vethetne, vagy valami szép szót adna neki, és a tisztöt magának ejthetné, vagy kinek ő akarná, kiből oztán az ő kivánságához kinyebben hozá juthatna. De Báthory midőn az idő ugy hozta vót, hogy a naderspánságra választották vót, ugyan a compromissum ellen, vajda hirinél köl felvette vót a tisztöt, értvén és végére menvén a vajda kivánságának és gonosz szándékának. Ez okokért vajda mindönkor okot keresett, hogy mivel ötet az naderspánságbul kiejthesse, az gyülést mind naponkint erősben ingörlötte lenni, és készeritette az országbeliekkel (titkon őket jártatván és ösztökelvén, hogy a királyt és az urakat készeritetnék a gyülést hirdettetni és tétetni, kit mind a király az ő iffiuságábul smind kedig az tananácsbeli urak, főképpen kedig a naderspán igön nehezen vettenek az országbeliektől, mert gondolták azt, hogy nem jó végre lenne ez gyülés, kinek semi oka és szöksége nem vóna, kiért lenni kellene, hanem hogy valakinek nyomorusága következnék belőle; és nem csak az urak, de még a királyes félt

igön, hogy valami nyomorusága következzék belőle, ki mindenkor kétséges vót a vajdába, jóllehet vajda mindenkor igön nagy hívnek tetette magát a királynak), de főképpen félt magának a naderspán, ki nyilván tudta az vajda őhozá való gonosz szándékát és gyülölségét, örömest a gyülésnek ellene állott vóna és eltávoztatta vóna hogy ne legyen, vélvén azt nyilván, hogy azt mind vajda inditotta vóna és csak az ő veszedelmére. Ezenképpen mind királynak smind az országbeli uraknak idegönnek tetszött a gyülésnek lenni, kibe ellentes tartván többig esztendőnél, nem hatták és nem engedték a gyülést lenni. De midőn az országbeli köz nemesség (mint kiket minduntalan ösztökeltek) és az ő alattomba való pártjaies nem akartak vóna nyugonni, hanem mind untalan futnának és szorgalmaztatnáják mind a királyt, mind naderspánt, mind az urakat, intvín és kérvén őket, hogy a gyülésnek engednének meglenni, kit nyilván hinnínek, hogy Istentől vóna ennek indulatja, hogy ez ország el ne veszne, kiből annyi java lenne és következnék az országnak, hogy kinél Istentől sem kivánhatnának jobbat, mert az országbeliek látván veszedelmét hazájoknak, anyira megkeseröttek vóna, hogy készek lennének fejenkint őmagoktul, e szegény országnak megmaradásaért fejük és jószágok fottáig, az király javáért és az ő megmaradásukért mindent mívelni, kinek nem kellene elmulni, és ezt ne halogatnák, ez ellyen jó szandéknak ne hadnának hejába elmulni, kinek esmeg csak Isten tudja, még nem adatnék illyen jó ok.

Ezzel és eféle sok kölöm-kölömféle fogásokkal untatták mind királt smind az urakat, utól kedig ostortes utána vetvén, hogy ha nem akarnák en-

gedni [1]) az gyülést jó kéjeken, hogy ugyan ellenekes az ország megmivelné, kiből nagyobb gonosz fogna oztán következni, és az, a ki a gyülés-lételnek ellentartója vót vóna, vagy király vagy ki, nem használna végre vele, és el nem fognák neki engedni, hanem mind országul rejá támadnának és megbintetnék mint eféle gonosz akarúját az országnak. Eféle sok intés rejá készerejtí mind az urakat smind királyt, hogy rejá kelletik hajlani és engedniek és meges hirdetniek a gyülést Hatvanba a mezővárasba, ki hat mélyföld Pesthoz, hova mind király smind az urak anyival nehezebben engedték lenni, menyivel nekiek távulban kelletnék Budátul bennik [2]), és az szokott helyről, Rákos mezéről a gyülést másuvá vinni, kiből önekiek mind félőbb és kétségesb dolgok következött vóna, de mindazáltal nem kéketelen arra rejá kelletik hajlanik, és annakes engedni, hogy ott legyen a gyüléses, a hol az ország akarnája. Es ezönképpen erre rejá birva királyt és az urakat, azok a kik a gonosz tanácsba tudósok vótak, nagy örömbe lesznek, a kik kedig jövendő gonosztul tartottonok, nem kicsin bánatban esnek. A nap előjüvén a gyülésre, rejá gyülnek minden felől az országbeliek, királyes az tanácsbeli urakkal, pap paraszt urakkal és naderspánnal oda mennek, vajdaes bémegyen, nagy engedelmesön magát királynak mutatván, es ott a minemö artikulusokat a király és az urak az ország közí költenek vót, ki mind az ország javárul vót, a végvárak hozá-látásrul és egyéb jó szörtartásrul, az országbeli közömség nem arrul fognak végezni sem szóloni, hanem a mi szándékba az pártos nép, a ki

[1]) Az eredetiben tollhibából: ‚engendi.‘

[2]) Úgy látszik, tollhibából ‚lennik,‘ ‚lennniek‘ helyett.

mind az vármegyéket smind az udvarnál futottak vala, és ingörlötték vala a gyülést, nem hogy az ország javára szóltanak vóna, hanem hogy a ki nyomoruságára jüttek vala, és az országot bégyüjtötték vala, hogy annak mehessenek végére és azt nyomoríthassák meg, az jámbor urfiat Báthory Istvánt a naderspánságbul kivethessék, őtet kezdék az okokkal bintetni, az minemő okokat először proponáltak vala, kiről kellene végezniik az gyülésben, hogy minemő szörtelenségök vónának mind az országbeli szörtartásba smind az végvárak tartásába, smind az törvéntétel szolgáltatásába, kiknek vétke senki bíne nem vóna, hanem az gondviseletlen naderspání, mert azok ő tiszti vónának hogy hozzá látna; ő felségének nem vóna bíne benne, mert ő felsége mind országával egyetömbe arra választotta vóna az naderspánt, hogy a mellett ő felsége eféle dolgoktul, a ki az naderspánt illetné, megnyughatnék, kihoz mindenhoz őneki kellene látni, kinek sokkal nagyobb gondja vóna az ő torkára és hasa töltére, hogy nem tisztére és az ország gondjára és szükségére, és mindennap ha nem kétször de egyször szörét tenní, hogy többet innék kelleténél, ki nem naderspánhoz illendő dolog vóna, és az olyan embert a naderspánság nem illetné; nekik oly naderspán kellene, hogy ki elég vóna a naderspánságra, és az ő tisztének eleget tehetne, és gondját viselhetné az szegény országnak, és ő felségének nyugodalmára lehetne; őnekik naderspánt kellene tennik ő felsége akaratjábul, kire ő felségének könyürgenénekes, hogy ő felségees könyürgésöket hallgatná meg, és viselne gondot rejá az ő kegyelmességéből, hogy választanának olyat a naderspánságra, hogy ki elégnek látatnék rejá, és ki

őnekiek mindnyájoknak tetszenék és szolgálhatna, mert azt a kit látnának, hogy ki nem elég rejá, nem akarnák szömvedni. Eféle sok és kölöm-kölömféle rutitásokkal bintetik vala és alázzák vala, és naponkent mind inkább-inkább neki görjednek vala, és a községet rejá görjesztik vala. Nem vala sem piac, sem utca, sem udvar, sem szállás, holott mind csak arrul nem szólnak vala, és mindeneknek szája csak azzal vala rakva, hogy a naderspánrul levonják a naderspánságot, és mást válaszszanak rejá, mert mindenfelé az gonosz akarúk tanácsa elhatott vala, és minduntalan ingörlik vala az községet, hogy azon legyenek, hogy ezt ő felsége megváltoztassa és mást válaszszon rejá. Ez eféle kiátás és kérés mind óránkint inkább elhatalmazik vala, mert az pártulkodók meg nem szönnek vala aféle kiátástul; az ország közett egyik leszaz[1]) vala, a másik feláll vala, és a mit az igyik eleget nem szidalmazhat vala az jámbor úrfiun, azt a másik végezi vala el; és ezenképpen ingörlik vala a községöt a gonosz szándékra és a jámbor nyomoruságára és kissebbségére. Ezök kedig a kik ezt inkább futják vala, és a község között szólják vala, ezek vótak: Werbewczy István, Glessany Miklós, Árthándy Pál és Nykolay Gergely, ezek az ország között, de az vármegye népei között egyebek sokan vótanak, kik az községet erre tanácskoztatták, kik mindnyájan éjjel nappal egyebet nem miveltenek, hanem csak azt futották, hogy mi módon a jámbort megnyomorítsák és tisztiből kivethessék, ki még soha ollyan dolog Magyarországban nem történt vót, hogy egyikről az naderspánságot levonják, és az ő éltébe másnak adják. A király és az urak, a kik-

[1]) Tollhiba: ‚leszáll' helyett.

nek ez igön ellenök vala, és igön hamisnak tetszik vala, eféle oknál köl való böntetések miá minden bintelen valamely jámbort megnyomorítani, jelesben ellyen szömélyt, mint a naderspán szömélyit, törekösznek vala az országnál, és intik vala őket, hogy ezt ne mívelnék, oknálköl valamely jámbort ne akarnának megnyomorítani, gondolván azt, hogy a naderspánes ő tagjok vóna és ő vérek vóna, ne kivánnák nyomoruságát. A vajdaes kedig az urak között ölvén a tanácsba, képmutalásképpen igön szólott és intötte őket szóval, hogy azt ne mívelnék, de szívibe sokkal mást kivánt és gondolt. Az naderspánes kedig, mint olyan megbusult ember, sirva kenyereg vót mind a királynak és az uraknak, smind az országnak, kenyeregvén azon, hogy tekintenék az ő elei régi jó szolgálatjokat, kik mind éltig az országnak híven és jámborul halálokkales, vérek hullásával szolgáltanak, őes kedig gyermöksége ulta fogva hiven jámborul szolgált vóna, törvénynél köl ne nyomorítanák meg, és ne kissebbítenék az ő régi jó nemzeti hirét meg, és őrajta ne kezdenének új törvént. Lenne törvény rejá, és ha a törvén megterhesítení, ne csak tisztit de fejites elvenník, ugyes illenék kedig, hogy őt az ő biniért tervény szörint előbb megbintetnék, és valamit érdömlene, vagy meren megnyúzást, vagy négyvágást, vagy feje vételét, azzal bintetnék, és ugy választanának azután mást a tisztre, hogy máses tanulna rajta, ha kedig a tervény őtet megmenteníje, ne akarnák oknál köl időnek előtte megnyomorítani. Ezt mind őmaga az király előtt, és az urak előtt, és az ország előtt nagy könyürgésökkel kérte, mind szolgái általes kérette; de valamenyivel az községet mind király, az urak, smind

a naderspán inkább engesztelték vóna, azok annál inkább rejá gerjedtenek és rejá kiátottanak, és a királyra és az urakra futottanak, hogy az ő szavának semi helyt ne adnának, és semi törvénylátás arra nem kellene, holott látnák szömökkel, hogy nem elég ember vóna rejá, és addig az ország semihoz nem akarna állani sem látni, sem kedig szólani, még nem oly naderspán lenne, ki az ő végezésöket, a mit az ország javára szörzenének, vóna ki megteljesítení és gondját viselní; mert addig mind hejába vóna minden jó szörzés, még nem ember lenne rája, ki eljárna benne, és gondját viselné. Ezzel és eféle dolgokkal kiátásokkal mind a király smind az urak kérését és intését, smind az naderspán könyergését lenyomták; és nem csak szóval de még ijesztésseles megjelentötték, hogy soha abba egyebet nem mívelnének, hanem más embert emelnének az naderspánságra (annyira eláméltatta vala a községet az egynehány gonosz pártos embör). És azon nap az pártosok közzöl Árthándy Pál felállván az székre, nyilván megkiátotta, hogy ebbe több halogatásnak nem kellene lenni, sem erre több tanácsot nem kellene várni, hanem más napra, hóta kelvére gyűlne bé az ország, és a ki őnekik tetszenék jobbnak, ki az ország szükségének és a királynak ő felségének gondját tudná viselni, választanák el és emelnék fel; ő felségénekes könyergenének, hogy ne lenne ellentartó benne, engedne kegyelmességgel az ország akaratjához. Erre e szóra mind az egész ország felkiáltott, hogy úgy, úgy, úgy kell, úgy kell; és ha valaki ellentartó lenne, mind fejenkint rajta haljunk meg. Báthory István menjen ki ennét, ne tegyen visszavonyást ett az országba; ha ki nem akar menni, ugyan

ottan szállásán hányják konconként. Ellyen nagy kiátást és rohanást látván az urak, mind királylyal igön megrémölnek és megijednek és hóta kelvére az ország bégyülését nagy félve fogják várni, mert az egész község imár mind fegyverrel és seregökkel fogtak vót járni (mint ollyan dihödésbe szokott lenni), nem kölömben mint ha mindjárást valakibe zsákmánt akartak vóna tenni, és az más napi gyüleközetöt nagy haraggal és kiátásokkal várják vót.

Éjjelre kelve nem vót senki sem király sem úr, ki nagyfélve és maga-őrzésével és alatlansággal nem mulatta vóna el az álmot szállásán. Vótak olyakes az urakba, kik mondották vóna azt, hogy jó vóna, királynak, urunknak ez éjjel, midön elcsendeződnék, Budára menni; annyi jámborral vóna, hogy szabadon elmehetne, mert nem tudnák, mi következnék a hónapi gyülésből; jobb vóna királynak Budárul végezni, hogy nem ellyen megdihödt nép között megmaradni. De az fő fő uraknak a többinek nem tetszött, hogy királyt ellyen kissebbségbe hoznák, holott még semit nyilvánvalót király ellen valót nem értöttek vóna; hanem hogy éjjel a király szállását őrzenék erősen, és hóta kelve mindön embört, a kit ollyat találnának, a király szállására hínák az uratlan nemes nép gyermökét, a kik csak őmagoktul gyültek vóna oda látni a gyülésnek végét (a mint aféle ott sok vót), hogy azok mind az szálláson, smind az ország közzé midön király kimenne, mellette lennének. Az utolsu tanács tetszik mindnyájoknak, és az éjjel az király szállását nagy vigyázásokkal és fegyvereskézzel őrzik meg, az urakes kiki mind az ő szállását szolgáikval őrzetik meg, naderspánes látván az reją végezett go-

nosz szándékot, és látván hogy seminemö kérés, sem kenyergés, sem Isten igazsága neki nem használna, el vóna végezve az ő rajta lejendő kissebbség és nyomoruság, nem csak tisztét féltötte imár, de életétes, azon éjjel király és az urak tanácsábul és az önnen jámbor szógái tanácsábules éjfélkor nagy titkon, nagy búval bánattal és siralommal Hatvanbul kimegyen, és legelőbb Cserép várába, azután Ecsed várába megyen. Más napra kelvén, az ország, főképpen kedig az pártolkodók, a kik az ő nyomoruságát inkább szomjihozák vala, látván az ő elmentét, nagy örömben lesznek rajta. Mert önekiek annál egyéb sem kell vót. Az gyüleközetbe bégyülnek kiki mind fegyvereskézzel, az pártosok kediglen a mint estennen megkiátották vala, hogy az naderspán-választásra gyülnének bé, esmeg ujonnan az községet arra kezdik inteni, hogy az királynak kinyergenének, hogy ões ő felsége tanácsával egyetömbe engedelmes lenne rejája, mert az ország eltekélötte vóna, hogy általánfogva naderspánt emelnének. Kik esmeg nagy kiátásokkal felkiátnak: ugy, úgy, válaszszon ti kegyelmetek ő felségéhoz, ha ő felsége engedi, jó jóval, ha nemes, mi ugyan naderspánt emeljönk, mert annálköl mi nem lehetönk; tudjok, hogy ő felsége ellent nem tartana benne, hanem az urak tartnak ellent benne, de valaki leszön, ki az ország ellen ellentartana benne, azon mind fejenként rajta haljunk meg. És ez ellyen kiátásokkal választnak közzölök négyet, kit eszösbnek véltenek, és az ország szavával kenyeregnek királynak, hogy ne tartana ellent az naderspán-választásba, ki illyen nagy szökség vóna az ország és az ő felsége javára, kit ő felségének mind fejenkínt meg akarnának szolgálni; és hogy arra az ország ő

felségétől kegyelmes választ várnának. Király látván mind az urakkal, hogy ha ellen tartanánakes benne, csak hejába való dolog lenne, mert imár el vóna tekélve nálok, hogy abba egyebet ne tennének: nemkevekételen engednik kelletik nekiek, és szabaddá hagyák őket választani a kit akarnának, csak hogy ollyat választanának, ki elég lenne rejája, és az ország és a király ő felsége gondját tudnája elviselni, és hogy ő felségének hirré tennék, ki tetszenék nekiek, hogy ő felségees szólhatna róla mind pap paraszt jobbágyokkal. Azok ezt hálálván, az ország képébe királynak megköszönik, nagy vigan megtérnek és az országnak a király jóakaratját és az urakét megbeszélik, hogy mind ő felsége smind az urak akaratosok vónának rejá, es ő felsége kegyelmesen engedött vóna az ország kivánságának. Ott a pártosok nem kicsin örömbe lesznek, és nem sok késedelömmel és tanácskozással (mint ki imár akkor régön nálok el vót tekélve és végezve), választják Werbewczy Istvánt naderspánná, kit sem nemzetiről, sem arra való tudományárul, sem vitézségéről, sem arra való értékéről az naderspánság nem illetött vóna, sem érdömlötte vóna, ki akkor még csak az nemes rendön vót, és fő biró vót az itíletbe. De a mi végre választották vót az őtet választók, magoknak jó végre választották vót, hogy az ő erejivel és autoritásával az ő kivánságoknak inkább eleget tehessenek, az ország között felkiátván: kit tehetnének vagy kit választhatnának jobbat, kegyelmesbet, igazbat és vigyázóbbat, kinek az ország és az község romlása inkább fájna, és ki inkább tudná az ország szabadságát és törvényét (nekönk kedig oly kell), mint Werbewczy uramat ő kegyelmét? Mi szükség nekönk

mind éltig olyat naderspánná tennönk, kinek még tanulni kell? Nem jobb-e olyat tönnönk, ki mindönt tud és mástes taníthat? Válaszszunk valaha a mi tagunkbules, ne csak mind az régi úr nemzetből naderspánt, kinek fájon az szegény nemes nép gyermöki nyomorusága. Erre e szóra mind az egész ország gyülése felzendöl nagy kiátásokkal: úgy, úgy, úgy atyámfiai, tetszik, tetszik, őtet választja kegyelmetek: megérdömli. Ez voks mind vármegyékről vármegyékre megyen, és nem sok találtatik bennek, ki ellent tartott vóna benne (mint kiket a pártosok régön mind elhajtottak vala), az egész ország voksa mind őrejá leszen, ott őtet rejá választják ő ott nem létébe, ki akkor az nap mind szállásán vót; értvén imár jól az ő maga dolgát, nem ment vót bé. Akarták hogy az kimondásba és felemelésbe mind király smind az urak benne lennének az ország között (a mint illenékes lenni), és hogy ő felségénekes mind pap és paraszt jobbágyokkal, ha tetszenék, választott népektől megizenik, hogy őnekik egyéb senki nem tetszenék Werbewczynél, ki mindönképen elég lehetne ez ellyen tisztre, es hogy könyürgenének ő felségének, hogy méltoltatnék ő felségees mind az urakkal egyetömbe hóta kelvére országa közzé jünni, és az naderspánságot ő felsége kimondatni. Ez e választás jóllehet mind királynak, mind az uraknak, főképpen kedig az régi úr nemzetbelieknek igön ellenök vót, jelesben a Báthory atyjafiainak, de látván hogy ezt vissza nem vonhatnák és hogy ellene sem állhatnának, jóvá hagyák, és király mind az urakkal az ország közzé menni eligyérközik mind az urakkal öszve. Kire az ország hóta kelvére az szokott helyre az váras vé-

gére a mezőre mind fegyveres kézzel gyülnek ki, mert féltek azon, hogy talám lenne oly az urak közzől, vagy az Báthory atyjafiai közzől, ki ellent fogna tartani, hogy az olyaténokra rejá támadjanak; királyes azt látván mind az urakkal, magoknak félvén ökes, a mint jobban lehetett és többen mehetének ki, ugy mentek ki, király háta megött állván mind az egész ő udvara népe fegyverekkel. Mert minden ember gonoszbtul fél, vajdaes kedig mutatván az ő hivségét a királynak, hátra hagyva az ő rendit, mint egy köz szolgája királynak háta megött állott mind addig, még az naderspánságot kimondották. És midőn ott lött vóna mind az király az urakkal, és az országes teljességgel bégyült vóna, az ország képébe az pártosok közzől Árthándy és Glessany kenyeregnek, hogy ő felsége méltoltatnék az naderspánságot kimondatni Werbewczy uramnak, a mint ő felségénél el vóna végezve mind pap paraszt jobbágyival egyetömbe, és mind az országnáles, az ő felsége hiveinél. Király és az urak hagyák Korláthkewy Pétörre a hopmestörre az naderspánság kimondását, ki előállván a mint ímár hozá tanult vót, az naderspánságot Werbewczynek király ő felsége képébe, az urakéba, és mind az országéba nagy sok szóval, mint annak szokása, és dicsíretökkel és idvözlésökkel mondja ki. Kin Werbewczy István nagyszomoru képet mutatván, először királynak ő felségének és mind az uraknak, azután mind az egész országnak nagy hálát ad, és megköszöni a király kegyelmességét, és az urak jóakaratját, és az egész ország őhozá való ilyetín szeretetét. Kezdi azután kérni mind királyt és az urakat, azután az egész országot, hogy őtet ezzel ne bántanák, mert ő nemés érdömlení ezt e

tisztöt, elég sem vóna rejá, el sem tudna benne járni. Végre képmutalásképpen sirvaes kezd kenyeregni, hogy ő felsége mind az urakkal és az egész országgal tekéntenék az ő jó, jámbor és hivséges szolgálatját, ne akarnák kissebbségét és nyomoruságát, mert ő tudná elégtelen vótát hozá, és hogy sem ő felségének sem az országnak nem fogna az ő tiszti szörint szolgálhatni, hadnák őtet az ő rendin, választanának az naderspánságra ollyat, a ki arra elég vóna, és mind ő felségének s mind az országnak szolgálhatna. Eféle képmutalás szörint való maga-mentésök egynehány rendbeli leszön, de másfelől az ő párti igön kiátották: nem akarjok, nem akarjok! egyebet sem ő felsége sem az urak sem az ország nem választ! Ha tudnák, mondván azt neki, hogy elég nem vóna te kegyelmed rejá, nem választanák kegyelmedet rejája, kegyelmed ne vonja magát az ő felsége és az egész ország szolgálatjátul. Azonképpen a király képébenes az urak kérték, hogy békességes lenne benne, mert ezt ő felsége mind egész tanácsával és országával elvégezte vóna, és ebbe egyebet nem akarnának. Ott esmeg nagy sirással, mintha őneki simire nem kellene, és kedve ellen vetnék rejá, megköszöni és megmarad rajta, könyeregvén mind királynak, mind az uraknak és egész országnakes, hogy ha imár egyebet nem akarnának, hogy tanitanák hozá és segétség lennének nekie, hogy mind ő fölségének mind az országnak kedvek szörint szolgálhatna, hozá tanítanák és segétenék. Ott az egész ország nagy sok idvezletökkel és ivetésekkel felemelik háromszor egymás után az naderspánságra; és azután király eleibe az urak közzí állván, az régi szokása szörint az országnak az naderspánságra rejá

esköttetik; és a meglévén, királyes kegyelmességet hozá mutatván, kezét nyujtja neki; és ott király kezét és az urakét nagy alázatossággal fogja. Azt elvégezvén, onnét szállásokra oszolnak, níkiek nagy örömmel, a kiknek a kellött kedveknek, némelyek kedig, a királyes az uraknak nagyobb részével titkon nagy szomorusággal mennek szállásokra, jelösben az Báthory atyjafiai és baráti, kik bánták az őrajta lött oknálköl való nyomoruságot.

Az uj naderspánt kedig onnét az országbeli főfő nemesek és az urakbaes egynehányan nagy sereggel kernyülveszik, és nagy dobszóval és trombitaszóval szállására késérik nagy örömmel, mert a vajda trombitásit és dobosit és minden szörszámát oda horták vót az ő szállására. Kit midőn Báthorynak megmontak vóna, azt mondotta vót: Örök Isten, mire hattad énnekem e mai napot érnöm, nem csak az ennenmagam kissebbségére, de még az én megholt régi nemzetségömére; ha teneked kellemetös, ne hagyd níznöm az én kissebbségömet, végy ki e világbul vagy pedig szabadíts ki ez nyomoru kissebségből. Mit vétöttem vót én országbeli nemes uraimnak, kiknek én legkissebbikétes nem kölömben láttam mindenkoron mint tulajdon atyémfiát? de állja meg az én boszuságomat az Úr Isten! Ezt nagy sirva mondotta.

Hatvanba ezután nem soká késvén, és nem sok dologrul végezvén (mert az gyülésnek summája csak az vót, az pártosok kivánságának elég lött vót), valami egynehány közdologrul való artikulust szöröznek, a többi között jelesbet, hogy az végvárak szükségére egy ravást adjanak, kibe nemcsak parasztok de egyházi népekes, plebánosok, ortármestörek, kápolnamestörek, kiknek jüvedelme vóna, és egyház-

helyi nemesekes fizessenek; és ennek e pénznek kencstartóságára Paxy Jánost (a ki a Mohács mezein veszött vót el azután), ketten más fő nemessel választották vót, hogy az egész adó pénze ő kezökbe járna, és ők járnák meg és látogatnák meg mind az egész országbeli végházakat, és a kinek mint kellene hozá látni, az pénzből megszörzenék, és számot tartoznának róla tartani; kibe azután semi nem lött vót, mert sem az ravás ki nem ment vót, sem az végvárak szöksége meg nem látatott vót. Az több köz artikulusok végezését, kiiratását, és a vármegyékre való kiköldözését az ország királyra, és az urakra, és egynehány választott embörre bizzák, hogy Budán végeznék el. Őmagok kedig mind haza oszolnak, kiki mind házához, királyes mind az urakkal egyetömbe örömest Budafelé indult vót, kiknek nagyobb kivánságok nem vót, hanem hogy onnét elmehessenek.

Az uj naderspánes nagy örömmel Budára felmegyen, kit az ő párti és az vajda szolgái nagy tisztességgel és udvarlással vittek és késértek vót Budára; vajdaes királt, kinek hivségét akarta jelenteni, Budára késéri nagy sereggel, de sokkal inkább ment az uj naderspán kedveért, hogy azt béhelyheztesse és megerősítse tisztébe és helyibe, hogy nem az király késéréseért vagy kedveért. Onnét az artikulusokat minden felé elköldözik. Azután az vajda és az uj naderspán az ő pártjokkal azon meg nem elégösznek, hogy az jámbort az naderspánságbul kivetötték és megnyomoritották, de még más álnokságotes gondoltak, hogy kivel ők jüvendőre mindenek ellen erősbek lehetnének, és az ő kivánságokat inkább végre vihetnék. Ez szín alatt, hogy az országba az szegény nemes népekön az hatalmas uraktul és az

urak szolgáitul sok hatalmasságok esnének és nyomorgatások, kik sem király ő felségétől, sem az törvénytől nem félnének: annakokáért szükség vóna, hogy önnenmagok magoknak oltalmára gondot viselnének, és az uj naderspánnak segétséggel lennének, és egy kötelesség alatt való gyüleközetöt szerzenének, kiben a kik benne akarnának lenni, hit alatt egymásnak kötelesök lennének, és egybeeskönnének: hogy ha valamelynek közzölök valakitől bántása esnék és valami törvénytelensége, akár ki lenne, ő felségétől megválva (királyt ez szép szín alatt egyelőbe exemptussá akarták tenni, hogy inkább az ő álnokságok ki ne jelönnék), vagy úr lenne, vagy az urak szolgája vóna, vagy nemes vóna, hogy azon mind fejenkint, fejük fottáig, marhájok és jószágok fottáig rajta lennének és rajta halnának meg, mindaddig még nem az ő atyjokfiának igazat vennének. Mely kötelességöt Kalandosnak nevezteték. Ezt hogy miért ellyen jó szín alatt hirdették vala ki, mint uj dolog, tetszött vót az községnek, kit az pártosok, és az uj naderspán népe, és az vajdához tartozók az nemesség között éjjel nappal nagy titkon futottak, annyira hogy csak hamar egy vagy másfél hónap alatt több három ezer nemesember gyermökénél bele adta vót magát. És nagy erős hittel egybe adták vót magokat, nem kedig hogy az alávalója az nemességnek, hanem az színe, kiknek azon vajda pártosi Ártándy és Glessany vót feje, kiknek gyüleközetik szent Jánosba az barátok kalastromába lejelt gyülések néha egy hetön kétször, hetfön és péntökön, néha egyször, péntökön. És midön többen gyülhettek be, akkor a szentegyházba gyültek bé, midön kedig kevesebben gyültek bé, akkor csak az refektoriomba

gyültek bé. Es annyira nevekedík vót naponkint ez Kalandos ellyen szép szín alatt, hogy ha az Isten és az urak rejá nem gondoltanak vóna, és az hamisan lött naderspánt meg nem cserélték vóna, és az előbbinek Báthorynak meg nem adták vóna, és így le nem szállitották vóna, jüvendőre nemcsak sok rendbeli úrnak lött vóna belőle nyomorusága, de még királynakes bántására lött vóna. Mert ezt ők arra és a végre inditották vót, hogy ezzel Magyarországba valahol fő nemes nép lött vóna, mind az ő kötelességökbe vót vóna, hogy midőn ők látták vóna az ő kivánságoknak ideit, pénznélköl és keresésnelköl mind pártjok mind hadok lött vóna. De az Isten sem szömvette, az urakes eleit vették, mert nem sok idő mulva más gyülést hirdettetének, az régi szokott helyre az Rákosra, holott mind királynak smind az uraknak smind az Báthory atyjafiainak, és az országbeli jámboroknakes, a kiknek mindnyájoknak igön ellenök esött vala az ártatlan ember bántása, nyomorusága, ujonnan végezének, és az jámbornak, Báthorynak az elébbi helyét megadák, az hamisan beli mentet belőle kivetnék. Kit még annakelőtte idein Werbewczy megértött vala; a mint Báthoryt Hatvanbul nagy szégyünére kiigazitotta vala, ő kétször nagyobb szégyenére ment vót ki Budábul, ki ha el nem ment vóna, és a Rákosra a gyülésbe kaphatták vóna, nyilván hogy mind konconkint hánták vóna, de ő az ő életére rejá gondolt vót, és idein Budábul kiment vót, hova vajda sem jütt vót bé, őes tartott magának; a mely kedig az pártosokba ott vótes, úgy tartotta magát, mintha ott sem vót vóna. Igy vették vót eleit az jámborok a királylyal ez gonosz indulatnak és mind a két álnokságnak, az hamis na-der

spán-tételnek és az Kalandosnak, így fogyattatták vót el végét. Ez ellyen gonosz pártolkodás miá és indulat miá esött vót vajdátul az Swlyokoknak való tanácsadáses: hogy meg ne adnák királynak az házat (a mint meg nemes adták vót, és népét sem bocsáták vót belí), es ezönközbe a jó végház e miá nagy szörtelen maradt mind nép miá mind élés miá, főképpen kedig por miá és álgyu miá.

Császár kedig a mint elindult vót az nagy készölettel a kit még az atyja készejtött vót, Belay Borbást előtte királyhoz kibocsátván, lassan-lassan mindön nap előbb-előbb jü vót, az aratásnak ideit várja vót, hogy hadának inkább élést találhatott vóna, ki imár elközelgett vót. És midőn Szenderőhoz nem messze vót vóna, népét kétfelé szakasztja, az romániai hadát, két negyven ezer emberét és három ezer jancsárát Piri passa keze alá adja, ki még atyjátul maradott vén és fő vezír vót, álgyukkal és egyéb szörszámokkal Sabács alá ereszté, hogy ő azt addig még ő Fejérvárrá érköznék, és a Száván általköltöznék, megvenníje.

Mely Sabác várát annakelőtte az ő eleje, az ő déd üsi, szultán Mehmeth, a ki Konstancinápolyt megvette vót, és Fejérvárates utolban meg szállotta vót, és hogy azt meg nem vehette vót, hogy Magyarországra réve lehessön, kiből mindenkoron rejá törhessen, gondolta vót csináltatni, először a helyt megjártatván, és megkeresvén egy várat, kit nagy hertelen csináltatott vót, és hogy a magyarok meg ne segéthessék és a hosszu mivről el ne verjék, csak az tornyait és a bástyáit csináltatta vót kőből, a közit közit mind nagy erős és öreg barona-ravásokbul két szörrel, kiket egy-egy ölni hosszasságu temérdök

vas szegekkel szegeztetött vót egybe, és temérdök földdel tőtette vót meg, ki jóllehet hogy hamar míves vót, de hatalmas igön, erőses vót. A várat kedig kettősön csináltatta vót, kilső és belső várat csináltatott vót, aztes hamarságért, mert először csak a kilsőt csinálta vót, és hogy a kicsin vót, nem sok nép fért beli, azután más esztendőre csináltatta vót az másikat a belsőt; a kilsőnek csak négytornyu bástyát csináltatott vót a négy szegeletin, mert az nem igön nagy vót, de az belsőnek, miért hogy nagyobb vót, az négy szegeletines négy torony-bástyát csináltatott vót, az négy oldalánes mindön felől mindenik oldalán egy-egy tornyot rakattatott vót, és annakfölette középaránt az belső várba kilencedik tornyot rakattatott vót, ki mind az többinél nagyobb és magasb vót, temérdök kőfalokkal csináltatta vót, és azok környül szélös és mély vízárkot vettetött vót, és hogy az sabáciaknak az fejirváriak ne árthassanak, és minduntalan ne kergethessék, az fejirváriak ellen az sabáciaknak oltalmul és sztrásájul Havalát, kit mi Sarnónak hivunk, csináltatta vót. Mely Sabácbul azután Magyarországnak nagy romlása esött vót, és egynehány vármegyéje teljességgel elpusztult vót: Szeröm vármegye, Valko vármegye, Baronya vármegye és Posga vármegye, és Tótországnak jó része, a mint mastes Szerömbe és Valkóba sok régi elpusztult várak, várasok és szentegyházak bizonyságot tesznek róla, kiből annyi messze jártak rablani a törökök, a régi Alibeg, hogy midön Mátyás király Ujhelyt vítatta, akkoron ő ott negyven ezör embörrel költözött vót által, és hogy imár mindönött a földet elpusztitotta vót, és nem vót hol rablani, az Dráván Szent-Gyürgyün általköltözött vót, és ott a Dráva

parton az hajók és a rév őrzésére tíz ezer embert hagyott vót, a többivel az harminc ezer embörrel mind Baronyán, Somogyon által ment vót, és Szala vármegyébe Haholtig, Sejtörig és Falkossieg rabolt vót és égetött vót, és nagy nyereséggel nagy békével visszatért vót, és haza ment vót. Kit Mátyás király igön megbosszult vót, és azután mindenkoron nagy gondja vót rejá, hogy mimódon azt a veszedelmet eltávoztathatná és azt a törököktül megvehetní, de tutta a jó okos fejedelem, és gondolta hogy ő az császár hatalma ellen nem állhatna, és olykor midőn a török császár az ő hadát felvehetí, hogy meg nem szállhatná, mert akkor őes segétségére érköznék, és kárral kissebbséggel kellene alúla eljünni; végezte vót magában azt, hogy olykor szállja meg, midőn török császár ingyen nem vélné, és segétségöt neki nem tehetne, az az: télbe, midőn mennél erősb tél lehetne, hogy mind az Száva smind az árokjai béfagynának, kire három esztendeig készölt vót mind álgyuival és egyéb szörszámival, és három esztendeig mind az egész mezőségön a Tiszán tul Váradtul fogva mind Pestig valahol szőcs vót vagy várason vagy falún, mind őneki míveltek ködmenöket és keztőket nyóc ezer emberre valót, kit osztán ő akor a drabantoknak, a kinek kevesb ruhája vót, osztott vót el, mert oly nagy télbe szállotta vót meg, hogy nem hogy hadakozni, de még egyéb dolgaértes embör nem örömest ment vóna ki házábul, hogy török császáres nem hogy szállástul féltötte vóna akorba, de ingyen nem vélte vóna. Olykor hogy mind az vizek mind a föld erősen megfattak vót, ő az ködmenöket és a keztőket drabantinak kiosztván, ment vót rejá csak harminckét ezer emberrel, es tizönnyóc öreg álgyu-

val, ki alatt mind urfiak közzől smind nemesek közzől és az egyéb vitéz nép közzől, szántalan sok nép veszött vót el, kit harmincnegyed napra vött vót meg nagy munkával, midőn imár az kilső várat megvette vóna, az belsőnekes tornyait mind eltörette vóna, az törökökes csak kevesen marattak vóna meg elevenségbe, és az középső toromba szorultak vóna bé, onnét oztán hitöt kérvén, királynak az házat megadják, kit jéllehet király imár egynehány nap erőveles megvehetött vóna, de hogy hamarébb kezéhoz juthasson az ház, alig várta; hogy kezébe jusson, hitöt adott vót nekiek, nem nízte hogy sok jámbor szolgáját ölték vót meg, kibocsátja őket a torombul, kikbe imár csak kétszáz török vót eleven, kik midőn kijüttek vót az torombul, a feje-feje mind Mátyás királynál maratt vót meg, nem mertek császár eleibe menni, kiknek Mátyás király jó fizetést és jó szört tött vót, az alávalója kedig Törekországba mentek vót, kiket király Sarnóba békével késértetött vót, kibe midőn török császárnak hire ment vót, azt mondják, hogy az szakálát fogta vót húznia bánatjába. Kit Mátyás király azon túl kőfalokkal erősen és szépön megépejtött vót. Mely alá mikor Piri passa érközött vóna a haddal és megszállotta vót, aztes elég szörtelen találta vót, mert ahoz sem láttak vót az urak sem fizetéssel sem egyéb szükséggel, jóllehet hogy tiszttartó mind királynak smind az uraknak megizente vót, hogy az császár hada rejá menne, és látnának hozá mind néppel smind porral, smind kedig éléssel, hova választottak vót kétszáz drabantot és egynehány szekér port és pénztes, valami éléstes, de igön késen, mert még csak Szerömbees alig érkeztek vót alá, addig Piri passa a várat megvette vót,

kibe akkoron vót tiszttartó vagy bán Thorma András, ki értvén hogy a had rejá jünne, ötszázad magával szorul belí, kire Piri passa rejá szállja a várat, és tizönöt nap éjjel nappal törette és ostromlatta vót, és midön imár a várban az népes megfogyatkozott vót, az pores teljességgel elfogyott vót, nem vót mivel csak egyszöres imár lőniük, és a török mind a kilső várat megvette vóna, a belsőbees ostrommal bément vóna, a jámbor tiszttartó az ő hitinek és tisztösségének az jámbor vitézökkel, a kikkel benne vót, eleget akart tenni, halálával akarta a házat megadni, a mi kevesen vót imár benne, egybeöti magát és a vár piacára, a törökökre rejá öt, és mind addig vítt a törökökkel, még egyetlen egy fennállott bennök, és mind egyig levágatták benne magokat, a törökökbenes nem keveset vágtak vót le. És tizönheted nap úgy veszik meg a jó végházat, kit a régi jámbor fejedelem nagy sok jámbor halálával és munkával vött vót meg, az utána való fejedelmek nagy szörtelenséggel és hozálátatlansággal vesztöttek vót el, ki az országnak nem kicsin ótalmára vót.

Más rendbeli hadának parancsolt vót császár az zwonniki szancsáknak, hogy ő onnét Zwonnikbul készejtene a Drinán sajkákat, és öreg hajókat, és hidnak való fát, és deszkát, és eresztení alá a Drinán a Szávára, hogy lenne segétség a Száván a hídcsinálásnak és az Sabác megvételének, ki ugy tött vót: húsz sajkát készejtött vót és egynehány öreg hajót, rakvákat deszkákkal és egyéb hidhoz való szörszámokkal, és úgy bocsátta vót alá a Száva vizire, melyek midön Szentdömetörre és Nothiaira érköztek vót alá, az ottvalók a szegény néppel rejá ötöttek vót és a két ellenbeli várbul lövéssel annyi

kárt tettek vót bennök, hogy az sajkákbanis mind emberüstöl három sillyedt vót az Szávába, az öreg hajóknak kedig az szörszámmal csak fele is alig ment vót el; a gonosz urak hozá nem látása miatt löttek ezek mindenek, mert csak akor szörzettek vóna oda Szentdömötörre csak öt sajkát, azokba a török sajkákba és hajókba és az hídnak való szörszámba csak egy sem ment vóna alá, a törökes megrémölt vóna rajta, az Sabác megszállására sem vót vóna vizi erők, az hid csináláshoz kedig semminemő szörszámok és segétségök nem vót vóna, ne talántán az hidat meg sem csinálhatták vóna, császáres Magyarország felől Szerömböl Fejírvárat meg nem szállhatta vóna és netalám meg sem vehette vóna, Szerömbenes annyi romlást nem tehetött vóna.

Más avagy harmad rendbeli hadánakes parancsolt vót az boznai passának, az hercegovinai és orbonazországi szancsákokkal egyetömbe, hogy ők mindön népökkel Boznábul az Száván általköltöznének, és Magyarország felől az király országán az magyarok rémölésére őhozá Szerömbe Fejírvár alá rabolással égetéssel amivel nagyobbal lehetne, úgy mennének, kik az császár parancsolatja szörint költeztek vót által a Száván Gredistye réven tizönhét ezer emberrel, Posgának egy részén és Valkónak és Szeröm vármegyéknek a közepén általmenvén nagy égetéssel és rabolással mentek vót Fejírvár alá császárhoz; azoknakes békével való alámentök nem egyéb miá lött hanem mind az urak tunyasága és hozá való nem látása miatt esök, kik ennek mindennek kinyen eleit vehették vóna, ha tudtak vóna és akartak vóna rejá gondolni, mert az török ebeli szán-

dékának mindennek idein végére mentek vót és megértötték vót, kit önekik és királynak az végekbe lakó vitézlő népek Jajcábul és az egyéb végvárakbul, Posgábules a király szolgái idein megizenték vót, a prebégökes és rabok bizonynyal meghozták vót, hogy idein rejá gondolhattak vóna, ha akartak vóna; és ha többet nem kölhettek vónaes, csak szörzöttek vóna hat ezer embert, bár csak három ezer lovagot költek vóna egy fő emberrel, kihoz képest a nép feltámodhatott vóna, csak azon két vármegyébe jó népnek többnek tehették vóna szörit négy vagy öt ezer embernél, lovagnak és gyalognak, kivel, ha akarták vóna, a Száván akár által se bocsátták vóna, vagy ha általbocsátták vónaes, csak állottak vóna valahol egyerősen, akár csak Dejákónál az Jelsava erdein, holott midőn azon ment a török, csak őmagoktul gyültek vót az szegény parasztság vagy nyócszázan egybe, és ott az erdőn, a hadnak a közepére reá ötöttek vót, és többet ezer töröknél öltek vót meg, mind az egész had sem állhat vót ellenek az erős gyüpön és a sok víz között, és ha zsákmánnak nem estek vóna, mint aféle fejetlen gyülevész nép, netalántán csak azon nyócszáz pór felét a hadnak megverte vóna, marhának, lovaknak és egyéb szörszámnak szántalan sokságát nyerték vót, mely hadat ha akkor ott megvertek vóna, a császár hadábanes nem kicsin rémölést ejtöttek vóna, de midőn látta vóna a császár hada, hogy ellyen keves nép annyi földön általjütt vóna békével és nagy nyereséggel, az egész had megbátorodott vót belőle.

Annakokáért midőn imár császáres az ő hadával Fejérvár alá jutott vóna, és az Száva vizin által a hidat megcsináltatta vóna, Piri passaes érközik

hozá örömmel és jó hirrel, hogy Sabác várát megvette vóna; császár mindjárást az Száván általköltezík minden hadával, a kivel ő vót, hogy Magyarország felőles megszállja, mert onnét jobban törhetné, Piri passát kedig azon haddal és azon jancsárokkal, a kikkel Sabácot megvette vót, onnét Törökország felől hagyá, mind kedig azon öreg álgyukkal, és Fejérvárat mind kétfelől nagy erősen megszállja és töretni kezdi, kiből mind a két Swlyok, hallván hogy császár közelgetne, kimentek vót, és a várasbeli polgárokbanes az kazdaga és a véne az több benne megmaradt polgárok feleségével kimentek vót, maradt vót benne csak a két vicebán, az udvarbiróval és a kevés szolgáló néppel és drabanttal, az várasbeli polgároknálköl és egy kevés szerőmi paraszt népnél köl, kiket a bánok hivattak vót bé hozájok segétségeül, kevessé vótak többen hétszáz embernél benne szolgáló nép, olyan nagy házba és várasba, és olyan nagy ellenség ellen, egy török császár ellen, ki többel jütt vót rejá háromszor száz ezör embörnél. és az idő alatt nemcsak Fejírvárat vítatta, hanem egy mukával egyszörsmind kettőt Fejírvárat, és Zemlínt, kiben tiszttartó vót egy jámbor régi hirös vitéz embör Zkoblyth Markó csak negyedfél század magával, annakes nagyobb része mind a várasbeli nép vót, kit ha jó szörrel megtakaritottak vóna mind néppel, álgyuval, porral, éléssel, nem vehették vóna meg talám fél esztendeiges, vagy ugyan meg sem vehették vóna, kiből annyiat használtak az fejírváriaknak, hogy még azt meg nem vették, addig Fejírvárat az lövés miá a kit belőle miveltek, soha jómódon és közel meg nem szállhatták, maga három tarazknál, ki jó vót vóna, benne nem vót, ha kedig jobb szörrel

vótak vóna benne és jobb álgyukkal, hinni való dolog, hogy még csak úgy sem hatták vóna megszállani. Annakokáért császár erősen vítatta és törette éjjel nappal, hogy azt megvehesse, és abbul az ellenségöt kivethesse, hogy abbul az tábornak ne árthassanak. És midőn imár a sok lövéssel és ostromlásokkal mind az népet smind az port belőle elfogyatta vóna, kilenced napra hogy megszállatta vót, nagy ostromot tétet rejá, minden hadának nagyobb részét rejá inditotta vót, ki ellen nem állhattak a bennevalók, hogy bé ne eresztötték vóna őket a törésen, hanem nagy viadallal a várba bészaladnak, szintin a vár piacára. Kit midőn meglátott vót Zkoblyt Markó, a mi kevesen benne vót még mintegy száz embörrel egybe öti magát, és nagy biztatásokkal az ő népét biztatva rejájok öt, és mind addig vítt velök még csak egy fennállott bennök. A törökben három vagy négy annyies hullott el mint az magyarba, de végre a sokaság a keveset elnyomja, és mind egyig levágják őket, addig magokat meg nem adták még elevenségbe lehettek. Ő maga pedig Zkoblyth Markó vittába sok sebbe esik, annyira hogy holtelevenöl vonzják ki az vár piacárul, hogy ingyen sem szólhatott; de oztán az törökök az sátorba vízzel mivel és legyezéssel megélesztik, annyira hogy szólani fog. Oztán megmondják császárnak, hogy annyira megéledött, hogy imár szólhatna, de azért meg nem élhetne, mert halálos sebek vónának rajta. Miért hogy annakelőttees őneki a törököknél nagy hire vót az ő vitézségeért, oztán hogy ottes Zemlyénbe olyan emberöl tartotta vót magát, császár meg akarta látni szömélyét, mert sok török holt vót annakelőtte az ő

keze miá meg, eleibe vitette vót, és kérdette, miért nem adta meg neki az házat, mire tött az ő népében-es kárt, magátes miért vesztötte el? ha megadta vóna, őes élt vóna, annakfölötte őnála nagy uraságot nyert vóna. Azt mondják, hogy felelte vót, a mint monthatta: Én a házat nem császártul tartottam, hanem a magyari királytul, annak esköttem vót megtartani a házat, nem császárnak; azt mast sem bánom, hogy akkor meg nem adtam neki a házat, hanem azt bánom, hogy engömet elevenön vontak ki belőle. Császárnak hogy megmondják ez elyen kemény választételét, megharagszik rajta: egy, hogy ellyen kemény választes tött vót az ő izenetére; más: hogy sok népet mind jancsárt mind lovag rendön való törököket jeleseket vesztett vót el a várbul; harmad: hogy a magyarokat rettentse vele, hogy a mely várat jövendőre megszállane és kéretne, féltökbe inkább megadnák, meghagyá, hogy mindjárást az elefántnak vetnék, azzal öletnék meg. Vót kedig akkor császárral két öreg elefánt, kinek az igyekének az két agyarára vagy mondja fogára két ahoz csinált szablyát kötnek, és az oktalan belluát megbusítják, hogy inkább vagdalja és szaggassa, és megkötözve mind két lábát, neki vetik, amaz a bellua az orrával felvetötte, és a két szablyás agyarával fogta el, mindaddig felhánta és vagdalta vót. Így lött az jámbor tiszttartó vitéz embörnek mind halála, mind martiromsága.

Császár ezt megmívelvén és elvégezvén, Zemlint meghagyá hogy tőből kitörjék, jelesben az várát, Fejérvárat kedig szabadobban és erősben szállja meg hogy nem annakelőtte, és mind két felől erősen fogja töretni, és mind vizről szárazrul ostromlatni.

És midőn látta vóna, hogy a töréssel nem annyiat árthat neki (mert igön temérdök fala vót), ásatni kezdi két helyen, és midőn mind a két helyen a falt porral felvettette vóna, mind az egész hadat ostromnak bocsátja, de miért hogy még az várbeli népbe nem sok kár lött vót, a törést erősen állották, és jóllehet, hogy nem kevés vérük hullásával és halálokkal lött, de azért az ellenséget bé nem hagyják jűni. Mely ostrom reggöltül fogva mind estig tartott a töröknek nem kicsin veszedelmével. Mely ostromra császárt őmagát mondják, hogy nógatta vóna a népet, de az éjes elérközvén, aztes látván, hogy nem tehetnének semit a várasnak, népét császár hátra hivatja, és megszámláltatja császár, menyi népe veszött vóna el az nap az ostromon, úgy találták vót, hogy öt ezör emböre veszött vóna el az első ostromon, kin császár megbusulván, annálinkább kezdi mind töretni és mind vítatni mindönfelöl mind várasát mind várát. És minduntalan ostromlatván az benne való népet (ki annálköles keves vót) naponként mind fogyatton fogyatta, porokat, golóbisokat azonképpen. És midőn a várasnak a mező felől való falát többire mind letörette vóna, és a benne valók nem gyűzték vóna sem tőteni, sem vót vóna mivel betataraznik, fájokes arra voló elfogyott vóna, nyitva marad a törés, kire esmeg ujonnan császár minden hadát ostromnak bocsátja, kire nemcsak köz hadát bocsátta vót, hanem egynehány beglerbeget és sok szancsákot, kik ellen az szegény kevés magyar, a még őtőlök lehetett, erősen oltalmazták a törést. De végre olyan nagy nyilást és törést a kevés nép a sokság ellen nem oltalmazhatott, végre a sokság őket elnyomja, a várast nekiek kelletik engednik mind a

két félnek nem kevés vére hullásával, de a török a várasba mindönfelöl a sok törésen bészaladván, mind kalastromot, egyházat, és a várasbeli házakat elfoglalták, és az sok törökkel megrakodott vót, kikből a kevés magyart lassan-lassan mind beljebb-beljebb szorítják vót mind annyira, hogy mind az egész várasbul kikergetik és a magyarokat mind a várba szoritják. A várast császár övéjé tevén, mind az egész várast néppel megtölti, és álgyukat vonyat bé, hogy onnétes a várasbul a várat töresse. Mely várasbul a vízvárates nem nagy mukával megveszi, a benne valókba nem sok szaladhatott vót a felső várba, ugyan ottan mind levágták vót őket. A várat oztán mindönfelől erősen fogja vítatni és töretni, és minduntalan ostromlatni, hogy csak inkább a benne valók fáradjanak és fogyatkozzanak, de azért a várbeliek minden ostrom ellen nagy emberséggel magokat megtartván, az törést mindenkoron megállották és oltalmazták jóllehet nem kevés emberhalállal. A két vicebán az egyik részét a népnek felével a várnak összett, a másik azonképpen a másik részét a népnek megint felével őrzötték a várat. Látván császár azt, hogy aféle aprólék ostromlásokkal nem tehetne semit neki, végezi azt magában, hogy úgyes megkésértse, hogy valahol mi népe vagyon, egyszörsmind neki bocsássa és ugy ostromlassa, hogy vagy úgy megvehesse, kire mind urakat és minden rendbeli népét reája őzi, és önenmaga fogta vót a népet rejá verni és biztatni, melyen annyi szántalan nép vót, hogy úgy bamlották vót el az egész várat mindönfelöl, hogy egyebet a várba semit ki nem láthattál vóna a tetejénél, a mi szántalan nép ostromlotta. De azért az magyarokes, noha kevesen vótak, de látván az

utolsó veszedelmet, mind éltöket, hótokat egybetevén, erősen oltalmazták mind a törést mind a fokot, annyira hogy jóllehet a nagy erő és a sokság egynehányszor a törésen bément szintín a vár piacára, de mindenkor a szegény magyarok a törököket nagy szégyenökre, sok szántalant bennek levágván, belőle kivágták. Az nap és mind napestig az ostrom tartott vót, és midőn a várbul a töröket mindönfelől kiverték vóna, az ostromrules tisztán elverték és kergették vót őket szántalan sok török halálával, nemcsak köznépével de sok török urakévales, de azért őkes a várbeliek nem keves ember halálával, fő emberökéveles mívelték vót azt. Mert ő közzölökes az egyéb főnép közöl az udvarbiró és az egyik vicebán More János elveszett vót. Látván azt a császár, hogy azzal sem tehetött vóna semit neki, és nem hogy ártott vóna az várbelieknek, de sőt inkább szívet adott vóna nekiek, rajta igön elbusul, annyira hogy busultába sírnia fogott vót, és őhozzá képpöst a kik látták és csak hallottákes, hogy a császár sirt vóna, mind az egész hadban sírtanak, mert annak a népnek a törvénye és szokása, hogy midőn látják vagy hallják fejedelmöket sirnia, úgy kell hogy őkes mindnyájan sírjanak, egymást reją ingörlvén: sírj atyámfia tees, mert a császáres sírt. Ezönképpen császár látván, hogy ennyi vítatással és ostromlással, és töretéssel semit neki nem tehetött vóna, és annyi szántalan népe alatta elveszött vóna, kinek summája több volt sokkal negyven ezer embernél, aztes látja vót, hogy az ő népét imár az ostromra semiképpen nem verhetní, és hogy annyi ideig a még alatta vót, kinek imár harmichatod napja vót, hogy megszállotta vót, mindönnel megkésértötte vóna, a mivel

meg kellött késérteni, de mind hejába lött vóna, és mind azzal sem vehette vóna meg, gondolta aztes, hogy a várast mennyi nagy mukával és népe halálával vette vóna meg, a várat, ki a várasnál tízszöres erősb vóna, lehetetlen vóna megvenni: eltekéli magában, hogy elmenjen alúla és hejába ne veszesse népét alatta. Mondják, hogy azt mondta vóna, hogy nem hejába vallott vóna mind kárt smind kissebbségöt, mert nem gondolt vóna az ő déd ősi szultán Mehmet átkjával, ki midőn negyven nap vítatta vóna, és nemcsak hogy meg nem vehette vóna, de még szégyünével, kárával, és magának megsebösölésével, kit az ő népe holtelevenöl vittek vót el alúla, és ott elvesztvén mind fővezírit, mind ágyuit, mind jancsárit és minden táborát, megátkozta vót, hogy valamely császár aztán rejá menne, és megszállaná, átokba lenne Istentől és az ő profétáiktul: hogy nem egyéb verte vóna meg, hanem az átok, az Isten és a profétáknak haragja. Meghagyá hogy azon éjjel mind elvonják alúla az álgyukat, ő nem akarná hejába több népét alatta elveszteni; és mindjárást az álgyukat az törökök alúla el fogják vonni, még ugyan estönnen, kit az szegény kevés megmaradt magyar örömmel nézik vót, hogy elkészölnek vót alúla, mert alig várják vót, hogy megszabadulhassanak; ki alul császár bizonynyal és mindön kétségnél köl harmad napra elment vóna, ha egy gonosz embörbe az ördög belije nem bútt vóna és nem ingerlette vóna az árultatásra, mind annak a végháznak smind az országnak és a körösztyénségnek veszedelmére, egy fő legént Morgay Jánost, kinek annyi böcsöleti vót a fejírvâriaknál, hogy a két vicebán után és az udvarbiró után másod személynek tartották,

régi szolgaes vót Fejírváratt, kihoz mind a főbán smind a vicebánok nem kölömben biztanak mint őmagokba, kit mindenkor hívnek véltenek, mindön dolgokat vele közlötték, mert jó nemességés volt. Ki midőn látta vóna az törökök szándékát, hogy el akarnának alúla szállani és elkészölnének alúla, látván aztes, hogy ott benn imár mind népök elfogyatkozott vóna smind porok, smind élésök, hogy ha el nem hadnák az vár szállását, hogy negyed napig vagy ötödig általánfogva megvehetnék,—mert imár annyira elfogyatkoztak vót benne, hogy őmagok, kik sebösök nem vótanak vóna és kik még fegyvert vehettek vóna, alig vótak négyszázan, azokes mind fáradtak, porok kedig két mázsányi alig vót, vizök a csatornábul teljességgel kifogyott vót, élésök valami régi fölt kölesnél egyéb nem vót, a fő nép közzölök mind kiholt vót, hanem vót az vicebánnak, Oláh Balaskónak, még egy hordóba egy kevés maradék bora, kit csak az betegök nek és az sebösöknek tartottak, őmagok a csatorna fenekéről a mi kevés sáros vizet kaphattak, nagy szöken aztés,—ezöket Morgay János mindönöket igaz ugyan jól értött és tudott mint szintín őmaga a vicebán, gondolta vót azt magában, hogy őmagának nagy uraságot nyerhetne, ha ő kiszöknék császárhoz, és császárnak ezeket megmondaná, hogy az ő tanácsábul Fejírvárat megvehetní. Az gondolatot téteménynyeles bételjesíti, mert mindjárást az törésre megyen, és onnét aláfutamik az törökök közzí (kinek igön kinyü vót kiszökni, mert senki őtet attul nem tiltotta, hogy a törésre ki ne menne, kihoz senki nem tudott vóna semmi gonoszt vélni). A törökök látván olyan fő embert kiszökni közikbe, nagy örömmel

császárhoz viszik, mert őmagaes azt mondotta nekik: vigyötek engömet császárhoz, mert őmagának akarom megmondanom a miért jüttem. És midőn császárhoz vitték vóna, a császárnak azt mondotta vót: Hatalmas császár, azért jüttem te fölségödhoz, im, látom, hogy el akarsz Fejérvár alúl menni, midőn imár többire megvetted, miért mégy el, ne menj el, ha harmad vagy negyed napig tejed nem leszön, fejemmel érjem meg. Meg kell adnik, mert igön elkevesedtek benne, a főfő nép mind elveszett, négyszáz ember alig vagyon benne, azes mind elfáradt, éléses semmi sincs benne, vizökes elfogyatkozott, porokes, a mi alig vagyon benne, hogy csak egy ostromot érnének meg vele. Azért töresse te felségöd a vízvár felöl, onnét a falaes vékony, könyebbenes ostromlhatják, nem tehetnek egyebet, ha éltöket szeretik, meg kell adnik, ha meg nem adnákes, meg nem tarthatják, megvehetöd tőlök. Császár azt nagy örömmel hallja, és Morgayt két aranyas ruhával, egy szkuffiával, egy lóval, és sok pénzzel megajándékozja. És az álgyukat megint helyre hagyja vonni, a kiket imár elvontak vót alúla, a vizvár felőles a honnét Morgay mondta vót, az álgyukat alája vonatja. Az szegény magyarok, a kik a várba vótak, mind a vicebánnal egyetömbe látván az Morgay kiszökését, és az álgyuk visszahozását, és a vizvár felöl való szándékotes, mindnyájan eliednek, mert tudták, hogy az áruló mindent megmondott vóna valamint a várba vónának, és lehetetlen vóna imár, hogy őmagokat megoltalmazhatnáják, mondják, hogy Oláh Balás azt mondta vóna: Atyémfiai vitézek, imár minden ember csak az Istennek ajánlja lelkét, mert az áruló, látjátok, elárula bennönk, de azért, atyémfiai, legyünk embö-

rök, tisztösségönkkel öttük eddig a kinyeret, tisztösségönkre haljunk meges, a mi hitönk mellett, még mibennönk véget tesznek, addig ha mi embörök leszönk, sok pogánnak kell elesni. Császár a várat ujonnan mindönfelöl töretni kezdi, legfeljebb kedig a vizvár felöl, a honnét legerőtlenb vót, és csak hamar onnét a falát mind földig lerontatja (mint kinek vékony fala vót), és mindjárást hadát ostromhoz bocsátja; a szegény magyarok a mint elvégezték vót, hogy halálokkal adják meg a várat, nagy embörséggel megtartják az napes a várat mind annyi nép ellenes és olyan erős ostrom ellen, mely ostromon sok töröknek lött halála, őközzőlökes nem kevés hal meg és sok esik sébbe bennök; a mi keves porok vótes, többíre mind elfogy, csak egy igön kevés marad benne A törökök az ostromrul, látván, hogy nem hagyják magokat mind haláliges a magyarok, elállnak, császár Morgayt hozá hivatja, mond neki: Mi dolog, hogy igen tartják magokat, többen vadnak annál hogy nem te mondottad, és porokates, a mint látjok, nem kémélik, több vagyon, hogy nem te mondottad. Morgay császárnak azt mondotta vót: Meghigye te felségöd, hogy nincs kölömben, hanem a mint én mondottam, de az Oláh Balás a vicebán egy keményszivő ember, a mi kevesen vele vadnak a várban, jó legényük, halálig nem akarnák magokat megadni, mert félnek attul, hogy ett kinnes levágnák őket, inkább akarnak ott benn kezökön meghalni, hogy nem ett kinn vágják le őket; de ha te felségödnek tetszik, hadd menjek hozájok egy fő emberével te felségednek, hadd szóljak velök, ha te felségöd biztatja őket, hogy mind fejükkel és marhájokkal békével bocsátja őket Magyarországba, talám meg-

adják. Császárnak az ő szava tetszik, mert annálköles minduntalan kiátották és kérték tőlök a várat, a népkárt császár igön szánta, a ki az ő népébe leszön vót naponként. Elbocsátja Morgayt egy fő törökkel, nagy sok igírettel és fogadásokkal, hogy nemcsak békével őket ki (nem)bocsátaná marhájokkal, fejükkel, de még meges ajándékozná őket az ő császári méltóságához képpest. Amazok elmennek és hitőt kezdnek kiátani, hogy szólhatnának Oláh Balással egynehány szót. Oláh Balás meg akarván érteni, micsoda beszédök vóna vele, hogy a törés mellé jünnének, és ott a törésön szömbe leszön velök. A császár izenetét és fogadását azok neki és mind az vitézöknek megbeszélik, hogy ha megadná a várat, a kik megakarnának nála maradni, mind urrá tenné őket, a kik kedig ki akarnának menni, azokat az ő méltóságához képpest megajándékozná, és mind fejükkel, marhájokkal, nagy erős hitre fogadván az ő törvényök szörint, hogy mind békével eresztené őket; ő magoktules kedig mind Morgay smind az török sok kölöm-kölömféle szókkal, hol igíretökkel hol az ő veszedelmöket eleibe hányván, intik vót, mondván: kár vóna nekik, olyan vitézeknek, meghalni hejába, ki mi jutalmat adna nekiek? nem eleget mívelték vónae az ő tisztösségök mellett, hogy többíre mind elölették vóna magokat, és csak egy igön kevesen maradtak vóna meg imár, és mind poroknak, golóbisoknak, élésöknek, vizöknek fogytáig tartották vóna magokat, kit ömaga Morgay János szintín úgy tudna, mint őmaga Oláh Balás, mihoz képpöst tartoznának, őmagok csak egy igön kevesen vónának, azokes mind elfáradtak, és sok közzölök elsebösödett, a vár falát minden felől letörték vóna, élésök semi benne

nem vóna, porok, golóbisok elfogyott vóna, vizökes elfogyatkozott vóna: elég vóna az ő tisztösségöknek. Nem jobb vóna, hogy imár e kevesen a kik megmaradtak, élnének, és az ő jó hirökkel nevökkel élnének és tisztölködnének, vennék a császár kegyelmességét és ajándékját, látnák azt, mit mívelt vóna övele Morgayval, mutogatván magán az aranyos bársonyokat, ezistös pártaövet és fejibe az szkuffiát, kit mind magára rakott vót, és azonképpen mind pénzét, a kit császár adott vót, jó lovát, előtte beszélvén kérködött vele, hogy csak inkább rejá hozhatta vóna őket, hogy a várat megadták vóna. De Oláh Balás, ki mind az több jámborral egyetömbe, a kikkel még ugyan vót, eltekélötte vót, hogy ha lehetségös, inkább benne meghaljanak, hogyne nekik a várat megadnák, a vállát tette vót Morgaynak: te nem jámborul cseleködél, elárulád mind Istenödet mind hitödet, mind kedig minket. Minkés olyan árulójá akarsz-e tennöd, mint te vagy? Mondd meg az császárnak: hogy nem ő adta énneköm Fejírvárat, hanem a magyari király. Én őneki esköttem, hogy halálig senkinek meg nem adom, hanem neki tartom. Azért még mi bennönk csak egy fenn áll, soha addig meg nem adjuk, de még megveszik tölönk, sok tar fűnek kell addig elesni. A törökes a ki vele vót Morgayval, azes mindönképpen intötte őket, hogy ne akarnák magokat elveszteni, adnák meg a császárnak a házat, látnák hogy nem tarthatnák, mit használnának az magok halálával, nem jobb-e hogy élnének? tisztösségöknek és az jó hiröknek nevöknek eleget tettek vóna, jobb hogy az hatalmas császár őket mind fejönkint megajándékozza, és békével, a ki közzölök ki akarna menni, kibocsássa, a kik kedig a hatalmas

császár kinyerét akarnák önni, azoknak nagy thimarokat és uleffet[1]) adna, kár vóna olyan vitéz népnek elveszni. Morgay János esmeg ujonnan kérni és inteni meg nem szönik, mondván: Mit használtok, hogy engem szidalmaztok, jobb vóna hogy szót fogadnátok, ne vesznetök el, én a ti jótokra szólnék. Mert tudom mint vattok benne. A császár hatalmassága ellen meg nem állhattok. Miért akarjátok vesztötöket? Ki segejt meg bennetök? Énes tudnám mint igaz ti, kihoz való biztotokba akartok meghalni. Minem mivelné ezt a császár tiveletek, mert jól tudja, hogy annálköles megveheti titőletek, hanem én könyürgöttem az hatalmas császárnak, hogy ne vesztene el bennetök, kegyelmezne meg. A császár az én kenyergésömre mívelte ezt, azért fogadjatok szót. Oláh Balásnakes mond: Tudod Balás uram, hogy én te kegyelmednek mindenkoron jó barátja vótam, mastes a vónék, nem akarnám veszedelmödet, mit használsz vele, hogy mind magadat smind a sok jámbor vitézt elveszessed; császárnak csak imár egy ostroma ellen sem állhattok, csak egy sem marad bennetök. Oláh Balás megint a választ teszi neki: Nem szökség erről szólanod, mert énneköm annyiat nem igírhetsz, sem ijeszthetsz úgy, hogy soha halálig a házat mi megadjok. Látván azok azt, hogy eltekélötték vóna magokba, hogy benne halnának meg, és nem akarnák megadni semiképen a várat, császárhoz mennek és neki megmondják a minemő választ attak vóna, hogy soha kölömben a házat meg nem akarnák adni, hanem

---

[1]) Feudumokat.

hogy mind benne elébb meghalnának. Kin a császár erősen megbusul és meghagyja, hogy esmeg lőnék erősen és hótakelvére minden ember ostromhoz készölne, és vagy mindnyájan elveszénének vagy megvennék. Az lövés mindenfelől meglevén, hótakelvére császár az ostromot rejá bocsátja a mennél nagyobbat és erősbet lehetött; a magyarokes, kiknek az Úr Isten után a halálnál egyéb reménységök semi imár nem vót, kik igön kevesenes vótanak, azokes mind elfáradtak, töröttenek, porokes kedig igen kevés vót, és csak annyi sem vót, kevel csak egyfelől való ostromra megérték vóna. De mindazáltal nem gondolván sem keves vótokkal, sem a pornak fogyatkozásával, mint jó köresztyének, kik az ő hitök mellett és tisztösségök mellett a halált eltekélették vót, az ostrom ellen erősen tartották magokat, mind a két félnek nem kevés halálával; de miért hogy az török ereje nagy vót, ki mind ujulton ujult, a magyar kedig mind fotton fogyott, porokes a mi keves vót, azes teljességgel elfogyatkozott vót, a törést, a ki az vizvár felöl vót, kit mindaddig még porokba tartott, erősen tartottak vót, nem tehetnek egyebet az nagy erő ellen, hátra kelletik lépniük, a mi kevesen megmaradtak vót a törésen, azokes többíre megsebösedvén, mely törésön a törökök egynehányszor béötöttek, de az magyarok őket sokszor onnét kivágták, végezetre oztán az törököknek sokasága miá, az ő fogyatkozások miá, és az Oláh Balás megsebösülyése miá, ki nyillövés miatt megsebösült vót, a vár piacárul el kelletik állaniok, kin sok ideig víttak vót; hol ők nyomták el a törököket, hol a török őket, és csak a két toronyba állnak bé a török előtt, az Nebojszába és a kapunál való toronyba, és a mely rend házak a

két torony között vótak, és onnét imár sem álgyu sem puskalövéssel sem kézívlövéssel oltalmazhatták magokat, kiknek sem porok sem nyiljok nem vót, mindönből kifottak vót, hanem csak hagyigálással, kövelfával és az apró kősóval (a kit kamarasónak szoktak hívnia) azzal oltalmazták magokat. És aféle hagyigálásokkal a két toronybul és a palotábules nemcsak megoltalmazták magokat, de még a törökötes a piacrul kiverték vót, kik, az éjes elérközvén, az hagyigálástes nem állhatván, az ostromrul elállnak, és táborokba mennek, kin a császár igön elcsudálkozik, hogy olyan igön elromlott várat olyan kevés megfáradt néptől olyan erős ostrommal meg nem vehetött vóna. Morgay Jánost hozá hivatja, és azt mondta neki: Mi dolog ez, hogy ezök így tartják magokat? a mint te mondtad vala, hogy kevesen vadnak, porokes kevés vagyon, élésökes imár elfogyott vóna, ha az úgy vót vóna, ezök így nem tarthatnák magokat elyen elromlott várba. Morgay azt felelte vót a császárnak: A mit én mondtam te felségödnek, hatalmas császár, az mind úgy vagyon, de ennek ez oka, hogy ígyen tartják magokat, hogy ezek eltekélötték magokba, hogy mindnyájan benne haljanak meg, mert attul félnek, hogy ha kijünnénekes, ennyi sok ember halálaért, a mennyi ember őmiattok megholt, hogy ett kinnes levágják őket érette. De ha tetszik te felségödnek, hadd menjek méges egyszer hozájok, szóljak velök, te felséged legyen kegyelmes nekiek, talám meggondolták magokat, és ennyi sok gonosz után a kit szömvedtek, talám megadják a várat felségödnek.

Császár, ki a várates csak alig várja vót, hogy kezéhoz kelhetne, az ő népénekes szánja vót ollyan

nagy veszedelmét, a sok emberhalálnak véget akart vóna vetni, a Morgay szavára kinyen rejá hajol, és azon elébbi fő törököt mellé adván, és sok erős fogadásokat nekik tevén, elbocsátja őket. Kik a várhoz jutván és hitöt kérvén, a törésen a vár piacára mennek bé, és a mint annakelőtte, azonképpen kezdik mind Oláh Balást smind a több fő népet inteni a vár megadására, sokates fogadván, sokkales ijesztvén, mondván nekik: látjátok imár, hogy tovább nem tarthatjátok, többíre mind elöltenek bennetök, kivel tartjátok meg? nem látjok e mi magunkes jól? ne veszessétök el magatokat, vagy imár a mi kevesen megmaradtatok, adjátok meg imár ez palotát és e két tornyot a hatalmas császárnak, ne rontassátok el vagy e két tornyot magatokkal egyetömbe; a császár azon megeskött hogy békével kibocsátat mindnyájatokat, valahová akartok menni, megajándékozva, mi könyergöttünk érettetök a hatalmas császárnak és úgy kegyelmezött meg a hatalmas császár, mert ha meg nem adjátok, esköszönk erre, hogy hónap sem ti sem e két torony nem leszen, mind tiveletök egyetömbe mind kettőt tőből a hatalmas császár kitöreti; nem jobb e hogy még éljetek és továbbáes a ti urotoknak szolgáljatok? Ezt hallván a kik Oláh Balással valának, kiknek imár minden reménységök mindön otalomtul elkölt vót, sem néphoz való bizodalmok nem vót, mert annak a dereka és a java imár mind elveszött vót, sem a vár erősségébe, kit imár mindönfelöl elrontottak vót, sem élésökbe, ki imár minden rendbeli, mind enni való smind innya való teljességgel elfogyott vót, sem porokba, ki azes teljességgel elfogyott vót, sem az őmagok erejibe, kik imár mindönöstől elfáradtak vót, és többíre eles sebösödtek vót,

az emböri természetből kivánván az tovább való-életöt, Oláh Balást inteni és kérni kezdik, hogy állana hozá a császár akaratjához, látná hogy nem képös vóna sem megmaradhatnik sem kedig a házat megtartanik, holott mindönből kifottak vóna és megfosztattak vóna, mert látná aztes, hogy mind elés sebösödtek, eles fáradtak vóna, ha akarnák sem víhatnának. Mondják, hogy Oláh Balás (a mint nagyszivő emberes vót) azonképpen az utolsó szökségbenes ez igybe tekéletös vót, a vele valóknak azt mondotta vót: Ne, atyémfiai vitézök, ha ekédig tisztösségönkre míveltönk mindent, mastes e végezetit végezzök tisztösségönkre el; nem jobb e nekönk imár ett tisztösségönkre meghalnunk, hogy nem szégyenönkre ott kinn élnönk, holott még a gyermökes ujjal mutasson bennönk és azt mondják: amhol az árulók, a kik a jó Fejérvárat török császárnak megadták. Nem minden ember érti az mi szökségönket, hogy így vagyunk; nem azt fogják mondani, hogy szökség miá adtuk meg a várat, hanem az mi embörtelenségönk miá. Azért atyémfiai, ne adjuk meg, hanem haljunk meg itt mindnyájan együtt meg. Im én sebös vagyok, de hónap, ha akarjátok, jertök utánam, össönk ki rejájok, és még csak egy fennáll bennönk, mindaddig vívjunk velök. De a több vele valónak az ő tanácsa és szándéka nem tetszött. Azon előbbi megadásra kezdik szorgalmaztatni. Ki midőn látta vóna, hogy az ő szava semit nem fogna, és a vóna akaratjok mindnyájoknak, hogy megadnák a várat, mond Morgaynak és a töröknek, a torony ablakárul szólván velök, ezt mondta vót: Ha a császár fogadása erős vóna és őnekik császár erős hitlevelet adna, a minemőt ők

kivánnának, hát megadnák a házat. És fogadná az ő császári beszédére és hitére, és mind a passákéra és mindön rendbeli népének hitére, hogy őket mindnyájokat, kicsint nagyot békével kiereszténé és békével kihadná mennik Magyarországba, és sem marhájokba sem szömélyökbe meg nem bántaná, és mezőn való hadakozó fegyverekkel, szablyájokkal, paizsokkal, sisakokkal és páncélokkal elhadná mennik, és a még a török közzől kitisztulnának, az ő népével elkésértení őket; ha ezökbe mindönekbe erősen megbizonyosodnának császár levele által, hát ellyen ok alatt a házat megadnák; ha kedig ellyen fogadás nem lenne, hát készek vónának mind egyig benne meghalni, és kezökön veszteni inkább, hogy nem ott barom módra magokat levágatni. Ezzel a válaszszal Morgay az fő törökkel egyetömbe császárhoz mennek nagy hamarsággal, és császárnak megbeszélik az ő kevánságokat, minemő okokkal akarják a házat megadni, azonkivel inkább meg akarnának benne halni, hogynem megadni. Császár a választ örömest hallja, ki csak alig várja vót, hogy a ház kezéhoz kelhetne, és a nagy sok emberhalálba vég lenne, mindenhoz kész leszön, és mindent megigír mívelnik. És Morgayt nagy hamarsággal esmeg hozájok köldi, megizeni nekiek, hogy mindent megmívelne és reggelre ökes készek lennének az házat megadni, császáres a levelet nekik megadná. Hótakelvére jó reggel a levéllel a várhoz mennek, és megkiátják nekiek, hogy a császár fogadáslevele ott vóna. Oláh Balás a választ teszi nekiek, hogy jó azes hogy a levél ott vagyon, de ő még annáles jobban meg akarna a császár fogadásába bizonyosodni, mert nem tudná azt, hogy ha a levelet császár adta í vagy va-

laki császár hirinél köl adta vóna a levelet; hanem hogy ő két embörét bocsátaná császárhoz, kik őmagával szólanának és az őmaga szavábul lennének bizonyosok, és adná azok kezébe a császár levelét. Kik örömest lesznek azon, hogy kiköldje két emberét velök császárhoz, kiket midőn elbocsátott vóna császárhoz, nemcsak a fogadást mívelte meg mindent a mit kivántak, de még meges ajándékozta mindkettőt két aranyas bársonynyal, és a fogadásleveletes kezökbe adják. Kik midőn császártul megtértek vóna, megbeszélik a császár fogadását, és biztatják mind Oláh Balást smind a többit a császár fogadásárul; kik a császár fogadásának hivín, a várbul kikészölnek, és a jó végvárat császárnak megadják, a mely nap császár hadával alája jütt vót, negyvennegyed napra, hogy kedig töretni kezte vót, harmicnyócad napra. Kiket midőn császár eleibe vittek vóna, nem vótak többen fegyverfogható embörek asszony állatoknál köl és gyermöknél köl hetvenkettőnél, azokes nagyobb részére mind sebösök, kiknek császár a fejit fejit Oláh Balással egyetömbe megajándékozza, Oláh Balásnak egy igön kazdag aranyas bársont adat, a több fő legénynek egy-egy alávaló bársonyt, a kit kender-bársonynak szoktak hívnia, mindennek egyetegyet adat; és az szenderei szancsák kezébe adatja őket, hogy ő viselné gondjokat az nap étellel itallal, és másod napra vinní által őket a Száván, és adná az bozniai bég Balibeg kezébe, ki őket a táborbul kikésérné, és békével kieresztené, addig kedig késértenék meg mindöniket, főképpen Oláh Balást, hogy ha meg akarna császárnál maradni és törökkí lenni vagy ő vagy a többi valamely, császár mind

urrá tenní őket, főképpen Oláh Balást, ha kedig nem akarnának ott megmaradnik, hogy eleresztenék őket. Kiket midőn oda vitt vóna az ő sátorához az szenderei szancsák, vót ott a szenderei beg háta megött egy fő vajdája a begnek, Oláh Balásnak hitös atyjafia, ki Oláh Balást egynehány fő legénynyel az ő sátorához viszi, a több népet egy sátorban szállitják le. És Oláh Balást az vajda jól tartja, sebét bekötteti, és nagy sok igyéretökkel és kérésökkel fogja fogdosni, hogy köztök megmaradna, és lenne törekkí, a többetes azonképpen, kiket császár mind fejenként urrá tenní. Kinek Oláh Balás a választ tötte vót: Hallod-e, atyémfia, azt én soha nem mívelöm, hogyha imár tisztösségömet elvesztöttem, (hogy a várat elevenségömbe megadtam, kibe énnekem meg kellött vóna halnom és úgy megadnom, kire kezes valék, ha a több jámbor akarja vala) hogy lelkömetes elveszessem. A több fő legényes azonképpen mindenik választ teszön, hogy egy sem akarna köztök megmaradni. Mond Oláh Balásnak esmeg az atyjafia: Ha imár ett meg nem maradsz köztönk, havá mégy? Tégöd mind a király smind az urak megöletnek, de jobb vóna hogy ett maradnál, ett senki nem bántana, ottan ne lennél törökké. Arra Oláh Balás a választ tötte vót: Inkább akarom hogy ott öljenek meg az én népem közett, hogynem én soha töröket szolgáljak. Azt tudom énes, hogy nincsen neköm hová mennöm, mert soholt énneköm tisztösségöm nem leszön, hanem egy végvárba valahol bészorulok, és a még élök, ti ellenötök, a török ellen, hadakozom, mindaddig még nem megöletöm magamat és a mastani kissebbségömet halálommal akarom elfödöznöm. Kire a vajda azt felelte vót: Lám, még sem elégöttél meg a

törökök veszedelmével, meges tübbet akarszí bennök elveszteni? Ezt ez szót, a kit Oláh Balás mondott vót, mind a vajda smind az egyéb törökök igön nehezön hallották vót Oláh Balástul. Más napra kelve jó reggel az szenderei beg őket az Száván a hidon általkéséré, az bozniai Balibeg kezébe iktatja őket, hogy ő a táborbul, a mint császár meghatta vót, kikésértesse és elbocsássa. Mondják, hogy Balibegnek megbeszélötték vót az estennen való szavát Oláh Balásnak, kit mondott vót, hogy törökön akar meghalni. Azt mondják, hogy mondotta vót, hogy kár vóna az ebeknek ennét kimennik, hogy még ennél nagyobb kárt tegyenek a császár népébe, a menyit ekédig miveltek. Törököket ad melléjük képmutalásképen, hogy kik őket a táborbul kikésérnék; másfelől meghagyja, hogy mihelyt a táborbul kijutnak, mind egyig levágják őket. Kiindulnak velök, kik nevolyások mindnyájan gyalog vótak, hanem csak őmagának Oláh Balásnak vót egy paripája, kin ki akart menni, kit a hitös atyjafia adott vót neki, ki az paripán ölvén a császár levelét kezébe tartja vót nagyobb bizonyságért, kiknek menyit használt legyen az császár fogadása, hiti, levele, pecséti, és mind a passákí, azután hogy a táborbul kiindultak velek, két órát nem ért, megesmerték, kiknek a császár oly erős fogadást mivelt vót, és annak bizonyságára nekik nagy hitlevelet adott vót, pecsétével egyetömbe, esküvén az élő Istenre és az ő profétájára, és az ő szentökére mindnyájokra, és az ő megholt ősei és atyja lelkére, az ő buzloman hitire és mind az passákéra és minden rendbeli népének hitére, és az ő császári beszédére, hogy őket mindnyájokat, a kik nála meg nem akarnának maradni, békével és tisz-

tösséggel mind marhájokkal, fejükkel egyetömbe kieresztené és kieresztetni mind fegyverökkel, senki sem szömélyökbe sem marhájokba meg nem bántaná öket. Ellyen negy fogadáshoz biznak vót nevolyások, kikkel midőn a táborbul kiindultak vót, mihelyen a táborbul velök kijutnak, Zemlyénön túl egy kis völgyen, nem messze a Dunához, mindnyájokat, a fírfiát Oláh Balással egyetömbe, mind egyig levágják, minden marhájokba és a gyermökökbe, és az asszony népekbe zsákmánt tevén; a császár levelét, hogy senki azt többí se lássa, se olvashassa, mind foltonkint szaggatják. Ezt használja nekejek mind a fogadás smind a levél.

Ezönközbe a várat és a várastes a sok rutságtul, dügtül, holt néptől megtisztítják a császár bémentére, kibe oztán cssászáres bémegyen, és mind várát várasát megjárja, és mindjárást épejteni kezdeti erős és temérdök kőfalakkal, és tizenötöd napig ott lakott vót, még az épejtésnek a dereka megkészölt vót.

E hír mindenfelé elmenvén, hogy Fejérvár elveszött vóna, az közel való szomszéd várakbul, a kikből mind addig sem futottak vót ki az benne valók, míg nem a hír érte vót őket, bizván ahoz, hogy csácsár meg nem vehetní Fejérvárat, de oztán bizonynyal megértvén, egynehány várbul és kastélybul kifutottak vót a benne valók, pusztán hagyván a várakat, mint Baricsot, Kölypént, Aukit; Szalonkement kedig még akkor, midőn császár a Száván által fogott vót költözni, pusztán hatták vót a polgárok, mely fölöl megmondott várakat teljességgel tőből ki hagyja császár töretni, Baricsnak a kövét mind Fejérvárra épejteni hagyja alá hordatni, és egész Szerömségöt mind el hagyja égettetni, raboltatni és

pusztítatni. És ezöket mindeneket elvégezvén, Fejérvárat mind néppel, porral, álgyuval, éléssel jómódon megtakarván és hagyván, nagy örömmel, hogy az első szerencsája jól szolgált vóna neki, Konstancinápoly felé tér, a mely nap Fejírvár alá jütt vót, azután hatvanod napra ment vót el alóla. Elmentébe Morgay Jánostes elvitte vót vele, kinek az egyéb ajándékozási után nagy sok thimartes adott vót, kinek ez ennyi sok ajándék és adomány annyiat használt vót, hogy minekelőtte császár Szendörőt érte vóna, Morgay, a nem jámbor, elveszött vót, és soha többé elöve nem jütt vót, sem kedig sinkitől többé nem látatott vót. Mint veszett legyen el, és hová lött legyen, és ki vesztötte legyen el, és minemő halállal vesztötték legyen el, senki nem tudhatta mind ez mai napiges; elég hogy valamint lött, de elveszett. Ellyen haszna és öröme lött, és illy hoszju nyoma lött vót az árulónak az ő árultatásaért, ki az árultatás után egy hónapot nem élhetött vót, és az sok adománynak és tisztnek csak izit sem érözhette vót, oly hertelen bintette vót meg az Isten. Ellyen vége lött vót az árulónak.

A jó végháznak ellyen szörtelenség miá és hozjá-látatlanság miá, és a köztök való gyülösségéből az magyari uraknak, gonosz tanácskozásábul történt vót veszedelme; mert ha az urak jók vótak vóna, kiknek az ország oltalmára és szökségére kellött vóna gondot viselni, látván az királynak iffiu voltát és az ország gondjaviselésének tudatlan vótát, nem kellött vóna ollyan veszedelömbe egymás boszuját és gyülölségét özni, és az közönségös jót és hazájoknak oltalmát hátrahadni, kiknek sem Istenek, sem hitök, sem hazájokhoz való szerelmek, sem tisz-

tösségek, sem urokhoz való hivségek eszekbe nem jutott, hanem hogy csak egymáson boszut állhassanak, és egymás uraságát kaphassák, és némely közölök fejedelemséget vehessen magának, nem szánták sem hazájok sem kedig ennyi szántalan keresztyénnek, ki Fejírvár veszedelme után tertént vót, vére ontását és veszedelmét. Kár vót, örök Isten, az régi magyar uraknak halála, kik az ő éltökbe Fejírvárnak és a több végházaknak nagy gondját viselték, tudták, micsoda a végházak veszedelme, hogy ha azoknak veszedelme történnék, az országes elveszne belőlök; mint az esztergomi Tamás érsök ki vót, ki halálakorones Fejírvárnak szükségére és épejtésére nem kicsin summát hagyott vót, kibe király és az urak semit meg nem adtak vót, mert ha azt rejá költötték vóna, olyan nagy szertelenségbe a jó végház nem maradt vóna; a kalocsai Gergely érsökes, ki éltébe látván, hogy senki nem viseli jó gondját, minden esztendőbe egynehány ezer forintára segétségöt köldel vót belí, pénzt, élést, port, és az szegény szolgáló népnek és drabantnak posztót, lasnakot és egyéb szükséget köldél vót; és a naderspán Pryny Imreh, kinek az egyéb dolgai és gondjai között mindenkoron fő és nagyobb gondja vót az végvárak oltalma; és az Lőrinc herceg, ki valamikor valamely végvárnak szükség vót, nem kémélette seregét béköldelni, mind lovagját gyalogját, vagy Fejérvárba kellött vagy Sabácba kellött, kik Fejírvár veszedelmének előtte mind ezök nem sok idővel hótak vót meg. Kiknek halálát hinni való dolog, hogy nem egyébért akarta az Isten, hanem az gonosz népnek bintetésére, hogy ne lenne, ki az végházaknak gondját viselní.

Mert ha egyebet az urak semit ne míveltek

vóna, tudván azt, hogy ők az császár ereje ellen kevesek, csak támadtak vóna fel, ha többel nem csak negyven vagy ötven ezer emberrel, szolgáló néppel és szegénységgel, kinek kinyen szörét tehették vóna, többnekes annál, annyi idejük vót hozá, hogy bizonynyal megértötték vót az császár jüvését; és csak szállottak vóna Fejírvár ellenébe Zemlínbe, kit még az régi jó királyok rakattak vót Fejírvár ellen, hogy abbul az ellenség a Száván által ne jühet vóna, és vetöttek vóna mind a Dunára smind a Szávára csak másfél száz sajkát, soha a török a Száván által nem mehetött vóna, és soha szabadon Fejírvárat nem vitathatta vóna, és Isten segétségével ugy lehetött vóna, hogy meg sem vehette vóna, mert mindenkor onnét Fejírvárnak segétséggel lehettek vóna mindennel. De soholt senki nem vót, ki csak egy jó mozdulástes mívelt vóna mind ennyi veszedelembenes, hanem az szegény naderspán Báthory István, ki az ujonnan megnyert naderspánságban még elég nyomorú volt, az a mi kevesen felgyülhetött volt, az király udvara népébe valamit, és egynehány úr népét, és valami kevés vármegye népétes, és a mellé valami parasztságotes mellé vevén, mintegy tizönhét vagy tizönnyóe ezer emberrel az Ópétervárádjánál az Dunaparton, Pétervárádja ellenébe szállott vót táborba. És jóllehet hogy semit Fejírvár oltalmának, és Szerémnek, hogy el ne pusztították vóna, nem használt, de méges ennyit használt volt, hogy Szerömön kivöl rablani nem mertek kimenni, és az vizön való erőes feljebb a Dunán Karomnál nem mert felmenni; aztes használta vót, a végvárakbul, a kik Szerömbe vótak, mint Pétervárádja, Ujlak és az egyéb Szerömbe való várakbul a benne valók ki nem futottanak vót, mert ha

ő nem vót vóna azzal a keves néppel, és ő nem biztatta vóna őket, nem sok várba marattak vóna meg, annyira elrémeltök[1]) vót, és még akoron császár egész Szerömöt megvette vóna, és az több részébenes az országnak nem kicsin kárt tött vóna.

Az erdélyi János vajdánakes vót népe, jobbes többes a naderspán népénél, ki Lippa táján szállott vót az ő népével, kit mind a király smind az urak kérték, hogy a gyülölségnek hadna az ollyan szükségbe békét, és nízní az országnak, az ő hazájának, és a körösztyénségnek veszedelmét, és menne alá naderspán mellé, és egymás segétségével szolgálnának az országnak és királynak; ki kölöm-kölömféle fogásokkal és magamentésével mentette mindenkoron magát, és nem hogy oda ment vóna, sőt inkább titkon a törökkel értelme vót, és barátságot tartott vele, és minden hírrel tartotta, hogy jüvendőre az ő szándékának és kivánságának eleget tehetne; az uraságnak kivánsága azt míveltette vele.

Naderspánes megértvén a császár elmentét, Péterváradjába és Rednekbe valami drabantot vetvén, Budára megyün királyhoz, Thewrewk Bálintot és a Swlyokokat Fejírvár veszedelmeért, és hogy királynak meg nem akarták vóna adni, midön kérték tőlök, és népétes bé nem akarták vót venni, hitlenné vetik minden nemzetségökkel egyitömbe, jószágokat király keze alá hagyják, kiket János vajda, a mint biztatta vót őket annakelőtte és tanácskoztatta vót őket mind király ellen, az urak ellen, és az egész ország ellen, hozája fogatta vót, és nagy sok ideig az ő ótalma alatt tartotta vót őket, és mindennel táplálta vót őket, mindaddig még esmeg mind királytul, az országtul

[1]) Ugy látszik, tollhibából ‚elrémöltek' helyett.

mindnyájoknak fejeknek és jószágoknak kegyelmet szörzött vót, kiknek sem király sem az ország nem örömest kegyelmeztek vóna meg, hanem megbintettték vóna őket érdömek szörint, de látták hogy hozzájok sem férhetnek, nemes tehetnek egyebet, megkegyelmeznek.

Ellyen gonosz urak alatt és idejükbe, az ő gonosz igyenetlenségek miá, és nem-hozá-látás miá nagy gonosz szertelenől,lött vót ellyen fő végháznak veszedelme, ki nem csak Magyarországnak, de mind az egész körösztyénségnek kapujának mondathatott vóna bizonyába; a mint azután való időes naponként megmutatta vót, kiből azután a császár nemcsak Magyarországba tött dúlást és rabolást, vérontást, de még Németországbaes, Bécsországba, Korontalyba és Stíriába elég romlást, vérontást mívelt vót, kiből ha Isten a szegény körösztyénségre rejá nem tekint, nagyobbates szándékozik mívelni, és egész Európának veszedelmére igyekezik.

Ez vége lett vót az jó Landor-Fejírvárnak, ki alatt annakelőtte való jó magyarok idejébe szántalan sok ezer pogánnak esött vót feje el, viszont esmeg abbul sok jámbor keresztyénnek mastani időbe.

III.

AZ CSÁSZÁR ELLEN VALÓ CONJURACIÓNAK KINYILATKOZÁSA.

Midőn szultán Musztafát császár megölette, minekelőtte még császárhoz bément vóna, egynehány fő jancsár ment vót az jancsáraga hirinél köl szultán Musztafához, congratulálkodni és reverenciát neki tenni, hogy valami ajándékot vehettek vóna tőle, mely jancsárokat, midőn imár Musztafát megölték vóna, Hrusztán passa az jancsárokat mind mazullá[1]) teszi, kik közzől egyik jancsár fiu vót, az többi achamoglanbul lött jancsár vót, kik megbusulván, hogy mazullá tötték vóna őket, mindnyájan Kuzul bashoz szöknek, az egyiktől megválva, a ki jancsár fiubul lött vót jancsárrá. Az nem akar Kuzul bashoz menni, hanem hogy dervissé legyün, egy sehhez megyen a dervisek közzí, és midőn ott az sehnél egy jó falka ideig lött vóna, és kedve szörint szolgálta vóna (a seh a törököknél szent gyanánt tartatik, nagy religiosus embernek, mint minálunk egy apát ur), vélte az seh, hogy az jancsárbul lött dervis a rajta lött boszuságbul tiszta szívvel gyűlölni a császárt, hozá hívja és mond neki: Ím én teneked két levelet adok; menj el, e két levelet vidd sah Tahmaznak Kuzul basnak, ki téged megajándékoz jó módon, és emberrées te szön. Az a két levelet elveszi, és midőn elindult vóna a levelekkel, gondolja magában: hogy nem jó vóna neki szerencsára a levelekkel oda menni, nem

[1]) Azaz: ‚tisztökből kitette.‘

tudván mi legyen a levelekbe; megnyitja a leveleket, hát a levélbe a vót irva: tudjad hogy ez embert én bocsátám hozád, kit hogy jól megajándékozz, igön kérlek, és tégy jól vele, mert megérdömli. Továbbá tudjad, hogy rivid nap az császár fejites neked köldöm, kiért igön vigyázok éjjel nappal, ki ett nem messze hozám vadász minden nap, kevesed magával, hatvan hetvened magával; imár im vagyon ett nálam titkon több hatszáz embernél, és ezer embörre való fegyveremnél több vagyon, csak időt várok hozzá, hogy megmívelhessem, kit, hiszöm, hogy rivid nap megmivelhetönk a te kivánságod szörint.

E levelet látván az dervisből lött jancsár, gondolja magába, hogy ellyen dolgot öneki nem gonosz vóna császárnak vinni, és őneki megjelenteni, ki őneki fejibe járna. És midőn császárhoz ment vóna, találja császárt vadászatba, kinek midőn köszönt vóna, császár megkérdeti, micsoda ember vóna és mi dolga vóna. Ki a választ adja császárnak: én jancsár vótam előbb, és mazullá töttek vót, és im mast dervissé löttem; de ím én két levelet hoztam a császárnak őmagának, kit szökség hogy őmaga megolvasson. Császár a levelet elvéteti, és midőn megolvasta vóna, elcsodálkozik rajta, és hozá szólitatja a dervist, megkérdi, hol vette vóna a leveleket. Amaz megmondja neki minden kezdetét a dolognak, hogy mint lött vóna dervissé, és a sehnek jól szolgált vóna, és ő adta vóna neki a leveleket, és látta vóna, hogy császár ellen vónának, nem akarta vóna oda vinni, hanem császárhoz. Meghagyá császár neki, hogy sohová ne menne; császáres azon helyen megtér a vadászatbul, senkinek semit nem szólván. Másod nap egynehány ezer emberrel az őmaga ud-

varabeli néppel megyün oda az seh házához, és az sehet kihivatja, és neki adja a két levelet, mondván: Lássadsz-e e két levelet, ki levele, és mi vagyon a levélbe? Az seh hogy meglátja, megesmeri az ő leveleit; az embertes előállatja[1]) a kinek adta vót a leveleket. Amaz nem tagadhatja, elijed; császár mindjárást megfogatja mind őt smind a kik vele vótak, és béköld az házakba, és a föld alatt találnak rejtekboltokat sokat, kikbe többet találtak hatszáz embörnél az boltokba, és fegyvert többet háromezer emberre valónál, puskát, kézivet, kopját, gerelyt és afélét. Kiket midőn császár eleibe hoztak vóna, megbeszélik neki, miképpen gyüjtötte vóna őket a seh az császár veszedelmére, és hogy még kivöl még ennél többenes vónának. Kiket császár mindönött megkerestetött, és mind megfogdostatta őket, többet három ezer embernél; mastes mindönött keresik őket, és még azt mondják, hogy meg nem öletött vóna bennek csak egyetes, hanem mind fogva tartatja őket. Az dervisnek kedig nagy sok ajándékot és nagy tymarokat adott. Mast úgy beszélik, hogy ellyen dolog tertént vóna az császáron.[2])

---

[1]) A császár, t. i.

[2]) Következik Verancsics Antal kezével: ‚Constantinopoli 26. jan. 1555.‘ Hátul a negyedik üres lapon Faustus kezétől: ‚Conjuratio Mustaphae contra Sulimanum imperatorem, patrem suum.‘

IV.

BORNEMISZA TAMÁS

BUDAI POLGÁR. *)

*) Faustus kezével.

Im egy emleközetet irok, 40. és 41. esztendőben minemü veszedelöm lett Magyarországban, és Buda mimódon jutott török Szulimán császár kezében, kiben nagy részében inkább mind ott voltam.

János királnénak Izabella asszonynak 40. esztendőben julius hovában Budában egy fiu magzatja lűn, kit az keresztségben Jánosnak nevezének.

János király magyar király Erdélben Szászsebesben meghala, testét az urak Petroyth Péter, frater Gergy kencstartó, és Thörök Bálint nagy haddal Budára hozák, onnét Fejérvárban vivék, tisztességgel eltemeték.

Gróf Miklós [1]) Budára jüve küvetségen Izabella királyní asszonyhoz, és az neminemű szörzés és kötés János király közett és Ferdinandus király között volt, hogy János király halála után az magyar királyság, minden hatalom kivévén, esmeg az magyar királyság Ferdinandus királyra szálljon, és Izabella királyné asszonynak, és az ű fiának tartozzík Ferdinandus király az János királynak tulajdon jószágát megszabadétani, két esztendei alatt tellességgel éppen.

Ezalatt Izabella királyné asszonynak, és az ű fiának János hercegnek Magyarországban tisztességes helt adjanak, az hol fiával megmaradjon.

[1]) Salm Miklós.

Gróf Nikola ezzel Budába Izabella asszonyot meguszolá Ferdinandus király akaratjábul, és adnak vala lakóhelt Izabellának Pozsont és Nagyszombatot, minden tartományával, és egész 25,000 forintot minden esztendőben életére, mig az János király jószágát megszabadítják Izabella asszonynak.

Ez szörzésen erömest megmarad vala Izabella asszony, de az magyar urak semmiképpen nem engedék, azok, az kik soha az igenességet és Magyarország békességét nem kevánták.[1])

Végre hogy ez szerzés véghez nem mehete, Lénárt Filsz király hadnagya valami néppel Bécsországból[2]) alájüve, az magyarok ezekkel Visegrádot megszállák, megvevék, az óbudai mezőre szállának, Buda ellen sáncot vetének, de ecer sem lüének, mert látták, hogy nem elegek az megvételre, és az haddal visszatérének, Tatát megvevék, Fejérvárat megvevék. és az had leszálla.

Ugyan János király halálakoron Werbecsy Istvánt, és Eszéky Jánost pécsi püspeket török császárhoz beválaszták az magyarok, kik oly számos küvetséggel jüvének meg török császártul, ki miatt jüvendő esztendőre Buda elvesze, és egisz Magyarország mind lassan-lassan utána vész.

Ugyan ez üde alatt Pryny Péter és Frangapán kalacsai érsek és többen az urak, Izabella királyné asszonytul elállának többen az urak, ki Ferandos király hivségére állának.

41. esztendőben.

Esmeg aprilisban Ferdinandus király minden

---

[1]) Faustus kezével: N. B.
[2]) „ ‚Austriából.‘

erejit, németet magyart, mind vizen mi[1]) szárazon indíta, kik az Dunán és az földen nagy erővel Ó-Buda mezeire szállának, onnét Buda alá szállának, az madárhegyről sáncot vettetnek, és Buda várát és várasát igen kezdék töretnie.

Budában penig valának akkoron ellenurak: frater Gergy kencstartó, Petroyth Péter tömesvári ispán, Werbechy István, Markos Péter, Battyány Orbán, egyéb nemességgel és hadakozó népekkel.

Ugyan ezen időben jüe Budára, lengyel királytul két fű lengyel követ, Izabella asszonyhoz, kik akarának békességet szerzeni Ferdinandus közett; eznek az dolgát ti kigyelmeteknek sok beszéddel irhatnám meg, mint jártanak.

De csak ti kigyelmetek revideden megértse: mikoron az magyar urak, kik Budában voltanak, kik az ország megmaradásának az mit nem kevántanak, mint hogy az ű gonosz bosszuságokat az németeken kitehessék.

Mikoron látták volna, hogy az lengyel urak az békesség dolgát igen futnak Izabella között és Rogondorf közett, mert minden napon az lengyel urak Buda várából kimentenek Ó-Budára, az német táborban, Rogondrofhoz, estig az békességre ott traktáltanak, estve esmeg Buda várában királyné asszonyhoz bejüttenek.

Ezt az magyar urak hogy meglátták, az Werbecsy István házához gyülének, és az két lengyel urat az Budavárból kihivatták, mint ha valami kérdések vóna tűlek; hogy közikbe jüvének, mindjárást

[1]) Faustus kezével: ‚s mind.‘

az urak: Petroyth, Werbecsy, frater Görgy, Battayny, Markos Péter közbenfogák, mint 200. puskással, és az Buda kapuján, kit szent János kapujának hínak, kitolák üket az kapun, és jámborok nagy pironkodással Ó-Budára az német táborban menének.

Ez dolgon Izabella királyné asszony megharagvék, hogy az ő atyja küvetin illyen nagy küssebbséget tettenek, és mindjárást fölkészüle, hogy morhájával, fiával, szolgáival Budábul kimenne az német táborban, és szekereit fölrakatta, lovait szekerekben befogatta.

Mikoron az urak, kik akkoron Budában valának, ezt látták volna, mindjárást Buda várában tanácsban gyülének, királyné asszonyt kezikben hivaták, sok szép szóval, sok könyörgéssel szólának nekie, de az Izabella asszony ebben semit nem fogada.

Hanem illyen feleletöt ada nekik: az én uram János király mihent megholt, ottan minden ketölességbül megmentém, immár most nekem senki nem parancsolhat, azmit akarok, azt mívelem; azért látom, hogy törökké akartok lenni, és mind engem mind fiamot, az országot, Budát török kezében akarjátok ejteni.

Ez okájért kimegyek kezületök, mert én inkább akarok, mig élek, mind az én fiammal keresztyén fejedelöm foglya lenni, hogynem az én fiam török császár után király legyen, és én királyní asszony legyek; mert látom, hogy ti az én színem alatt akartok minden hatalmat cselekedni.

Mikoron az urak ezt hallották vóna, sokat halgattanak, végre kencstartó frater Gergy erre igy felele Izabellának: vesztegyjelen te fölséged, kérünk szép szóval, mert ha az kérésnek nem engedsz, eggyütt oly dolog fog rajtad esni, kit nem erömest látsz.

Mikoron Izabella asszony ezt hallotta vóna, hogy ugyan hatalommalis ütet megtartanák, mindjárást nagy sirást kezde tenni, és az uraknak semmit nem szóla, hanem az tanácsbol közzülek sirva kimene.

Ez dolgokat ti kigyelmeteknek sok beszéddel köllene megirnom, mert ezekben mind ott forgottam, de az üdő nem engedi, jóllehet immár Magyarországban nem sokan vadnak, kik ez dologról illen módon megemleközzenek, mert mind elhótanak.

Mikoron ez dolgok immár mind meglettenek volna, más napon Izabella asszony az budai birót Turkowyth Miklóst hivatta mind tizenharmad magával, kik között én Bornamysza Tamás egyik vótam.

Az budai birót megkérdé: hogy kinek volna tiszte? az budai biró igy felele: senkinek egyébnek, hanem te felségednek, az te fiadnak.

Ezt hallván az királyné asszony, mindeniknek kezeket fogá, mindnájan megesküttek, hogy üneki az biró és az tanács minden híséggel lennének; és erreis ajánlá magát, hogy addig nem nyugodnék, mig nem az ü fejével, az ü szabadulásával az Buda várasát, az sok jámbort megszabadítaná.

Eztis mondá az több beszéd között: ugy gondoljatok rejá, hogy ezek az árulók engemet és

az országot régen elárultak, csak hogy ők uralkodhassanak. Akoron ez válaszszal jövének ki királyné asszonytul.

Ebben egynehány napok elmulván, ismeg Izabella asszony kiizene az tanácsnak, hogy gondot viselnének az megszabadulásra, mert én fogoly vagyok, ugymond.

Az tanácsbul két polgárt választanak Izabella asszonyhoz, Bácsy Ferencet és Syry Imrehet: e ektül az királyné asszony ezt izené: hogy az németekhöz kiküldjenek, és velek megszörződjenek, és Budát kézben adják az köresztyén fejedelömnek, hogy pogán kezében ne jusson; mert én nyilván értöm, ugy mond, hogy ezek Budát pogánnak akarják adnia.

Ez szót hallván, az királyné asszony akaratját, és az pogántul való rettegést megértvén az tanács, végezé, hogy az némethöz kiküldene, és mindent végezne velök az megmaradásról.

Egy embört kiküldének éjjel titkon Budábol, és Rogon-droffastul hetlevelet külde azon éjjel, hogy valamit Izabella asszony, az váras kivánna az megmaradás felől, irják meg, mindent kész királyi pecsét alatt, keze irása alatt megadni, beküldeni.

Ezt titkon Izabella asszonynak hirré tevék, kin az királyné asszony igen örüle, és Istennek hálát ada, hogy Buda töreké nem volna, hanem köresztyén kézben esnék.

Az mi kivánsága lőn királyní asszonynak az ő megmaradása felől, és az országnak megmaradása fölől, mindent artikulos szerint megirának, és titkon kiküldék Rogondrofnak, kire Rogondrof min-

denre hit szerint fogadá, hogy kisz király kezében megadni, és Frandos királylyal meg köll firmáltatni, erősítetni.

Ezeknek penig ez artikulosoknak mássa ez napiglan nálam vagyon az Rogondrof kezeirása alatt.

Szent háromság nap után hetfűn két ember, egyik tanácsbeli Bornamysza Girgelt, másik Korcholás Pétert kibocsáták éjjel Budából, hogy 600 magyar puskást, és azután két zászlóala lancot be hozzanak Budában, és azután az egész hadat, ki királyné asszonynak mind akaratjával volt; kik mikoron Rogondroffhoz mentenek volna, ottan kész lett reá, de semmiképpen magyarokat nem adott, hanem két zászlóalla lanckenest, kik előtt zászlótartóul tette az fiát, kik az bódog asszony cinterimen az kis kapun bejüttenek Budában az Buda piacára, de az Rogondroff fia az zászlóval bé nem ment, hanem kinn maratt volt, ezt az lancok hogy látták, hogy sem dobjok, sem zászlójok nincsen, mindjárást esmeg, senki nem üzvén, kifutamának.

Igy veszté Rogondorff Budát el az magyaroktul és mind egész kesztyénségtül.

Mikoron ezt frater Görgy meglátta volna, hogy ez dolog igy esett, mindjárást sokat az polgárok közül megfogata, némellyeket erősen megcsigáztata, nímellyeket fogságra vete, és némelylyeknek házokat földulatá, minden morhájokban zsákmánt tétete, egyet az tanácsbeliek közül, Báchy Ferenc dejákot az Buda piacán négygyé vágatta.

Nékik[1]) ezek közül elszaladának: Palchan Péter, ki akkoron Budán kisbiró volt, és Bornamysza Gergel tanácsbeli polgár, Bor[2]) Tamás tanácsbeli polgár, Korcholás Péter, Bajuszus Tamás, Báchy Benedek, ezek Budábul, kiknek morhájokban zsákmánt tűnek, hanem Pachan Péter feleségét és morháját őrizet alá vették.

Ezenben császár Budára juta, az urak kikészülének Samborjára nagy kevélységgel, és mikoron nem volna azannyira[3]) ajándokok, kivel császárt, az török urakat ajándékoznák, az én házamra, Bor Tamás házára küldék Battyány Orbánt, Markos Pétert, hogy az mi üstet, aranyat, selöm-morhát, aranyas atlacokat találnának ajándokra valót, mind elvinnék.

Isten tanu benne, hogy házamra jüttek; aranyas kupákot, jeles arany láncokat, ezüst mivet, selöm-morhát, aranyos atlacot, kit ajándokban vittenek ki akkoron császárnak az én házambol, többet tett tizenegy ezer forintnál.

Ezzel nem elégettenek, hanem feleségem, gyermekem, császárnak atták rabságul. Kire az basa ellenfeleletet tött császár képében, császár akaratjával ezt mondá: hogy az török császárnak oly nagy eröme vagyon mast, hogy Budát fegyvernékül vette meg, hogy mindennek megkigyelmezött; ez mai napon, ha tulajdon atyját elte volna meg, mindennek kegyelme vagyon.

---

[1]) Azaz: nehány. Faustus ezt nem értvén, igy módosítja: ‚Az kik.‘

[2]) Azaz: ‚Bornamysza.‘

[3]) Faustus pótlása: ‚Való.‘

Igy lött az én feleségem fejének, gyermekimnek kegyelme.

Mind ezeket penig egy örök emleközetért irtam meg, mert ezek mind igy voltanak, kinek csak fél részét sem irtam ki; ha ki penig kilömben mondaná, bizony vétket tenne az jámbor beszédében. Azért ez legyen az vége.

TOLDALÉK.

I.

LEVELEK.

A. Nagy Jánosnak, Komáromban 1558. october 21-én kelt levele egy Nagyságoshoz, ki azt Verancsicsesal közölte.

B. Verancsicsnak, Egerből 1561. aprilis 14-én Mehmed hatvani szancsákhoz adott levele.

C. Musztafa pasa budai helytartótól szabad jövetmenet-levél Verancsics Antal és Teuffenbach Kristóf számára. Kelt Budán, 1567. junius 4-én.

D. Musztafa pasa budai helytartónak Budán 1571. aprilis 6-án egy Tekintetes és Nagyságoshoz adott levele, melynek Verancsics számára párja vétetett.

E. Verancsicsnak, Ujvárból 1571. julius 9-én az esztergomi béghez adott levele.

A.

Magnifice domine, servitiorum meorum perpetuam commendationem.

Annakelőtte akartam nagyságodnak ez hírt tudtára adni, de miért hogy kételkedtem benne, és bizonynyal nem tudhattam, és ez okáért nagyságodnak meg nem irtam annakelette, de imár nagyságodnak ezt bizonynyal irhatom, hogy ez estve egy kalamár jött ide, ki ott alatt Váczott volt, és szemmel látta, hogy a mely törökek onnan voltak az több haddal, annak hasonfele mind odaveszett, az fele megjött. Ismeg ma jöve fel lábatlani biró, ki ott alatt Budán volt, és az azt beszélé, kit ott szemével látott, és kit ott az terekektül filével hallotta, hogy az Velichan bék vitte volt oda fel Kassa felé az terekeket. Az minemi népe oda vagyon ő felségének arra, és amazokít eszekben vették volt, és minden felel leseket hántak volt, és készen várták; az terekek kedig három nap és három éjjel mind mentek innen oda, és amazok hogy kiészen várták minden felől, csak kereskeröl vették, és az dervisbék volt elöljáróban, az mind népestöl ottveszett, az hatvani békis mind népestöl ottveszett, és ezenképpen minden végekből sokan ottvesztek, és budai törökeket, kit szemével láta, ki gyalog jött meg, ki lovon, ki sebes, ki hajdon tar sebvel, toábbá az őmaga passa népe,

kik az ő kenyerét ették, azokban hatvant számláltak, hogy odaveszett. És azt beszélé az ember, ki oda volt, és másis, hogy ott az minemi helyen az harc volt, azt mondotta, hogy egy mílfeldig, a ki reá akarna gondolni, nem sokat vétene, hogy mind holt testre nem hághatna, és az passa ezen megboszult, hogy ezenképpen vesztek. És az Velichan békért azontol köldett, és hozzá hivatja; az is négy sebbe szaladott el. Én azt hiszem, hogy a mint az ember ott értette, énnekem azt beszélé, hogy az passa annyira haragutt reá, talám azontul levágatja. És azt mondotta: én nem tudom miképen én megmaradhassam imár az én passaságomban; és mindenött meghatta minden végbelieknek, hogy mindenik készen legyen. Im valahová de elmegyek, és valamit míelhetek, mindent míelek, vagy elveszek avagy hová leszek. És az ember azt beszélé, kit az ő hiszpahiajoktól hallotta, hogy az passának ide fel Győr felé és mireánk vagyon szándéka. Azért erről lássa nagyságod, mit kell gondolni nagyságodnak. Isten tartson nagyságodat. Dat. Comaronii 21. octobris 1558.

Az pesti vajdais mind az jobb része népével elveszett.

Ejusdem V. M. Do.

servitor perpetuus
Stephanus Nagy.

(Egykoru másolat.)

(Az ütközet, mint Bebék, Telekessy és Pető Jánosnak ‚in castro Szendörő 16. die oct. 1558.' Ferdinandhoz adott levelökből láthatni oct. 13-án történt: ‚apud possessionem Kasza prope fluvium Sajó.')

B.

Ad zanchacchum hatvaniensem Mechmettum.

Azt olvassok szentirásban, hogy miképen menyországban az apját fia böneért, sem az fiát apjáért nem bintetik, azon módon ez világi törvénben is nem szoktak sohult senkit más ember vétkeért és böneért megböntetni. Azért ha teneked valamit vétett az vitézlő szemíl Káthay Ferenc, te tudod azt, micsoda dolgod volt vele, és őtet keressed nem minket, sem az mi kapitáninkat, kik teneked mivelönk egyetembe semmit nem vétöttek.

Annakokaért mert az Haszon-oda-bassy szabadulásáról és sarcolásáról teneked egynehán vitézlő agáiddal minálunk hitleveled vagyon, kivel kötelezted magadat azon agáiddal, hogy minden okvetetlen az napra minekönk az Haszon-oda-bassy sarcolását éppenséggel meghozzad, jól meglássad, hogy az hitödet meg ne szeplősitsed, mert nem illik mirajtunk venned, az mivel Káthay Ferenc vagy valaki más adós teneked, kinek csak mivelönk szerzedése és hitfogadása vagyon. És azokáért, mit minekönk fogadtál, minden igazság szörint tartozol minekönk megadni.

Az Káthay Ferenc penig mert Magyarországban jó, fő, jámbor és nem szegény nemes ember, soha ne higyjed, hogy az jó névre és tiszteségére gondot ne viselne, és nem vigyázna az ő tekéletességére, va-

lakinek mit hit néköl is fogadott avagy fogad. Söt inkább senki egyéb oka minekönk nem volt, hogy az Haszon-oda-bassyt az te hitedre és az te agáidrais elbocsátók, hanem csak őmaga Káthay Ferenc. Mert mi igen jól megesmervén az törököknek természetit, erkölcsit, törvényit és minden okosságát (megbocsásd minekönk), de zálog néköl semmiképpen nem akarjok vala elbocsátani. Ugyan ezen török fortéltul félvén, a kibe erőlködel minket ejteni.

De mert mikezöttönk több dolgok is eshetnek, nemcsak az mastani, az Haszon-oda-bassyé, kérönk tégedet mint ellyen fő szemílt és szomszédunkat, ne véts eféle móddal minekönk. Mert mi keves pénz néköl nem nyomoroszunk meg, de inkább temagadnak vétket és oly személnek kárt tehetsz, kit azután nem venníd föl egynehán ezör forintért.

Továbbá, ha mégis azt míeled a mit irtál, tudjad, hogy itt levén minálunk hitleveled mellett jó zälagunk, megvehetjek az mi kárunkat.

Végezetre, ha így akarsz ennekutána is mivelönk cseleködni, apádnak minket többé ne nevezz, mert mi es szép szót tudunk adni, de senkit csalni nem szoktunk. Isten kegyelmedet tartsa egészségbe. Költ Egerben 14. napján aprilisnak 1561.

(Veranesics kezével javított minutából.)

C.

Az nagyságos Trauczon[1]) Jánosnak és romai császárnak fő követinek orátorinak.

Mi Musztafa passa Budán az hatalmas császárnak fő heltartója és gondviselője ez országban.

Tekintetes és nagyságos úr, nekünk szerelmes barátunk, köszönetönket és barátságunkat ajánljuk te nagyságodnak.

Megadák minekünk az nagyságod levelét, melyet írt te nagyságod az római császár akaratja szörint, 4. die junii, kiben jelönté te nagyságod az tisztösségös ajándéknak beküldését jelös fő követök által, az egri pispöktül Antal pispöktül és Teufenbach Kristóftul. Jelönté eztis nagyságod, hogy az mi kegyelmes urunknak, az hatalmas császárnak volna hitlevele ű fölségénél, mitűlönkis ugyan azon hatalmas császárnak hitlevele szörént kivánna nagyságod ez személyöknek hitlevelet, mely hitlevelönk mellett mindön készületökkel ünmagok, lovok, jószágok, szolgájok békével járhatnának.

Mastan azért fogadjuk az mi hitönkre, tisztösségünkre, hogy senkitől semmi bántások nem leszön sem ünmagoknak, sem marhájoknak, sem szolgájok-

[1]) Azaz: ‚Trautson.‘

nak, semmiöknek, és mindönütt nagy tisztösséggel fö emberink által késértetjük; ebben te nagyságod semmit ne kétölködjék. Ennek bizonságára adjuk az mi pöcsétös hitlevelönket. Isten tartsa meg nagyságodat. Datum Budae 4. die junii anno domini 1567. Jüjenek és mönjenek.

(Török alá- vagy inkább mellékirás. Eredetiből.)

D.

Mi Musztafa passa az hatalmas török császárnak fö heltartója Budán és gondviselője Magyarországnak.

Tekentetes és nagyságos úr, nekönk szerelmes szomszéd barátonk, köszönetönknek és barátságonknak ajánlásának utána. Hiszszük hogy hiretekkel vagyon az erdélyi király halála, ki ezelött ugymint 19. vagy 20. holt meg; és minket csoda hirekkel értetnek, hogy mivel Erdélyhez közel való várbeli kapitányoknak meghattátok volna, hogy valami inditást tennének Erdélyre. Ennekelötte, hogy Szentmiklós alá jöttenek valais, sokszor azt irtátok, hogy nem ti akaratotokból mentenek volna, jóllehet ha valami nyereséggel járhattanak volna, talám ti akaratotokból lött volna az indulat, de az mind muljék el, elis mult. Hanem mostan mi azon kérönk, hogy az

végbelieknek, főképen Erdélyhez közel valóknak erősen megparancsoljátok, hogy vesztegségben legyenek, miért hogy Erdélyis az mi kegyelmes fejedelmönk jószága; mostan pedig ebből megtetszik, hogy ha hiven akarjátok az mi kegyelmes fejedelmönkkel az frigyet megtartani, tehát minden ellenkezőknek inditásit leszállitsjátok, kit az mi kegyelmes fejedelmönk és mi jó neven vehessönk tőletek. Ha pedig ugyan az szándékok, hogy valami háboruságot inditsjanak, bizonyába semmit vele nem nyernek, mert hiszszük bizonynyal, hogy egy holnapot nem ér, Erdély határába ötven azvagy hatvan ezer tatár beérkezik; más az, hogy ismeg az erdélyiek az mi kegyelmes fejedelmönk jóakaratjából önnönmagok között az urak közzül választottak fejedelmet közöttök magoknak, kik ő fölségét mindenben hiven akarják szolgálni. Azért ha mit indítnakis, magoknak tesznek kárt vele. Isten éltesse nagyságodat. Budae, 6. die aprilis 1571.

(Egykoru másolat.)

E.

Ad Strigoniensem Beghum.

Az kegyelmed levelét megadák minekönk. Az kegyelmed békességnek megtartására való intését jó neven és jó kedvvel vöttük. Egyéb gondolatonk sincsen mostan, hanem hogy az békeség, ki két felséges császár között vagyon, megtartassék. Az kinek bizonságára ez vagyon, hogy az mi szolgáink sok időtől fogva kinn nem voltak. Noha elég okonk titöletek volt, mivelni valamit. Mert az ti vitézitek választig nyargalnak és rabolnak imitt amott, miképpen tegnapis három farnadi emberinket fogtanak, azelőtt egy drabantonkatis szintin közel ide az várhoz. Nemis most számláljuk kegyelmednek az Tury veszését és egynehán személ Győrnél való fogását, Gedő várának is elvételét, kiknek nem kellett volna lenni, ha bizonynyal és igazán békeséget megtartjátok. Mindazonáltal az mi végeinkben mindenütt az szolgáló népeink vesztegségben vadnak. Azért kegyelmed lássa, ha minket vagy kegyelmedet inteni kell az békeségnek tartására. Miért pedig azon békeségnek mi szerzői voltonk, bontói nem akaronk lenni. Mely okáért kérjükis kegyelmedet, hogy ne bocsássa ide stova rablóidat, mert az mi urainkis igod nem kez-

dik azokat szenvedni. Egyébképpen mi kegyelmednek jó szomszédi akaronk lenni, hogy pedig ez kegyelmed intése igaz legyen, kilije meg nekönk az farnadi embereket és az drabantot, kit vehessönk jó neven kegyelmednek. Kinek jó egészségét kevánjuk. Ujvárba, szent Jakab havának 9-ik napján 1571.

(Verancsics titoknokának minutájából.)

II.

VITA PETRI BERISLAVI BOSNENSIS, EPISCOPI VESPRIMENSIS, DALMATIAE, CROATIAE, SLAVONIAE, BOSNAEQUE BANI etc. JOANNE TOMCO MARNAVICH BOSNENSI, CANONICO SIBENICENSI, AUTHORE.

Illustrissimo ac reverendissimo d. d. Georgio Drascovich abbati de Porno, etc. Joannes Tomco Marnavich. F.

Superiori anno, dum more consueto placidiorem anni partem peregrinationibus exigo, apud amicum hominem in Dalmatia obsignatorium annulum felicissimae memoriae Petri Berislavi Vesprimiensis episcopi, summi Hungarici regni, christianaeque reipublicae herois, nihil minus cogitans animadverti; cujus aspectu veneratio quaedam tanti viri animum mihi incessit, desideriumque ingens illum ab amico, quibuscunque possem prece, pretiove obtinendi: nec diutius laboravi, ubi enim ille bonus vir, qui praeter aurum et episcopalia insignia, nihil in illo suspiciebat, mei voti rationem accepit, humanissime mihi eundem dono obtulit, ita tamen ut donum in damnnm non transiret. Eum tibi, vir illustrissime, ipso exordio meae erga te perpetuae observantiae, tanquam rem illustrissimam Romae ostendi, quoniam non solum obsignatorius, ut gemma indicat, sed annulus, quo pro summorum magistratuum munere, quibus Petrus fungebatur, apud suos exterosque obligandae suae fidei argumento regio more utebatur, esse constabat; indicio sunt praeter memorata insignia, litterulae

quaedam interiori circulo eleganti schemate duobus ramis olivae innexae, ejuscemodi notis: Pignus Fidei. Dum Romae immoror apud amicum sat tibi notum, chorographiam egregiam eorum locorum, quos ipse Petrus summa virtute Turcarum immanitati subtractos, regno regique, cui strenuam navabat operam, immortali laude, quoad vixit, servavit, casu inventam facillime impetravi, quam quia praeter urbium oppidorumque elegantiam, itinera omnia, quae a maritimis urbibus ad mediterraneas arces, aliaque loca Petri imperio commissa ducunt, deligentissime notata exhibebat, suspicatus sum eam posse esse graphidem, quam idem Petrus per suos nuncios Leoni summo pontifici, rebus ejus unice faventi olim transmiserat; cum praesertim omnia illa loca, quae tunc temporis ad Petri banatum pertinebant, ejusdem Petri bani nomine extant inscripta. Cum ergo et annulum et graphidem magistratus tanti viri admodum exigui temporis intervallo contigisse animadverti mihi, qui pridem desiderio noscendarum rerum nostrarum, ejusdem Petri res gestas ex diversis authoribus, imprimis vero ex Joannis Statilii Transsylvani episcopi, Nicolai item Statilii, necnon Antonii Verantii Strigoniensis archiepiscopi, aliisque eorum temporum scriptoribus carptim excerptas tenerem, existimavi memoriam tanti herois, annuli sui graphidisque simul invento, post centum annos, indigno silentio ab illius occasu decursos, aliquid officii a me, vel eo nomine, quo aviam ejus Stoyslavam ex familia mea Marnavich editam non ambigebam, jure merito exposcere. Quamobrem cum hoc biennio, quo plurimis humanissimis litteris a te mihi datis viva voce satisfacere decreveram, inopinata impedimenta tui visendi mihi

facultatem ademissent, vitam Petri Berislavi, quam omnes fere scriptores, qui res Hungaricas attigerunt, levi vel nulla praeteriere memoria, quamquam tibi praesenti hactenus communicare non valui, quo illa eruditissimas elucubrationes illustrissimi avi tui materni D. Istvanfi, in supplemento Hungaricae historiae, si ita res posceret, ditare posses oportune, hisce pagellis praestare contendo, eo majore debito, quod vita tanti viri, qui inter alios magistratus amplissimos abbatiae quoque de Porno titulos cum administratione gessit, nulli melius quam tibi, ejusdem sacrae dignitatis possessori congruere videbatur. Vale. Kal. Augusti M. DC. XXI. Christi nati anno.

Vita Petri Berislavi.

Petrus, Berislavorum familia genitus est, quae inter Bosnenses optimates extitit antiquissima, ex ea enim prodiit nobilis ille Tarpimirus, qui sub Jurico Bosnensi bano, olim Colomanum regem Hungariae, Venetorum triumpho ex Dalmatia reportato, Bosnensem patriam invadentem, magno regiae gloriae [1]) decore fusum finibus submovit, cujus rei gratia a Jurico Dobor arcem validissimam, qua Bosna fluvius Savum irrumpit, virtutis praemium perpetuo posteritatis beneficio accepit. Hujus posteritas virtute ingenita totam illam terrae plagam, quae Bosna Ukrinaque fluminibus ab oriente et occidente sole sub Savi alveum alluitur, Bosnensium principum munificentia partim, successione haereditaria partim obtinuerunt, donec irrumpentibus Turcis vertere solum coacti sunt. Post Tarpimirum per longa temporum intervalla apud scriptores, pau-

[1]) Talán: ‚dedecore.‘

cos, eosque pacis potius quam belli artibus insignes habeo, Martinum tamen Ludovici regis Hungariae, et Stephani bani Bosnensis ejusdem soceri decimo tertio saeculo domi forisque nobilem fragmenta rerum Bosnensium testantur. Huic superstites fuerunt Berislavus, Petrus et Joannes filii, qui egregiam operam Dabiscae, Ostoyaeque, Bosnae regibus navarunt, perque ea tempora viriliter Turcis resistendo, qui capta urbe Zvonik ad Drinum fluvium, Bosnae Rasciaeque limitem, ibidem sede fixa sanzaki sive praetoris domicilium statuerant, Doborque arcem cum reliquo Berislavorum patrimonio crebris incursionibus infestabant, Sigismundo Hungarorum regi bellica industria innotuerunt, a quo et praedia praemio virtutis intra Hungariae terminos acceperunt. De Berislavi posteritate sicuti de uxore ejus nihil compertum habeo. Petrus Stoyslavam ex familia Marnavich comitum de Zvonik uxorem duxit, ex qua Bartholomeum et Joennem filios reliquit. Joannis natu minimi tres filios ex nobili matrona Croata invenio: Dessevum, Berislavum et Martinum. Dessevus acrior, caeterisque magis militaris, nullam prolem reliquit; emerat hic villam non longe a Brod arce, ad Unnam fluvium posita, Grabarye nuncupatam, a qua usque ad finem cum fratribus, amissa Dobor arce, sese denominaverunt, qui Dessevius cum tum apud Sigismundum, tum apud Joannem Hunniadem, ejusque filium Matthiam militari fama excelluisset, arcem ipsam Brod, Ouvar, Bobak D. bochach, (?) pecunia adeptus est, quibus eo mortuo Berislavus, et Martinus potiti sunt, natusque est Martino Joannes, qui postea ducta vidua despotis Georgii, Vuk dicti, factus est despotes in ea Rasciae parte, quae Turcicae tyrannidi supererat, pluraque,

bona adeptus est cum despotatu; a Berislavo natus Franciscus, qui unum dumtaxat habuit filium, qui in pubertate mortuus est. At Petrus, Joannis, ut diximus ex patre Martino frater, labentibus in dies Bosnensibus rebus, limitaneos rumores perosus, cum uxore et liberis, cumque pretiosa supellectili, in Croatiam sese recepit, ubi villam cum praediis, honesto pretio obtinuit, magnamque, post fratrum mortem, cum fratruelibus charitatem servavit, ex quibus ea tempestate, Martinus banatus maritimi magistratum summa laude administravit. In Croatia Petrus honesto otio fatis concessit, cujus otii fructu filiis frui diutius, adversa fortuna non licuit, etenim cum Austriacas partes tenacius in Croatia perpetuo fovissent, eo tempore praesertim, quo Michaelis Zilagi violentia Matthias Joannis Hunniadis filius, rex Hungariae est declaratus, metu Hunniadianae factionis utrique fratri Croatia excedendum fuit; opera tamen Dessevi, Martini et Berislavi, in extrema regni margine, et longe ab oculis adversariorum abstracti, in Clissiensi arce, in Dalmatia, prope Venetas ditiones, manente in Croatia Stoyslava matre, consederunt. Contigit eorum migratio in Dalmatiam, circa millesimum quadrigentesimum quinquagesimum octavum incarnati aeterni verbi annum, cum reliqui Berislavi, Dessevus imprimis, et partes et gratiam Matthiae regis retinuissent. Ferunt Dessevum aliquando a nobili matrona canem leporatium absente viro extorsisse cum injuriis, eaque de causa capite periclitatum, a regina tamen, Thomae secretarii opera, periculum evasisse. Sed neque Clissii diutius morari Berislavos fratres aemulorum permisit insectatio, quamobrem Tragurium Venetam urbem exulaturi, non longe a Clissio contendunt. Ubi

brevi temporis intervallo, Bartholomeus, qui ecclesiasticum statum complectebatur, archidiaconatum cathedralem, aliaque beneficia ecclesiastica ob morum maturitatem, litterarumque eximiam peritiam adeptus est. Joannes vero captus amore Traguriensis puellae, nomine Magdalenae, eandem ab ejus parente honesto cive, Stanino Statilio uxorem obtinuit, ex qua brevi Petrum filium progenuit, quem diligenti cura, quamdiu vixit, educavit. Interim Stoyslava parens, cum filiorum reditum in Croatiam omnino desperasset, illorum charitate flagrans, Tragurium descendit, ubi paulo post humanis excessit. Natus est Petrus anno Dominicae incarnationis septuagesimo quinto, supra millesimum quadrigentesimum, quo anno rex Matthias post Sabacensem expugnationem, ducta Beatrice regina, de bello Austriaco suscipiendo deliberavit. Berislavis Tragurii commorantibus, affines eorum ex Hungaria et Croatia nullo unquam tempore studiis pecuniaque defuerunt, unde satis splendide inter Traguriensis vitam agebant. Moritur autem Joannes, vix filiolo Petro infantiam egresso, quamobrem puerulus sub patrui archidiaconi tutela mansit, donec et ipse non longo tempore post fratrem obiit. Itaque Petrus in sinu matris degens, seu amore patrui, cui charissimus extiterat, seu suadente matre, cum adolescere coepisset, clericali militiae adscribitur, iis sese studiis exercens, qui ecclesiasticam professionem possent promovere. Verum ubi Dessevus, qui nullam prolem habebat, Joannem, Bartholomeumque patrueles, obiisse accepit, mittit homines in Dalmatiam, qui Petrum a Magdalena matre, et educationis et spe fortunae melioris inducta, efflagitarent. Mater unicum licet filiolum viro consanguineo, et per

ea tempora magni nominis, denegare non ausa, magno tamen animi dolore, a complexu divelli vix passa, aegre tandem concessit, unica filiola solatio orbitatis penes se retenta. Petrus ubi ad Dessevum deductus est, eximia animi indole eidem Dessevo aeque ac omnibus aliis affinibus acceptissimus fuit, praesertim Joanni et Francisco, Dessevi ex fratre Martino et Berislavo nepotibus, qui Petrum plus quam fraterna charitate semper sunt prosequuti. Ingenita enim quadam ingenuitate et vigore animi mire placebat adolescens; plurimum tamen profuit illius successibus Bartholomeus Tahi, Prior Uranae, is enim erat a Tah oriundus, qui pagus est inter Strigonium et Zent Endre, Budam versus, vir erat magnae in Hungaria authoritatis et nominis, et ex primatum ordine, et quoniam durus erat et severus homo, multisque vitiis obnoxius, multorum odia contraxerat, ita ut ipsi quoque regi Uladislavo, Matthiae successori, displiceret. Itaque existente quodam tempore Uladislavo rege Quinqueecclesiis cum exercitu et principibus, advocato Bartholomeo, eum statim, nil tale opinantem intercepit, et Budensi carceri mancipavit. At Joannes et Franciscus Berislavi, mortuo jam Dessevo, quorum hic banus maritimus erat, ille vero, ducta vidua despotis Georgii Vuk dicti, factus erat despotes, et plura bona cum multis arcibus, amplissimisque ditionibus adeptus fuerat cum despotatu, idcircoque plurima potentia pollebant in Pannonia inferiori: quoniam intercedebat illis cum Bartholomeo magna societas et foedus, conjunctioque quaedam, ut erat mos vetus inter Hungaros, in omnes hostes et adversarios, cum nulla alia ratione possent, ex carcere regis liberare

Bartholomeum, praesertim cum regem rebus gerendis parum idoneum Prioris aemuli ad votum inflecterent: miserunt in Bosnam, qui Turcas evocarent, ut iis in Hungariam inductis, injuriam socii ulciscerentur, regemque aliorum libidini inservientem, vel tantorum hostium metu cogerent captivum Priorem dimittere.

Turcae non audentes Hungariam invadere insidiarum timore, despotes et banus mittunt ad Varbasanye turcicam ditionem obsides, bani filium et Petrum Berislavum adolescentes cum honesto comitatu, meliore quidem eventu, quam consilio. Turcae, obsidibus freti, magno munero advenere prope ipsum Savum, et jam in Slavoniam erant transituri, cum rex audito hostium ad suos fines adventu, causae ignarus, periculum veritus, re cum proceribus, quorum consiliis agebatur, communicata, Berislavos, limitaneorum hostium artibus exercitatissimos, in hostes excitat; illi, si Prior reddatur incolumis, et operam et Turcarum receptum offerunt; atque ita Bartholomeus Berislavis conceditur, ita tamen ut ex hac audacia nihil ex dignitate decederet Berislavis, gratia cum rege, et cum caeteris amicitia servata. Hoc officio longe magis charus efficitur Petrus Bartholomeo, quare juvenem modis omnibus ubique promovere studebat. Interim, dum Petrus animos omnium in se convertit, gravissimo morbo correptus, in extremum vitae periculum incidit, maximo moerore Prioris, Berislavorumque, omnem operam in ejus salute procuranda eludentium. Sed cui humana industria frustra succurrere studuerat, coelo lapsa salus mirum in modum adfuit. Exhaustae jam erant vi morbi vires, nec magis jam medici quam propinqui, amicique actum de ejus salute

credebant, jamque exigua in spe trahebat animam, cum reginae coelorum, cujus religione et observantia mirum in modum afficiebatur, assidue opem implorans, intempesta nocte, somnum inter et vigiliam, Dei parens e coelo lapsa illi sese obtulit; mox benigno vultu: Bono, inquit, animo esto, Petre, en vocata adsum, praesentem tibi opem, salutemque ferens, tu modo sacerdotales primitias aeterno patri, in sacello, quo mea imago in insula Tragurio adjacenti, sat tibi infanti continua frequentatione nota, magno Dalmatarum concursu colitur, quamprimum oblaturum te spondeas, brevi et optatae salutis et votorum tuorum, patriae bono compos futurus. Petrus mixta pavore laetitia evigilans, sponsionem ingeminat, depulsaque repente febri, grates ex animo magnae Matri repetit, atque se ad exsolvendum debitum, ubi primum e lectulo surrexit, sacerdotali charactere insignitus expedivit. Tragurium itaque adiens, re tantum affinibus aperta, soluto voto, salutata sorore, mater enim pridem inter vivos desierat, ad Berislavos et ad Priorem Bartholomeum retro cessit. Habeo totius hujusce rei fidos ad posteritatem testes, litteras sororis ejusdem Petri, post ejus obitum ad Antonium Verancium transmissas, eo ipso annulo, qui penes me est, obsignatas. Contingit hoc divinae propensionis argumentum erga Petrum anno nongentesimo quarto, quarti decimi saeculi. In Hungariam reversus, et a Priore, suisque avidissime exceptus, ab iisdem mox in Bosnam pro quibusdam negotiis expediendis missus, rem e sententia peregit. Et quoniam Bartholomeo et Berislavis ingens erat amicitia cum Petro Colocensi archiepiscopo, viro apprime erudito, et suo tempore in Pannonia pietate inter praelatos nulli secundo, videntes Petrum

ad res gerendas aptissimum, jamque sacerdotali dignitate conspicuum, eundem archiepiscopo commendant; is ei mox confert in Colocensi ecclesia canonicatum, cumque in quibusdam suis negotiis archiepiscopus industriam Petri probasset, eundem cum Martino Madi secretario Romam destinavit ad cardinalitiam dignitatem sibi procurandam, de qua cum Thoma archiepiscopo Strigoniensi contendebat. Ea legatione cum Petrus optime sese gessisset, quamquam galerus Thomae datus fuisset a pontifice Alexandro, magis Thomae gazas quam Colocensis insignia merita respiciente, revocatur in Hungariam, ubi cum vacaret praepositura S. Laurentii prope Quinqueecclesias, opera Bartholomei et Berislavorum, favore archiepiscopi ipsi confertur; mox effectum ab eodem Colocensi, ut eundem rex Uladislavus in secretarium acciperet, cujus dexteritate rex ipse delectatus, primum eum ad Venetos, mox ad Sigismundum Poloniae regem destinavit, quae legationes cum ei pro voto regis, regnique successissent, mirifice omnibus commendatus extitit.

Moritur interea archiepiscopus primo anno quintidecimi saeculi, quare Petrus solutus vinculo officii, quo tenebatur archiepiscopo obstrictus, totum se curiae regalis addixit obsequio, ubi a rege eligitur, ut ad summum pontificem se conferret, in causa reginae Beatricis, relictae uxoris olim Matthiae regis, quae dotem petebat a rege et regnicolis; et ut huic legationi tam solenni accederet Petri dignitatis quoque titulus, collocata est ei praepositura Albae-regalis, post episcopalem dignitatem in eo regno praecipua; qua legatione perfunctus egregie, magnum nomen obtinuit, indeque in Hungariam rediens, mirifice auctus est

omni existimatione et nomine. Nec diutius in Hungaria quiescere passus est, mittitur enim ad Maximilianum caesarem, simul cum Ambrosio Sarkano optimate, a quo summis favoribus fuit exceptus et multis donis ornatus, dumque moratur apud caesarem prope Confluentiam, in urbeque Oflhirling (?) esset, tanti habitus est, ut ipse Maximilianus imperator quadam die ad eum in privatum hospitium accedere, maximo aulae imperatoriae stupore non sit dedignatus. In Hungariam reversus, cum cardinalis Regino, Siculus, frueretur, episcopatu Vesprimiensi, nec posset illius curam gerere, coepit de eo locando consilium. Berislavi et Prior existimantes hanc occasionem ad majora promovendi Petrum: expedita pecunia, quae a cardinali postulabatur, Petro locant episcopatum cum onere tam spirituali, quam temporalis curae, appellabaturque gubernator episcopatus, eratque jam prope ipse episcopus. Per ea tempora Thomas archiepiscopus Strigoniensis, profecturus Romam in re regis, voluit sibi adjungi Petrum, qui alioquin omnia subterfugia quaerebat ne secum proficisceretur, et cum aliis ex aliis negotiis sese implicaret, assiduis litteris et nunciis eum ad se accersebat Anconam, affirmans, se sine eo nullum esse, et parum in rebus valere; tandem victus hominis precibus et regis mandato, Anconam illum est assecutus, unde praemissus Romam Petrus ad pontificem, omnia disposuit et paravit, quae ad Thomae honorem, existimationemque requirebantur; ad quem Anconam reversus, mox cum illo Romam ingressus est, ubi cum Petrus ab ipso Strigoniensi inprimis honoraretur, jam ab ipsa quoque Romana aula, totaque urbe, aeque atque Thomas existimabatur. Sed ut ejus fama cresceret, dum Ancona Romam petit, cardinalis Re-

gino moritur, Petrusque Vesprimiensis episcopus a pontifice creatus in urbe, et ab ipso Thoma consecratus est, amicis apud regem negotium juvantibus. Accessit ad Petri splendorem Julii pontificis de eo judicium: missurus enim more Romanorum pontificum rosam auream Maximiliano imperatori, non alium quam Petrum, ad hoc munus obeundum delegit, quem Maximilianus Treviri gratissime excepit; unde Romam reversus, aliquandiuque inibi commoratus, in Hungariam ad suam sedem festinavit, Thoma illum promissis ingentibus onerando. Quo dum revertitur currente quintidecimi saeculi nono anno, reipublicae Venetae ob amissas omnes Italici continentis urbes, conspiratione foederis Cameracensis, funestissimo, forte Petrus Tarvisium appulit eo die, quo cives de denda urbe foederatis contra Venetos, deliberaverant, jamque deliberationem exequuturi in plateam civitatis convenerant, quos Petrus cum in hac deliberatione constantes esse accepisset, miseratus tantae reipublicae exterminium, sub cujus imperio vitales auras hauserat, continere se non potuit, quin cives ita in unum collectos, gravi oratione allocutos, a consilio cepto deterreret, inque eorum animis reverentiam et amorem Veneti nominis retineret; quicquam scribat Franciscus Guicciardinus, historicorum Italicorum facile princeps, qui factum hoc episcopo Hungarico, oratori regis Hungariae ad Venetos proficiscenti attribuit. In Hungariam regressus, ex Albensi praeposito Vesprimiensis episcopus, omnium ordinum applausu est exceptus. Ubi dum regiis officiis totis viribus incumbit, memor muneris pastoralis, ecclesiae suae necessitatibus, nulli parcens labori, ubique occurrit; quo tempore a rege praepositura seu abbatia

de Porno eidem commendatur. Anno duodecimo ejusce saeculi moritur Prior Uranae Bartholomeus, cujus Prioratus Berislavorum opera, et etiam gratia regis, qui illi ultro fovebat, Petro confertur; cadaver Prioris ab eodem et Berislavis humatum est Pekreai, ubi sedes erat Prioratus, concessa haereditate et opibus Joanni Tahi nepoti Prioris, arcibus vero a Petro possessis; unde ei cum divitiis maxima inter optimates accessit authoritas. Sequenti anno, cum Emericus Perennius palatinus regni, jam ab anno tenuisset banatum maritimum, nec posset praesse et ob valetudinem suo officio satisfacere, Turcaeque jam liberius et peritius per Hungariam grassarentur, quotidieque paene arx aliqua in finibus periret: inita cura et ratione de novo bano eligendo, consentiente ad hoc ipso quoque bano Perennio, videbantur illud officium refugere omnes primates, qui eo digni putabantur, idoneique ad res bellicas censebantur, adeo omnium tunc animi resoluti erant in luxum et in otium, cunctisque curandi sui, quam regni juvandi praestabat studium. Forte cum in consessu regii consilii, quod banatus gratia coactum erat, magnae contentiones in hoc et in illud destitutum officium jactarentur, variis tamen praetextibus banatus ab omnibus evitaretur: Petrus diutius ejusmodi contentionum fine expectato, nihilque minus quam animum ad banatum habens, ubi tandem vidit omnium incuriam in res patriae, assurgit, et demissa voce orditur orationem, deflendo casum patriae, taxando etiam nonnihil aliquorum optimatum circa regni necessitates negligentiam, obtulit se tamquam postremum omnium et inutilem, ne tamen non nemo intelligeret, quod vi officium recusare vellet, etiam cum periculo et capitis damno exposuit suam operam pa-

triae, et tum regis, tum proximi saluti caput se oppositurum dixit, si modo eum idoneum cogitarent; quod cum accidisset, qui refragabantur, mox laetissimis vocibus velut ex composito, eum laudare, extollere, dignum esse dicere, et demum hortari ut acciperet, rogare regem ut ei consuleret et banum foveret, et ut id facilius sustinere posset, thesauriatum quoque adjiceret. Itaque collato illi maximo omnium applausu banatu et quaestura, fit maximus; tantaque industria et banatum, et quaesturam, et prioratum et episcopatum coepit gerere, ut admirationi esset omnibus, soliusque nomen jam inter Hungaros fereretur. Sed ne quid praetermitteretur in finibus Turcicis, cui ille virtute sua posset consulere, banatus etiam Jaycensis eidem confertur, tamquam solus idoneus foret qui arcem nobilissimam, in Bosna regiam, in mediis jam hostibus constitutam, et defendere et annona conservare posset. Profectus cum imperio in Croatiam, coepit res praeclarissimas gerere, Turcasque solita libertate omnia incursantes aliquot in locis percussit, nec repressisse contentus, saepe cum Francisco Berislavo affine suo proficiscebatur in Bosnam cum militum manu egregia, ibique mutato habitu, exploratis omnibus locis, in quae irruptio erat facienda, incautos inde hostes creberrimis cladibus afficiebat, unde nomen et virtus ejus non minus inter Turcas quam Hungaros increscere coepit, hinc et Hungari in coelum pansis manibus gratias Deo agebant, ob concessum vindicem patriae, et Turcae jam solliciti de homine bellicoso et fortunato, non ita facile infestabant quaslibet regni partes, aut perparvo numero. Residebat autem ut plurimum Bihachii, Croatica metropoli, ad Unnam fluvium, unde tamquam e specula

omnia pericula posset explorare, eisdemque pro necessitate occurrere; cum autem comitia haberet, solitus erat clavam in mensam ponere, quod ea sola in conflictu utebatur; quo autem melius labanti regno posset opem ferre, episcopatus sui curam Thomae Nigro spalatensi archipresbitero commisit. Verum enimvero cum Turcae passim per Bosnam, aliosque Hungaricos limites virtute Petri reprimerentur, funderentur et abducerentur: consilium ineunt quantis maxime viribus collectis novum banum adoriendi, experiendique, an serio Hungari antiquam indolem optimatum negligentia ab obitu divi Matthiae semimortuam resumere cogitarint. Conscripto itaque, Junus bego Bosnensi praetore jubente, magno exercitu, praepositoque ei Balivoyvoda viro fortissimo, junctis ipsi aliis ducibus per ea tempora magnae experientiae ac virtutis, in illis limitibus, quorum praecipui fuere: Sclolith Miklous, Dribig Husain, Juzuph, Kokoich, Skender Buthelesich, Spirin, Saffer, Kara-Basia et Kara Husain, dum Petrus in inferioribus Croatiae partibus res regni reparat, restituitque, repente Turcae e Bosna in superiorem irrumpunt Croatiam, regionem excursionibus percurrunt, pecora abigunt, captivos ingenti numero improvisos corripiunt, maximaque incommoda et damna passim incolis inferunt. Petrus, ubi hostis audaciam adeo processisse intelligit, scribit ad amicos, opem contra communes hostes implorando, praesertim autem ad Thomae archiepiscopi ministros in Hungaria, copias quascunque potest colligit, juntoque Francisco Berislavo, Turcis, jam nemine resistente libere omnia devastantibus, quanta maxima potuit celeritate contendit occurrere. Illi superatis amnibus, Varbas, qui Jaicensis arcis ima alluit,

Unnam quoque, terminum Bosnae Croatiaeque, omnia devastando transvadarant, eamque Croatiae partem, quae Calapim inter et Unnam jacet, hostilem in modum dirripiebant, arcemque Blignam, in quam se primores, cum pretiosiori suppellectile incluserant, spe praedae majoris oppugnabant, cum Petrus celeri gradu per ultra-Savianas partes circumvolans, quos temporis angustia permittebat, militibus collectis, indefessam operam Francisco Berislavo ipsi praestante, cum amicorum etiam aliqua contraxisset auxilia, ad arcem Velikam, faucibus Unnae fluvii oppositam, ad Savi ripam descendit, cujus alveum, aquarum humilitate, fervente tum signo leonis, et beneficio insulae, cui Jasenovaz oppidum insidet, in Savo sitae, Unnae impetum frangentis, facile cum copiis transmisit, inque eam planiciem, quae a Savi inferiore ripa ad Zrinienses colles, a septentrione in meridiem longo spatio, et inter Unnam, orientalem terminum, et occidentalem fluviolum, Drinam appellatum, aperitur, descendit cum suis. Turcae ubi inexpectato banum, quem in inferiori Croatia adhuc moram trahere putabant, ex Slavonia, transmisso feliciter Savo, in superioris Croatiae partibus proxime sibi imminentem aspiciunt, turbari principio, trepidareque coeperunt, augente vulgi fama, banique audacia Christianorum vires multo ultra numerum. Quamobrem ubi inter Zrinianos colles, tresque fluvios, inter Dubizam, et Costanizzam, in ipso hostili solo interclusos se vident, ut nec se honeste recipere ad suas regiones, nec tuto valerent, nec item tantas copias, quales adesse cum bano rumor percrebuerat, aggredi auderent: vallo castra muniunt, intentique in omnem eventum, captivis cum praeda

in mediis castris collocatis, provide cuncta disponunt. At ubi numerum et vires bani explorant, paucitate hostium contempta, banumque inexpertum dervisonem per contemptum appellantes, dervis enim idem est Turcis, quod Latinis sacrificulus, praelio sese accingunt. Dies illuxerat octavadecima kalendarum septembris, assumptae Deiparae in coelum sacra, quando Petrus in praefatam planiciem, ad Unnae Savique confluentem castra locat, ut et castrorum latera ita duabus ex partibus essent munitiora, et retrocedendi hosti copiam auferret; quo die, licet ultro miles pugnam deposceret, religioni tamen, qua praecipue erga coelorum reginam afficiebatur, potius quam militari fervori indulgendum censuit, maluitquae Hungaricae, suaeque peculiaris patronae numine propitiato, quam castrensi furore concitato cum hoste validissimo manum conserere. Itaque sacro ea die, more pontificali habito, inter sacrificandum concionem ad suos habuit, quos ubi certa spe reportandae victoriae, auspice Deipara excitavit, subjunxit: Viri nobiles, nihil vos Turcarum multitudo aut nomen terreat, ii enim fures et latrones sunt, veniunt multi et fame afflicti, non ut pro honore pugnent, sed ut egestatem suam suppleant, rapiant aliquid et aufugiant; nos pro patria, pro honore, et pro vestrum omnium salute, utpote viri nobiles et liberi certamus; nostra igitur potior quam eorum est causa; cras summo mane me Dei ejusque matris, Hungarici regni patronae ope et ducem facti, et socium laboris, et participem palmae habebitis. Peracto sacro curandis corporibus spatium dedit. Hujus diei moram Turcae formidini nostris verterunt, majoresque inde animos sumpserunt, inde noctem sequentem, silentibus nostris et quiescentibus, maximis

laetitiae signis editis, hilariter traduxerunt. In aurora jubet banus milites cibum capere, seque pugnae aptare, mox disponit milites; tria millia militum numerabant, exigua quidem manus si numerum spectes, utpote duodecim millia hostium impetitura; si mentis alacritatem, si pugnae desiderium, si ducem ipsum, satis magni momenti acies. Repetitis igitur hortationibus, quibus eos pridie inflammaverat, conversis in coelum oculis in ejusmodi precationem, qua semper ante pugnam uti consuevit, verba effudit: Summe optime maximeque Deus, ultor impiorum adsis; nos te summum Deum, tuumque Christum Jesum Deum verum et Dei filium, paracletumque spiritum rite ac persancte individuum colimus; ne nos deseras, sed regi, regnoque, nobisque, qui in praesenti erimus certamine, animis et corporibus nostris felix, faustus, ac propitius tuo adsis numine, precor; tibi rite ac sancte voces porrigo supplices, tuque sanctae divae Mariae integrae Deiparae memento, cui hoc regnum, regumque consilia, acta, ac decreta, fines, metaeque, in tutelam data et commissa sunt, ejusque meritis, ab acerrimo hoste defende, meque in praesenti magistratu regis Pannoniae positum, in hostem victorem inducito, exercitumque una mecum, superatis hostibus, victorem ac sospitem educito; meque charum ac fidum, uti semper fui, regi regnoque futurum me esse polliceor, efficito; tuisque, sacro sancta, integra et virgo Deipara, auxiliis confirmato: salve sancta Trinitas. Haec ubi dixit, signo crucis super se, militesque suos facto, concitat calcaribus equum, militibusque ter salutari nomine Jesus alacri voce repetentibus, in hostes, qui jam victoriam et captivitatem totius Croatiae ac Dal-

matiae spe devoverant, viriliter irrumpit. Turcae primum impetum pari robore excipiunt, diutiusque aequo marte certatum est; Turcae enim, modo recta acie, modo transversim nostros petebant, ut aliqua ratione hostem militaribus legibus incedentem turbarent; at ubi nulla vi, nulla arte bani ordines dissolvi posse animadvertunt, circumfusi in orbem omni ex parte confertos adoriuntur. Turcis multitudo, nostris vero ducis virtus, et locus aquis munitus animum augebant; caeterum ubi Turcae suas artes irritas eludi hostium virtute conspiciunt, de victoria desperare incipiunt. Itaque dum iterum aciem in orbem sparsam in unum reducere conantur, ideoque inconditis vocibus omnia replent, banus observata ejusmodi turbatione hostium, in confusos eorum ordines impetum facit; servata tamen perpetuo unitate suae aciei. Interim Petrus Balivoyvodam in se ultima jam audentem citato cursu advolare videt, quem attentius intuens: Hiccine, inquit, Balivoyvoda est, dux et latronum princeps, qui barbarica jactatione plenus, Christianorum fortissimis ducibus lingua magis quam armis insultare consuevit, quique me amentissimum dervisonem, brevi suum mancipium futurum hesterna die, inter latronum calices minitabatur. Tum arrepta clava ferrea, ad caput Balivoivodae ictu gravissimo incussit, quo vulnere barbarus mente pariter ac viribus destituitur; quem quis ultimo confecerit vulnere non satis constat. Inde quocunque banus equo invectus est, ibi haud secus quam divino icti numine, Turcae pavore percutiebantur, simul una terga vertebant; quare aucti animis nostri, hostem terga dantem passim fugant, funduntque, ad unumque omnes, quos fugientes fluviorum vortices non absorpsere, trucidant, capiunt-

que. Erant tunc gentes archiepiscopi et episcopatus Zagrebensis in Csasma, quas banus saepissime tum per litteras, quam per nuncios monuerat, ut sese quam citissime sequerentur, ne hostis praeda onustus aufugeret; at ii de industria moram trahentes, non prius se moverunt, quam de victoria certiores sint facti; qua audita, e vestigio surgunt et quam citissime versus locum praelii contenderunt, quasi bano obsequuturae, jamque aliquantulum processerant, cum inopinatam sortem offendunt. Excesserat ex conflictu Turcarum manus non parva, quam tum fama erat fuisse plus minus quadrigentorum equitum, hanc gentes Strigoniensis casu obviam habuerunt, cognitamque quod fugeret, invaserunt, et sine magno negotio profligaverunt, seseque captivis, equis et reliqua praeda ad satietatem repleverunt. Banus obtenta victoria, nescius eos, qui fuga se exercitu hostili subduxerant, a Strigoniensibus deletos, Csasmam et ipse post eos evolat, ubi cum accessisset, eventum rei laetus excepit. Sed cum haec victoria regi esset perscribenda, et banus non secus quam res gesta erat, scribendum censeret, contraque, duces Strigonienses instarent, ut se quoque praesentes fuisse conflictui scribere deberet, banus ut erat vir prudens, consultis principibus viris sui exercitus, Strigoniensibus respondit: se nihil eorum, quae postularent, posse scribere, contra suam et tot fortissimorum militum, qui pugnae interfuerant, conscientiam; verumtamen, in eorum gratiam velle se notum facere regi, quod gentes ipsae dicto audientes fuere, festinasse illas, et quanto velocius, ut pugnae interessent; sed hostis insolentiam eos praestolari non permisisse. Subjunxit etiam iisdem Strigo-

niensibus: eos non debere de fortuna sua conqueri, cum illa eis amplissima spolia donaverit. Quibus rationibus acquievere, non defuere tamen ex eis qui rem ad archiepiscopum cum multis querelis contra banum perscripsere; unde perpetui odii ansam arripuisse Strigoniensem contra Petrum constans fuit opinio, ob quam victoriam non solum archiepiscopus, sed et Moyses magister curiae regis, et alii complures ejusdem farinae magnates odiis in banum et invidia exarserunt, inque ejus perniciem animos jam tum intenderunt. In hoc conflictu cum bano ex optimatibus nemo fuit praeterquam Franciscus Berislavus, reliqui fuere nobiles, auxiliaresque copiae aliquot regni optimatum. Gentibus archiepiscopi praefuerat Joannes Paxi. Excelluit in hoc bello inprimis virtus Georgii Stresemellii, (?) qui ducentos equites cataphractos a palatino missos ductabat, Michaelis item Slunensis et Nicolai Zrinei, qui Croatis militibus praefuerunt. Turcarum numerus duodecim mille excessit, cum banum vix tria millia secum habuisse pro certo sit compertum. Duravit praelium ad quatuor horas; Turcarum ingens copia ferro, plures fluviis perierunt; ex nostris, mirum dictu et non nisi divinae potentiae referendum factum, vix decem desiderati, complures tamen saucii. Ex captivis centum quinquaginta nobiliores, in signum victoriae regi, banus transmisit, ad praelatos, optimates, caeterosque amicos unicuique pro sua conditione certum numerum; quicunque ad regias manus pervenerunt, ii omnes publice in foro capite plexi sunt. Hac victoria post multas alias minores, ad tantam existimationem venit Berislavus apud regnicolas, ut qui patriae rebus consultum volebant, hominem coelo lapsum ad sublevandas Hun-

garicas ruinas praedicarent. Fuerunt plerique cives, incolaeque civitatum et oppidorum, qui hujus victoriae diem et annum publicis portis insculpserunt; extat ad hanc diem Scardonae in Dalmatia in arce urbana, qua Thitio flumine abluitur, praetorianis olim foribus ejusmodi nota insculpta sequenti epigrammate: Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat. Uladislavus rex. Ac si non humana sed divina ope rex Uladislavus per banum suum, victoriam, regnum et imperium eo die et anno obtinuerit. Simile epigramma et in collegiata Breberii, et in cathedrali ecclesia Tininiensi non ita pridem legebatur, donec a Turcis lapides submoti aliis usibus sunt adhibiti. Apud exteras autem nationes adeo fama ejus excrevit, ut inprimis Maximilianus, et postea Carolus imperator, Leoque Romanus pontifex summam spem in homine collocarint, tamquam eo tempore unicus esset, qui et operire, et parare victoriam de Turcis posset. Sane Leo summus pontifex virtutem Petri imperatoriis insignibus honestaturus, solennitatibus nataliciis Domini nostri, sacratum gladium cum pileo, bano transmisit, qui gladius etiamnum apud affines suos Statilios Tragurii asservatur; quo stimulo sollicitatus Petrus pluribus in locis Turcarum strages edidit, multasque arces et oppida eorum tyrannidi subtraxit. Sequens annus, qui fuit millesimus quingentesimus quartus decimus, nivosus insignis ac hieme intolerabili fuit adeo, ut multi homines, jumentaque quam plurima nive obruta perierint; sex continuos anni illius menses nix alta stetit. Mors eo anno Joannis Berislavi despotis importune secuta, hostium animos ad bellum excitavit. Quare Kara-Osmanus cum duobus millibus

Turcarum Posegam populari attentavit, nihil tamen propter nivem nimiam gessit. In Pannonia porro alia pestis oritur, quae non minoris periculi quam damni fuit. Eo fere anno Thomas archiepiscopus Strigoniensis, Roma veniens, crucem militarem contra Turcas a summo pontifice acceperat, quam primo honestiores aliquot iique pauci, ex multitudine incondita plures profitebantur, quae mox sine duce, sine principe in maximum excrescens exercitum, constituto sibi duce Georgio quodam, Siculo mediocris conditionis, sed factioso, seditiosoque homine, Hungariam ferme ad exterminium redegit; cui malo Joannes Zapoleus voivoda Transsylvaniae virtute sua finem dedit. Et quoniam banus collegerat militum manum egregiam, regno rusticano bello laboranti, amicoque Joanni opem laturus, ubi rusticorum impetum a Zapoleo compressum accepit, superiorem Bosnae partem populari decrevit. Quare nacta occasione, exploratisque rebus, cum mille equitibus et peditibus mille excursionem per totam provinciam fecit, et usque ad castellum Prusaz populabundus omnia devastavit; ibique ingens bellum fuit, duoque sub eodem castello suburbia ad stipitem usque incendit. Quibus peractis sine ullo suorum incommodo, cum ingenti hominum, pecorumque numero victor revertitur in Croatiam; ubi ingenti dolore intellexit: Turcas observata ipsius absentia, longiorique mora in Bosnensi excursione, collectis fortissimis quibusque ex suis, improviso Tiniensem urbem, Dalmatiae Hungaricae ea tempestate primariam occupasse, inque obsidione arcis ejusdem urbis adhuc detineri. Quamobrem nil immorandum ratus, licet jam hiems saevire coepisset, Tininium ver-

sus properat: hostes, quamvis se intra munitissimae urbis moenia, quae Thitio flumine abluuntur, parum expositos injuriis bani putarent, tamen intra paucos dies virtute Petri territi, pacta conditione salutis, liberique in provinciam regressus, urbem restituunt, adeo alte in hostium cordibus bani nomen et virtus insederat. Eodem anno Joannes Zapoleus post rusticanam victoriam, proximam Turcarum provinciam cum decem millibus suorum hostiliter invasit, ibique castrum Sarnovo dictum oppugnavit, quo dum moram trahit, ajunt quendam ex Turcarum castris speculatum ad nostros venisse: a quibus cognitus, fide data, acceptaque, mox Turcam interrogasse: quisnam Pannonici exercitus imperator esset. Et cur, inquit, interrogas? ait Hungarus. Nil mirum, Turca respondit, velle enim scire, utrum hic sit cum exercitu suo Petrus pontifex, banus Croatiae? Cui Hungarus, ingenti cachino edito: hut, inquit, quid de Petro pontifice tantum es sollicitus? major potentiorque illo princeps est hic Joannes, Transsylvaniae praefectus, cujus potentiam actutum experieris. Tum ille: ubi Petrus pontifex non est dux exercitus, ibi exercitus est absque duce;—iisque dictis revertitur ad suos; qui ubi banum abesse intellexerunt, sumptis animis, paulo post Joannem aggressi, turpissime fuderunt, fugaruntque, captis omnibus impedimentis et machinis, ut vix ipse Joannes cum primoribus aliquot evaderet inglorius. Itaque cum fama rerum a Petro gestarum omnium aures pulsaret, Leo Romanus pontifex pro concione Romae in cardinalium senatu magnifice laudavit Petrum, obque ab eo feliciter acta Deo immortali sacrificia decernit, et supplicationem per templa indixit, quam ipse prosequutus est cum ingenti sacer-

dotum, hominumque concursu. Et cum optimatum Hungarorum avaritia reparandis, muniendisque arcibus banatus facultates nullo modo sufficere videret Petrus, eidem Leoni necessitates regni, suaeque provinciae imprimis exposuit, a quo et ipse Petrus et Uladislavus rex subsidia diversis temporibus accepere. Extant in hanc rem litterae pontificiae inter Epistolas cardinalis Bembi impressae, et ad regem et ad Petrum perscriptae.

Leo X. Pontifex Maximus Uladislavo Hungariae regi Sal.

Cum et reipublicae christianae dignitas, et tui regni atque populorum salus in eo mihi versari hoc tempore maxime videretur, si certa in Illyrico atque Croatia municipia Turcis exposita, loci natura satis ad resistendum idonea, etiam hominum opibus atque praesidiis munirentur: Vincentio Andronico Ottociensi episcopo, et Julio Cortonensi, procuratoribus meis mandavi, ut eam curam susciperent, eoque se conferrent quam celerrime fieri posset; eis magnum tritici numerum, magnum hordei illo comportandum jussi dari, pulverisque perfecti ad tormenta impellenda libras mille; sulphuris praeterea decies mille; salis nitri quinquies mille, quibus ex rebus pulvis, si opus esset, confici posset; tormenta etiam varii generis aliquot, atque his quidem rebus omnibus curatae pecuniae adjeci numos aureos vicies centum, qua pecunia, quibusque rebus ex Petri Berislavi episcopi Vesprimiensis, Illyrici praetoris sententia et consilio uterentur. Audio autem operaepretium esse, maxime

quidem certe, ut moenia eorum oppidorum reficiantur, et vallo ac fossa praecingantur; sed si quid esset aliud quod vel aedificari vel muniri oporteret, id eos ita jussi procurare, si episcopus Vesprimiensis mandavisset; te autem magnopere hortor, ut quam ad te pecuniam ex reipublicae propediem aerario sum missurus, quae quidem erit ad viginti millia aureorum numum, ejus multo maximam insumas partem in illis locis et municipiis firmandis et communiendis. Haec cum me videas pro tua, tuorumque incolumitate laborare, quid te ipsum facere oporteat, facile judicabis; itaque non ero longior, vale.

Dat. III Kal. April. M. D. XV. ann. III. Roma.

In eandem sententiam Petro quoque sequentem dedit epistolam:

Leo X. Pontifex Maximus Petro Berislavo Episcopo Vesprimiensi et Illyrici praetori Sal.

Dedi ad Uladislavum Pannoniae regem Vincentio Ottociensi episcopo et Julio Cortonensi interpretibus et procuratoribus meis litteras: quos ad certa Illyrici, Croatiaeque municipia, ut scis, et firmanda et munienda, ad Turcarum impetus sustinendos mitto, petente maxime et monente te; quibus ex litteris quantos labores, quantas etiam impensas susceperim, facile intelliges; nunc te hortor, ut quando in eam procurationem atque curam te authore sum ingressus, cujus prudentiae atque in rebus gerendis experientiae plurimum tribuo, quibuscunque in rebus esse illis usui poterit virtus et authoritas tua, eos juves, Julium praesertim, cui mandavi, tuo ut consilio muniendis

illis oppidis, et bello, si forte in aliquem tumultum eorum adventus incideret, administrando et ducendo uteretur. Id facere te oportet, cum reipublicae Christianae, cujus res agitur, causa, tum tua, quo impulsore usus sum, tum vero etiam mea, qui te, secundum regem, tanti facio, ut tibi tota ista in regione latissima atque populosissima praeferam neminem. Vale. Dat. III. Kal. April. M. D. XV. anno III. Roma.

Has duas epistolas Leo Romae degens ad regem, banumque dedit; eodem anno, sequenti mense iterum, Florentia ad Petrum scripsit aliam, ex qua colligitur virtutem Petri tanto terrori Turcis fuisse, ut qui hactenus nihili ferme duxerant Hungaros, pacem ab eis, vel saltem inducias per legatum petierint.

Leo X. Pontifex Maximus Petro Berislavo Sal.

Quum intellexissem Turcarum regem ab Uladislavo Pannoniae, Bohemiaeque rege, per legatum suum petere, ut vel pacem secum, vel inducias triennales conficeret, de fratrum meorum E. R. cardinalium sententia dedi ad eum litteras, quibus ab eo magnopere petii, nihil eorum quae postulabantur, faceret, neque se cum hoste suo, nostroque ulla conditione conjungeret; pollicitus autem sum ei, daturum me operam, ut communi regum omnium et principum christianorum pecuniae collatione juvetur, ut se, suosque populos tueri, atque propellere hostem possit; scripsique ad singulos ea de re diligentissime, quorum, qui vicinus nobis erat, Franciscus Gallorum rex, mihi

amantissime rescripsit, omnia quae vellem libentissime se facturum. Itaque confidimus, ut maxime opus est, ita fore, reliquos quoque reges omnes idem responsuros, idemque facturos; quod cum erit ab eis confectum, omnem illorum stipem, mea cum stipe, quanta maxima fieri poterit, per meos homines magnis itineribus historsum transmittam; quibus de rebus omnibus te certiorem facere volui, ut spem haberes, Uladislavum regem et ipsum et ejus populos, non solum qua se tueri, sed etiam qua, si volent, offendere hostem possint, propediem habituros. Dum haec autem interea comparantur, si tibi ad tuenda, auxiliisque munienda Illyrici municipia operae pretium erit, commeatus is, quem in urbe Sibenicensi Julius Cortonensis asservandum reliquit, permitto tibi ut eo universo, quemadmodum tibi videbitur, sic utare; hortor autem te, ut studium diligentiamque tuam, curam, laborem, animique tui fortitudinem, mihi plane jam, vel omnibus potius hominibus cognitam, his in rebus administrandis ita exerceas, ut, quod spero, et reipublicae christianae dignitas per te retineatur, et tui gloria nominis augeatur, et tibi ipse magis magisque debeam. Vale. Dat. XVII. Kal. Martias anno III. Florentia.

Hoc anno, qui fuit quintusdecimus ejus saeculi, Hungaria maximis aquarum inundationibus affligitur; etenim a pridie Kal. Julii ad Octobris Kal. aqua Danubii latius solito evagavit, magna cum frugum pernicie; multas etiam villas et casas, magno mortalium damno demersit. Quo anno, dum Uladislavus rex Posonii cum fratre suo Poloniae rege conventum celebrat, ignis incerto authore excitatus, primo domum regiam, mox, difflante validissimo vento, totam ferme

urbem flamma vorax absumpsit. Ad conventum Petro quoque maturandum fuit, cujus occasione dum negotia suae provinciae apud regem et apud parum sibi faventes optimates urget, coactus est totam hiemem et majorem veris partem in Hungaria insumere, exiguo admodum negotiorum suorum fructu, magnoque provincialium suorum incommodo ac detrimento, uti mox dicemus. In Croatiam reversus, litteras a Leone pontifice sequentis tenoris accepit.

Leo X. Pontifex Maximus Petro Berislavo Sal.

Scribimus ad Bernardum Cantorem Agriensem internuncium nostrum ea omnia, quae per illum tibi hoc tempore significanda esse duximus nostris verbis. Hortamur itaque te, ut pro nostra in te paterna sane benevolentia, expectationeque ea et spe, quam de tua probitate, magnitudineque animi et religione, caeterisque tuis virtutibus magnam atque mirificam semper habuimus, des operam, ut quibuscunque rebus poteris, istorum regnorum quieti et tranquillitati per te consulatur, authoritateque tua, qua multum polles, ad eam rem cum hujusce reipublicae dignitate, quae quidem in tua erga se illustri voluntate et studio libentissime conquiescit, maxime omnium atque imprimis utare. Erit id cum per se praeclarum, et tibi laudi atque gloriae, tum certe egregiae isti, fortissimaeque nationi et populis apprime salutare. Vale. Dat. Non. April. anno IIII. Roma.

At enimvero dum Petrus totam hiemem, verisque partem in Hungaria insumit, Turcae qui pacem nullis conditionibus ab Hungaris impetrare poterant,

priori anno, absentia bani a provincia illecti, bruma adhuc saeviente, expeditionem in inferiorem Croatiam meditantes, ne expectato quidem mitiore veris tempore, ingenti numero regionem invadunt, populatisque agris aliquot castella expugnant, fortiora, atque ad resistendum aptiora, obsidione cingunt; quare Petrus statim Thomam Nigrum vicarium suum ad Leonem pontificem ad exponendum statum provinciae, auxiliaque imploranda destinat, a quo sequentes litteras accepit.

Leo X. Pontifex Maximus Petro Berislavo Sal.

Revertenti ad te Thomae Nigro vicario tuo, qui non solum apud me, sed etiam apud fratres meos, E. R. cardinales, publice oppidorum eorum, quae a Turcis obsidentur, regnique istius causam, atque inprimis tuam graviter et accurate egit, mandavi, ut te meis verbis salutaret, ac primum tibi significaret: quod plurimos pro re christiana labores pertuleris, gravia omnia periculosaque adieris, impensas maximas feceris, nos te efferre maximis et verissimis laudibus; deque ea optime esse meritum, libentissime profiteri. Deinde cognitum tibi faceret diligentiam meam, quam adhibeo, ut tibi tantum auxilii, quantum satis sit ad illa oppida munienda, hostesque propulsandos, communi consilio atque opibus quam celerrime mittatur, ut tuam et istius regni, christianaeque reipublicae dignitatem defendere ac tueri possis. Demum te hortaretur, ut pro tua virtute, animique magnitudine hostium furorem tamdiu sustineres, dum haec conficerentur; quod quidem paucis diebus confidebamus fore. Itaque bono animo

esto, optimamque spem alere istos populos fortissimos et constantissimos jube, brevi incolumes futuros. Reliqua ex ipso cognosces. Vale. Dat. VIII. Kal. Jun. anno IIII. Roma.

Interea banus collectis copiis, armis coepit regionem perlustrare, et licet hostes et numero et viribus pollerent, ipsumque Junus begum praetorem Bosnensem imperatorem haberent, brevi tamen bano cessere; caeso enim Turcico imperatore in obsidione castelli munitissimi sub Cetina fluvio supra Clissium siti, Sign dicti, a quodam milite ex obsessis, qui cum patriae saluti vitam devovisset, castello egressus, transfugamque se simulans, ad Junus begum statum obsessorum intelligendi cupidum deductus, eundem incautum jugulavit coram suis, a quibus mox conficitur, Turcae demittere animos coeperunt; verum ubi banum advenisse cognoscunt, quocumque potuerunt fuga sibi consulunt; at banus quoscunque capere potuit, eos omnes sudibus subfixit, perque summitates montium vicinorum escam avibus, ferisque reliquit; plurimi inter hos fuere nobilioris conditionis, quos expugnato Varbihac castello, quod per hiemem occupaverant, in eo intercepit; idem fecit et cum iis, quos invenit in Briberio, egregio Scardonensis dioecesis município, seminario ante ea tempora Croaticae nobilitatis, Croaticorumque banorum, sed non ita pridem ab ipsis dominis turpissime Turcico metu destitutum. Bretevo quoque ac Butina, Tininiensis dioecesis castella obsidione soluta sunt, quae omnia loca virtute ac vigilantia Petri servata, eidem Petro fruenda rex libenter adscripsit. Servat hodie quoque Petri nomen amplissima planities, frequenti, frugique colono culta, supra Sibenicensem urbem sita, quae licet Turcici juris,

Petri tamen campus appellatur. Moritur interea Uladislavus rex Huugariae, rebus in Ludovicum filium, puerum adhuc devolutis, cujus voluntas erga banum eximia semper extitit, ut eum et suum banum, et suum episcopum appellare consueverit; ob enim ejus spectatam fidem, assiduosque labores erga sacram coronam, praeter banatum, episcopatum, prioratum et quaesturam, capitaneus quoque Segniensis, provisor arcis Budensis, Cumanorum procurator, salium Transsylvaniae camerarius ab Uladislavo fuerat constitutus, quibus muneribus, ut digne et pro fide in regem et reipublicae commodum fungeretur, sola cura angebatur, ut redditus publicos integre in aerarium deponeret, et ad regni usus legitimos exponeret. Cum autem ad maximum rei bellicae splendorem sponte sua animatus, assidue tamen ad reipublicae christianae defensionem et propagationem a pontifice, caesare et prope ab omnibus christianis principibus sollicitaretur, coepit cogitare de muniendo sibi tali statu, ex quali, majori apparatu, majoribusque viribus adhuc paratior semper esset in hostes. Porro episcopatus ejus Vesprimiensis procul erat a finibus, proventusque exiles mittebantur, cum ipse pecunia multa egeret ad bellorum vim sustentandam, perpetuo enim in finibus versari cogebatur; quamobrem exoptaverat episcopatum Zagrebensem tamquam pinguiorem et in limitibus situm. Habita itaque cura de permutatione cum Simone episcopo, nepote Thomae archiepiscopi, qui episcopatum subscripto ejus nomine gerebat satis inutiliter, nihil effecit, obstante omnibus modis Thoma; nolebat enim eum summo pontifici, caesari, aliisque principibus christianis acceptissimum, se possidente quatuor episcopatus in regno et praeterea patriarchae Con-

stantinopolitani titulo, et cardinalitio splendore insigni, majorem effici, licet eum semper obsequentissimum, ac proinde optime de se meritum, homo difficilis, et qui nemini bene vellet nisi suis, quos maxime promovere studebat, perpetuo fuerat expertus, ob idque inanibus promissis falsa spe lactaverat, quin imo tanti meriti virum oppressum cupiebat. At ille et suorum meritorum pondere, et regis gratia praecipue fretus, dixerat aliquando, se etiam eo episcopatu potiturum; quippe indigne esse tales eo episcopatu frui, quorum alter reipublicae inutilis esset, alter vero damnosus, cum regiis semper proventibus manus injiceret. Quare ex hoc etiam acrius, quamvis dissimularet, Thomas fortunae Petri insidiabatur. Is autem homo animo aperto, cum assidue in Turcas belligeraret, insumeretque ad milites privata etiam beneficia, et quotquot suppellectilis haberet domesticae, — nam saepe visus est vestes et vasa argentea, quibus quotidie utebatur, in milites distribuere, cum ne in tavernica quidem domo, [ita Hungari suppellectualem cellam appellant, quicquam auri aut argenti haberet, praeterquam arma et instrumenta bellica; cumque praeterea salaria minime illi penderentur ex publica Thomae malitia, qui etiam in his impedimenta apponebat: Petrus qui videbat fines periclitari, seque non posse facere necessarium militem, suis etiam se proventibus spoliari, et gratiam insuper nullam sibi reddi pro tot meritis; post multas petitiones et nuncios ad regem pro pecuniis inutiliter destinatos, obstante Thomae, huicque similium malitia; invehi tandem coepit in hos, per quos sciebat haec fieri. Nec tamen inter haec quibuscunque poterat modis muneri suo pro bono publico deerat, nam et a pontifice juvabatur, et ab ami-

cis, consequebaturque ubique victorias; hoc anno praesertim, qui fuit sextus decimus ejus saeculi plures arces reparavit in provincia, imprimis autem Sign, quam diximus Junus bego interfecto obsidione Turcica liberatam, Clissium item et Tininium, nec non Biograd arcem validissimam in ea regione, quae Glamocs incolis appellatur, refecit pariter turres quasdam circa Jayce, murosque circa Jezero castello non admodum a Jayce distanti communivit; quare ingentibus impensis est gravatus. Unde cum Thomae animum amplius ferre non posset, saepius frequenti consilio questus est de defectibus, qui fiebant in tuendis limitibus, nec praetermittebat ullo modo, nominare eos, per quos fiebant, accusabatque multos, qui publicos proventus usurpabant; sed quia rex adolescens erat, et Thomas factionem habebat primariorum hominum, omnia frustra Petrus conabatur, nec aliud efficiebat, nisi magis ac magis magnitudine animi, et audaci ingenuitate ac virtute suos in se aemulos accendebat. Postremo cum palam constitisset odium Thomae in Petrum, subornassetque in suam sententiam palatinum, et quosdam alios ex potentioribus, persuasit regi et consilio toto, Petrum spoliandum esse tot beneficiis, quandoquidem difficile illis fungi posset omnibus, cum soli banatui vix sufficeret; et quoniam querebatur de defectibus nervi bellici, deponeret quaesturam, atque daret aliis, sic enim cura periret, ut ei salaria penderentur; eadem de procuratione Cumanorum ajebant; hoc autem dolose faciebant, ut diminuta ejus potentia diminueretur etiam audacia, sicque demum opprimeretur, quandoquidem si id eveniret, minus in se et alios inveheret, quem nos, ajebant, nunc in nos armavimus. Dum haec ipsi inter se concoquunt, praesense-

rat omnia Petrus antequam ad rem deveniret, itaque rebus suis consulturus, Budam properat, ubi cum in aulam consilii intrasset, in qua forte eo die consilia sua in Petrum exequuturi optimates cum Thoma convenerant: banus reverenter regiae majestati officiis exhibitis, salutatisque consiliariis, seorsim adit Thomam, summa cum reverentia alloquitur hominem, expostulatum de omnibus, quae in eum egerint, et adhuc agerent; caeterum cum omnia exposuisset, ad ultimum adjecit: Si, inquit, Thomas non cessabis me insequi, et deprimere, edico tibi: quod jam non querar regi et regno, sed ipse manu mea ulciscar in te tres personas: regem quem contemnis; regnum quod expilas; me quem opprimis; et his ad aurem dictis, magna cum honoris significatione exteriori erga Thomam, assedit in consilio. Et ita haec omnia egit, ut omnes crediderint eum amicissime de quibusdam aliis rebus collocutum; actisque rebus, quarum specie ad aulam se contulerat; tam a rege, quam ab aliis optimatibus benigne dimissus est in provinciam, nemine tunc hiscere audente. Verum Petri minae tam alte animo Thomae insederunt, ut licet simulaverit se cum eo conciliatum, non mediocriter timuerit hominem; potissimum ne quamprimum Zagrebensem episcopatum eidem in Croatia eriperet; quare coepit occulta agitare consilia de Petro tollendo, cujus rei causa etiam ad Zagrebensem praefectum saepius litteras dedit. Banus autem provincialium commoda, quacunque ratione valuit, curabat interea; quo autem facilius rebus regni consuleret, vicarium suum Thomam ad pontificem legat anno septimodecimo ejus saeculi. Quoniam vero Leo pontifex non solum Maximiliano imperatori, Philippo ejus filio, Uladislavo, Ludovicoque

regibus, nec non aliis principibus christianis, honorem Petri amplissima dignitate decorari flagitantibus, sed et ipsi Petro per internuncios cardinalatus honorem promiserat; cumque quorundam cardinalium in se conjuratione detecta, conspirationis reos dignitatibus privatos, senatu movisset, novisque patribus sibi opus esse dictitans, unum et triginta cardinales, inaudito exemplo, partim pretio, quosdam aliis de causis in senatum adlegisset: et Petrum omisisse alia quam majoris honoris causa videretur, hanc ad eum dedit epistolam:

Leo X. Pontifex Maximus Petro Berislavo Sal.

Nolumus mirari nec moleste ferre fraternitatem tuam, si iis ipsis diebus sacro collegio venerabilium fratrum nostrorum. S. R. E. cardinalium, per novam creationem aucto, multisque per nos in eum summum ordinem adscitis, fraternitatem tuam, contra quam in animo habebamus, et quam erat nobis decretum, in aliud tempus reservavimus; non enim accidit hoc quidem, quod aut tuae praeclarae virtutes illo amplissimo honore non dignissimae sint, aut nos earum virtutum, tuorumque erga nos et sanctam hanc sedem, christianamque adeo universam rempublicam meritorum ceperit oblivio, quae jam pridem hanc ipsam summam et eminentissimam dignitatem jure suo poscere viderentur; sed quae causa et rationes inciderint, vellemus praesens adesses, facilius posses ex nobis cognoscere, simul profecto intelligeres, et quem animum erga te geramus, et quod judicium de te faciamus. Multa certe intervenerunt, quae nos et in hanc, et in

illam partem compellerent, ut quamvis grandi numero adlecto, tamen aliquibus vel charis affinibus nostris, tum etiam optime de nobis meritis satisfacere non potuerimus; sed non omnia perscribenda sunt, praesertim cum dilectus filius Thomas Niger vicarius tuus, homo et prudens, et erga te fidelis, copiosius sit tibi totum animum nostrum, quem ipse perspectum habet, expositurus; qui praesens temporum, rerumque necessitudines, difficultatesque cognovit. Quod si causa simpliciter fraternitati tuae referenda est: idcirco nunc te praetermisimus, quod in magno numero non erat futura illustris et egregia commendatio et testificatio dignitatis tuae, quae nunc non praetermissa est, sed ad propinquum tempus translata, ut quemadmodum optabamus, singularis viri et probati summum honorem singularis causa decoret et illustret. Quamobrem etsi minime necessarium putamus aut te cohortari, aut nos ipsos excusare, quod alterum virtus tua et animi fortitudo non postulat, de altero nos freti conscientia erga te nostra, et ea deliberatione, quam de te ornando atque omni dignitate amplificando infixam in animo habemus, non ita laboramus: tamen non alienum duximus has nostras ad fraternitatem tuam dirigere, plenas paternae benevolentiae et cujusdam summi amoris, quibus re tibi significata, ut cecidisset, intelligeret fraternitas tua, nos in sententia pristina permanere, effectum tamen tui honoris non omisisse, sed in illustriorem occasionem distulisse, de quo fraternitati tuae in verbo illo romani optimi pontificis, quod fallere nefas, pollicemur: nos de tua augenda propediem dignitate ita acturos, ut optime ac praeclarissime tecum actum putes, te in hac copia annumeratum non fuisse.

Tu modo instituta ratione, qua Deo et reipublicae deserviendo, merita tua omni honore superiora reddidisti, perge atque insiste in eis rebus gerendis, quibus vera immortalitas facile comparatur; operamque da, pro spe atque exspectatione, quam de te, tuoque exercitu concitasti, ut aliquid fortiter, feliciterque gestum nobis primo quodam tempore nuntietur; ut ejusmodi arrepta occasione tuum honorem, cum illa gratiarum actione, quae Deo omnipotenti debita erit, conjungamus, quod tam libenter, et tam laeto animo faciemus, tanquam eodem facto et Deo immortali, et virtuti ac meritis tuis, et nostrae summae ac singulari erga te benevolentiae accumulate simus satisfacturi. Sed de his et aliis supradictus Thomas vicarius tuus cum fraternitate tua abundantius nostro nomine colloquetur, cui fidem plenam adhibebis. Dat. Romae die VII. Julii M. D. XVII. Pont. anno V.

Acceptis litteris haesit aliquantulum animo Petrus, quod videret aemulis suis, qui nihil magis quam incrementum hujusce summi honoris, omnium consensu meritis bani sat maturi, praesertim vero Thomas cardinalis, magno timore ad illam diem expectarant, aditus esset apertus expectationi suae tamquam vanae et delusae insultandi: modum tamen consueti temperamenti desideriis suis adhibens, judicium de se, testimoniumque summi pontificis invidorum aculeis anteposuit, praesertim cum tenor pontificiae litterae passim vulgaretur. Seriori dio(?) quae pridem parare coeperat, validissimis copiis exornavit. Percrebuerat fama, exploratorum attestationibus ex Constantinopolitana urbe firmata, Selimum imperatorem Turcarum, debellata Syria, eversoque Mamaluchorum imperio in

Aegypto per tot saecula inter orientales inclyto, cogitationes suas ad Hungaricum regnum invadendum applicasse; jamque Europaeorum ejus ministrorum omnis sollicitudo erat in Turcis undequaque colligendis, praemittendisque lixis et calonibus, qui Selimo indies Constantinopoli in Hungariam ituro cum exercitu, iter expeditum facerent. Quare praefecti limitum Hungaricorum, Transsylvaniensis, Temesvariensis, Belgradensisque finibus summo studio invigilabant. Hinc etiam Petrus, qui provinciae suae a Derenceni bani clade ferme attritae, continuisque praeliis afflictae, vixque sub eo respirare incipienti non parum pertimescebat, exercitum ad provinciae fines collocat, atque in omnem eventum intentus, ne quid ea ex parte respublica detrimenti caperet, omni conatu, studioque insudat. Arcibus, municipiisque nobilioribus meliores quosque ex suis praeficit, qua occasione Petrum Crusium, virum fortissimum, a multis annis sibi probatum Clissio praeposuit. Tenuit apparatum hujusmodi militiae longa Turcici rumoris expectatio ad ipsam Selimi mortem, qui undevigesimo anno ejus saeculi, Constantinopoli egressus, Hadrianopolim versus, consilio aggrediendae Hungariae in vico Zurula, ubi ipse olim patrem suum Bajazetem veneno sustulerat, corrosiva plaga inopinato emergente, quam gangrenam plerique fuisse asserunt, interiit, Turcis interea limitaneis nil moliri praesente bano audentibus. Nec tamen Petrus otiosus consedit, sed relicta maxima parte exercitus in finibus, ipse cum reliquo milite arces provinciae periculosioribus locis sitas adiit; qua opus fuit muros reparavit, commeatus invexit, quosdam praesides loco movit, alios superbius, avariusque populis impe-

rantes graviori poena mulctavit, quorundam in bona et in capita animadvertit, demum ubique pro necessitate locorum prospexit. At dum Petrus summis quibusque principibus merito virtutum acceptissimus, patriae saluti prospiciens se major evadit, adversarii ejus, Thomas praesertim, cui prior insectatio non successit, nova funestioraque consilia, in ejus ruinam intendit. Socios sceleris concinnandi habuit Emericum Perennium, compluresque alios, qui pueritia Ludovici regis facile invitabantur. Torquebat Thomam et virtutum Petri splendor, longe lateque christiano orbe diffusus, et ejusdem Petri ingenua libertas, qua assiduis privatis, publicisque querelis inexplebile Thomae maximo regni detrimento avaritiam detestabatur. Etenim archiepiscopo, qui insano ambitu ad papatum adspirabat, nullae pecuniae satis esse poterant, unde et in regios census, et in omnia, quae vacabant, involabat ecclesiastica beneficia, quorum ingentem vim suo nomine et nepotum possidebat; praeter quatuor pinguiores regni episcopatus, quibus incubabat, ex omnibus aliis, quae conferri non poterant nisi ipso mediante, pensiones exigebat, et sane divitiae ejus mirum in modum excreverant. Notum illud, satisque tunc vulgatum ejusdem archiespiscopi cum quibusdam primatibus regni facetum colloquium: Dux Laurentius Uilaki, Nicolai, quem Matthias rex regni Bosnensis titulo exornarat, filius, inter multa ditionis amplissimae suae loca, unum habuit ultimae conditionis habitum, qui locus Obolarius est appellatus ob unius oboli pensionem, qui ex cujusdam rei vilissimae collatione proveniebat; ejus tamen summa ascendebat ad sex millia aureorum, feruntque, eam pensionem, supraquam dici possit, molestam et onerosam semper fuisse sub-

ditis; quare saepenumero vigintimillia aureorum duci suo quotannis pendere voluerunt, si eo proventu eos liberasset; exorari tamen nunquam potuit, et professus est, si centum plus pendissent, se non facturum, ne ejus institutores injuria afficeret; hicque census Fyller, hoc est Obolarius vocitabatur. Stephanus autem Bathoreus, vir primarius inter regni proceres, habebat oppidum Káron appellatum, quod damnum interpretatur; Joannes autem Orzagus aliud item oppidum, Giengies dictum, quod uniones significat; ex quibus omnes maximos accipiebant proventus. Forte contigit, ut hi tres optimates ab archiepiscopo convivio exciperentur; in quo cum inter se de magnitudine opum familiariter concertarent, Stephanus Bathoreus prior, per extenuationem damnosi nominis tantas sibi opes esse diceret, ut ex damno etiam maximi redditus illi provenirent; subjunxit Orzagus: suas vero tantas esse, ut canes etiam apud eum in unionibus ambularent. Laurentius dux protulit obolarem redditum. Thomas demum, quia e re nata hic sermo in medium prodierat, cupiens ipse etiam aliquid afferre simile, subita cogitatioue ditionem suam percurrit, ac inquit: Mihi quoque fornax est, aut malitis, stuba, (erat ejusmodi nomen, Kemenze dictum, oppido Thomae egregio, ea,) inquit, amplitudine, ut aliquot millibus hominum hospitia splendidissima suppeditare possit. Nec omittendum illud divitiarum ejus argumentum: Aliquando Thomas induxerat in tavernicam, sive snppellectualem domum Georgium praepositum, familiarem Joannis Zapolei; et ostensis ei amplius quam trecentis centenariis auri ac argenti rudis, praeter ingentem acervum vasorum, et pecuniam incredibilem cusam utriusque metalli: Num, inquit,

Joanni tuo tanti sunt thesauri? Hanc tantam ingluviem argenti, aurique in Thoma cum Berislavus tolerari posse negaret, egente rege, regnique securitate; judicaretque non decere eum tot officiis, muniisque praefici, cum omnia et regis privata, et regni publica ea occasione pessum ire videret, ac rapinis omnium potentium essent obnoxia: strenue obstabat, tuebaturque quantum poterat, ne pro voto furarentur, saepiusque, ut diximus, et Thomae et aliis obstitit, expositis limitanearum provinciarum ac partium periculis, regisque domestica egestate, quae talis erat, ut saepius necessaria regiae mensae desiderarentur. Scribit Sigismundus [1]) Sirmiensis, qui Uladislavo, Ludovico et Joanni regibus sacellanus fuit et familiaris in aula: Ludovicum regem saepius mensae accubuisse absque vini provisione, indeque consuevisse mittere Matthiam Bosnyak, qui bano in Prioratu Uranensi successit, ad quosdam proceres pro lagena vini impetranda. Haec, aliaque multo indigniora ipse, oculatus, ut ajunt, testis saepius deplorat. Saepe etiam Petrus nominatim in senatu publice dolere consueverat, quae quisque usurparet ac sibi adjiceret; videbanturque magis ejus invectivae in Thomam ferri quam in alios, quum ejus partes tamquam summi in Hungarico regno praelati esse potiores judicaret, magis regem et publicum adjuvare, quam spoliare; praesertim quia sacerdotum ditissimus, procerum vero et optimatum omnium maximus esset. Ille igitur remorsurus accusatorem, et repulsurus abs se tantum criminatorem, cum nec liceret publice, nec posset sine gravi multorum tumultu, cum et Berislavus polleret amicitiis, essetque robustus tot officiis ac dignitatibus publicis, ad dolos et scelus converti-

[1]) ‚Georgius'-t akarhatott írni.

tur. Concinnatis nimirum accusationibus multorum, apud regem facessebat illi negotium, dederatque operam, ut per summam injuriam quasi jure opprimeretur regis sententia et multorum querelis, qui se laesos ab eo dicerent. Rem itaque, priori ausu cautior, clandestinis artibus eo deduxerat, ut decreta ejus captivitate in senatu fienda, regis edicto citaretur in consilium. Berislavus cum omnino machinam contra se expeditam non cognovisset, adeo tecte omnia tractabantur, pridie quam in senatum ire debuisset, dicturus pro se contra ea, quae illi objiciebantur, fit certior a Joanne voivoda Transsylvaniae, quocum singulari studio amicitiam colebat, — inerat enim inter eos arctissima conjunctio, tum ratione originis, cum uterque Bosnensibus progenitoribus gloriaretur, tum quia ea tempestate ipsorum humeris salus reipublicae Hungaricae nitebatur, unde et ambo iisdem odiis apud optimates caeteros laborabant, — quodque simul esset acturus edocet; caeterum monet, ut omnino veniret in senatum, perageretque suam causam ut vir probus, non defuturos illi amicos, sed tamen sic intraret, ut adversariis audacia non procederet, si quid attentassent sicuti decreverant. Postridie Berislavus acceptis secum circiter centum quinquaginta viris ex Croatorum genere, sine Hungaris, quorum numerus ducentos quinquaginta auxerat, jubet omnes armari, quod sine suspicione poterat, cum is apud Hungaros mos esset, ut perpetuo gladiis cingantur, tamquam ubique hostes occurrere possent; et instruit, ut divisi per classes pari numero omnes per cubicula, habitationesque regias, portas insederent, sique in se quid violenter fieret, accepto signo, quod eis praedixerat, in senatum usque irrumperent, executum omnia quae voluerat. Itaque

pergit ad arcem et in senatum intrat. Erant ibi senatores omnes, et majori numero utriusque ordinis quam solitum erat; convenerant enim etiam qui rarius ingrediebantur, visuri rem et casum, non minus atrocem quam insolitum ab annis multis, potissimum quod cum Petro Berislavo, homine bellicoso, et tum gloria in bellicis rebus, tum toga etiam singulari, agebatur tanta tragoedia. Habuit ipse quoque sub veste gladium, corpusque etiam lorica munierat. Prolatae ibi mox accusatorum criminationes, audacia ejus accusatur, quod homo exterus, tales habebantur Hungaris Bosnenses, quod officialis, qui et semper, nuper etiam beneficio multorum ad tantam potentiam et dignitatem esset promotus, non sit veritus praelatos summos, summos etiam magistratus audacia et levitate sua lacessere; excogitaverant etiam, quae jure quodam et regis nomine in eum jacerentur. Auditus postea et ipse, ususque oratione primum leni et modesta, et reddens rationem omnium, quae egerat, curque sic egisset, et quod nemini noxius esse voluerit, cum conditionem ejus id non decuisset: non potuisse tamen et regis et regni causam non tueri, et defuisse etiam officio suo, turpe vel apud ipsos fore, se non dubitasse. Hortatus insuper, ut ea non interpretarentur sinistre, in bonam partem acciperent, et hujusmodi potius ministros laudarent, et si non tales haberent, invenire magnis pretiis adniterentur. Enumeravit postremo regis pueritiae invaletudinem, finium pericula et munitionum penuriam, praesidiorumque egestatem, eaque dixit oriri ex majorum mutuis odiis, ex pompis et luxu, ex negligentia omnium virtutum, curarumque, quibus regna conservantur; se paratum esse ad rationem exhibendam omnium, quae hactenus administraverat; de injuriis in

quospiam illatis, paucis attigit: non posse homines esse angelos, solere id contingere inter pares et honoris cupidos; caeterum injurias injuriis rependere virorum esse, qui pati, quae non decent, minime consueverunt; se quoque a multis indies offendi, omnes tamen et regis, et regni, et omnium beneficio dissimulasse; quae an poenam mereri debeant, in regem se et in omnes bonos rejicere, atque orare: aequiores esse vellent in se, et adjuta regis pueritia meliore et honestiore cura, disciplinisque regiis imbuto, ad regni conservationem fortiter converterentur, omissis privatis studiis et luxu; odia praesertim agitare mutuo desinerent, et frugi homines, quique regno commodiores potius quam damno essent, foverent favore suo. Remissus e senatn in proximam domum, dum colloquuntur de his, quae audiverant, non solum non sunt leniti animi accusatorum, verum etiam magis et magis exulcerati sunt in Berislavi perniciem. Accusatur hominis astutia, qui praesens placidissime et reverenter omnes haberet, absens desaeviret in eos, tamquam Sylla quispiam aut Marius, eoque animatum in omnium dignitates, ut suo imperio cunctos velit regi, ipseque solus videretur esse, cujus censura et fraeno prohiberentur ab insolentia. Ventum itaque demum est, ut eodem loci interciperetur, cogaturque abdicare se omnibus publicis officiis, iis praesertim, quae arbitratu regis et consilii ad tempus dabantur, ut thesauriatu, Budae castellanatu, salium camerariatu, et si quae talia habeat ad fiscum publicum pertinentia; aut si sponte id nollet, vi et captivitate ei extorquerentur, atque etiam potentia illi demerentur; banatu quoque maritimo privare volebant. Decreto itaque, ut detineatur, rege quoque assentiente, archiepiscopi et

palatini persuasione, imo et Joannis Bornemizae, tametsi hic non admodum appareret ei infensus, ventum est: quis horum primus manus illi injiceret? quod munus ut periculosum et turpe, quippe quod omnes honori consulebant, nemo reperiebatur, qui id notae subire vellet; tandem inter se contendentibus, cujusnam id partium esset? archiepiscopus protulit: Voivodae Transsylvani id esse muneris, ut bello fortis viri, et omnium praestantissimi, Hungaricaeque libertatis assertoris. Joannes vero voivoda tantum fertur ex hoc irae in archiepiscopum concepisse, ut nisi majestatis, cui assidebat, rationem habuisset, acrius in eum esset animadversurus, quam si privatus extitisset: Et quid, inquiens, tibi ne Thoma videor ergo aut tuus, aut regis esse carnifex? Cujus hactenus mea manu sortis crimen perfeci? aut majores tui id obsequium in perniciem viri mihi charissimi multis nominibus reliquere? vel ideo virtutem meam conservavi, ut vestris sceleribus satelles essem? Porro agnosco ego Berislavum dignum virum, qui ea omnia officia gerat, quibus est praefectus, tamquam qui inique a vobis, a te praesertim insectetur, quive hactenus vos a maximis malis tutarit virtute sua. Cessent itaque et tu et tui similes perverse agere, et viro dedecus et perniciem intendere, qui et de principe nostro, et de nobis omnibus bene meritus est, beneque mereri adhuc multis modis ac diu potest; vobis vero si carnifice opus est, alium dehinc quaeratis, aut soli manus in eum injicite. In hunc modum diu contendere, nec tamen deliberavere prorsus, qui primus eum invaderet, et cum rem jam coeptam turpe esset omittere, nec alioqui honeste ac pro voto perficere poterant, datis quibusdam extra senatum in mandatis, dum abiret ex arce

ut detineretur, advocant eum nomine regis, conjiciuntque in eum gravia, caeterum velle differre rei deliberationem, ajunt, in aliud tempus; abiret porro staturus regis, senatusque judicio. At Joannes voivoda, qui jam, ut diximus, optime sese intelligebat cum bano, monuerat eum, cum ipsi signum nutu faceret, sciret decretum de ejus captivitate; nihil itaque differret, sed locutus asperiora, quam priori oratione, et palam factis facinoribus, omniumque sceleribus accusatis, rem regis extolleret, debiti rationem diceret, pluraque in hanc rem exponeret, mox facta regi reverentia, decederet ex senatu, et sine mora in Croatiam proficisceretur, nisi etiam in posterum periculum esset aditurus, si Budae moraretur, ex furore temporis. Qui accepto nutu, opportune atque audacter, adeo severe invectus est in adversarios, adeo percommode ex usu regis locutus, ut et apud regem plurimum commendaretur, et adversarios tantum perterrefecerit, et in pudorem conjecerit, eos devorationem regni appellans, ut nemo vel in faciem ejus intueri potuerit. Exacta itaque feliciter oratione, abiit. Quibus inde cura detinendi data fuerat, videntes eum ingenti et praeparato milite ad praelium stipatum, non tantum in eum manus quispiam [1]) ausus est injicere, ut etiam nudatis capitibus, honorifice extra arcem sint prosequuti. Eo die cum domi se continuisset, accurentibus hinc inde non paucis amicis, quibus jam tutior erat, praesertim quod principis tumultus evaserat, nocte secunda vigilia, insciis etiam domestico famulitio, levibus curribus Vesprimium sese contulit, inde Slavoniam et Croatiam petiit, contractisque suis commilitonibus, quibus potissimum in consiliis utebatur, ad

[1]) Értsd: ‚nemo.‘

hoc et cum Francisco Berislavo collocutus, quid agendum esset. Interim afferuntur nuntii, archiepiscopum et palatinum copias post eum mittere, et hostiliter velle persequi. Qua re mox per exploratores certius cognita, mittit ad Maximilianum imperatorem in Austriam pro auxiliis et bombardis. Summa enim eum complectebatur observantia, quod per ea tempora solus esse videretur, quo Turcarum vires reprimerentur; misit et ad Joannem voivodam, et ad Stephanum Bathoreum comitem Themisiensem, et ad Franciscum Hedervari ac Michaelem Paxi, banos Belgradenses, qui omnibus finibus regni praeerant, ut et ipse; et cum eis foedus iniit contra omnes, qui se et utrumvis eorum impeterent, in mutuam defensionem. Ferunt enim, per ea tempora moris fuisse apud optimates Hungaros, cum ipsi toto conatu in visceribus regni acquirerent sibi arces et bona, utpote tuta, et ab omni periculo remota: quoscumque sibi molestos, audaces, et a sceleribus alienos animadvertebant, ad finitima officia et praeturas, et in legationes longinquas ablegabant, ut sic studio gloriae, non tam curis et laboribus perpetuis quam quotidianis periculis implicarentur; id actum erat cum omnibus praenominatis, cum enim eos suis consiliis contrarios experirentur, ad Turcarum gladios, pari odio cum Petro, honoris specie relegarant: adeo facile vel maxima regna tendunt ad interitum, ubi publico bono posthabito, privatis tantum affectibus animi rapiuntur. At adversarii nihil immorati, solicite urgebant inceptum facinus, conabanturque omnibus modis, quam citius fieri possit, conficere Berislavum; ac nec ille segnior in rebus suis sibi ubique consulebat. Coeperunt itaque cataphracti exercitus Thomae et palatini adventare, jamque haud multum

aberant a Dravo, cum Berislavus etiam cum suo milite et confoederatorum, transmisso Savo, Dravum versus coepit progredi. Interim affertur, a Maximiliano peditem venire et equitatum non exiguum, machinasque secum trahere validas; fit ad hoc et auxiliariorum fama, quae mittebantur a confoederatis; hinc Berislavus, qui ad repellendam tam injustam vexationem arma sumpserat, insultare adversariis, advocare ut trajicerent, dicereque id eorum esse honoris, qui prius eum invasissent, et adhuc persequerentur, haud dubie se expectaturum, et praelii facturum copiam, si viri essent. Accendebantur et illi ad rem agendam, sed non adeo properabant, forsan, ut fit, iniquitate causae diffisi, et Berislavi virtute permoti, qui alioqui ab omni homine amabatur, extollebaturque ad sidera, solis praefatis optimatibus invisus odio virtutis et magnitudinis. Expensis itaque in hunc modum ibidem aliquot diebus, persuasi adversarii nihil se posse e re sua contra Petrum peragere, et quia scintilla in magnum incendium abitura videbatur, revocavere suas copias, odiisque suppressis, secretius ulcisci cogitarunt, reconciliati interim per simulationem, regali puero pacem inter eos procurante. At illi cum eum sic tollere nequissent, belli cum Turcis, de quo diximus rumorem diu fuisse, praeparari contra Hungaros, causas illi porrigebant, gloriae specie, ad quam magnopere accensum videbant. Rex autem virtutem viri admirans in dies, utpote integritatis ejus et insectationis adversariorum sat conscius, gladium illi multo argento, auroque fulgentem, sagittas et arcum, maxima regiae spei in homine argumenta, quibus se, suumque regnum tutaretur, publica legatione

honoris ergo transmisit. Petrus vero complures nobilioris conditionis captivos Turcas, nuper in finibus interceptos, eorundemque arma cum gratiarum actionibus ad regem remisit, quo tempore et foederatis optimatibus eorum copias, et Maximiliano imperatori apparatum cum militibus, simul cum aliquot captivis et Turcicis armis, sicuti et regi, grati animi signo remandavit. Et quidem Maximilianus miro amore Petrum prosequebatur; extat carmen Georgii Vernerii, viri per ea tempora egregie eruditi de pontificis, caesarisque erga Petrum benevolentia:

Quod divus caesar, quod summus in urbe sacerdos
  Judicium de te, Petre Berisle, facit:
Si quis forte putet precibus, pretiove redemptum,
  Invidus, aut meriti est nesc us ille tui.

Sed Maximilianus Petri molestiis non diu supervixit, moritur enim anno ejus saeculi undevigesimo, mense Januarii, in cujus locum eodem anno sufficitur a septemviris germanicis Carolus, ejus nepos ex Philippo filio, Hispaniarum rege pridem vita functo, ad quem Petrus gratulatorii officii gratia, et auxilii contra Turcas, qui eo anno expectabantur in Hungaria, impetrandi causa, Thomam suum vicarium episcopum Scardonensem legavit, quae legatio sicuti Carolo acceptissima, ita et Petro honorifica contigit. Caesar enim mox eundem Thomam ad Leonem pontificem misit cum litteris, qnibus et quam prompto animo auxilia detulerit, et quanti ipse Petrum fecerit, maxima virtutis ejus existimatione est videre.

Leoni Pontifici Maximo Carolus Caesar.

Summum semper nobis de republica studium fuit, pro viribusque contendimus, ut sedatis Christianorum controversiis, arma contra publicos hostes converterentur; qua in re si auditi fuissemus, securiore animo nunc omnes essemus, minorique periculo Croatorum, aliorumque finitimorum salus verteretur; quorum res, si aperte fatendum est, Christianorum socordia potius desperatae quam adversariorum viribus attritae videntur. Sed et in tempore satis accurremus, si maturatis consiliis, celeritate utemur, quod ut sperare audeamus, singularis sanctitatis vestrae pietas facit, quae ut a reverendo Scardonensi edocti sumus, maxima cum munificentia afflictas illarum gentium res, semper quidem antea, sed praecipue opportuno hoc tempore, sublevare decrevit; pro quo officio tantas sanctitati vestrae gratias agimus, quantas merito debemus, oppressorumque salutem non aliter sanctitati vestrae in futurum commendamus, quam et eorum fortuna, et hujusce sedis apostolicae dignitas meretur. Quod ad nos attinet, quae a Scardonensi rogati sumus, promptissimo animo dedimus, nihilque posthac, quod ad continendos in fide populos aut necessarium, aut accomodum videbitur, a nobis desiderari patiemur. Cumulata nostro Vesprimiensi officia, quae sanctitatis vestrae litteris testatiora, illustrioraque redduntur, tanti a nobis censentur, ut de hominis virtute male mereri videamur, quod hactenus eos honores a sanctitate vestra illi non impetraverimus, qui a caesare avo nostro, sibi magno studio petebantur. Quod

si quae ambobus nobis de republica cura sit, omnibus quidem, sed praecipue Croatis ostendi non alienum putamus; sique labantis religionis studia in spem meliorem erigere volumus, Vesprimiensem per tot annos de re christiana optime meritum complectamur, ut amplificata dignitate, augustior suis, formidabilior hostibus apparere possit. Pluribus quod in hac causa utamur, non est; sanctitas vestra merita fatetur, pietatem commendat, intercessionem nostram habet; hoc tantum, quod praetermitti non potest, addemus: quae ornamenta Vesprimiensi dabuntur, reipublicae christianae accomoda, sanctitati vestrae honorifica, nobis, caeterisque de religione bene sentientibus, grata fore. Ex hac supplicatione illa summa nascitur: Ut Vesprimiensis longo tandem postliminio jamjam galeratus incedat, qui per septennium continuum pro fide et religione galeatus incessit. Reliqua multa de mandato nostro a Scardonensi sanctitati vestrae referentur, cui fides plena adhibeatur; quem ut virum bonum, christianaeque religionis studiosum apprime commendamus.

Ex hac epistola sicuti et ex sequenti, constat Leonem ipsum pontificem antea litteris ad Carolum datis significasse et animum suum erga Petrum, et ipsius merita enumerasse. Dedit Carolus et ad Petrum postea litteras, quem vivum credebat, cum ipse jam aliquot diebus ante scriptionem illarum occubuisset.

Carolus Caesar Petro Berislavo.

Quae nobis de tua virtute satis antea cognita fuerant, perspectiora, illustrioraque tum litteris summi pontificis tum reverendi Scardonensis oratione facta sunt, ex eoque in te uno tantum spei reposuimus, ut non alio magis quam pietatis tuae praesidio labentes Croatorum res sisti posse confidamus. De animo nostro tum ad has defendendas, tum ad dignitatem tuam pro excellentibus me ritis amplificandam, ex eodem Scardonensi intelliges. Quare cum a summo pontifice et a nobis quae pro tempore possunt, maxima cum proptitudine subministrentur; te, quantum possumus, et hortamur, et rogamus, ut quod hactenus cum summa laude fecisti, rem christianam tueri perseveres, nihilque auspice Deo, pro cujus religione laboras, desperes, populosque in officio ac fide, ad paucos dies retinere contendas; de pontificis benignitate si tibi omnia promiseris, opinione non falleris, certe quod ad nos attinet, volumus ut tibi persuadeas, te ea omnia expectare posse, quae laudatissimis benefactis tuis debentur. Pergratum nobis feceris, si de successu rerum frequenter ad nos scripseris, sique praeter caetera curaris, ut populi intelligant, nos nihil aliud aeque cupere, quam labanti reipublicae succurrere, nullaque alia causa summa cum festinatione ex Hispania in Belgicam trajecisse, et nunc ex Belgica in Germaniam properare. Fac ut animo forti utaris, meminerisque spectatam jam diu in te virtutem jam pro debito abs te exigi. Dat. Bruxellis XXIII. Junii M. D. XX.

Hactenus litterae de Petri virtutibus meritisque. Immortalitati par testimonium. Quem

mors et summis honoribus, et quod magis dolendum, extremis reipublicae christianae necessitatibus subtraxit, cujus causas quamvis alii alias assignent, hanc tamen potissimam coaevi ejus constanti consensu scribunt. Mortuo Joanne Berislavo despote sine ulla prole, Franciscus quoque frater ejus et haeres post filium impuberem obierat; relicta in secundo voto uxore. Joannes autem Banfi, qui postea a rege Joanne factus est palatinus, cui olim dabatur in uxorem soror Lucae Sekel, dum adhuc virgo esset, sed eam non accepit, audiens Franciscum Berislavum eam accepturum, post ejus mortem nihilominibus eam acceperat cum arcibus: Dobor, paulo ante Berislavorum virtute, inprimis bani recuperata ex Turcarum manibus, item Slobodschina, Feykeuu, et Brod, cum aliis quam plurimis tum arcibus tum oppidis ad despotatum pertinentibus, tamquam nullus ei haeres extaret; impedito tunc Petro occupationibus inferioris provinciae. Quamobrem, ubi primum se occupationibus liberiorem vidit, audita arcium invasione, statim armata manu in Bosniam contendit, easque omnes recepit, et successione Berislavorum et jure Stoyslavae aviae suae, quae ex proceribus Marnaviorum Rasciae principum fuerat progenita; quod factum magnae injuriae loco Joannes Banfi accepit, eamque omnino ulcisci cogitavit, et cum alia via non posset, ajunt eum id procurasse opera quorundam Croatorum, praesertim vero Petri Crusii, non tamen sine Thoma archiepiscopo, quorum uterque hominem ingentibus promissis in domini ruinam animarat. Nec obscure dubitatur Crusium ejusmodi facinoris infamem, etenim cum post mortem bani omnes ejus amici, et chariores quique officiis a Petro collatis moti essent, Crusius

tamen in Clissiensi praefectura confirmatus est. Contigit autem, dum Berislavus erectus hinc spe cardinalatus, inde stimulatus invidia et odiis inimicorum, toto conatu rueret in hostes, ut nullum finem faceret de republica christiana bene merendi; cum anno ejusce saeculi vigesimo colloquium habuisset cum comite Bernardino Francapano in arce Stenichnak, de rebus publicam salutem concernentibus, profectus est inde Tarsatum oppidum, sacrae olim Nazarenae, nunc Lauretanae domus hospitio quadriennali nobilitatum, ob idque piis populorum concursibus frequentatum, ubi festo die Christi Domini nostri caelum conscensi, sacris voluit operari, sed cum deesset pontificalis apparatus, audito privato sacro, Ottocacium castellum supra Seniensem urbem munitissimum se contulit, quo loci cum nonnihil male valeret, et jam triduum moerens esset, oeconomus intrat cubiculum, ac nuntiat: epulas esse paratas. Interea advolat eques trepidissime, et consternato similis: Ubinam sit banus? interrogat. Ad rumorem statim Petrus prosiluit, quid novi afferret eques nosciturus. Tum ille: Domine, inquit, Turcae hoc mane facta excursione in agro Drexnik depraedati sunt eam omnem ditionem. Interrogato mox homine, an ibi adhuc essent? respondit, esse adhuc in alpibus, intelligique, nonnisi cum majori praeda discessuros. Petrus omisso prandio, et ejus jussu per milites distracto, signum dare jussit, ut statim in hostes properent; erant eo loci secum admodum pauci, nec alii praeterquam insignes viri ejus militiae, qui ad centum quinquaginta equites ascendebant numero. Erant quidam, qui dissuadebant ne temere in difficillimis alpibus eos insequeretur,

expectaret majorem suorum numerum; inter hos prodiens Petrus Crusius: Et si omnino eos insequendos vis, inquit, bane, mitte me post eos, ego potius quam tu, quo salus publica solo nititur, ibo. Afferebat etiam alias difficultates, praesertim quia aeris penuria multi ex iis, qui aderant, laborarent; quia solita arma et id genus alia pejora haberent. Commotus uti erat in Turcas promptissimus, conversus ad Crusium banus: Et quid, inquit, putas tu, me minus virum esse quam tu es? non sum militaturus uti et tu? omnesne tibi vis victorias meis auspiciis? Equidem non permittam tibi hanc omnem, si sim verus banus, et ipse Petrus qui hactenus fui. Itaque extemplo. equo insesso, qui jam aderat: Qui, inquit, fidelis meus est et vir bonus, me sequatur. Correptus pudore Crusius, territi etiam alii, omnes sequuti eum sunt sine ullo ordine et ratione; ille enim vix cum duodecim equitibus abiens, alios post se paucos trahebat, qui non prius eum sunt insequuti, quam ferme in mediis alpibus. Petrus autem directo cursu Bihachium contendit, ibique jusso civibus peditatu, revertitur in alpes, quibus nomen ab horriditate: ‚Hortus diaboli', ibique assequuti ii, quos superius diximus, et ii, quos duxerat, vix omnes trecentos milites implebant. Cum iis versus arcem Drexnik depopulatam pergit; intelligit, Turcas esse circiter octingentos, pedites omnes; atque Korenizzam alpes, ubi erat arx Farkassi, esse profectos. Structis itaque aciebus, quia id loci non multum aberat, eo proficiscuntur; venientes itaque in locum perangustum; per quem uno agmine et lato ire non possent, inivit consilium, quonam pacto esset illud transeundum, verebatur quidem illinc utrinque ubsedisse hostes, timebatque, sic quoslibet primos

periclitaturos; et quidem ita erat, ut conjectura ferebat, nam angustias eas hostes circumsederant. Petrus itaque parte equitum meliore designata, jubet praecedere, et audacter angustias ubi intraverint, in patentem locum evadere; post hos reliquum equitatum immittit: mox pedites, ipse adjuncta corpori suo custodia: Joannem Perussich, Prinesium Fychyor, Petrum Crusium, Melchiorem Condakori, Nicolaum Copias, Drascum Primoraz et Polonum quendam, Philippum nomine, insignem virum, necnon Trismanum Boboviza, reliquos sequebatur. Ubi antesignani ad exitum angustiarum pervenere, prosiliunt utrinque Turcae, occurrunt magno numero; ii non ausi perrumpere, pedem referunt, fit clamor ab utrisque, sed Turcae non promoto conatu suo in fastigia, tantum in imis angustiis pugnabant. Petrus facere impressionem suos hortatur, et sequendo inclamat: latrones viris cessuros. Sumunt animum antesignani, et uno impetu evadunt ex angustiis; Turcae audacia nostrorum territi, dant fugam, nostri insequuntur, et caedunt plus quam etiam possunt. Petrus sublato animo insequendo hostem, hortabatur, et qui vocem ejus excipiebant, securi jam de victoria et invitati etiam ipsi hortatu bani ad sequendum; at et ipse reliquos insequitur, securusque et laetus de victoria: Ita, inquit, alumni mei, ita strenui et viri fortes agite, sequimini, sequar et ipse. Atque eodem animo, vigoreque ipse etiam in cursum effusus victoriam sequitur. Forte in cursu truncus jacens occurrit transversus; Petrus solito more adacto calcari equo, agit in truncum, et transire tentat saltu, animi exultationem demonstrans; equus trunco non superato impeditur, dumque nititur, cadit, cinguli sellae franguntur, et

ipse cum sella equo delabitur, quamquam nec equus sine casu evadit. Hoc interim, quia jam custodes corporis aliquot passibus praecesserant, non animadvertunt ipsum remanere, cum duobus itaque juvenibus cubiculi sui ministris, solus assurgit, mox jubet sellae cingulos reparare, duobus enim erat succinctus, interim dum reparant, et jam altero cinxerant equum, sui abierant; tunc, ut fit, aut fortasse ex composito, quia non longe aberant, quos prae se egerat, ala una Turcarum, in qua erant circiter sexaginta homines, providentes casum suum, quem ex certa fuga essent adorituri, in sinistrum oblique fugam capessunt, inde ad vestigia cursu directo, recta in Petrum devehuntur. Tum unus ex juvenibus inclamat, hostes adesse, alter putans, unicum cingulum aptatum sufficere, fugit, omissa alterius reparatione; increpat illum Petrus, jubens identidem, ut secundum quoque cingulum expediret, erat enim corpore valido, ut uni cingulo non auderet fidere. Haec locutus juveni, ipse quoque reparationi manum admovet, verum cum a tergo respexisset et Turcas adesse cognovisset, occupat sinistro pede stapedem, equum insessurus; et cum elevasset dextrum, alterum stapedem occupaturus, accurrit unus Turca, et ei mox in dextri pedis coxa vulnus infligit, ita ut ossa quoque affligerentur. Juvenes eum deserunt, Turcae vero in eum omnes unum intendunt, digladiare contendunt, nec tamen ense vim hostium sentit, nisi lapidum, securium et id genus jactorum; cum autem recrudescente primo vulnere, et debiliori sella, ex equo decidisset, diu contendit cum eis; haec omnia judice Bihachiensi, qui cum eo fuerat, ex clivio et vepribus spectante et audiente. Dum banus cum Turcis contendit, redierat Petrus Clusius, et

cum animadvertisset dominum suum opprimi, retro flexit iter; banus autem ubi vidit eum redeuntem, inclamavit: Petre Crusi, accede, succurre, quid fugis proditor Petre Crusi? hic hostis est, hic banus, hic tuus dominus. Interim illo fugiente, banus securium et saxorum jaculationibus confoditur, et sane praeter faciem contusam, ut vix hominis speciem prae se ferret, praeter coxae dextri pedis vulnus, nullum aliud postea in cadavere est notatum; nec dubium, quin si Petrus eum non deseruisset, evasurus fuisset vitae periculum, cum Turcae praeter saxa et secures, nulla alia arma haberent, nec ad banum propius accedere, nisi interfectum auderent. Fuere quidam ex Turcis, qui non cognoverunt banum, sed aliquem ex ejus custodibus crediderunt, cognito tandem caput amputaverunt, captivoque ferendum dederunt. Interim duobus juvenibus ab eo fugientibus Joannes Perussics occurrit, et ubinam esset banus? interrogat; respondent, eum gladiis Turcarum objectum ibi periclitari; ille increpatis quod fugerent, eo irrumpit, necquicquam suppetias domino suo laturus, nam et ipse, et juvenes ambo penes dominum mortuum a Turcis jam morte bani audacioribus interfecti sunt. Reliqui milites cum a victoria redirent, et quaererent de domino? ubi eum occisum esse relatum est, ne corpori quidem quaerendo animum habuerunt, quamquam victores; pauci insequuti Turcas, qui caput auferebant, eosdem fugarunt, in eaque trepidatione caput bani in viam abjecerunt. Caeteri ex alpibus regredientes, Udvinam ad Joannem Carolum Curiatium, Carlovich indigenis dictum, festinant, eique rem et mortem bani exponunt, ipse instructis copiis velocioribus in alpes profectus, reperto et capite et cadavere intacto, Bi-

bachium deportat; inde postea Joannes Statilius, tunc temporis praepositus Eursiensis, postea episcopus Transsylvaniae, bani consobrinus, Vesprimium deportandum curavit, ac ibidem honestissime tumulatur, sequente tota Croatorum nobilitate, ejusque exercitibus. Turcae insperata victoria, tanto duce interfecto, licet fusi, fugatique et pauci ad sua abierunt, laetis ejus morte inimicis, cum totum regnum, cum rex cum nobilitas omnis defleret tantum vindicem patriae, laudaretque omnis homo virtutem, solus Thomas laetabatur cum suis, unde et calumnias quasdam in aula conatus est in banum mortuum spargere; ipsi quoque Bibachiensi judici, totius tragoediae spectatori comminatus, si quicquam veri contra suam calumniam proferret, vel Crusii proditorium factum detegeret. Sed Statilius imposturae indignitatem et regi et regno universo facile detexit, commentumque Thomae patefecit orbi; quamobrem eum sibi perpetuo hostem in aula reddidit. At nec Thomae nec aliorum laetitia diutior fuit, ipse quippe non multo post inter suspiria et angustias animi, toties frustra ad summum pontificatum intenti, cujus causa nullum finem fecerat pecuniarum, aurique per omne nefas acervandorum, misere spe vana delusus interiit; reliqui vero, uno Banfio excepto, pars insequenti anno, nemine amplius ex animo Hungariam defendente, expugnata per tot saecula inexpugnabili arce Belgradensi, Turcicum furorem miserandum in modum est experta, alii quinquennio post Mohaciensi clade, interfecto rege, amissoque ferme regno, infelicissime luxui, rapinis et odiis cum vita finem dederunt. Ipse vero Crusius, qui omnibus aliis supervixit, quippe qui ad extum supra trigesimum ejus saeculi annum infamem

vitam protraxit, justo Dei judicio, dum vir alioqui fortissimus, inexpugnabili arce Clissiensi turpiter Turcis relicta, ad mare confugit, hostiumque manus evasurus, cimbam ingressus, illam a littore, cui pars ejus insidebat, conatur abducere, confluentibus in illam fugae sociis, eorumque pondere magis ac magis cimba fundo haerente, a supervenientibus Turcis, indefensus et inultus, inter vilem turbam toties militari gloria clarus, turpissime caesus est: ut qui domino optime de se merito, quo plures patronos proditorio sacrilegio compararet, ab ipso domino, extremo vitae periculo, exoptatus, visus, invocatus, rogatus et expostulatus, debitam opem ferre recusavit, vilissimi mancipii instar intra ignobilis cimbae augustias, interque armatos ferro, sed animo exarmatos commilitones, infamem animam exhalaret, absque ullo vel sepulturae, vel posterioris honoris, sed tantum sacrilegi parricidae monimento, ‚vili projectus in alga.' Interfectus est Petrus banus anno aetatis quadragesimo quinto, sedis nono, mense sexto; vigesima mensis maji, post meridiem, cum mane horas canonicas solita pietate absolvisset. Fuit corpore conspicuo, facie liberali, viribus validissimis; crassioribus artubus Bosnensem habitudinem referebat. Vino, ciboque moderatus, liberalitate incredibili; reipublicae supra omnes optimates amantissimus; catholicae religionis acerrimus vindex; laborum, frigoris, aestus, famis, sitisque patientissimus; virtutis tam politicae quam militaris diligentissimus observator, et remunerator; salutis proximi, cultusque divini inter tot curas studiosissimus. Fuit et honoris appetentior, injuriarum ab aemulis proficiscentium impatiens, aliarum tolerantior. Subditis ac provincialibus potius pater quam

princeps sive banus, aequi justique tenacissimus. Idemque unus a Macabeorum temporibus, summa vigilantia, spectatissima providentia, promptitudine fortissima; ecclesiarum praesul, provinciarum moderator, exercituumque simul ductor. Hungariae labanti unicum subsidium, eo enim sublato praecipitanter totum regnum concidit. Leo pontifex audita morte viri, virtutem ejus lacrimis in publico cardinalium senatu, ingenti dolore testatus est, idem Carolus Caesar, Sigismundus rex Poloniae, reliquique principes christiani orbis. Ludovicus autem Hungariae rex inconsolabiliter sui bani, suique episcopi, quemadmodum dicere consueverat, jacturam perpetuo deflevit. Hic finis Petri Berislavi. Sane Ferdinandus imperator in iis litteris quibus Antonii Verancii, Berislavi affinis, tunc Agriensis episcopi, postmodum archiepiscopi Strigoniensis stemma laudat, hoc elogio ipsius Petri meminit: Petrus, inquit, Berislavus tanta fidei constantia, fortitudine animi, et operum magnitudine, apud serenissimum quondam D. Uladislavum regem et affinem et praedecessorem nostrum charissimum, felicis memoriae claruit, ut ob egregia studia et virtuosa obsequia ab eodem serenissimo rege domino suo, sub unis auspiciis, atque uno tempore, pro virtutum et meritorum qualitate, pluribus simul dignitatibus et summis magistratibus, ecclesiasticis pariter et saecularibus ornatus et honoratus extitit; ipse enim episcopatui Vesprimiensi, prioratui Uranae. summaeque totius regni nostri Hungariae quaesturae, nec non regnorum nostrorum Dalmatiae, Croatiae, et Slavoniae banatui simul et semel cum summa nominis sui laude praefuit. Quanto autem ille moderamine et emolumento, tum regis sui, tum regni utrumque

munus spirituale scilicet et temporale gessit, abunde ejus magnifica opera et strenui actus, nomenque apud Hungaros immortale testantur. Quae nimirum opera ipse ob zelum et defensionem religionis reipublicae christianae, contra inimicos crucis Christi, Turcas, multiplici experimento edidit? Quoties aperto marte eosdem Turcas forti et imperterrito animo congrediendo fudit et debellavit? Quid, ad postremum semet etiam ad necem impendit, victoribusque suis fortior, gloriosa morte hostes superavit, reddiditque inglorios.

Haec Ferdinandus caesar: quod nostro quoque judicio vigeat aere perennius tanti viri ad posteros epitaphium. Extat hodierna die Vesprimii in arce, in monasterio super ejus sepulchrum a Turcis labefactatum, ejusmodi inscriptio:

PETRO BERISZLO AERARII
REGII PRAEFECTO, DALMA-
TIAE, CROATIAE ET BOSZ-
NAE BANO, OPTIMO PRAE-
SVLI AC OPTIMO IMPERA-
TORI AMOR SVBDITORVM
STA SINODO.... ANN.... M..

III.

DE SICULIS TRANSSYLVANIAE. *)

*) Faustus kezével.

Cum enim mihi onus atque ingenii mei minus conveniens labor describendi munus dominationi reverendissimae susceptum esset, non tam infimo quam etiam magno viro, hoc litteris mandare satis laboriosum foret, non incultis solum sed etiam cultis ingeniis curam imponeret. Res est satis difficilis, gravis et magna, qui situm orbis, vel ejus partes, vel provinciae alicujus aut moris describendi officium susceperit, ut ne juxta Oratii verba eveniat: amphoram instituens, currente rota ne urceus exeat. Igitur non mei esset officii, sed hanc meam ignorantiam et animi exilitatem et operis difficultatem, erroremque vestrae reverendissimae dominationis prudentiae, sapientiaeque imputo emendandum. Breviter tamen dicam, quantum vires meae et ingenii facultas sufficiet. Primum dicendum erit de situ regionis et ejus confiniis partibus, postremo de gente et ejus moribus, legibusque.

Situs illius regionis ab oriente adhaeret Moldaviae et ejus alpibus, ab occidente Transalpinae, superior pars septentrionalis Poloniae inferiori adjacet. Undique tamen ea regio circumdata est alpibus. Burchia, Orbay et Kizdy in plano sub Paraho, Bozaa et Nemere alpibus sitae sunt. Sepsy juxta fluvium Aldum longo ordine posita est, sub montem Baroot ha-

wasa appellata. Cyk et Gyergyo inter alpibus collocatae sunt, Hargitha et Chyalo nominatis.

Flumina ejus partis praecipua sunt quatuor: Marusius, Aldus et duo Kykellew. Marusius et Aldus ex monte Carpato originem ducentes. Marusius irrigat terram Gergio una cum sede Maros; Aldus vero totam Cyk et ex parte sedem Kyzdy cum tota Sepsy, cum reliquis fluminibus montium, Feketheygh et Barzawize vocatis transfluit; duo Kykellew sedem Wdwarhely decurrit, originem sumens ex alpe Hargitha.

Universa enim Siculia septem sedes continet. Nomina sedium (quas alio nomine alibi comitatum vocant): Wdwarhely, Maros, Aranyas, Sepsy, Orbay, Cyk cum Gergyo. Gentes illius regionis in tres ordines (ut scribuntur etiam in litteris, suis nominibus, universis trium nationum Siculis, ab antiquo scitico populo ac gente sic appellati) divisae sunt.

In summum, mediocre et infimum genus dividuntur. Summi, qui nobiles vocantur, ita se habent, ut ipsi primas in regione illa tenent, sic tamen, ut nemini subditorum manus violentas imponere fas est tam summo quam infimo, misi mediante juris processu. Alter alteri, si cui partium rei incommoditas contigerit, insidiari solet. Gentes illi ab antiquo fuerunt sub privilegio regali, ac sub vaivodae Transsylvaniensis comitatu. Ut in litteris etiam inscribitur: Nos N.vaivoda Transsylvaniensis et Siculorum comes. Universis et singulis trium nationum, septem Siculicalium sedium assessoribus, senioribus Siculis salutem etc. Vaivoda Transsylvaniensis continet inter illos vice-comites, et si non juxta ritum ac consuetudinem rum juris processum moderaverint, poenam capi-

talem non effugiunt, ut jam saepe contigit, sustolluntur e vivis.

Nobiles superiores (cum tamen omnes sint nobiles generaliter) in die juridici si patrocinium non egerit suorum clientum, etiam emisso sudore, tamdiu quoad finietur juridicentia, summus haberi non curabitur, et in infimam deveniet conditionem, statumque; quod si bene patrocinatur et scite causam tractare noverit, tunc etiam post obitum suis liberis adhaerebunt parentes ob bene-patrocinium patris defuncti, idem ab eodem expectantes, ut qualis parens, talis et filius existat, ne a paternis moribus degeneraretur, sed alterum se loco patris suis subditis praeferret. Deinde nullus nobilis potest cogere quemquam clientorum servire vi ullo modo, nisi petitus bonis verbis, et sub spe lauti convivii, si hoc fecerint, ultro se permittunt, sed rogati ad serviendum, parati sunt ad omnia, coactione ac vi nullo modo.

Genus mediocre, quod lofew et agzaz, ut singulae sedes habent sua nomina talia, a primis avis suis, populis scitis deducta, tali nomine appellati sunt. Ad hoc, juxta ordinem gentis, et genealogiae denumeratione ex alto, judicalium sedium juris administratio pertinet. Singulis annis noniter noni tres creantur judices in singulis sedibus, qui idem obambulant in sede illa una (sic accipe etiam de aliis), et in quemcunque pagum ingressi fuerint, apud quemvis hospitium habere habet potestatem, nullo contradicente, hospitioque illis adfuturum, cum tribus aut quatuor vicinis suis, ibi jura administrando. Quod si quis partium litigantium tali judicio judicis non contentus fuerit, potest ad diem statutum ad sedem judiciariam appellare majoris causa justitiae requirendae; inde

rursum ad sedem primariam, iterum unde ad sedem vaivodae. Sed jam in sede primaria opus est mercedem et sumptum appellationis judicibus actor vel reus, per quem fit appellatio, deponere. Ibi tandem misso legato, mittitur ille, cujus causa agitur, ad sedem vaivodalem, legatus ibi proponit, qualiter causa illa incepta et a prima sede ad sedem capitalem per modum appellationis et inquisitionis deducta sit eo, et quale judicium illi sedis assessores de ea judicaverint et edixerint. Illi non contenti tali eorum judicio, majoris justitiae causa disquirendae, usque ad sedem vaivodalem est dilatata et deducta, ibique etiam si non videtur, habet potestatem (ut saepe fit) appellandi ad regiam majestatem, sed id ita intellige, ut tantum in causa et in facto honoris laesione, et etiam de haereditate ad valoris fl. III. Sic se jurium processu insectantur invicem. Certis et scriptis legibus parum vel nihil utuntur, sed semper majorum et praedecessorum suorum ab antiquo consuetis ac descensis jurium appellatione judicabunt.

Homagium vero unius interfecti sunt fl. XXIIII, vivi, et redemptio linguae fl. XII, ut videre est in decreto regni; raro tamen inter se caedes contigunt.

In infimo loco constituti, qui plebei dicuntur, sunt sub clientela majorum nobilium, quorum patrocinium peragi necesse est, et sic nobiles esse existimabuntur; sed etiam aliqui ex infimis, qui juris processum non minus quam summi tenent, in supremum gradum devenire solent, modo habeat opes et sibi sua felicitate faciat amicos, juxta illud versiculum: dum ueris felix, multos numerabis amicos, tempora si int nubila, solus eris. Si autem patronum suum a de causa posthabere voluerit, tempore pa-

schali singulis annis revolutione, duobus magnis circulis triticeis permutandi et alteri se adjungendi et subjiciendi habet facultatem. Inde patronus mox animadvertit clientem illum alteri alicui se adjunxisse et tradidisse sub clientelam, quod non sibi honorem annualem contulerit.

Haec est summa et praecipua pars legum, jurium, quae Siculis alium modus. Praeterea sunt et alia multa, quae mihi non constant, sed principalia et majora recensui, quantum a me fieri potuit. Superest ut vestra reverendissima dominatio boni consulat, et artem contexendae orationis mihi ignoscat, deinde pluribus vestram reverendissimam dominationem reservire conabor deinceps.

IV.

DEL RE MATTHIA.

Il re Matthia d'Ongaria principe nuovo, eletto dagl' Ongari a quella somma altezza per la virtu del patre, trovandosi giovanetto in uno regno stato molt' anni senza re, pieno di dissensioni e guerre domestiche è civili, intorniato da Turchi, da Valacchi, da Moldavi, da Poloni e da Tedeschi, popoli potenti, feroci e tutti suoi nemici, nel mezzo d'una nazione armata, sospettosissima, infidele e vana oltra modo di novità, vinse ei non di meno con prudenza e con valore e senza sangue la durezza degl'Ongari, conservando il suo regno et i suoi confini da tutte parti senza lesione, massimamente da Turchi, e da sultano Mahometto, che vivea in quei tempi, il piu feroce signore, che la casa Ottomana havuta s'havesse in sino alhora. Onde considerando Matthia alla invidia de principi christiani et alla potenza de Turchi, giudicò esser necessario armarsi di buone armi e di militia ordinaria, volendosi difendere da tanti e si potenti nemici, et ampiare i suoi stati. Elesse per tanto alchune ordinanze di X. m. fanti di diverse nationi, ma Bohemi per la maggior parte, eletti ad un ad uno da lui, per haver homini forti, animosi e patienti alle fatiche, et

ai disagi, nominandole le bande nere, ad imitatione delle quali il signor Giovanni de Medici a nostri dí chiamò forse egli anchora le battaglie de suoi fanti le bande nere, che nel vero di ferocità e di valore hebbero molta simiglianza a quelle. Queste phalangi, legioni, colonello e battaglia di X. m. fanti, ch'ella si voglia chiamare ordinata, armata et esercitata per volere del re Matthia segondo gl'ordini antichi militari de Macedoni e de Romani, e la sua bene ordinata cavallaria, tante vittorie e tanta riputatione gli diede nell' armi, ch'i Turchi, mentre ch'ei visse, ardirono di raro correre nei suoi paesi, e non mai eserciti ordinarii vi s'appresentarono. Et egli Jaicza capo del regno di Bosna, e Sabbaczo, terra della Servia posta alle ripe della Sava, e molt' altri castella e contrade loro per forza d'arme[1]) e le difese. Et a principi d'Austria levò Vienna e gran parte di quello stato. Et se uno o due havuto havesse successori dell' istessa sua virtu, il regno d'Ongaria a quello di Macedonia agguagliare e forse preporre s'havrebbe potuto; che non men laudato et ammirato e da gl'homeni e dal mondo andarebbe quel principe, che cacciasse i Turchi d'Europa de ciò ch' Alessandro Magno per haver vinto i Persi, e corso l'oriente, se ne sia ito per tutta l'età, e se ne vada ancora celebratissimo. Ma non havendo egli havuto figliuoli, ne successori valorosi, morì con esso lui la forza, la militia, e la reputazione di quel regno. Vedessi per lo esempio della militia del re Matthia quanto di ben,

[1]) Kimaradt: ‚prese.'

e sicurtà e di gloria si possa promettere un principe armato di buone arme. Non è stato dunque come dicevamo, militia ordinaria da re, da republiche o da capitani illustri per correre alla grandezza degl' imperii del mondo, se non la Macedonica, la Romana e la Turcha etc.

V.

DEDITIO ALBAE-REGALIS. *)

(1543.)

*) Faustus kezével.

. . . . La campagna tutta se ne riempì. Le donne et i fanciulli e vecchi impotenti battendosi a palme, piangievano et lamentavano le lore sventure. Ma l'animosi soldati incontratisi ne nemici combattendo in quella guisa, che ne casi estremi delle perdute speranze, e della morte vicina fare si suole, sostennero lunga pezza l'empito è calca di Turchi, sforciandosi di rigettarli fuori per conservarsi l'honore, la vita e la libertà, e gloriosamente morire. Fu crudele e sanguinosa un gran pezzo la battaglia in più parti, ma la moltitudine de Turchi, e la ferocità di Janizeri era tale, che quei pochi soldati christiani, che animosamente s'opposero, furono tutti spenti è consumati. Gl'altri credendo e sperando di ritirarsi a salvamento nella città, non volonno della strema lor fortuna far prova. Perciò dicono color, ch'intendono come si dee l'arte della guerra, che niuno periculo è maggiore in una terra assediata, quant' e l'havere uno o più ridotti dietro alle spalle da potersi ritirare, per ciò che gl'huomeni fuggono naturalmente i casi adversi, che sovrastanno loro, e volontieri tra la paura della morte e la speranza della vita mettono tempo. Quinci venne, che la vittoria di Turchi non fu come stata sarebbe sanguinosa, se ostinatamente havessero tutti combattuto e difeso un riparo.

Sforciato il borgo d'Alba, i soldati christiani, che fuggivano avanti a vincitori per entrare nella città, trovano attraversato e chiuso il rastello da cittadini, acciò i Turchi mescolatamente non entrassero con essi loro, vedendosi gli nemici e la morte alle spalle, si giettavano in quella profonda palude, e credendo col nuotare, o trovando alcuno guado uscire delle acque nell' asciutto in securità. E quantunque gl'ultimi vedessero affogare la maggior parte di primi, non restavano perciò di cacciarvisi dentro, essendo l'affermarsi su la ripa certissima morte, e lo giettarsi nell' acqua alcuna speranza di vita, appartava pur seco in cosi fatta guisa.

I soldati christiani, che si stavano dinanzi alle porte d'Alba, o furono amazzati da Turchi o s'affogarono nell' acque, o nuotando, o caminando sopra i corpi morti di loro compagni, si ridussero nell' afflitta città.

Vedendo i cittadini et il magistrato d'Alba perduto il borgo, quasi tutta la militia forestiera, et i capi, et i soldati di stima, per ciò ch'il generale Varcoccio fu tagliato a pezzi nello sforciare delli ripari, e portata la sua testa in cima d'una lancia, due giorni continovi per scorno e per dispreggio; per lo esercito nemico erano morti tre capitani lombardi et uno tedesco, quasi tutti i luoghotenenti, gl'alferi, et i sergenti dell esercito, et i Turchi si preparavano per assalire et isforciare la loro città; tal che non havendo soldati o capitani, in cui potessero fidare, la città debole, e gl'huomeni sbigotiti, ancora ch'i Tedeschi e gli Italiani volessero combattere e diffendersi fino alla morte, deliberarono non dimeno quelli d'Alba, temendo, ch'i nemici con quella istessa via, con la

quale sforciarano il borgo, sforciassero ancora la terra da rendersi, volendo piu tosto far prova della clemenza, che dell' ira del re di Turchi, i soldati forestieri non potendosi opporre alli Ongari, si raccomandavano loro, dubitando, non esser dati in preda a nemici vincitori. Andò il giudice, supremo magistrato d'Alba, con due altri gentilhomeni il giorno seguente a far la capitulatione co' i bassà, i quali promisero loro per nome di sultano Solymano, quanto essi addimandavano, cioè, ch'i forestieri soldati sarebbeno lasciati andare in libertà con le robe et arme loro, che quelli d'Alba restarebbono nella terra loro, e goderebbonsi le case, e le possessioni loro, vivendo sotto l'ombra del gran signore con le leggi e magistrati proprii, pagando quel tributo, ch'essi giudicassero star bene.

Divulgatosi in Alba l'accordo fatto con Turchi, i fanti a piedi forestieri, e gli haidoni inanzi, che gli nemici intrassero dentro, per la palude, sapendo il guado, e per altre vie se ne uscirono fuori diversamente, cercando ciascuno per l'acqua e per le selve di salvarsi la vita. Ma a cavaglieri, che n'erano restati 200, non potendo essi cosi tosto uscir fuori a cavallo, tolsero i Turchi l'arme alle porte, e gli Tartari i cavalli, gl'arnesi, et a molti la vita alla campagna, tal che quei poveri soldati per fuggir la morte, giettandosi dal cavallo, si occultavano nei boschi e nelle fosse, caminando sotto la notte con la guida delle stelle del nostro polo, che sovrastavano loro, pascendosi d'herbe, e di radici, come se fiere selvaggie state si fossero, più de gl'Ongari, che de Tartari e Turchi temendo, in modo, che quei pochi, che si salvarono, quando giunsero in luogo si-

curo, più d'ombra d'homeni che d'homeni vivi havevano sembianza.

Mentre ch'i Turchi si stetero sotto Alba Regale, i Tartari, (che non sano ispugnare Città quelle genti) cosi volendo sultan Solymano accioche agiuto alcuno ne soccorso andarvi potesse, correano rubbando et abbrusciando le contrade vicine, e trovandosi sparsi tra lora, furono assaliti dal conte Nicolo di Zdrigna,[1]) e dalla cavallaria ongara, e tagliatine a pezzi da III. m. o poco meno ad un solo tratto, e s'il conte non restava in quella scaramuza ferito, si puo creder certo, che tutti quei barbari rovinavano a fatto. Ma partitosi egli, la cavallaria ongara hebbe molti danni da Tartari e de Turchi, che non seppe ella come di prima guidata da quel valoroso capitano prehendere et conoscere i avantaggi e star insieme unita e ristretta.

Entrato in Alba il signor Turcho, volle la prima cosa, ch'egli faceva vedere e visitare le sepolture di re d'Ongaria, che molte ve n'erano in quella città, mostrandosi tutto clemente e benigno con quelli homeni, faciendo loro particolarmente per publico bando sapere, che niente più oltro di danno o noja aspettassero da lui o da suoi soldati, ch'egli non era venuto in Ongaria per soggiogarla o dispergere quella valorosa natione, ma solo per liberarlá della servitù e giogo della tiranide tedescha, per renderla poi intiera, pacifica e geta al figliolo del morto re Giovanni vero e legitimo herede di quel regno alla sua fede et alla sua potenza raccommandato. Presero da quelle parole e da quelle publiche voci i cittadini

1) Értsd: ‚Zrini.‘

d'Alba grandissima sicurtà con ammiratione ragionando tra di loro della modestia del principe Ottomano.

Il terzo o il quarto giorno appresso, dinotarono i Turchi al giudice et agl' altri magistrati d'Alba ch'il gran signore per il lor bene desiderava, che solennemente gli giurassero fedeltà et vassalanza. Andarono quei buoni homeni segondo l'ordene posto con i bassà più che poterno ornati, come a festa solenne in una larga pianura fuor della terra, l'ove i corpi di dannati alla morte per le loro sceleratezze si solevano porre, nel qual luogo il Turco, havendosi gia scordato i patti, la promessa fede, e le giurate conventioni, gli fece tutti amazzare. Il giudice et quei altri soli, coi quali capitularono, lasciati furono vivi, come se con essi soli e non con tutti quelli d'Alba havessero fatto l'accordo. Cosi interpretano i Turchi le promissioni et i giuramenti loro. Perdettero i Christiani nella sopraditta maniera Alba Regale, che più facilmente s'avcrebbe alhora con puoche migliaja di scudi, e puochi homeni valorosi fortificata e difesa, ch'hora con uno monte grandissimo d'oro e col fior della militia cristiana non si racquistarebbe.

Presero Turchi doppo l'espeditione d'Alba alcune altre terre e castella per quelle contrade, ma di poca consideratione, abbandonate da ciascheduno, le quali abbrusciarono et abatterono fino alle fondamenta. Non volle il signor Turco, parendogli d'haver fatto assai quel anno, più fermarsi in Hungaria, havendo la fama sparsa per Constantinopoli, e tra suoi eserciti non so che voci, ch'i Gieorgiani et i Juuri haveano rotte e tagliate a pezzi le genti sue da guerra, che guardavano chei confini ; et era il vero, e Mu-

staffa sangiaccho d'Amasia suo figliuolo dicevasi haver intelligentie secrete col Soffi, che non picciola sospitione gli pose, ricordandosi, quale stato fosse l'animo e quali l'operationi di Selim suo padre verso Bajazitto suo avolo i fratelli, i nepoti, e tutta la ischiatta Ottomana, le quai ricordationi, conoscendo l'ardire e l'animo ambitioso di Mustaffa, gli davano asai che pensare. Per ciò ridottosi a Buda, dove richi e larghi doni fece ai janizeri, et a tutti quei soldati, che in quelle ispedizioni valorosamente si disportarono, lasciando in Buda et in Pesto una grossa cavallaria per correre e predare di quà e di là del Dannubio l'Ongaria, e tenere assediato Vissegrado, che quel castello nè per paura, nè per prieghi, nè per minaccie, che gli fossero fatte, mai se volse rendere, e lasciato Alba Regale munita di vantaggio, men i Tartari, i quali per la via già fatta se ne tornarono alle loro campagne sopra Caffa, egli col resto de suoi eserciti a gran giornate verso Constantinopoli si pose a caminare, et erasi già appresso il Dravo, quando seppe ch'il re Ferdinando, spingendosi avanti con molte migliaja di persone era gionto a Posonio, e giettatovi il ponte, a drittura se n'andava à Strigonia. Onde egli incontanente mandò a dietro uno di bassà, et il beglerbei della Grecia forse con XXV. mille cavalli per opporgli a Christiani con molta prestezza, ei continuando il suo viaggio solo coi cavalli della porta, tal che tosto si trova vicino a Constantinopoli, la ove la mala novella della morte di Mahometto suo segondo genito, ma primo della moglie cara, ch'ei si godeva alhora, il quale era sangiaccho nella Caramania, raportata gli fu. Entrò sultano Solymano in Constantinopoli, tutto vestito di panni neri, accompagnato da tre o qua-

tro ragazzi, e senza lasciarsi vedere ad alcuno, quattro giorni continovi in oscurità per honorare l'esequie et il mortorio del figliuolo, chiuso si stette. Poi l'usata letizia ripigliando, si mostrò a popoli Turchi, e fece feste solenni per le tante vittorie havute nella Ongaria. Il bassa et il beglerbei con quella cavallaria, che diede loro Solymano, e con quella di Buda e di Pesto, s'inviarono verso Strigonia. Ma non facendo moto alcuno di guerra le genti del re Ferdinando, anzi tornandosene a dietro, essi ancora fecero il simigliante.

Udito il re di Romani, che gl'eserciti Turchi s'erano tirati sotto Alba Regale, partendosi da Praga e di Bohemia, si ridusse a Cevam, (?) pocho longe da Vienna; là ove se stette fino ai X. di settembre, ponendo insieme le genti, che di giorno in giorno gli aggiungievano. Ma saputo la perdita di quella terra, non se iscomprendo ancora ciò che fare si volesse dopo tanti acquisti il re de Turchi, andò personalmente in fino a Vienna per vedere con gl'occhi proprii, come si stava quella città, ordinando l'offese e diffese, che ne casi adversi e ne prosperi avenimenti potessero avenire. Ma non procedendo più avanti il principe Ottomano, gl'eserciti de Christiani partitisi da Cevam, si ritirarono a Posonio sopra il Dannubio et il re Ferdinando e le genti di Vienna medesimamente, et ivi giettato il ponte, fecero passare quei capitani la cavallaria leggiera e le fanterie più ardite, attendendo, che da loro si dilunghassero i Turchi, per racquistare Strigonia. Ma divulgandosi, che quelli tornavano a dietro, i Christiani stettero queti.

Hor quantunque numeroso fusse quel campo, e pieno d'homeni feroci di molta speranza, non era egli

però, [1]) essendovi pochi soldati, ma gentilhomeni, cittadini, artefici e villani in gran copia, gente inesperta del mestieri dell' armi, e da non arrischiare contra una militia ordinaria. Per la qual cosa, come udirono dire, ch'i Turchi si volgievano a dietro, non ardirono d'andare più oltre, temendo il freddo, ch'ancora non comminciava, et i futuri disagi della guerra, ma più il nome terribile e pauroso loro de Turchi; onde a commune utilitate e beneficio de popoli e de principi christiani è da credere, che starà bene, far un poco di discorso sopra la militia ordinaria di Turchi etc.

---

[1]) Ugy látszik, kimaradt valami

VI.

OKLEVELEK

A

VERANCSICSOK TÖRTÉNETÉHEZ.

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

XX.

Nos Ferdinandus diuina fauente clementia, Romanorum Hungariae Bohemiae, Dalmatie, Croaciae, Sclavoniae etc. Rex semper Augustus, Infans Hispaniarum Archidux Austriae, Dux Burgundiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis, Quod nos pro ea qua in constituendis legitimis et idoneis Ecclesiarum Dei Pastoribus et ministris ex officio nostro Regio tenemur, cura atque sollicitudine, perpendentes eruditionem, laudatos mores, et honestam uitae conuersationem, aliasque praeclaras animi dotes, fidelis nostri Reuerendi Anthonij Verantij, Episcopi Quinqueecclesiensis, quibus ipsum diuino munere non solum certorum fidelium nostrorum commendatione, sed etiam propria nostra experientia praeditum esse cognouimus Eundem tanquam personam idoneam et benemeritam de dicto Episcopatu Quinqueecclesiensi, quem hactenus gubernauit, ad Episcopatum Ecclesiae Agriensis, nunc per mortem et decessum Reuerendi quondam Francisci ab Wylak, eiusdem ultimi ueri et legitimi possessoris, de iure et de facto uacantem authoritate Jurispatronatus nostri Regij, quod in confirmandis

omnibus ecclesiasticis beneficijs praedicti Regni nostri Hungariae, instar aliorum eiusdem Regni nostri Regum, praedecessorum nostrorum habere dinoscimur, duximus transferendum, nominandum et praesentandum, ac ipsum Episcopatum, simulcum omnibus Castris, Castellis, Ciuitatibus Oppidis, Villis, possessionibus, predijs portionibus, ac alijs quibuscumque bonis et iuribus possessionarijs, quocunque nomine uocitatis, ubiuis et in quibuscunque Regni nostri Hungariae Comitatibus habitis, ad eundem Episcopatum Ecclesiae Agriensis de iure et ab antiquo spectantibus ac pertinere debentibus pariter cum omnibus eiusdem iuribus, libertatibus, prouentibus, alijsque quibuscumque obuentionibus et emolumentis Eidem Anthonio Verantio, dandum et conferendum. Prout transferimus, nominamus, conferimusque praesentium per uigorem. Quocirca uobis fidelibus nostris honorabilibus, praepositis, Vicario, Lectori, Cantori, Custodi, caeterisque Canonicis et beneficiatis tam dictae ecclesiae Agriensis quam etiam aliarum collegiatarum Ecclesiarum ad eandem pertinentium, harum serie mandamus firmissime quatinus a modo imposterum prefatum Anthonium Verantium pro uestro indubitato Episcopo, habere, tenere et recognoscere, eique debitam reuerentiam honorem et obedientiam, prout bonos Ecclesiae Dei ministros decet praestare, ac in omnibus licitis et consuetis rebus Jurisditioni eiusdem parere et obtemperare modis omnibus debeatis. Secus non facturi, Praesentibus perlectis, exhibenti restitutis. Datum Viennae, decima nona, Mensis Nouembris Anno domini Millesimo, quingentesimo quinquagesimo septimo, Re-

gnorum nostrorum Romanj uigesimo septimo, aliorum uero tricesimo primo.

Ferdinand m. p.

Nicolaus Olahus
Archiepiscopus Strigoniensis etc. m.p.

Hártyára irott eredetijéből. 1542. fol. lat. a nemzeti muzeum kéz iratai között.

XXI.

Ferdinandi I. R. Hungariae pro Antonio Verancio Collationales super jure patronatus in dioecesi Agriensi, excepta Praepositura majore et Archidiaconatu de Pankota. Dat. Viennae d. 19. nov. 1557. Orig. Membr. Kovachich, Script. rer. hung. min. II. 400. l.

XXII.

Ferdinandus, Diuina fauente clemencia, Romanorum, Hungariae, Boëmiae etc. Rex semper Augu-

stus, Infans Hispaniarum, Archidux Austriae etc. Fidelibus nostris, Egregiis, Paulo Zarkandy, Prouisori, et Nicolao Zekel Castellanis Arcis Agriensis, salutem, et graciam. Quoniam nos Episcopatum istum Agriensem, simul cum omni sua Jurisdicione, spirituali et temporali, Fideli nostro Reuerendo Anthonio Verancio, alias Episcopo Quinqueecclesiensi, Consiliario nostro, vigore aliarum literarum nostrarum, exigentibus eius meritis, contulimus, eiusque Reale Dominium, Juxta tenorem transactionis cum eo factae, illum apprehendere volumus, fidelitati vestrae harum serie firmiter Committimus et mandamus, ut dum et quando idem Anthonius Verancius Episcopus, vos cum praesentibus requisiuerit, Arcem istam Agriensem, cum omnibus suis Inuentariis, quibus vobis tradita est et assignata fuit, eidem, vel ad manus hominum suorum, quos vobis nominauerit, dare, et assignare debeatis. Secus non facturi. Praesentibus perlectis, exhibenti restitutis. Datum Viennae sexta die Decembris. Anno Domini Millesimo quingentesimo quinquagesimo septimo.

Ferdinand m. p.

Nicolaus Olahus
Strigoniensis etc. m. p.

Eredetije a nemz. museum kéziratai között, 2381. fol. lat. szám alatt.

XXIII.

Nos Ferdinandus diuina fauente clementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. Rex semper Augustus, Infans Hispaniarum, Archidux Austriae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, quod nos cum superioribus diebus ob merita et virtutes singulares fidelis nostri reuerendi Anthonij Werancij Episcopi Quinqueecclesiensis et Consiliarij Nostri eum ab Eadem Ecclesia ad Episcopatum Ecclesiae Agriensis transtulimus, et Eadem Ecclesia Cathedralis Agriensis, domusque et habitationes eiusdem vna cam arce ob incendium superiorum Annorum, Turcicamque obsidionem, in ruinam et desolationem extremam devenerit, Arxque Eadem vtpote in finibus jam Turcicis sita, ob vicinorum hostium metum, non exiguo opus habeat gentium et custodum praesidio, munitionumque restauratione, et omnis generis victualium ad futuras et contingentes necessitates sufficienti repositione adeo, vt tum ad dicti Episcopi, familiaeque suae victum et sustentationem, tum etiam ad praemissa omnia pro praesentis temporis necessitate restauranda atque curanda, prouentus modernorum temporum Episcopatus praedicti commode vix sufficere posse videantur. Ideo cum praefato Anthonio Werancio Episcopo ita tractauimus, et concordauimus, Quod uidelicet duo Castellani arcis, quorum vnus prouisoratus etiam officium exercere

pro ipsius Episcopi Arbitratu, poterit, sint sub nomine et potestate Eiusdem Episcopi, et una cum equitibus ac peditibus infrascriptis, qui in arce ipsa sub eis erunt, sint Eidem Episcopo more solito iuratj super fideli conseruatione et custodia ac defensione arcis ipsius, vltra quod iuramentum ipsi Episcopo praestandum, sint nobis quoque iurati, ut in eo casu, quo Eundem Episcopum mori contigeret, arcem ipsam vna cum omnibus eiusdem attinentijs Maiestati Nostrae fideliter conseruent, ac restituant. Bona vniuersa quocunque nomine vocata Episcopatus ipsius Agriensis et ad Eundem pertinentia, prouisor Episcopi nomine eiusdem plena potestate regat, decimasque et proventus vniuersos exigat et administret. Cui quidem prouisori adiungatur Rationista noster, qui nobis sit iuratus, et omnes prouentus Episcopales, perinde atque prouisor Episcopi intelligat, et conscribat, vt omnium prouentuum ac exituum sit conscius, quo de omnibus rectam rationem tenere possit, prouentusque Episcopatus ipsius vsque ad quietiora tempora (demptis sallarijs annuis, et conseruatione mensae prouisoris, Castellani, Vice - Castellanorum, Contrascribe, pistoris, Clauigeri et Cocorum) in tres partes aequales per Episcopum medio prouisoris sui, conscio Rationista nostro diuidantur. Quarum vnam partem Episcopus pro sustentatione sua, et familiae suae sibi reseruet, Alteram ad restaurationem Ecclesiae domorum, et munitionum arcis, idem Episcopus medio prouisoris sui, conscio praefato Rationista nostro conuertat. Qui ambo de his, quae in huiusmodi restaurationes perceperint, exposuerintque debitam rationem tenere, et suo tempore Nobis, vel illi cui commiserimus, reddere debebunt.

Nos vero Architectum peritum, cuius consilio aedificia necessaria commodius fieri possunt, eo mittere volumus. Tertiam autem prouentuum Episcopatus partem idem Episcopus medio prouisoris sui Rationista nostro conscio (ad quod ijdem ambo iurati nobis esse debeant) ad solutionem alterius Castellani Bombardariorum, equitum, et peditum, aliorumque custodum in arce seruientium fideliter dari faciat. Et quia haec tertia pars proventuum ad solutionem istorum non sufficiet, nos superfluum, quod ad continuam equitum et peditum in castro ipso intertentionem solui debebit, ex publico subsidio, et alijs prouentibus nostris persolui faciemus. Quoniam vero maxime necessarium est, vt arci ipsi Agriensi, de omnis generis victualium sufficienti repositione, ad futuras, et contingentes necessitates diligenter et sufficienter provideatur, id ex tota massa, vniuersisque prouentibus Episcopalibus, per prouisorem Episcopi, conscio Rationista nostro fieri debebit, ac in super illud quod ex corpore prouentuum Episcopatus forsam commode reponi non posset, praedictus rationista noster ex alijs prouentibus nostris, ex proprijs videlicet bonis nostris, aut villis, et oppidis dediticijs prouenientibus, semper conscio prouisore Episcopi, iuuare, supplereque curet. Ita ut non solum gentes, quae nunc in eo praesidio sunt, verum et alij milites, quos si aliqua suspicio obsidionis esset, pro amplitudine eiusdem arcis, eo missuri sumus, dicta arx omnibus generis victualibus, adminus pro integro semestri seu medio anno sufficienter prouisa sit. Curabit autem Rationista noster, accedente etiam auxilio prouisoris Episcopi, vt singulis annis victualia ipsa, antiquis diuenditis, nouisque loco eorundem repositis, renouenter.

Quod vero ad prouentus illos attinet, qui nobis per Cumanos et Philisteos, qui semper peculium coronae fuerunt, et sunt, ad prouisoratumque Budensem percipiebantur, contribuuntur, et ex Comitatibus Pesthiensi, Zolnok, Chongradh et Sotensi Turcis subiectis, nec non Hewesiensi, oppidisque et villis dediticijs, in quibuscumque Comitatibus existentibus

Et praeterea de bonis et molendinis, vineisque Carthusianorum Claustri vallis Refrigerij prope Tharkan, quod qer Thurcas destructum est, illud ad rationem nostram, siue in paratis pecunijs, siue in frugibus, hordeis, vel vinis percipiuntur, eos solus Rationista noster nomine fisci nostri percipiat, et hinc quoque pro parte habita cura commeatus pro Castro Agriensi necessarij vt praemissum est, administret.

Super quibus ambo rectam rationem tenere debebunt, vt quemadmodum in prouentuum episcopalium duabus partibus Rationista noster, ita in his supra dictis prouentibus nobis e medio praefatorum Cumanorum et Philisteorum, nec non ex oppidis et villis dediticijs, vt praemissum est, prouenientibus, prouisor Episcopi de omnibus sit conscius, vt omnia intelligere et super illis aeque ac Rationista nostcr rationem tenere possit.

Quantum vero ad subsidia seu contributiones, quae nobis per Status Regni pro defensione eiusdem contribui solent, istas solus Rationista Noster cum scitu prouisoris percipiat, et semper vt et hactenus ad commissiones nostras, aut Camerae Nostrae erogari debebunt.

Decime autem quae et hactenus solebant ad intertentionem Arcis Saaros, et Ciuitatis nostrae Cassouiensis locari, vt antea, locari debebunt.

In educillatione autem vinorum ex prouentibus Episcopatus prouenientibus, quae vel in bonis proprijs eiusdem Episcopatus, vel inter praefatos Cumanos et Philisteos, vel inter dediticiorum oppidorum, et villarum colonos educillabuntur, talis ordo obseruari debebit, scilicet vt precium huiusmodi vinorum educillatorum exigatur, Et illae pecuniae per Episcopum medio saepe fati provisoris et Rationistae Nostri in tres partes aequales diuidantur. Quarum unam partem Episcopatus pro se accipiat, Altera vero et tertia pars, prout superius ordinatum est, erogari debebunt, Et hoc idem fieri volumus de omnibus rebus, quocunque nomine vocitentur, quae ex proprijs Episcopatus prouentibus prouenirent, et in praefatis locis diuenderentur.

Pactationes quoque bonorum occupatitiorum seu dediticiorum, vt Debreczen et aliorum, quae essent, vel fierent, ad manus Rationistae Nostri administrentur, penesque instructionem, per nos sibi datam, simul cum alijs prouentibus nostris, cum scitu prouisoris erogentur.

In omnibus denique prouisor ipse et Rationista noster bonam ac mutuam habeant correspondentiam, vt commodius singula exesequi possint. Quo autem omnia negotia eo rectius, fideliusque curentur, Ipse Episcopus super omnes intendere debebit. Provisor quoque ac Castellani cum gentibus ipsi Rationistae nostro adiumento esse debeant, vt Eorum auxilio prouentus nostros exigere possit, ac valeat. Et quia pro temporum hoc praesenti, et quidem periculoso statu, necessarium est, vt quilibet Castellanus, pro defensione, et conseruatione arcis sub se centum equites,

et centum ac quinquaginta pedites, habeat. Ideo hic numerus, vsque ad tempora pacatiora in arce integerrime conseruetur. Quibus praemisso modo, partim ex tertia parte prouentuum Episcopatus ipsius, partim ex subsidio publico, et alijs prouentibus nostris in quemlibet mensem solutio fiat. Qui quidem gentium numerus, atque etiam expensae tempore paccatiori diminui postea poterit. Casu vero, quo arx ipsa Agriensis, obsideretur, vel saltem suspicio obsidionis illius immineret, nos tempestiue de maiori praesidio in arcem ipsam inponendo prouidere volumus, vt ea bene sit prouisa. Similiter etiam Bombardariorum bombardas, globos et pulueres sufficientes in arcem ipsam, et nunc, et postea tempore maioris neeessitatis dabimus. Praeterea cum rebellium nostrorum in partibus illis temeritas a certis iam annis adeo contumax fuerit, vt rebelles ipsi ad diripiendas, et pro se violenter exigendas decimas ac alios prouentus dicti Episcopatus Agriensis manus suas imponere non sint veriti, si quis in posterum quoque ad decimas et prouentus ipsius Episcopatus violenter manus suas imposuerit, ac praedicti ducenti equites ad eas exigendas non suffecerint, Nos sicuti etiam alioqui ex officio nostro Regio ad id tenemur plures gentes dabimus, et mittemus, quarum praesidio Et Capitaneorum quoque nostrorum tam Generalis quam Supremorum auxilio Decimae, et proventus Episcopatus ipsius integre exigi et percipi poterunt. Super quibus omnibus praemissis per nos, et per nostros omnino obseruandis, Eundem Dominum Episcopum assecuramus, et certificamus, in Verbo Nostro Regio. Harum nostrarum vigore et testimonio Litterarum. Datum pra-

gae vigesima octaua die Decembris. Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Quinquagesimo Septimo.

Egykoru másolatból, melynek hátsó üres lapján Verancsics kezétől olvasható, — felül: Ab Episcopo accepta 11., — alul: Transactio Maiestatis Caesareae cum Episcopo Agriensi Verancio de statu Episcopatus Agriensis. — A nemzeti muzeum kéziratai között 1681. fol. lat. szám alatt, a II-dik kötetben.

XXIV.

Nos Maximilianus dei gratia Rex Bohemiae, Archidux Austriae, Dux Burgundiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis, Quod quum administratio honoris Comitatus Borsodiensis, qui iam inde a certis annis legitimo Comite vacauit ex annuentia et permissione Sacratissimae Caesareae et regiae maiestatis, domini et genitoris nostri observandissimi, ad Arcem Episcopatus Agriensis fuerit possessa, Nos eandem authoritate eiusdem Sacrae Caesareae et regiae maiestatis, simul cum suis solitis Jurisdicionibus, priuilegijs, vtilitatibus et emolumentis, Reverendissimo Anthonio Verantio, Electo Episcopo Agriensi et Consiliario dictae Caesareae et regiae maiestatis, Durante eiusdem suae maiestatis beneplacito, dan-

dum duximus et conferendum, talj modo quod omnibus ex aequo Judicium et Justiciam, citra personarum delectum administret, omnes status et ordines, qui in praedicto Comitatu sunt, in Juribus et libertatibus suis, conseruare debeat et teneatur, attendatque et inuigilet, ut omnes et singuli prouentus, Camerae regiae, de eodem Comitatu prouenire debentes, dictae Caesareae et regiae maiestati, et ad eam Cameram suae Maiestatis, fideliter administrentur. Et quod mandata regia et ipse obseruet, et ab omnibus in eodem comitatu existentibus obseruari faciat, Inimicis suae maiestatis resistere, et cum Amicis amiciciam seruare, Denique omnia ea, quae officij sui sunt, ratione huiusmodi honoris comitatus, fideliter semper et diligenter exequi debeat. Immo damus et conferimus, per praesentes. Ideo vos vniversos et singulos Egregios et Nobiles, ac alterius cuiusuis status et condicionis homines in praedicto Comitatu Borsod commorantes, harum serie, hortamur, et Nichilominus authoritate premissa, prefatae S. Caesareae et regiae Maiestatis, vobis committimus et mandamus, ut a modo imposterum, prefatum Anthonium Verancium, durante ut premissum est, suae maiestatis, [1]) pro vestro comite tenere, et recognoscere, eiusque Jurisdicioni parere, Judicioque astare, ac in omnibus licitis honestisque et consuetis rebus, Necnon in his eciam que saepedictae Caesareae et regiae maiestatis, et nostro nomine, uobis facienda commiserit, Eidem obedire et obtemperare debeatis et teneamini, Secus non facturi, praesentibus perlectis exhibenti restitutis, Datum Viennae die quinta

---

[1]) Kimaradt: ‚beneplacito.‘

mensis Aprilis, Anno domini Millesimo, Quingentesimo, Quinquagesimo Octauo.

Maximilianus m. p.

Nicolaus Olahus
Strigoniensis etc. m. p.
Joannes Listhius m. p.

XXV.

Georgii Draskovich electi Quinqueecclesiensis, qua Protonotarii Transumtio litterarum Capituli Albensis testimonalium super promotione Antonii Verancii ad presbyteratum, feria III. in festo conceptionis B. V. M. anno 1551 datarum. Dat. d. 20. Augusti 1558. Membrana sub authentico. Kovachich, Script. Min. II, 400. l.

TARTALOM.

Lap.

Előszó V

I. Memoria rerum quae in Hungaria a nato rege Ludovico ultimo acciderunt, qui fuit ultimi Ladislai filius 1

II. Az Landorfejírvár elveszésének oka e vót és így esött . . . 121

III. Az császár ellen való conjuracionak kinyilatkozása 187

IV. Bornemisza Tamás budai polgár 193

Toldalék.

I. Levelek 205

II. Vita Petri Berislavi Joanne Tomco Marnavich authore . . 217

III. De Siculis Transsylvaniae 283

IV. Del re Matthia 291

V. Deditio Albae-Regalis 297

VI. Oklevelek a Verancsicsok történetéhez. Második közlemény 307

MAGYAR AKADEMIAI

LEGÚJABB KIADÁSOK.

MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁR. Kiadja a Magyar Tudományos Akademia Történelmi Bizottmánya. *Első kötet*: X. és 266 l. egy pecsét-facsimilével. *Második kötet*: 215 l. és négy rézmetszetű pecsétmásával. *Harmadik kötet*: 264 l. s egy czímerrajz. *Negyedik kötet*: 260 l. Pest, 1855—7. Az I. II. kötet ára együtt 4 ft. a III. és IV. külön 1 ft. 20 kr.

Tartalmuk: I. kötet: Előszó (a munka terve). 1. A palóc nemzet, és palóc krónika, orosz és lengyel évkönyvek nyomán, *Jerney Jánostól*. 2. Budai Regesták, a magyar történet legrégibb idejéből 1541-ig. Első közlés, *Wenzel Gusztávtól*. 3. A mohácsi ütközet, török forrásokból, *Repicky Jánostól*. 4. A soproni kapitányság és királyi adóról szóló oklevelek, *Rónh Károlytól*. 5. Két magyar kúriratú pecsét 1500. évből, két facsimetszettel, *Linnay Józseftől*. 6. Liptay Imre török követsége 1619-ben, *Nagy Iránytól*. 7. Gr. Rhédei László naplója, *Fest Józseftől*. 8. Martinuziának, *Podhradczky Józseftől*. — II. kötet: A magyarországi káptalanok és konventek, mint hiteles helyek története, *Jerney Jánostól*. 2. Okmányi kalászat, I—XXXII. 1102—1702. *Wenzel Gusztávtól*. — III. kötet: 1. Gritti Alajost illető eredeti emlékiratok, *Nagy Iránytól*. 2. Mihály vajda jellemé s tetteire vonatkozó okmányok, *gr. Kemény Józseftől*. 3. Az 1597-ki országgyűlés végzménye, *Knauz Nándortól*. 4. Kisebb közlések: a) Kivonatok Révay László naplójából. *Dudaczky Józseftől*; b) Magyar történeti adatok Svédhonban, *Nagy Iránytól*; c) Adalék a magyar kúriratú pecsétek ismeretéhez, *Rónh Károlytól*; d) Egy névtelennek évingyzetei 1427—1554. *Toldy Ferencztől*. — IV. kötet: 1. Liptói regestrum 1391-ből, *Érdy Jánostól*. 2. Sárospataki magyar krónika, *Toldy Ferencztől*. 3. Budai regesták az Anjouk korában, *Wenzel Gusztávtól*. 4. Oklevelek Beithen Gábor 1619—20-ki hadjáratai történetéhez, *Szilágyi Sándortól*. 5. Romai magyar regesták, *Nagy Iránytól*.

HUNYADIAK KORA MAGYARORSZÁGON. Irta *gr. Teleki József*. Történeti rész I—V. kötet: 538, 584, 563, 708, 546 ll. számos arczképpel. Okmánytár X—XII. kötet: 642, 584, 500 ll. arczképekkel és hasonmásokkal. Pest, 1852—7. Minden kötet ára egyenként 3 ft. 20 kr.

HUNYADI JÁNOS UTOLSÓ HADJÁRATA Bolgár és Szerbországban 1454-ben, és Nandorfehérvár fölmentése a török táboritástól 1456. A nándorfehérvári diadal negyedik százados napján jul. 21. 1846 előterjesztette a m. akademiában *Kiss Károly*. Pest, 1856. n8. r. 117 l. és 2 abrosszal fűzve 1 ft.

ERDÉLYBEN TALÁLT VIASZOS LAPOK. A Magyar Akademia eldbe terjesztette *Dr. Érdy János*. Hat könyomattal. Pest, 1856. kir. 8r. 21 l. Fűzve 1 ft. 30 kr.

MAGYAR LÁSZLÓ DÉLAFRIKAI LEVELEI és naplókivonatai. Kiadta *Hunfalvy János*. Egy abrosszal. A M. Akademia költségein. Pest, 1857. 92 l. fűzve 40 kr.

MAGYAR AKADEMIAI ÉRTESÍTŐ. Az Akademia rendeletéből kiadta Toldy Ferenc titoknok. 1855. 638 l. kő- és fametszetekkel 2 ft. — 1856. 480 lap, kőmetszetekkel 2 ft. — 1857. 612 l. kőmetszetekkel 2 ft.

Pest, 1857. Emich G. könyvnyomdája.

MAR 23 '95